

Πρόγραμμα για την Ενίσχυση της Διεπιστημονικής Έρευνας και Καινοτομίας

Η εικόνα του ελληνικού Εμφυλίου στον διεθνή Τύπο

επιμέλεια

Νίκος Μαραντζίδης και Ελένη Πασχαλούδη

Η Ελλάδα από τον Β' Παγκόσμιο στον Ψυχρό Πόλεμο:
Διεθνείς Σχέσεις και εσωτερικές εξελίξεις (MIS: 380436)

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο – ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: ΘΑΛΗΣ. Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

Παραδοτέο έργο στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος
ΘΑΛΗΣ - Η Ελλάδα από τον Β' Παγκόσμιο στον Ψυχρό Πόλεμο:
Διεθνείς Σχέσεις και εσωτερικές εξελίξεις (MIS: 380436).

Επιστημονικά υπεύθυνος

Καθηγητής Νίκος Μαραντζίδης

Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών, και Ανατολικών Σπουδών
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Αναφορά σε παραδοτέα:

Δράση («Ενέργεια») 1: «Η Ελλάδα & η Ανατολική Ευρώπη στις αρχές του Ψυχρού Πολέμου».

Υπο-Δράση 1.4: «Έρευνα στον τύπο της ΕΣΣΔ και των ανατολικών κρατών».

Παραδοτέο: «Συμβολή σε τόμο σχετικό με την εικόνα του ελληνικού εμφυλίου πολέμου στον διεθνή Τύπο».

Δράση («Ενέργεια») 2: «Η Ελλάδα & δυτικός κόσμος στις αρχές του Ψυχρού Πολέμου».

Υπο-Δράση 2.3: «Έρευνα στον τύπο».

Παραδοτέο: «Συμβολή σε τόμο σχετικό με την εικόνα του ελληνικού εμφυλίου πολέμου στον διεθνή Τύπο».

Δράση («Ενέργεια») 3: «Η Ελλάδα & τα Βαλκάνια στις αρχές του Ψυχρού Πολέμου».

Υπο-Δράση 3.4: «Έρευνα στον τύπο».

Παραδοτέο: «Συμβολή σε τόμο σχετικό με την εικόνα του ελληνικού εμφυλίου πολέμου στον διεθνή Τύπο».

ISBN 978-618-81891-0-2

© 2015

Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η εικόνα του ελληνικού Εμφυλίου στον διεθνή Τύπο

επιμέλεια

Νίκος Μαραντζίδης και Ελένη Πασχαλούδη

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ Ευάνθης Χατζηβασιλείου και Στράτος Δορδανάς	8
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Η ΒΟΡΕΙΑ-ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ	
Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟ ΡΩΣΙΚΟ ΤΥΠΟ: Η ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ <i>ПРАВДА</i> Τριμα Παπαδοπούλου και Βικτώρια Ουρουμίδου	24
Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ Angelica Wudalas	54
«ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ» Η «ΜΟΝΑΡΧΟΦΑΣΙΣΤΑΣ»; ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ ΠΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΤΗΚΑΝ ΣΤΟΝ ΟΥΓΓΡΙΚΟ ΤΥΠΟ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΜΦΥΛΙΟ ΠΟΛΕΜΟ. Νίκος Φωκάς	77
Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΚΟ ΤΥΠΟ Κωνσταντίνος Τσίβος	101
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ: Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΓΕΙΤΟΝΩΝ ΤΗΣ «ΑΛΛΗΣ ΠΛΕΥΡΑΣ»	
Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟ ΤΥΠΟ Ιάκωβος Μιχαηλίδης και Βαγγέλης Κατσάρας	153
ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΜΦΥΛΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ ΑΛΒΑΝΙΚΟ ΤΥΠΟ Ηλίας Σκουλίδας	162
Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΟ ΤΥΠΟ Σπυρίδων Σφέτας και Θανάσης Λούπας	182

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1946-1949 ΣΤΟΝ ΡΟΥΜΑΝΙΚΟ ΤΥΠΟ Παύλος Βασιλειάδης και Απόστολος Πατελάκης	197
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ: ΜΕΓΑΛΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ	
ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΡΟΥΜΑΝ ΣΤΟΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΤΥΠΟ Γιάννης Σακκάς	219
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΟΝ ΟΗΕ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΤΥΠΟ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1946-1949) Κωνσταντίνα Μπότσιου	236
ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΤΥΠΟ Χρήστος Χρηστίδης	256
ΌΦΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ, 1944-1949: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ <i>LE MONDE</i> Σοφία Παπαστάμκου	268

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ευάνθης Χατζηβασιλείου*

Στράτος Δορδανάς**

Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος έχει αποτελέσει ένα προνομιούχο θέμα της ελληνικής ιστοριογραφίας. Τα βιβλία και τα επιστημονικά άρθρα που ασχολούνται με διάφορες πτυχές του συγκροτούν ήδη μια γιγαντιαίων διαστάσεων βιβλιογραφία. Ωστόσο, η εικόνα δεν είναι πάντοτε ικανοποιητική. Ενώ υπάρχουν (και τα τελευταία χρόνια εμφανίζονται με αυξανόμενη συχνότητα) πολλά έργα τα οποία εντάσσονται σε μια δυναμική και πολυεπίπεδη εξέταση του φαινομένου μέσα στα διεθνή του συμφραζόμενα, η κυρίαρχη εικόνα – ειδικά στο πεδίο που ονομάζεται «δημόσια ιστορία» ή δημόσιες προσλήψεις – κυριαρχείται από στερεότυπα (είτε για τον ρόλο των εσωτερικών δυνάμεων είτε, πιο συχνά, για τον περιλάλητο «ξένο δάκτυλο») και από υπερβολικά «στενού» ορίζοντα οπτικές. Η τελευταία αυτή τάση απειλεί να αποκόψει ακόμη περισσότερο την ελληνική επιστήμη από τις μεγάλες διεθνείς συζητήσεις, και να εντείνει την απομόνωση του ελληνικού δημόσιου διαλόγου.

Ο ανά χείρας τόμος εκπροσωπεί μια απόπειρα για απεμπλοκή από τέτοιες παγίδες. Αντιμετωπίζει τον εμφύλιο πόλεμο ως ένα διεθνές γεγονός, θέτοντας στο επίκεντρο της ανάλυσης όχι μόνον την ίδια την ελληνική εσωτερική σύγκρουση, αλλά και την πρόσληψή της από τη διεθνή κοινότητα και από την εθνική κοινή γνώμη άλλων χωρών. Εάν η κατανόηση του Άλλου αποτελεί – και πάντοτε αποτελούσε – μια από τις προτεραιότητες της Ιστορίας των Διεθνών Σχέσεων, ο τόμος αυτός κάνει ένα σημαντικό βήμα στον εμπλουτισμό της ερευνητικής ατζέντας για τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο: μελετά όχι μόνον την στάση «Άλλων» έναντι της εσωτερικής ελληνικής σύγκρουσης, αλλά και το πώς αυτοί οι Άλλοι είδαν τους Έλληνες του εμφυλίου πολέμου ως Άλλους ως προς τους ίδιους.

---

* Αναπληρωτής καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

** Επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

**Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ
ΠΟΛΕΜΟΥ: Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΜΙΑΣ ΑΚΡΙΒΟΥΣ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ**

Ο τόμος βασίζεται σε μια σειρά επισημάνσεων, χωρίς τις οποίες είναι αδύνατον να συγκροτηθεί μια στοιχειωδώς βάσιμη ερμηνεία της εσωτερικής ελληνικής σύγκρουσης της δεκαετίας του 1940. Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος αποτελεί, βέβαια, ένα μείζον κεφάλαιο της ελληνικής ιστορίας, αλλά παράλληλα και ένα κρίκο στην αλυσίδα των γεγονότων που περιγράφονται στη διεθνή βιβλιογραφία ως η «έναρξη του Ψυχρού Πολέμου». Ήταν, πράγματι, η πρώτη «θερμή» σύγκρουση του Ψυχρού Πολέμου· ο πρώτος «πόλεμος δι' αντιπροσώπων» μεταξύ των δύο διαμορφούμενων, τότε, μεγάλων διεθνών συνασπισμών. Προκάλεσε την εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν, το οποίο υπήρξε η πρώτη αμερικανική παρέμβαση στο ανατολικό ημισφαίριο σε καιρό ειρήνης· αν και πρωτοβουλία καθαρά τοπικού χαρακτήρα (μη συγκρίσιμη, σε κάθε περίπτωση, με την κομβική εξαγγελία του σχεδίου Μάρσαλ τρεις μήνες αργότερα),¹ το Δόγμα Τρούμαν πάντως αντιμετωπίζεται ως μια μείζονα καμπή στην διεθνή πολιτική του αμερικανικού κράτους· ως ένα γεγονός που έθεσε βασικές παραμέτρους της στρατηγικής της «ανάσχεσης» (containment).² Παράλληλα, νεότερη έρευνα καταδεικνύει ότι ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος λειτούργησε ως καταλύτης για την συγκρότηση νέων διαδικασιών στους κόλπους του σοβιετικού συνασπισμού: η βοήθεια που προσέφερε στον ΔΣΕ, ο καταμερισμός εργασίας στο πλαίσιο της, οι μηχανισμοί διεθνούς συνεργασίας για την πραγματοποίησή της αποτελούν ένα πλέγμα δράσεων που διαμόρφωσαν τη μεθοδολογία του σοβιετικού μπλοκ, και ίσως χρησίμευσαν και ως μοντέλο για την ανάληψη αντίστοιχων πρωτοβουλιών (στον τομέα των οικονομικών σχέσεων και της στρατιωτικής βοήθειας) προς τον Τρίτο Κόσμο αργότερα.³ Τέλος, μια πιο τολμηρή άποψη προτείνει ότι η αμερικανική εμπειρία της Ελλάδας του 1947-52 και του Δόγματος Τρούμαν (της χρονικά πρώτης αντίστοιχης εμπειρίας των ΗΠΑ) ίσως να επηρέασε τη διαμόρφωση των προσανατολισμών και της πολιτικής μεθοδολογίας της αμερικανικής πολιτικής στην ευρύτερη σύγκρουση

¹ John Lewis Gaddis, «Reconsiderations: the Cold War. Was the Truman Doctrine a Real Turning Point?», *Foreign Affairs* 52 (1974), 386-402.

² Βλ. ενδεικτικά την ένταξη του Δόγματος Τρούμαν σε μια ευρύτερη ερμηνεία της αμερικανικής διεθνούς πολιτικής, στο Elizabeth Cobbs Hoffman, *American Umpire*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 2013, 286-292.

³ Nikos Marantzidis, «The Greek Civil War (1944-1949) and the International Communist System», *Journal of Cold War Studies*, 15 (2013), 25-54.

του Ψυχρού Πολέμου και στο μείζον εγχείρημα της συγκρότησης μιας θεσμικά οργανωμένης Δύσης.⁴

Από την άλλη πλευρά, είναι σημαντικό να αποφεύγονται οι υπερβολές σχετικά με τον ρόλο του ελληνικού εμφυλίου πολέμου στην εξέλιξη των διεθνών υποθέσεων. Ίσως αναμενόμενα (για ένα μικρό έθνος που επιθυμεί να βλέπει τον εαυτό του στο επίκεντρο των διεθνών υποθέσεων), υπάρχει στον ελληνικό δημόσιο διάλογο η τάση για μια παρόμοια υπερεκτίμηση. Ωστόσο, στο πεδίο αυτό είναι σημαντικό να διατηρεί κανείς την αίσθηση των αναλογιών. Σημαντικό, αναμφίβολα, γεγονός στην αλληλουχία των κρίσεων που προκάλεσαν τον Ψυχρό Πόλεμο, ο ελληνικός εμφύλιος πάντως δεν ήταν ένα από τα μείζονα αίτια του. Αυτά αφορούσαν στρατηγικά διλήμματα πολύ μεγαλύτερης έντασης και πειστικότητας.

Η βασική διαφωνία που επέφερε την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου αφορούσε την αδυναμία των δύο πλευρών να συμφωνήσουν για το μέλλον της Κεντρικής Ευρώπης και ειδικά της Γερμανίας. Εκεί, στον έλεγχο της κατεχόμενης Γερμανίας – δηλαδή της περισσότερο ανεπτυγμένης τεχνολογικά και βιομηχανικά περιοχής της Ευρώπης –, θα κρινόταν η μοίρα της ηπείρου· επειδή σε εκείνο το κρίσιμο σημείο εμφανίστηκε, μετά την πτώση του χιτλερικού καθεστώτος ένα κενό ισχύος, από την κάλυψη του οποίου θα εξαρτώντο οι μεταπολεμικοί συσχετισμοί. Για τη Σοβιετική Ένωση της όψιμης σταλινικής εποχής (μιας περιόδου μεγάλης καχυποψίας για τις προθέσεις της Δύσης) ήταν αδιανόητο να αφηθεί μια νέα Γερμανία να συνταχθεί με τον δυτικό κόσμο: το Κρεμλίνο θεωρούσε ότι σε αυτή την περίπτωση, η Δύση θα εξόπλιζε τούτη την αναγεννημένη Γερμανία και θα την εξαπέλυε «πάλι» εναντίον της «πατρίδας των εργατών». Η ανασφάλεια – τονίζει η πρόσφατη βιβλιογραφία – ήταν το βασικό κίνητρο ενός μεγάλου σε ηλικία Στάλιν, του οποίου οι έμφυτες καχυποψίες είχαν ενταθεί μετά την εμπειρία ενός νέου αγώνα ζωής και θανάτου το 1941-45.⁵ Αλλά αυτή η σοβιετική ανασφάλεια (και οι προσπάθειες του Κρεμλίνου για την αντιμετώπισή της) επέτειναν την ανασφάλεια των υπολοίπων. Όπως το έθετε ο Χένρυ Κίσινγκερ στη δεκαετία του 1960: «The motives of the Soviet leaders may well be defensive. The problem is that they feel secure only when all conceivable rivals have been

⁴ Evanthis Hatzivassiliou, «Shallow Waves and Deeper Currents: the US Experience of Greece, 1947-1961. Policies, Historicity, and the Cultural Dimension», *Diplomatic History*, 38 (2014), 83-110.

⁵ Vojtech Mastny, *The Cold War and Soviet Insecurity: the Stalin Years*, Oxford University Press, Oxford, 1996.

reduced to impotence».⁶ Αλλά και οι Δυτικοί – πρώτιστα οι Αμερικανοί και οι Βρετανοί – θεωρούσαν ότι για λόγους υπαρξιακούς δεν ήταν δυνατόν να αποδεχθούν μια Γερμανία υπό σοβιετικό έλεγχο. Οι Δυτικοί είχαν αντιληφθεί ότι χωρίς την ανάκαμψη της γερμανικής οικονομίας θα ήταν αδύνατη η ανάκαμψη του συνόλου της δυτικοευρωπαϊκής οικονομίας, κάτι που πιθανόν να οδηγούσε σε κατάρρευση των δυτικοευρωπαϊκών δημοκρατιών και σε πλήρη επικράτηση των Σοβιετικών στη γηραιά ήπειρο χωρίς καν να απαιτηθεί ένοπλη σύγκρουση. Η ανάκαμψη τούτη ήταν ο βασικός στόχος του σχεδίου Μάρσαλ, της πιο δημιουργικής αμερικανικής πρωτοβουλίας κατά τον Ψυχρό Πόλεμο – πρωτοβουλίας που συγκρότησε τη θεσμικά οργανωμένη μεταπολεμική Δύση και ίσως υπήρξε και η νικητήρια κίνηση στο σύνολο του Ψυχρού Πολέμου.⁷ Επομένως, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1940, αναπτυσσόταν μία κατάσταση που αποτελεί στη θεωρία κλασικό προοίμιο σύγκρουσης: δύο Μεγάλες Δυνάμεις (οι Σοβιετικοί και οι Αμερικανοί) αισθάνονταν ότι στο κομβικό ζήτημα της Γερμανίας – που θα καθόριζε την συνολική πορεία των διεθνών υποθέσεων – δεν μπορούσαν να υποχωρήσουν. Γι' αυτό ξέσπασε ο Ψυχρός Πόλεμος. Στο πλαίσιο αυτό, ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος, αν και σημαντική διεργασία, ήταν μια μάλλον περιφερειακή υπόθεση, η κρισιμότητα της οποίας εξαρτάτο και από την ένταση των διακυβευμάτων στο «κύριο» πεδίο της αντιπαράθεσης, δηλαδή στην Κεντρική Ευρώπη. Αυτή είναι η πραγματική θέση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου στις κοσμογονικές εξελίξεις του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 1940.

Με δεδομένα αυτά τα στοιχεία, ο παρόν τόμος παρακολουθεί το πώς έγινε αντιληπτός ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος στην κοινή γνώμη των άλλων δρώντων κατά τις απαρχές του Ψυχρού Πολέμου. Η ακριβής κατανόηση της σημασίας της συγκεκριμένης σύγκρουσης – στο πλαίσιο της ανάδυσης της ευρύτερης ψυχροπολεμικής – είναι επομένως ένα στοιχείο κομβικό ώστε να μπορέσει να αποτιμηθεί τούτη η στάση των «Άλλων». Και οι «Άλλοι», στην περίπτωση μας, ανήκουν σε πολλές και επάλληλες κατηγορίες: κράτη της Δύσης και κράτη της Ανατολής (με ό,τι συνεπάγεται τούτο σε επίπεδα κοσμοαντιλήψεων και ιδεολογικών προδιαθέσεων)· μεγάλες δυνάμεις, μέσες

⁶ Henry A. Kissinger, *The Troubled Partnership*, McGraw-Hill, New York, 1965, 196.

⁷ Alan S. Milward, *The Reconstruction of Western Europe, 1945-1951*, Methuen, London, 1984· David W. Ellwood, *Rebuilding Europe: Western Europe, America and Postwar Reconstruction, 1945-1955*, Longman, London and New York, 1992· William I. Hitchcock. «The Marshall Plan and the Creation of the West», στο Melvyn P. Leffler and Odd Arne Westad (επιμ.), *The Cambridge History of the Cold War*, τ. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, 154-74.

δυνάμεις και μικρά κράτη· χώρες μακρινές και χώρες με κοινά σύνορα με την Ελλάδα. Είναι αυτονόητο ότι η στάση του τύπου στην καθεμία επηρεαζόταν από όλα αυτά τα στοιχεία. Ο τόμος, πάντως, επιβεβαιώνει μια βασική επισήμανση της διεθνούς βιβλιογραφίας: η πρόσληψη μιας σύγκρισης από τις άλλες χώρες – και ειδικά από τις μικρές τρίτες χώρες – καθορίζεται όχι τόσο από το τι συμβαίνει στο συγκεκριμένο πεδίο (στην περίπτωσή μας την Ελλάδα) αλλά από τις ανάγκες της κοινωνίας που παρατηρεί, δηλαδή της «άλλης» κοινωνίας. Ειδικά για τις μικρές χώρες, η δική τους πραγματικότητα, φόβοι και ελπίδες αποτελούν τον «φακό» με τον οποίο βλέπουν την μακρινή σύγκριση, και ο οποίος σε κάποιο βαθμό αλλοιώνει την εικόνα της.⁸ Με απλούστερα λόγια: οι τρίτοι δεν «καίγονται» για το δικό σου πρόβλημα, αλλά για το δικό τους. Οσοδήποτε μεγάλο και εάν είναι, για εσένα, το δικό σου πρόβλημα.

Η ΒΟΡΕΙΑ-ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Όπως είναι φυσικό στα άρθρα του τόμου που αφορούν την βόρεια-ανατολική Ευρώπη ιδιαίτερη θέση κατέχει αυτό που ασχολείται με τη Σοβιετική Ένωση, την ηγέτιδα δύναμη του ανατολικού μπλοκ. Το άρθρο των Ίριμας Παπαδοπούλου και Βικτώριας Ουρουμίδου εκκινεί από τη διαπίστωση ότι ο κομμουνισμός «είναι περισσότερο από ένα σύστημα ιδεών – ένα σύστημα από πεποιθήσεις και πρακτικές που ενώνει σε μια κοινότητα όσους τις αποδέχονται». Η επισήμανση αυτή είναι κρίσιμη για την κατανόηση της στάσης του σοβιετικού τύπου, δηλαδή μιας κατ' εξοχήν επίσημης έκφρασης της σοβιετικής πολιτικής. Επικεντρώνοντας στην θρυλική εφημερίδα *Πράβντα*, το άρθρο επισημαίνει ότι για τον σοβιετικό τύπο – και κατ' επέκταση για την σοβιετική πολιτική την οποία και εξέφραζε – στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο εμφανίζεται ένας σαφής «εχθρός», δηλαδή η βρετανική και η αμερικανική πολιτική, καθώς και η ελληνική Δεξιά, που χαρακτηρίζεται «φασιστική». Η μανιχαϊστική αυτή στάση αντικατοπτρίζει τους προσανατολισμούς της σοβιετικής πολιτικής κατά την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, σε μια εποχή δηλαδή κατά την οποία κυριαρχούσε η γνωστή θέση περί της αναμέτρησης των «δύο κόσμων». Οι περιγραφές της *Πράβντα* περιλαμβάνουν τόσο τα πολιτικά ζητήματα (εκλογές 1946, το Ελληνικό Ζήτημα στον ΟΗΕ, το Δόγμα

⁸ Βλ. τις παρατηρήσεις στο Duco Hellema, «The Relevance and Irrelevance of Dutch Anti-Communism: the Netherlands and the Hungarian Revolution, 1956-57», *Journal of Contemporary History*, 30 (1995), 169-186.

Τρούμαν, τη ρήξη Τίτο-Στάλιν κ.α.) και τις στρατιωτικές επιχειρήσεις· μέσα από αυτές, πάντως, διαφαίνεται η ευρύτερη σοβιετική πρόσληψη της έναρξης του Ψυχρού Πολέμου, και όχι απλώς μια περιφερειακή πολιτική που αφορά μόνον την Ελλάδα.

Η στάση του τύπου των άλλων χωρών της βόρειας-ανατολικής Ευρώπης διαφέρει αισθητά από την αντίστοιχη του σοβιετικού. Σε μεγάλο βαθμό, ο δημόσιος λόγος στις χώρες αυτές ευθυγραμμίζεται με αυτόν της Μόσχας. Ωστόσο, οι ιδιοτυπίες είναι πολλές: πρόκειται για μικρές χώρες – ούτε καν για «μέσες δυνάμεις» – που δεν είχαν κοινά σύνορα ή εμπειρίες με την Ελλάδα, και επομένως η από μέρους τους δεξίωση του ελληνικού εμφυλίου γινόταν με έναν τρόπο «μακρινό», σε μεγάλο βαθμό κυριαρχούμενο από τις ανάγκες της πολιτικής αλληλεγγύης με τους Έλληνες κομμουνιστές, παρά από τα δικά τους άμεσα εθνικά συμφέροντα. Το πλέον σημαντικό σημείο επαφής αυτών των κοινωνιών με τις ελληνικές πραγματικότητες αφορούσε το ζήτημα των παιδιών που έφτασαν ακριβώς τότε και φιλοξενούνταν εκεί. Επιπλέον, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό τμήμα του ελληνικού εμφυλίου πολέμου (με διαφοροποιήσεις ανά χώρα, έως το 1947-9), τα κράτη αυτά δεν είχαν ακόμη πλήρως μετατραπεί σε Λαϊκές Δημοκρατίες. Αυτό συνέβη με εντεινόμενους ρυθμούς μετά το 1947, υπό την πίεση των εξελίξεων που προκάλεσε το σχέδιο Μάρσαλ και η σοβιετική αντίδραση σε αυτό. Επομένως, έως τουλάχιστον το 1947, στις χώρες αυτές εμφανίζεται και ένας μη-κομμουνιστικός τύπος, ο οποίος βρισκόταν πράγματι σε δύσκολη θέση λόγω της λογοκρισίας και του σοβιετικού ελέγχου, αλλά πάντως προσέφερε διαφορετικές οπτικές για τα μακρινά γεγονότα της Ελλάδας. Στις χώρες τούτες, και έως την πλήρη επικράτηση του λαϊκοδημοκρατικού μοντέλου, οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των κομμουνιστικών και των μη-κομμουνιστικών εφημερίδων για τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο, αντανακλούν και τον εσωτερικό αγώνα εξουσίας μεταξύ αυτών των δυνάμεων – ίσως περισσότερο αυτόν, παρά την ίδια την κατάσταση στην Ελλάδα. Τέλος, ιδιότυπη περίπτωση αποτελεί η Τσεχοσλοβακία με την ιδιαίτερη πολιτική εξέλιξή της πριν και μετά το 1948.

Η Angelica Wudalas εξετάζει τον τύπο της Πολωνίας, χώρας κομβικής για τη συγκρότηση του σοβιετικού συνασπισμού. Χώρα, επιπλέον, η οποία εκείνα ακριβώς τα χρόνια επίσης βρέθηκε στο προσκήνιο της διεθνούς δημοσιότητας. Τηρουμένων των αναλογιών, η Πολωνία ήταν, στη διεθνή κοινή γνώμη, το «ανατολικό αντίστοιχο» της Ελλάδας: ήταν ένα κράτος στο οποίο εξελισσόταν μια σκληρότατη σοβιετική παρέμβαση με σκοπό τον πλήρη

έλεγχό του. Στο άρθρο κυριαρχεί η παρατήρηση ότι η στάση του πολωνικού τύπου έναντι του ελληνικού εμφυλίου πολέμου αντικατοπτρίζει πρώτιστα «τη διαδικασία διαμόρφωσης του μελλοντικού πολιτικού καθεστώτος» της Πολωνίας – δηλαδή τις δικές της εσωτερικές αντιπαλότητες και εξελίξεις. Ο πολωνικός τύπος έως αρκετά αργά παρέμεινε πολυκομματικός, αν και κατέληξε απολύτως ελεγχόμενος και μονομερής το 1949. Αρχικά, το 1944, είδε τις ελληνικές εξελίξεις με μια σχετική αδιαφορία, το ενδιαφέρον του όμως κλιμακώθηκε, με καμπές τις ελληνικές εκλογές του 1946 και την εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν, έως την καταγγελία του ελληνικού «μοναρχοφασιστικού καθεστώτος» το 1949. Ειδικά το Δόγμα Τρούμαν προκάλεσε σειρά δημοσιευμάτων, από τα οποία διαφαίνεται ότι ο πολωνικός τύπος αντιλαμβανόταν πως επρόκειτο για μια μείζονα αλλαγή της δυτικής πολιτικής. Επίσης, η συγκρότηση και δραστηριότητα της United Nations Special Committee on the Balkans (UNSCOB), που ερευνούσε την παροχή βοήθειας προς τον ΔΣΕ από τις ανατολικές χώρες, προκάλεσε, όπως ήταν φυσικό, το ενδιαφέρον του πολωνικού τύπου. Άλλωστε η δράση της UNSCOB αποτέλεσε την πιο διεθνοποιημένη πτυχή του ελληνικού εμφυλίου πολέμου.⁹ Η στάση του πολωνικού τύπου, πάντως, σκλήρυνε ιδιαίτερα κατά τους κρίσιμους μήνες από τον Σεπτέμβριο έως τον Δεκέμβριο του 1947, περίοδο κατά την οποία κλιμακωνόταν, πανευρωπαϊκά, η αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης προς την εξαγγελία του σχεδίου Μάρσαλ. Τούτο επίσης επιβεβαιώνει ότι η πρόσληψη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου στη συγκεκριμένη χώρα δεν ήταν μια αυτόνομη διαδικασία παρατήρησης των ελληνικών εξελίξεων: ήταν άμεσα εξαρτημένη από τις εσωτερικές και τις ευρύτερες εξελίξεις, καθώς και από τα συμφέροντα του ευρύτερου κομμουνιστικού κινήματος σε πανευρωπαϊκό επίπεδο.

Μελετώντας τον ουγγρικό τύπο, ο Νίκος Φωκάς τονίζει ότι η περίοδος του – έστω στρεβλού – πολυκομματισμού έως τα τέλη της δεκαετίας του 1940 επέτρεψε την έκφραση διαφορετικών ερμηνειών για την εσωτερική ελληνική σύγκρουση. Η ποσοτική ανάλυση του Φωκά επιβεβαιώνει ότι η ορολογία του ουγγρικού τύπου αντανακλά περισσότερο την εσωτερική ουγγρική σύγκρουση, παρά τον ίδιο τον ελληνικό εμφύλιο, και επομένως σχετίζεται άμεσα με την εσωτερική ουγγρική πόλωση, κατά τη φάση της επιβολής του λαϊκοδημοκρατικού καθεστώτος. Σε κάθε περίπτωση, ο εντεινόμενος

---

⁹ Amikam Nachmani, *International Intervention in the Greek Civil War: the United Nations Special Committee on the Balkans, 1947-1952*, Praeger, New York, 1990.

κομμουνιστικός έλεγχος και η τελική επιβολή της Λαϊκής Δημοκρατίας αύξαναν τον βαθμό της σοβιετικής παρέμβασης στις δημόσιες προσλήψεις.

Ειδική περίπτωση αποτέλεσε η Τσεχοσλοβακία. Ο Κωνσταντίνος Τσίβος επισημαίνει ότι η χώρα παρέμεινε υπό πολυκομματικό καθεστώς έως τις αρχές του 1948 και το περιλάλητο «πραξικόπημα της Πράγας». Παρ' όλα αυτά, πέραν της μεγάλης εκλογικής ισχύος του τσεχοσλοβακικού ΚΚ, οι εμπειρίες της χώρας από την κρίση του 1938 και την «προδοσία» (από τους Αγγλογάλλους) στο Μόναχο ωθούσαν τις τσεχοσλοβακικές πολιτικές δυνάμεις και το κοινό σε ερμηνείες πιο φιλικές προς τη Μόσχα. Το άρθρο βασίζεται σε αποκόμματα τύπου που εντοπίστηκαν στα αρχεία του Υπουργείου των Εξωτερικών, και περιλαμβάνουν εφημερίδες διαφορετικών προδιαθέσεων. Πάντως, οι πηγές του τσεχοσλοβακικού τύπου, στο σύνολό του, ήταν κατά κύριο λόγο σοβιετικές και γιουγκοσλαβικές, ενώ σημαντική ήταν η επιρροή από τον προπαγανδιστικό μηχανισμό του ΚΚΕ και τους Έλληνες κομμουνιστές που αρθρογράφησαν στην χώρα. Ενώ υπήρχαν και βρετανικές πηγές, αυτές είχαν πολύ μικρότερη επιρροή. Και ο Τσίβος, με τη σειρά του, τονίζει ότι οι ενδοτσεχοσλοβακικές πολιτικές διαμάχες έως τον Φεβρουάριο του 1948 υπήρξαν ο βασικός «φακός» μέσα από τον οποίο είδε ο τύπος της χώρας τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο.

ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ: Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΓΕΙΤΟΝΩΝ ΤΗΣ «ΑΛΛΗΣ ΠΛΕΥΡΑΣ»

Οι βαλκανικές χώρες βρίσκονταν σε σημαντικά διαφορετική θέση σε σύγκριση με τις βόρειες συμμάχους τους. Πρώτον, τα βαλκανικά καθεστώτα δεν είχαν τον πολυκομματικό χαρακτήρα των βόρειων μελών του ανατολικού συνασπισμού – ή τουλάχιστον, στις πρώτες η επικράτηση των κομμουνιστικών κομμάτων είχε ήδη ολοκληρωθεί, και επομένως ο τύπος τους δεν αντανακλούσε την πορεία μιας δικής τους εσωτερικής σύγκρουσης, όπως συνέβαινε στην Πολωνία, την Ουγγαρία και την Τσεχοσλοβακία. Επιπλέον όμως, η στάση των βαλκανικών χωρών ήταν διαφορετική σε γεωπολιτικό επίπεδο. Έχοντας (τρεις από αυτές) κοινά σύνορα με την Ελλάδα, και πρωταγωνιστώντας στη βοήθεια προς τον ΔΣΕ, ήταν πολύ πιο άμεσα εμπλεκόμενες στην υπόθεση. Τέλος, και ίσως το περισσότερο σημαντικό, επρόκειτο για χώρες που εξαρτούσαν σημαντικά δικά τους εθνικά συμφέροντα από την εξέλιξη της ενδοελληνικής σύγκρουσης, η οποία επομένως δεν ήταν για τα βαλκανικά κομμουνιστικά κράτη μια «μακρινή»

υπόθεση: οι εδαφικές διεκδικήσεις της Βουλγαρίας στη Δυτική Θράκη και της Γιουγκοσλαβίας στην ελληνική Μακεδονία – αλλά και οι βουλγαρογιουγκοσλαβικές διαφορές που, όπως σήμερα γνωρίζουμε, ήταν τεράστιας έντασης – έδιναν στη στάση του τύπου τους μια εντελώς διαφορετική διάσταση. Στο πλαίσιο αυτό, άλλωστε, θα πρέπει να ενταχθεί η μείζων ιδιαιτερότητα της γιουγκοσλαβικής στάσης, ειδικά μετά την ρήξη Τίτο-Στάλιν.

Η Βουλγαρία υπήρξε η πιο συνεπώς φιλοσοβιετική βαλκανική κομμουνιστική χώρα, όχι μόνον στο επίπεδο της κρατικής πολιτικής, αλλά και των προδιαθέσεων της κοινής της γνώμης. Οι Ιάκωβος Μιχαηλίδης, Παύλος Βασιλειάδης και Βαγγέλης Κατσάρας, επικεντρώνοντας στην εφημερίδα *Ραμποτνίτσεςκο Ντελό*, επισημαίνουν ότι ο τύπος της Βουλγαρίας υπήρξε κεντρικά ελεγχόμενος και συντονισμένος με τη σοβιετική ειδησεογραφία. Άλλωστε οι βασικές πηγές του ήταν σοβιετικές, πρώτιστα το πρακτορείο Ταας. Όπως είναι φυσικό, η ελληνοβουλγαρική εδαφική διαμάχη στο συνέδριο της Ειρήνης (και ιδιαίτερα η ελληνική διεκδίκηση για «διόρθωση» του κοινού συνόρου) έπαιξε σημαντικό ρόλο στη στάση του βουλγαρικού τύπου.

Ο Ηλίας Σκουλίδας προσφέρει μια συνολική ερμηνεία της στάσης του αλβανικού τύπου μελετώντας δύο σημαντικές εφημερίδες, την *Bashkimi* και τη *Zëri i Popullit*, έντυπα συνδεδεμένα με την κομμουνιστική κυβέρνηση. Η στάση του αλβανικού τύπου καταγράφει μια αυξανόμενη σκλήρυνση έναντι της Αθήνας, ενώ παράλληλα γίνεται εμφανής η εντεινόμενη ανησυχία των Τιράνων για το γεγονός ότι η φιλοδυτική (και γειτονική) Ελλάδα αποδέχτης μιας μεγάλης δυτικής βοήθειας. Αυτό, όπως ήταν φυσικό, δημιουργούσε μεγάλες ανασφάλειες σε ένα νεαρό (και ακόμη μη εδραιωμένο) κομμουνιστικό καθεστώς μιας μικρής χώρας, ειδικά το 1948-49 οπότε και εκφράζονταν φόβοι για την πιθανή είσοδο του ελληνικού στρατού σε αλβανικό έδαφος κατά την καταδίωξη των κομμουνιστικών δυνάμεων. Η δράση της UNSCOB προκάλεσε επίσης το μεγάλο ενδιαφέρον του αλβανικού τύπου.

Εντελώς κομβικής σημασίας, τόσο πριν το 1948 όσο και μετά, η Γιουγκοσλαβία αποτέλεσε ένα από τους βασικούς πρωταγωνιστές του κομμουνιστικού κόσμου. Οι Σπυρίδων Σφέτας και Θανάσης Λούπας μελετούν δύο μεγάλες εφημερίδες των Γιουγκοσλάβων κομμουνιστών, την *Politika* του Βελιγραδίου και τη *Borba* του Ζάγκρεμπ. Τονίζουν ότι ο γιουγκοσλαβικός τύπος ήταν κεντρικά ελεγχόμενος, ενώ αντικατόπτριζε τις θέσεις ενός ισχυρού, εσωτερικά και εξωτερικά, κομμουνιστικού καθεστώτος. Αρχικά, στα Δεκεμβριανά, η στάση του ήταν μάλλον αποστασιοποιημένη, στοιχείο ειρωνικό

καθώς ο Τίτο είχε κατ' εξοχήν ενθαρρύνει την ηγεσία του ΚΚΕ στην απόφαση να επιζητηθεί η σύγκρουση. Η κλιμάκωση του ενδιαφέροντος του γιουγκοσλαβικού τύπου καταγράφεται από το 1945: ιδιαίτερη έμφαση στη θέση της σλαβόφωνης μειονότητας στην Ελλάδα, προβολή των γιουγκοσλαβικών εδαφικών φιλοδοξιών στην ελληνική Μακεδονία, προώθηση της ιδέας της βουλγαρογιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας. Οι εσωτερικές ελληνικές εξελίξεις καλύφθηκαν με προσοχή, ειδικά οι εκλογές του 1946, αν και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον, όπως ήταν φυσικό, επιδείχθηκε για τη δράση της UNSCOB. Άλλωστε η επιτροπή του ΟΗΕ διερευνούσε γεγονότα που κατ' εξοχήν ενέπλεκαν τη Γιουγκοσλαβία, η οποία είχε συντονιστικό ρόλο στην παροχή της ανατολικοευρωπαϊκής βοήθειας προς τον ΔΣΕ. Η ρήξη Τίτο-Στάλιν, που προκάλεσε τη δραματική αλλαγή της γεωπολιτικής θέσης της Γιουγκοσλαβίας αλλά και την ρήξη με το ΚΚΕ, έφερε σε εξαιρετικά λεπτή θέση τον γιουγκοσλαβικό τύπο. Η χώρα βρισκόταν υπό τα διασταυρούμενα πυρά των πρώην συμμάχων της, σε μια εποχή κατά την οποία εγκαινίαζε και επαφές με τις δυτικές δυνάμεις ζητώντας οικονομική βοήθεια. Ακόμη και στη δική της περίπτωση, επομένως, διαφαίνεται ότι ο «φακός» μέσα από τον οποίο προσελάμβανε τις ελληνικές εξελίξεις ήταν τα δικά της συμφέροντα, φιλοδοξίες και (μετά το 1948) ανασφάλειες.

Η Ρουμανία έχει μια ιδιότυπη θέση, αν μη τι άλλο επειδή ήταν ένα βαλκανικό κράτος το οποίο δεν διέθετε κοινά σύνορα με την Ελλάδα, ενώ η γειτνίασή της με την Σοβιετική Ένωση συνεπαγόταν έναν μεγάλο βαθμό άμεσου ελέγχου από το Κρεμλίνο. Οι Παύλος Βασιλειάδης και Απόστολος Πατελάκης, μελετώντας πρώτιστα τις εφημερίδες *Scânteia* και *Romînia Liberă*, επισημαίνουν ότι ήδη το 1946 βρισκόταν σε πολύ προχωρημένο στάδιο η κομμουνιστοποίηση του καθεστώτος. Ο έλεγχος του τύπου από τη σοβιετική πλευρά ήταν σχεδόν πλήρης, και οι πηγές του ήταν σοβιετικής προέλευσης, το Ταξ και το Ράδιο Μόσχα. Ο ρουμανικός τύπος εμφανίζει μια κλιμακούμενη καταγγελία των «μοναρχοφασιστών» της Αθήνας, την αντίθεση προς την «ιμπεριαλιστική» πολιτική των δυτικών δυνάμεων και – εξαιρετικά σημαντικό – του Τίτο μετά το 1948, αλλά και έμφαση στην ανάδειξη του θετικού προσώπου της ελληνικής Αριστεράς.

**Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ: ΜΕΓΑΛΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ
ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ**

Η αρθρογραφία των δυτικών εφημερίδων έχει εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά. Χώρες μεγάλες, με πολυκομματικά αντιπροσωπευτικά καθεστώτα, οι ΗΠΑ, η Βρετανία και η Γαλλία εμφάνισαν στο δημόσιο διάλογό τους τη διατύπωση διαφορετικών απόψεων, ενώ η επιρροή των κυβερνήσεων, αν και όχι αμελητέα, δεν ήταν καθοριστική: ο δυτικός τύπος δεν είναι μια κυβερνητική υπόθεση, αλλά μια υπόθεση της κοινωνίας αυτών των χωρών. Έτσι, αντανακλά τις ελπίδες, προτεραιότητες, αλλά και τις μεγάλες εσωτερικές συγκρούσεις (ή έστω διαλόγους) που συνόδευσαν την λήψη των αποφάσεών τους κατά την κρίσιμη φάση της έναρξης του Ψυχρού Πολέμου. Η εξέταση του δυτικού τύπου στον παρόντα τόμο δεν γίνεται, επομένως, ανά χώρα, αλλά θεματικά, με επίκεντρο γεγονότα ή εξελίξεις κομβικής σημασίας για την εξέλιξη του ελληνικού εμφυλίου.

Ο Γιάννης Σακκάς μελετά την παρουσίαση του Δόγματος Τρούμαν στον αμερικανικό και τον βρετανικό τύπο. Αναλύει τη σημασία του Δόγματος για την εξέλιξη της αμερικανικής πολιτικής, καθώς στην εξαγγελία του δεν μπορούσε παρά να εμφανιστεί το μείζον δίλημμα της αμερικανικής πολιτικής: απομονωτισμός ή διεθνισμός. Ο Σακκάς επισημαίνει τις σημαντικότερες διαφωνίες που εμφανίστηκαν στον αμερικανικό τύπο, και τις επικρίσεις που διατυπώθηκαν για την εξαγγελία της νέας πολιτικής. Πρόκειται για μια πολύ ενδιαφέρουσα ανάλυση, που απομακρύνεται από τα γνωστά στερεότυπα, τα οποία αναφέρονται σε μια αμερικανική «προθυμία» για παρέμβαση, κάτι που δεν επιβεβαιώνεται από την έρευνα. Αντίθετα, η διαμόρφωση της αμερικανικής στάσης εμπειρείχε ένα σημαντικό βαθμό εσωτερικού διαλόγου. Ο βρετανικός τύπος, από την άλλη πλευρά, κινήθηκε σε περισσότερο κλασικές κατευθύνσεις που αντανακλούσαν τη στάση των πολιτικών δυνάμεων της χώρας. Οι συντηρητικές εφημερίδες καλωσόρισαν την εξαγγελία του Αμερικανού προέδρου. Ο Εργατικός τύπος ήταν πιο επιφυλακτικός, αν και το μετριοπαθές τμήμα του εμφανίστηκε θετικό στην αμερικανική πρωτοβουλία. Ο τύπος της αριστερής πτέρυγας του Εργατικού Κόμματος εμφανίστηκε περισσότερο δύσθυμος, και αρνητικός ο τύπος της κομμουνιστικής Αριστεράς.

Η στάση του βρετανικού τύπου απέναντι στην εμπλοκή του ΟΗΕ αποτελεί το θέμα του άρθρου της Κωνσταντίνας Μπότσιου. Το «Ελληνικό Ζήτημα» (δηλαδή οι ελληνικές αιτιάσεις εναντίον των τριών βόρειων γειτόνων για παροχή βοήθειας προς τον ΔΣΕ, άρα και για ξένη επέμβαση στην

εσωτερική ελληνική σύγκρουση) αποτέλεσε όχι μόνον την πιο διεθνοποιημένη πτυχή του εμφυλίου πολέμου, αλλά και μια από τις πρώτες διεθνείς κρίσεις που κλήθηκε να διαχειριστεί ο νεόκοπος ΟΗΕ. Πρόκειται για μια πτυχή του ελληνικού εμφυλίου πολέμου που έχει παραμείνει σχετικά ανεπαρκώς μελετημένη, και το συγκεκριμένο άρθρο συζητεί την πρόσληψη της νέας δραστηριότητας του διεθνούς οργανισμού από τον τύπο μιας δυτικής Μεγάλης Δύναμης. Η Μπότσιου επικεντρώνεται σε τρεις εφημερίδες διαφορετικών πολιτικών προδιαθέσεων (την κεντροαριστερή *Manchester Guardian* και τους κεντροδεξιούς *Observer* και *Times*). Σε μια χώρα όπου ο δημόσιος διάλογος ήταν ελεύθερος, οι εκτιμήσεις τους συχνά διέφεραν, ιδιαίτερα ως το μείον ζήτημα των αιτίων της ελληνικής κρίσης: η *Manchester Guardian* έτεινε να δίνει πάντοτε μεγαλύτερη έμφαση στις μεγάλες αποτυχίες των ελληνικών κυβερνητικών δυνάμεων και στα ελλείμματα του ελληνικού πολιτικού συστήματος, ενώ τα πιο συντηρητικά έντυπα έτειναν να τονίζουν το στοιχείο της εξωτερικής παρέμβασης του ανατολικού συνασπισμού. Ωστόσο, όλες αυτές οι εφημερίδες, παρά τη θεμελιωδώς αρνητική στάση τους έναντι της σοβιετικής πολιτικής, δεν δίστασαν να επικρίνουν τις ελληνικές κυβερνήσεις για τις αστοχίες της πολιτικής τους.

Η αρθρογραφία του βρετανικού τύπου σχετικά με την τελευταία φάση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου αποτελεί το αντικείμενο του άρθρου του Χρήστου Χρηστίδη, που εστιάζει στις εφημερίδες *Times*, *Manchester Guardian* και *Observer*. Ο βρετανικός τύπος επισήμανε με ακρίβεια τη σημασία της Πέμπτης Ολομέλειας στις αρχές του 1949, σχετικά με την εξέλιξη των βασικών παραμέτρων της σύγκρουσης, και ιδίως τη βαρύτητά της για την πορεία των σχέσεων του ΔΣΕ με το τιτοϊκό καθεστώς. Επιπλέον, ήδη πριν από τέλος του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, οι βρετανικές εφημερίδες εστίασαν την προσοχή τους σε ζητήματα ευρύτερα – ανθρωπιστικά και οικονομικής ανασυγκρότησης – και στην ανάγκη μετά τον πόλεμο να κερδηθεί η ειρήνη. Αυτό, άλλωστε, ήταν πλέον η μεγαλύτερη πρόκληση και για το ελληνικό φιλοδυτικό πολιτικό σύστημα αλλά και για τον δυτικό κόσμο στον οποίο παρέμενε η χώρα.

Η Σοφία Παπαστάμκου μελετά την κομβική περίπτωση του γαλλικού *Monde* και της στάσης του απέναντι στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο. Με γνώση βαθύτατη της γαλλικής πολιτικής ιστορίας και της πολιτικής κουλτούρας, η συγγραφέας αναλύει την ίδρυση της εφημερίδας αμέσως μετά τον πόλεμο – εποχή κρίσιμη για μια Γαλλία που είχε βιώσει τα προηγούμενα χρόνια τραυματικές εμπειρίες και προσπαθούσε να ανασυστήσει τους ευρωπαϊκούς της ρόλους. Η μελέτη της αρθρογραφίας του *Monde* για τα γεγονότα της

Ελλάδας αναπτύσσεται σε τρία πεδία: τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα, τις στρατιωτικές επιχειρήσεις και τις διεθνείς διαστάσεις της σύγκρουσης. Η Παπαστάμκου εξηγεί πώς κλιμακώθηκε η ερμηνεία της εφημερίδας, η οποία αρχικά έκαμε λόγο για «γεγονότα» και για την ελληνική «κρίση», για να καταλήξει στην ανάλυση ενός «εμφυλίου πολέμου». Παράλληλα, παρουσιάζονται οι σχετικές ανταποκρίσεις του Marc Marceau, ο οποίος στις επόμενες δεκαετίες θα εξελιχθεί σε έναν από τους κορυφαίους Ευρωπαίους σχολιαστές των ελληνικών πραγμάτων και θα διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εικόνας της Ελλάδας στην Ευρώπη.

Είναι αυτονόητο ότι ο παρόν τόμος, όπως όλες οι καλές ερευνητικές προσπάθειες, αποσκοπεί να ανοίξει ένα νέο θέμα μελέτης, παρά να το εξαντλήσει. Κάτι τέτοιο, άλλωστε, θα ήταν αδύνατον σε ένα και μόνον βιβλίο. Ωστόσο, προβάλλει μια νέα οπτική του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, περισσότερο διεθνοποιημένη, η οποία υποδεικνύει και νέες ανάγκες για την κατανόηση της ελληνικής ιστορίας μέσα στα διεθνή και τα ευρωπαϊκά της πλαίσια. Υπό την έννοια αυτή, ίσως θέτει περισσότερα προβλήματα από όσα απαντά. Και αυτό, όμως, είναι χαρακτηριστικό των καινοτόμων ερευνητικών προσπαθειών.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΒΟΡΕΙΑ-ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΡΩΣΙΚΟ ΤΥΠΟ: Η ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ ΠΡΑΒΝΤΑ

Ίριμα Παπαδοπούλου* και Βικτώρια Ουρουμίδου**

Στο παρόν κεφάλαιο ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος εξετάζεται μέσα από τα δημοσιογραφικά άρθρα της εφημερίδας Πράβντα. Το συγκεκριμένο υλικό μας αποκαλύπτει το περιεχόμενο της μαζικής πληροφόρησης των πολιτών της Σοβιετικής Ένωσης σε σχέση με τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο, ενώ παράλληλα μας δίνει τη δυνατότητα να κατανοήσουμε καλύτερα την επίσημη σοβιετική στάση απέναντι στα αιματηρά γεγονότα στην Ελλάδα.

Η επισκόπηση της εφημερίδας ξεκινά από την 1 Μαρτίου του 1946 και φτάνει ως τη λήξη του Εμφυλίου το καλοκαίρι του 1949. Λόγω του τεράστιου όγκου του δημοσιογραφικού υλικού που εντοπίζεται στις σελίδες της Πράβντα, στο παρόν άρθρο έγινε μια επιλογή κειμένων προς ανάλυση, τα οποία κατά την άποψη μας εκφράζουν καλύτερα τη στάση των σοβιετικών και εν τέλει διαμορφώνουν την εικόνα της σοβιετικής κοινής γνώμης για τα γεγονότα στην Ελλάδα. Οι θεματικές που διακρίνονται μπορούν σχηματικά να χωριστούν στις εξής: α. Εκλογές του 1946 και αποχή της αριστεράς, β. επιτροπή του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, γ. ξένος Δυτικός παράγοντας και το Δόγμα Τρούμαν, προβοκάτσιες στα ελληνο-αλβανικά σύνορα, δ. μάχες, ε. γιουγκοσλαβικός παράγοντας, στ. παιδομάζωμα.

Οι πληροφορίες για τα τεκταινόμενα στην Ελλάδα αντλούνται αποκλειστικά από το ειδησεογραφικό πρακτορείο ΤΑΣΣ, το οποίο ήταν και το μοναδικό διεθνές ειδησεογραφικό πρακτορείο της ΕΣΣΔ. Το ειδησεογραφικό πρακτορείο ΤΑΣΣ συνεχίζει τη λειτουργία του ως και τις μέρες μας, διαγράφοντας μια πορεία 110 χρόνων. Το ΤΑΣΣ ήταν το πρώτο κρατικό ειδησεογραφικό πρακτορείο της Ρωσίας, το οποίο ιδρύθηκε το 1902 με πρωτοβουλία του υπουργού οικονομικών Σεργκέι Βίττε. Ονομαζόταν Οικονομικό Τηλεγραφικό Πρακτορείο ΤΤΑ (Торгово-телеграфное агентство) και είχε στόχο την προσέλκυση επενδύσεων στο χώρο της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Το 1904 μετονομάζεται σε СПТА, Τηλεγραφικό Πρακτορείο της Αγίας Πετρούπολης, και η αποστολή του ήταν να

* Υποψήφια διδάκτωρ Ρωσικής Λογοτεχνίας, Ρωσικό Πανεπιστήμιο της Φιλίας των Λαών, Μόσχα.

** Υποψήφια διδάκτωρ Γλωσσολογίας, Ρωσικό Πανεπιστήμιο της Φιλίας των Λαών, Μόσχα.

«ανακοινώνει εντός και εκτός της Αυτοκρατορίας πολιτικές, οικονομικές, εμπορικές και άλλες ειδήσεις κοινωνικού ενδιαφέροντος». Το ειδησεογραφικό πρακτορείο μετονομάζεται σε ΤΑΣΣ (Телеграфное агентство Союза ССР), Τηλεγραφικό πρακτορείο της Ένωσης των ΣΣΔ το 1925. Η εδραίωση του ως μοναδικού κρατικού πρακτορείου, στο οποίο υπάγονταν όλα τα υπόλοιπα σοβιετικά και διεθνή πρακτορεία, συνοδευόταν υπό την στενή εποπτεία της ηγεσίας της χώρας. Υπεύθυνος για την λειτουργία του ήταν ο Μιχαήλ Καλίνιν. Το ΤΑΣΣ ιδρύθηκε επισήμως στις 10 Ιουλίου του 1925 και είχε το αποκλειστικό δικαίωμα στην διάδοση πληροφοριών και ειδήσεων έξω από τα σύνορα της ΕΣΣΔ, όπως και την αποκλειστική δικαιοδοσία στη διάδοση ειδήσεων από το εξωτερικό και μέσα στις δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης.¹⁰

Για τα γεγονότα στην Ελλάδα, το ΤΑΣΣ με τη σειρά του συλλέγει πληροφορίες κυρίως από τους ανταποκριτές του στην Αθήνα, αλλά και από τα πρακτορεία Reuters και Oversea News στο Λονδίνο, από ειδησεογραφικά πρακτορεία στις ΗΠΑ, ενώ υπάρχουν ανταποκρίσεις και από γειτονικές χώρες, όπως η Τουρκία, η Γιουγκοσλαβία, η Αλβανία, η Βουλγαρία, η Τσεχία και άλλες. Τα άρθρα για την Ελλάδα δημοσιεύονται κατά βάση στην τέταρτη και τελευταία σελίδα της εφημερίδας, στη στήλη της διεθνούς επικαιρότητας.

Η εφημερίδα Πράβντα ως και το 1991 ήταν η βασικότερη εφημερίδα της Σοβιετικής Ένωσης, το όργανο του ΚΚΣΕ, με καθημερινή κυκλοφορία και τεράστιο τιράζ. Η εφημερίδα κυκλοφορούσε στα ρωσικά και μπορούσε να τη βρει κανείς καθημερινά σε κάθε δημοκρατία, κυριολεκτικά σε κάθε γωνιά της Σοβιετικής Ένωσης. Μετά την πτώση του σοβιετικού συστήματος και την απαγόρευση του ΚΚΣΕ, η Πράβντα συνέχισε την κυκλοφορία της ως τις μέρες μας, μετατρέπόμενη σε κεντρικό όργανο του ΚΚΡΟ, ενώ κυκλοφορεί τρεις φορές εβδομαδιαίως. Η ίδρυση της πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία του Λένιν, όταν στην 6η Πανρωσική Συνδιάσκεψη του Ρωσικού Σοσιαλ-δημοκρατικού Εργατικού Κόμματος (μπολσεβίκων) (Συνδιάσκεψη της

¹⁰ Калинин А. А., Греческий кризис 1945–1949 гг. в оценках советской прессы, Статья подготовлена в рамках выполнения государственной работы «Проведение научно-исследовательских работ (фундаментальных научных исследований, прикладных научных исследований и экспериментальных разработок). Задание № 2014/330. ФГБОУ ВПО «Вятский государственный гуманитарный университет», НИР № 892 «Исследование взаимных представлений США и СССР в период холодной войны (1945–1960 гг.)», рук. В. Т. Юнгблюд. [Α.Α., Καλίνιν, *Τα κρίσιμα χρόνια 1945-1949 στην Ελλάδα και η αποτίμηση τους στο σοβιετικό τύπο*].

Πράγας) αποφασίζεται η δημιουργία μιας καθημερινής μαζικής εργατικής εφημερίδας, ενώ στις 5 Μαΐου/22 Απριλίου του 1912 εμφανίζεται το πρώτο της τεύχος.

Ως ένα από τα βασικότερα ιδεολογικά εργαλεία του σοβιετικού συστήματος, η Πράβντα δεν ήταν απλά μια εφημερίδα, ήταν ένας θεσμός, ο οποίος διαμόρφωσε και καθιέρωσε μια νέα δημοσιογραφική γλώσσα, υιοθετώντας στο έπακρον την ψυχροπολεμική ρητορική, εκφράζοντας περισσότερο πεποιθήσεις, παρά ειδήσεις. Τοιουτοτρόπως, η δημοσιογραφική της γλώσσα είναι διαποτισμένη από προπαγανδιστικά κλισέ, από έτοιμα εννοιολογικά σύνολα, στερούμενα ατομικής άποψης και προσωπικής γλώσσας του δημοσιογράφου, ο οποίος γράφει με έτοιμες φόρμουλες, σφραγίζοντας με αυτές κάθε πολιτικό και κοινωνικό φαινόμενο. Σίγουρα στο παρόν άρθρο δεν θα προσπαθήσουμε να αποδείξουμε ότι ο λόγος της εφημερίδας δεν ήταν τίποτα άλλο, πέρα από προπαγάνδα, στόχος μας λοιπόν είναι να εξακριβώσουμε προς ποια κατεύθυνση στράφηκε αυτή η προπαγάνδα, σε ποιες εκφάνσεις του Εμφυλίου ρίχνουν φως οι σοβιετικοί και ποια γεγονότα αποσιωπούν ή ανακατασκευάζουν.

Ο κομμουνισμός, όπως πρακτικά εκφράστηκε στην μπολσεβίικη Σοβιετική Ένωση, ήταν κάτι πολύ περισσότερο από ένα σύστημα ιδεών. Δημιούργησε νέους θεσμούς και σύμβολα, επέβαλε μια νέα γλώσσα και νέες μορφές ομιλίας, κατασκεύασε ισχυρά σύμβολα και συμπεριφορές, διαμορφώνοντας ένα νέο πολιτισμό, τον μαρξισμό-λενινισμό. Ουσιαστικά, έγινε ένα σταθερό σύστημα από πεποιθήσεις και πρακτικές που ενώνει σε μια κοινότητα όσους τις αποδέχονται, όπως η εκκλησία για παράδειγμα. Παρά τις διαφορές που εκδήλωσε από περιοχή σε περιοχή, το πυκνό αυτό δίκτυο διαμόρφωσε συγκλίνουσες πρακτικές, συμπεριφορές και στρατηγικές που είχαν για μεγάλο χρονικό διάστημα ως ελάχιστο κοινό παρανομαστή την ευθυγράμμιση με τις στρατηγικές της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής και το ιδεολογικό της μοντέλο πολιτικής ανάπτυξης.¹¹

Σύμφωνα με τον Bourdieu η επίσημη γλώσσα συμπλέει με το κράτος. Κατά τη διαδικασία συγκρότησης του κράτους δημιουργούνται οι συνθήκες για να συγκροτηθεί ένα ενοποιημένο γλωσσικό πεδίο, κυριαρχούμενο από την επίσημη γλώσσα. Η κρατική γλώσσα, λοιπόν, αποβαίνει ο θεωρητικός γνώμονας σύμφωνα με τον οποίο μετριούνται αντικειμενικά όλες οι γλωσσικές

¹¹ Νίκος Μαραντζίδης & Κώστας Τσίβος, *Ο ελληνικός εμφύλιος και το διεθνές κομμουνιστικό σύστημα: το ΚΚΕ μέσα από τα τσέχικα αρχεία 1946-1968*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2012, 42-45.

πρακτικές. Αυτό το φαινόμενο δεν μπορούσε να μην παρατηρηθεί στην ΕΣΣΔ που ακόμα και η γλώσσα «κρατικοποιείται», δεν υπάρχει τίποτα πέρα από την επίσημη γλώσσα. Η ένταξη στη «γλωσσική κοινότητα» γίνεται προϋπόθεση για την εγκαθίδρυση σχέσεων γλωσσικής κυριαρχίας και η πολιτική κυριαρχία επιβάλλει την αναγνώριση της κυρίαρχης γλώσσας.¹²

Στη γλώσσα βρίσκουμε ότι είναι εγγεγραμμένο στις κοινωνικές σχέσεις όπου αυτή λειτουργεί. Στην σχέση αυτή αναφέρεται και ο Halliday, ο οποίος τονίζει το βαθύ δεσμό μεταξύ γλώσσας και κοινωνικών δομών. «Η γλωσσική δομή είναι η πραγμάτωση της κοινωνικής δομής, κάτι που ενεργά συμβολίζει τη διαδικασία μιας αμοιβαίας δημιουργικότητας. Η γλώσσα, ως μια μεταφορά της κοινωνίας, έχει την ιδιότητα, όχι μόνο να είναι ένας διαβιβαστής της κοινωνικής δομής, αλλά έχει την ιδιότητα να την διατηρεί, ακόμα και να την μετατρέπει».¹³ Αυτή η ιδιότητα της γλώσσας εξηγεί και τις βίαιες συμπεριφορές ορισμένων ομάδων, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Ο Μπαχτίν παρατηρεί ότι σε επαναστατικές καταστάσεις οι κοινές λέξεις μπορούν να πάρουν αντιθετικές έννοιες. Εδώ, ως παράδειγμα θα μπορούσε να αναφερθεί το εννοιολογικό περιεχόμενο που προσδίδεται στα επίθετα αντιδραστικός και πρωτοπόρος. Το πρώτο χαρακτηρίζει τους δεξιούς, το δεύτερο τους αριστερούς, ενώ όταν χρησιμοποιούνται στην εμφύλια ρητορική, και όχι μόνο στην ελληνική, αλλά και στη σοβιετική, τα πράγματα είναι διαφορετικά. Όταν ο εμφύλιος γίνεται γεγονός, στο πολιτικό λεξιλόγιο της Ελλάδας προωθούνται οι όροι «αντάρτης», «ανταρσία», «συμμοριτοπόλεμος», κάτι που αντικατοπτρίζεται και στην δημοσιογραφικό λόγο της Πράβντα. Το εντυπωσιακό είναι ότι ο λόγος της ελληνικής αριστεράς, το λεξιλόγιό της και οι φράσεις που χρησιμοποιεί μεταγράφονται στον σοβιετικό λόγο. Παρατηρούμε συνεπώς μια διαδικασία αμοιβαίας επιρροής, η οποία δρα μέσα σε ένα συμπαγές και κοινό σύστημα συμβόλων και ιδεών.¹⁴

Συνεπώς, όσον αφορά τον ελληνικό Εμφύλιο, η διχοτομία ανάμεσα στους «καλούς» αριστερούς και τους «κακούς» δεξιούς είναι απόλυτη και άκαμπτη. Η Πράβντα μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σφυρηλατεί

¹² Pierre Bourdieu, *Γλώσσα και συμβολική εξουσία*, Ινστιτούτο του βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1999, 61.

¹³ Michael Halliday, «Language in a Social Perspective», *Educational Review*, 23:3 (1971) 165-188.

¹⁴ Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Сост. С. Г. Бочаров, примеч. С. С. Аверинцев и С. Г. Бочаров. М.: Искусство, 1979. [Μιχαήλ Μπαχτίν, *Η αισθητική της λεκτικής δημιουργικότητας*, επιμέλεια Σ. Γ Μποτσαρόβ (επιμ.), Σ.Σ Αβέρντσεβ, Σ.Γ Μποτσαρόβ, (εισαγ.), Ισκούσστβο, Μόσχα, 1979], 239.

μεθοδικά την ψυχροπολεμική εικόνα του εχθρού, των Άγγλων, των Αμερικανών και των Ελλήνων δεξιών. Χρησιμοποιώντας μια συστηματική επανάληψη αρνητικών κατηγορημάτων, σε συνδυασμό με αναφορές στη βία και την τρομοκρατία της δεξιάς, η Πράβντα κατασκευάζει την κατηγορία του εχθρού του ελληνικού λαού. Η βία στα σχετικά δημοσιεύματα προέρχεται μόνο από τη δεξιά: έχουμε λοιπόν τις «κτηνωδίες των Ελλήνων φασιστών»,¹⁵ τα «δόλια τεχνάσματα των Ελλήνων φασιστών»,¹⁶ «τα σχέδια εξόντωσης των Ελλήνων πατριωτών δημοκρατών»,¹⁷ ενώ «η τρομοκρατία στην Ελλάδα δε σταματά».¹⁸ Παράλληλα, εμφανίζονται οι «εκκλήσεις των ελληνικών δημοκρατικών κομμάτων και οργανώσεων στις κυβερνήσεις της Αγγλίας, των ΗΠΑ, της ΕΣΣΔ και της Γαλλίας» για να δοθεί ένα τέλος στη βία. Σημαντικό είναι να τονίσουμε, ότι το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται στην εφημερίδα, αν και είναι φορτισμένο συναισθηματικά, δεν είναι ποτέ υβριστικό για τη δεξιά.

Σύμφωνα με τις αρχές της Κριτικής Γλωσσολογίας, η συγκρότηση του νοήματος κάθε κειμένου είναι πρωτίστως μια διεργασία κοινωνική και δευτερευόντως ατομική. Οι χρήστες της γλώσσας κάνουν επιλογές συντακτικές, λεκτικές και άλλες, προκειμένου να ικανοποιήσουν συγκεκριμένες επικοινωνιακές ανάγκες και οι επιλογές αυτές υποδηλώνουν ιδεολογικές επιλογές. Στην πραγματικότητα, κατά τον Bourdieu, ουδέτερες λέξεις δεν υπάρχουν. Για παράδειγμα, πολλά ουσιαστικά και επίθετα που χαρακτηρίζουν ιδιότητες και συμπεριφορές, ανάλογα με την κοινωνική ομάδα που τα χρησιμοποιεί, λαμβάνουν συχνά διαφορετικές, ακόμα και αντιτιθέμενες σημασίες. Αυτό το φαινόμενο διακρίνεται ξεκάθαρα στις αλληλοκατηγορίες μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων παρατάξεων του Εμφυλίου, όταν αποκαλούσαν η μια την άλλη με τον όρο «συμμορίτες», ενώ την σύγκρουση μεταξύ τους ως «συμμοριτοπόλεμο». Η επικοινωνία μεταξύ κοινωνικών ομάδων είναι πάντα μια κρίσιμη κατάσταση για τη χρησιμοποιούμενη γλώσσα, και τούτο γιατί υπάρχει η τάση στην ίδια τη γλώσσα να προκαλεί επιστροφή στο νόημα, το πλέον φορτωμένο με κοινωνικές συνδηλώσεις.¹⁹

¹⁵ Правда, 30.12.46

¹⁶ Правда, 26.1.1947.

¹⁷ Правда, 20.6.47

¹⁸ Правда, 11.2.47

¹⁹ Pierre Bourdieu, ό.π., 54.

Στη γλώσσα της δημοσιογραφίας, ο αρθρογράφος αναλαμβάνει όχι να αφηγηθεί, καθώς η αφήγηση στοχεύει στην ερμηνεία των γεγονότων, αλλά να μετασχηματίσει τα γεγονότα σε λόγο, σε λέξεις, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του μέσου που κατέχει. Παρ' όλα αυτά, συνήθως στον δημοσιογραφικό λόγο οι πληροφορίες και τα γεγονότα πλαισιώνονται από λέξεις, φορτισμένες με κοινωνικές και συναισθηματικές σημασίες, πόσο μάλλον όταν ο στόχος του δημοσιογραφικού λόγου αποσκοπεί να διαμορφώσει απόψεις, τρόπους σκέψης. Μια απροκάλυπτα ιδεολογική ανάγνωση των άρθρων της κεντρικής εφημερίδας της ΕΣΣΔ είναι αναπόφευκτη, καθώς τα άρθρα της *Πράβντα* λειτουργούσαν ως νομιμοποιητική βάση των σχέσεων εξουσίας και της τακτικής που εφάρμοζε το ΕΑΜ σε συνάρτηση με την εξωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ.

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 1946 ΚΑΙ Η ΑΠΟΧΗ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

Η προεκλογική περίοδος του 1946 παίρνει σημαντικές διαστάσεις στον σοβιετικό τύπο. Σχεδόν κάθε μέρα υπάρχει στην *Πράβντα* ένα άρθρο για τις εσωτερικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Στην προεκλογική περίοδο η *Πράβντα* δημοσιεύει το Μάρτιο συνολικά 23 σχετικά άρθρα, τα οποία είναι κυρίως περιγραφικά και ανώνυμα, χωρίς ανάλυση και σχολιασμό των γεγονότων. Σε αυτό το σημείο είναι πολύ σημαντικό να παρατηρήσουμε, ότι, σε αντίθεση με τις μεγάλες διαστάσεις που έλαβε η προεκλογική περίοδος του Μαρτίου, η αντίστοιχη περίοδος πριν από το δημοψήφισμα για τη μοναρχία (1 Σεπτεμβρίου 1946) δεν έτυχε τόσο μεγάλης προσοχής. Σε αυτό το θέμα αφιερώνονται μόνο δύο μικρά άρθρα στις 2.9.46 με τίτλο: «Δημοψήφισμα στην Ελλάδα» και «Ο αγγλικός τύπος για το δημοψήφισμα στην Ελλάδα».

Σε γενικές γραμμές η στάση που υιοθετούν οι σοβιετικοί απέναντι στις εκλογές στην Ελλάδα είναι αρνητική, χωρίς όμως να εκφράζεται ανοιχτά. Διακρίνουμε μια επίφαση αμεροληψίας που προβάλλεται στην *Πράβντα*. Όπως ήδη παρατηρήσαμε πιο πάνω, τα άρθρα της *Πράβντα* δεν εμπεριέχουν κάποια δημοσιογραφική ανάλυση και είναι ανυπόγραφα και αυτό γιατί εδώ παρατίθενται «γεγονότα» και όχι απόψεις. Η στάση των σοβιετικών εκφράζεται μέσω της επιλογής των ειδήσεων που δημοσιεύονται στην εφημερίδα, μέσω απόψεων τρίτων – ελλήνων αριστερών, αμερικανών, άγγλων και άλλων. Κατ' αυτόν τον τρόπο η *Πράβντα* στο λόγο της επιστρατεύει: α) το λόγο της ελληνικής αριστεράς β) το λόγο της αμερικανικής «πρωτοπορίας» γ) τον λόγο των Άγγλων Εργατικών και άλλων εκπροσώπων του αγγλικού

εργατικού κινήματος, έτσι παρατηρείται μια συνεχής τάση αναφορών στον ξένο δυτικό τύπο – παρατίθενται άρθρα του αμερικανικού περιοδικού *Tribune*, της αγγλικής εφημερίδας *News Chronicle*, του περιοδικού *New Statement and Chronicle* και άλλων, στα οποία εκφράζεται η καταστροφική ανάμειξη του αγγλικού παράγοντα και επικινδυνότητα των επικείμενων εκλογών.

Οι επικείμενες εκλογές χαρακτηρίζονται ως αναμφισβήτητα «άδικες» και «νοθευμένες», αυτά τα επίθετα επαναλαμβάνονται πολλάκις στα δημοσιεύματα. Οι δηλώσεις των επιφανών πολιτικών δρώντων της τότε ελληνικής πολιτικής σκηνής βρίσκονται στο επίκεντρο της προσοχής του σοβιετικού τύπου και βρίσκουμε μια πλειάδα αναφορών σε δηλώσεις του Θεμιστοκλή Σοφούλη, του Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, του Σοφοκλή Βενιζέλου, του Γεώργιου Παπανδρέου, του Ιωάννη Σοφιανόπουλου, του Παναγιώτη Κανελλόπουλου και άλλων πολιτικών, ενώ σκιαγραφείται η εικόνα της αποσάθρωσης και αποσύνθεσης της ελληνικής κυβέρνησης με μια πληθώρα από αναφορές στις παραιτήσεις υπουργών και βουλευτών. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε ορισμένα αποσπάσματα από τις τότε δημοσιεύσεις της εφημερίδας: «Σύμφωνα με το Ρόιτερς, ο Έλληνας πρωθυπουργός Σοφούλης αρνήθηκε να δεχτεί την παραίτηση του υφυπουργού και υπουργού οικονομικών Εμμανουήλ Τσουδερού. Ο Τσουδερός δήλωσε παραίτηση καθώς τάσσεται κατά των εκλογών της 31^{ης} Μαρτίου»,²⁰ «Παραίτηση 5 Ελλήνων Υπουργών: Το Ρόιτερς ανακοινώνει από την Αθήνα την παραίτηση 5 Υπουργών της κυβέρνησης Σοφούλη. Αυτές οι παραιτήσεις μπορούν να οδηγήσουν στην κατάρρευση της κυβέρνησης. Παραιτήθηκαν οι: Καφαντάρης, Αθανασιάδης-Νόβας, Μερκούρης, Ευριπίδης, Μπουρδάρης κα. Την παραίτηση του δήλωσε και ο ηγέτης του Αγροτικού Κόμματος Μυλωνάς σε περίπτωση που δεν αναβληθούν οι εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου. Ο Καφαντάρης δήλωσε: «προσπαθούν να πνίξουν την θέληση του λαού και καλύπτουν τις προσπάθειες αυτές υπό την πρόφαση της νομιμότητας»,²¹ «Το Ρόιτερς ανακοινώνει ότι και ο Υπουργός Καρτάλης θα προβεί σε παραίτηση. Ο Καφαντάρης δήλωσε ότι το κόμμα του θα απέχει από τις εκλογές. Ο Σοφούλης δηλώνει, ότι η κυβέρνηση του δεν θα παραιτηθεί και θα πραγματοποιήσει τις εκλογές την 31^η Μαρτίου. Η παραίτηση των 5 Υπουργών δεν αλλάζει τη στάση της κυβέρνησης».²² Εμφατικότεα λοιπόν η *Πράβντα*

²⁰ Правда, 9.4.1946

²¹ Правда, 11.4.1946

²² Правда, 10.4.1946

καταδεικνύει τον αρνητικό αντίκτυπο που έχουν οι επικείμενες εκλογές στην πολιτική ζωή της χώρας.

Στο πρώτο εκτενές άρθρο που συναντάμε την 1.3.1946 με τίτλο «Πριν από τις εκλογές στην Ελλάδα» σχολιάζεται ο σχηματισμός της Συμμαχικής Αποστολής Παρατηρητών για τις εκλογές από τις ΗΠΑ, τη Μ. Βρετανία και τη Γαλλία. Το άρθρο παραθέτει τη δήλωση του αμερικανού εκπροσώπου Γκρέντι, στην οποία ο ίδιος τονίζει, «ότι αυτοί που δεν συμμετέχουν στις εκλογές, δεν μπορούν να διαμαρτύρονται για το αποτέλεσμα». Επίσης, στο άρθρο γίνεται λόγος για τη συμφωνία μεταξύ ΕΑΜ, ΕΛΔ και της Νεοδημοκρατικής Ένωσις Αριστερών του Σοφιανόπουλου για αποχή από τις εκλογές. Άξιο αναφοράς είναι και το γεγονός, ότι στο άρθρο τονίζεται και η απαίτηση του ελληνικού τύπου, και ιδιαίτερα του κυβερνητικού, για αναβολή των εκλογών: «αναβολή των εκλογών απαίτησε σύσσωμος και όλος ο κυβερνητικός τύπος. Η εφημερίδα *Το Βήμα*, η οποία συνήθως εκφράζει την άποψη της κυβέρνησης, σήμερα δημοσίευσε ένα πρωτοπόρο άρθρο με τίτλο: «Η συμμετοχή του Δημοκρατικού κέντρου στις εκλογές γίνεται προβληματική».²³ Η *Πράβντα* δίνει έμφαση στη στάση αυτή του ελληνικού τύπου για τις επικείμενες εκλογές, με άρθρα όπως τα ακόλουθα: «Ο ελληνικός τύπος διαμαρτύρεται για τη διεξαγωγή εκλογών την 31^η Μαρτίου»²⁴ και «Υπό τις παρούσες συνθήκες η έκφραση της λαϊκής βούλησης είναι αδύνατη», «Οι ελληνικές εφημερίδες αντιτίθενται στην διεξαγωγή των εκλογών της 31^{ης} Μαρτίου».²⁵

Στις 6.3.46 δημοσιεύεται η επίσημη δήλωση της ελληνικής αριστεράς από εκπροσώπους του ΕΑΜ και της ΕΛΔ για τις εκλογές. Στη δήλωση δίνεται έμφαση στη βία και την τρομοκρατία των μοναρχικών, καθώς και στο γεγονός, ότι πολλοί πολίτες δεν μπόρεσαν να γραφτούν στους εκλογικούς καταλόγους, κατηγορώντας την κυβέρνηση πως δεν έλαβε κανένα μέτρο για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Γι αυτούς τους λόγους η αριστερά ζητά να αναβληθούν οι εκλογές για δύο μήνες. Επίσης, στο ανακοινωθέν τονίζεται επίσης η τεράστια ευθύνη που κατά την άποψη της αριστεράς φέρει η κυβέρνηση, αφού συνεπικουρεί «το εκλογικό πραξικόπημα των δεξιών».²⁶ Αναδημοσιεύοντας αυτή τη φράση, η *Πράβντα*, ταυτίζεται με την άποψη των Ελλήνων αριστερών.

²³ *Правда*, 1.3.1946

²⁴ *Правда*, 23.3.1946

²⁵ *Правда*, 24.3.1946

²⁶ *Правда*, 6.3.1946

Εντάσσοντας τον αμερικανικό παράγοντα στο ζήτημα των επικείμενων εκλογών, η εφημερίδα δημοσιεύει το άρθρο με τίτλο: «Το ελληνο-αμερικανικό συμβούλιο επιμένει στην αναβολή των εκλογών στην Ελλάδα». Στο μήνυμα αναφέρεται ότι «μέχρι και ο πρωθυπουργός Σοφούλης παραδέχτηκε στις 12 Φεβρουαρίου, πως την ημέρα των εκλογών ίσως να συμβούν δολοφονίες. Παρ' όλα αυτά η Αγγλία συνεχίζει να παρεμβαίνει και να επιμένει στην διεξαγωγή των εκλογών». Δεν παραλείπεται και η εκτενής αναφορά στη βία των δεξιών συμμοριών. Έτσι, την ίδια μέρα δημοσιεύεται το άρθρο «Ενοπλη επίθεση Χιτών στην Κεφαλονιά. Πήραν όμηρους 15 δημοκράτες».²⁷

Όσο πλησιάζει η μέρα των εκλογών, τόσο πιο επιθετικός γίνεται ο λόγος της εφημερίδας κατά των δεξιών. Στις 15.3.46 με τίτλο: «**Τα γεγονότα στην Ελλάδα**», δημοσιεύονται τα εξής άρθρα: «Μοναρχοφασιστικές συμμορίες τρομοκρατούν τους κατοίκους της χώρας», «Απαγόρευση των διαδηλώσεων και των συναθροίσεων», «Μετά την παραίτηση 10 Υπουργών». Ενώ, στις 22.3.46 δημοσιεύονται τέσσερα άρθρα με υπέρτιτλο: «**Τεταμένη κατάσταση στην Ελλάδα**». Έμφαση δίνεται και πάλι στη βία της δεξιάς, στην ανάμιξη της Αγγλίας και στις δηλώσεις της κυβέρνησης. Οι τίτλοι των άρθρων είναι: «Η αστυνομία προστατεύει τους μοναρχικούς», «Οι δηλώσεις του Άγγλου Υπουργού Εξωτερικών για τις εκλογές στην Ελλάδα», «Δολοφονίες δημοκρατών στην Ελλάδα», «Τα τηλεγραφήματα του Σοφιανόπουλου και του Σβώλου». Στο ίδιο κλίμα, στις 23.3.1946 με υπέρτιτλο «**Το όργιο της μοναρχοφασιστικής τρομοκρατίας στην Ελλάδα**» δημοσιεύονται τα άρθρα: «Άλλος ένας Έλληνας υπουργός παραιτήθηκε» και «Ένα σοβαρό πλήγμα για το ηθικό κύρος της Αγγλίας: ανακοίνωση του αγγλικού περιοδικού Tribune για το ελληνικό ζήτημα». Παρατηρούμε λοιπόν μια κλιμάκωση στον λόγο της εφημερίδας. Όσο περνά ο καιρός και πλησιάζουν οι εκλογές ο υπέρτιτλος προκαλεί όλο και πιο τραγικές και ακραίες συνδηλώσεις στον αναγνώστη.

Είναι γνωστό, ότι στα μέσα Φεβρουαρίου 1946, κατά την 2^η ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ, αποφασίστηκε η αποχή του ΚΚΕ από τις εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου, ενώ ταυτόχρονα συζητήθηκε το ενδεχόμενο μιας ένοπλης αναμέτρησης. Η σύνδεση των δύο αυτών πολιτικών επιλογών εκφράστηκε εμπράκτως με την επίθεση ανταρτών του ΕΛΑΣ εναντίον τμήματος της χωροφυλακής στο Λιτόχωρο Πιερίας, τη νύχτα της 30^{ης} προς την 31^η Μαρτίου 1946. Για το γεγονός αυτό διαβάζουμε στην *Πράβντα*: «Αθήνα, 1 Απριλίου. (ΤΑΣΣ). Σύμφωνα με στοιχεία από τη Θεσσαλονίκη στην περιοχή του

²⁷ Правда, 7.3.1946.

Λιτόχωρου, κοντά στην Κατερίνη, εχθές, την ημέρα των εκλογών, έλαβαν χώρα μεγάλες συγκρούσεις μεταξύ της χωροφυλακής, η οποία ήταν ενισχυμένη με στρατεύματα, και των κατοίκων. Σύμφωνα με την επίσημη ανακοίνωση, δολοφονήθηκαν έξι χωροφύλακες, δύο αρχιφύλακες, δύο στρατιώτες, αλλά δεν αναφέρεται ο αριθμός των θυμάτων μεταξύ των κατοίκων. Στην έκθεση της χωροφυλακής λέγεται, ότι οι διώξεις των «κομμουνιστών» που καταφεύγουν στα βουνά συνεχίζονται». Στην ανακοίνωση της *Πράβντα*, λοιπόν, δεν αναφέρεται ότι η σύγκρουση προκλήθηκε από αντάρτες του ΕΛΑΣ. Αντιθέτως, η εφημερίδα ακολουθεί το σχήμα «τρομοκράτες δεξιόι που επιτίθενται σε απλούς πολίτες». Αυτή είναι μια σπουδαία αποσιώπηση, καθώς το συγκεκριμένο περιστατικό, από πολλούς ιστορικούς θεωρείται μια πράξη, η οποία επισήμως πυροδότησε τον ελληνικό Εμφύλιο.

Την επομένη των εκλογών δημοσιεύονται τα εξής άρθρα: «Ανησυχίες στη Θεσσαλονίκη, συλλήψεις στην Αθήνα», «Διαδηλώσεις στην Αθήνα εναντίον των εκλογών», «Οι Αμερικανοί ανταποκριτές στην Ελλάδα αντιτίθενται στην αμερικανική επέμβαση στις εκλογές». Το εκτενές άρθρο που αναφέρεται στις εκλογές τιτλοφορείται: «Πώς διεξήχθησαν οι εκλογές στην Ελλάδα». Σε αυτό, αναφέρεται, ότι οι εκλογές στην Ελλάδα διεξήχθησαν σε συνθήκες απόλυτης τρομοκρατίας και για να διατηρηθεί η τάξη επιστρατεύθηκε όλη η αστυνομία και η χωροφυλακή. Η αποχή από αυτές, σύμφωνα πάντοτε με το άρθρο, ήταν πολύ μεγάλη, ενώ έγιναν συλλήψεις μεταξύ αυτών που απείχαν από την ψηφοφορία. «Στην επαρχία έλαβαν χώρα συγκρούσεις μεταξύ οπλισμένων συμμοριών μοναρχικών και υποστηρικτών της αποχής (...) εκτιμώντας την κατάσταση στην Ελλάδα, η αποχή από τις εκλογές για οποιοδήποτε λόγο, εκτός από πολιτικό, είναι αδιανόητη. Οι δεξιόι έγκαιρα δήλωσαν, ότι όλοι όσοι θα απέχουν θα θεωρηθούν «επικίνδυνοι κομμουνιστές». Το εκλογικό βιβλιάριο χωρίς σφραγίδα γίνεται επικίνδυνη παγίδα, πιστοποιητικό αναξιοπιστίας. Οι άνθρωποι που απείχαν από τις εκλογές δεν κινδυνεύουν απλά να χάσουν τη δουλειά τους, σε ορισμένες περιπτώσεις κινδυνεύει και η ίδια τους η ζωή».²⁸ Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονίσουμε, ότι στο συγκεκριμένο απόσπασμα γίνεται για πρώτη φορά όχι μόνο μια απλή παρουσίαση των τεκταινόμενων, αλλά και μια αποτίμηση των γεγονότων, όταν η αποχή από τις εκλογές χαρακτηρίζεται μια πράξη πρωτίστως πολιτική για τους Έλληνες πολίτες. Συνδέοντας συνεπώς αυτή την εκτίμηση με το μεγάλο ποσοστό αποχής, η *Πράβντα* δίνει την εντύπωση στους αναγνώστες της, ότι η

---

²⁸ Правда, 1.4.1947

πλειοψηφία των ελλήνων πολιτών απείχε από τις εκλογές για να εκφράσουν την δυσαρέσκεια τους προς αυτές και την κυβέρνηση που τις διεξήγαγε. Το συμπέρασμα του δημοσιογραφικού αποσπάσματος κλιμακώνει και δραματοποιεί την ένταση που προκαλεί στο αναγνωστικό κοινό η εκτίμηση του αποτελέσματος των εκλογών. Ο αναγνώστης τελειώνοντας το άρθρο αποκομίζει την εντύπωση ότι οι Έλληνες πολίτες απέχοντας από τις εκλογές, ρισκάρουν την ίδια τους τη ζωή.

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΟΗΕ

Η ανάμειξη της ΕΣΣΔ και των υπόλοιπων Λαϊκών Δημοκρατιών αποτέλεσε αντικείμενο σκληρής αντιπαράθεσης μεταξύ των αντιπάλων στον πόλεμο της προπαγάνδας κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου και στα μετέπειτα χρόνια. Η ελληνική κυβέρνηση προσέφυγε κατ' επανάληψη στον ΟΗΕ, καταγγέλλοντας την ανάμειξη των γειτόνων της και τη βοήθεια τους προς τους αντάρτες. Γι' αυτό το λόγο, εντασσόμενο στον «πόλεμο της προπαγάνδας», ένα ακόμα σημαντικό θέμα που αγγίζει η εφημερίδα *Πράβντα* είναι οι εργασίες της επιτροπής του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ στην Ελλάδα. Η επιτροπή δημιουργήθηκε στις 19 Δεκεμβρίου του 1947 με σκοπό την διερεύνηση των συμβάντων του Εμφυλίου στην Ελλάδα, και ακόμα περισσότερο, τη διαλεύκανση των τεκταινόμενων στα βόρεια σύνορα της χώρας.

Ένα από τα πρώτα άρθρα που αφορά το Συμβούλιο Ασφαλείας συναντάμε στις 9.2.47 με τίτλο «Έκκληση των αθηναίων πολιτών στην επιτροπή του Συμβουλίου Ασφαλείας». Σε αυτό, αναφέρεται ότι πάνω από 5.000 πολίτες της Αθήνας συγκεντρώθηκαν έξω από το ξενοδοχείο, όπου εργάζεται η επιτροπή του Συμβουλίου Ασφαλείας με εκκλήσεις για εθνική συμφιλίωση, για παύση του εμφυλίου πολέμου, για τη δημιουργία μιας κυβέρνησης, στην οποία θα συμμετάσχει το ΕΑΜ και για την απομάκρυνση των Βρετανών από την Ελλάδα. Ταυτίζοντας συνεχώς στο λόγο της τους αριστερούς με τους πατριώτες και με τους δημοκρατικούς πολίτες της χώρας εν γένει, η *Πράβντα*, στη συγκεκριμένη περίπτωση ταυτίζει τους απλούς αθηναίους πολίτες στο σύνολο τους με το ΕΑΜ και με αυτόν τον τρόπο προσδίδει μια ανθρωπιστική διάσταση στον Εμφύλιο, υποτιμώντας μεθοδευμένα την πολιτειακή. Ενισχύοντας το συγκινησιακό στοιχείο σε σχέση με την ανθρωπιστική διάσταση του πολέμου, λίγες μέρες αργότερα δημοσιεύεται το άρθρο «Η τρομοκρατία στην Ελλάδα δε σταματά». Σε αυτό, γίνεται λόγος για τις μαζικές εκτελέσεις πολιτών. Το άρθρο υποστηρίζει, ότι

από τη στιγμή που εφαρμόστηκε ο νόμος για τα έκτακτα μέτρα, στη χώρα οργιάζουν τα στρατιωτικά δικαστήρια. Με τις καταδικαστικές αποφάσεις των εκτάκτων δικαστηρίων έχουν εκτελεστεί ήδη 120 άνθρωποι και 43 καταδικασμένοι περιμένουν το θάνατο. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, από τότε που έφτασε στην Ελλάδα η επιτροπή του Συμβουλίου Ασφαλείας τα δικαστήρια δρουν ακόμα πιο εσπευσμένα. Σε συνέχεια, στις 11 Φεβρουαρίου του 1947 διαβάζουμε: «Οι μοναρχικές συμμορίες βασανίζουν τους πολίτες που βρίσκονται στην πρωτοπορία», «εφαρμόζουν τις πιο άγριες μεθόδους βασανιστηρίων», «στην επιτροπή ειπώθηκε, ότι με την εσπευσμένη εκτέλεση των θανατικών ποινών, η ελληνική κυβέρνηση προσπαθεί να καλύψει τα ίχνη της».²⁹ Από το παραπάνω απόσπασμα μπορούμε να προβούμε στο συμπέρασμα, ότι η εφημερίδα συνδέει τις πράξεις της επίσημης ελληνικής κυβέρνησης με τις πράξεις των μη κυβερνητικών μοναρχικών συμμοριών, θέτοντας ένα ενιαίο πλαίσιο στην παραγωγή βίας κατά των ελλήνων πολιτών, ενώ επιπλέον, λέγοντας, ότι η κυβέρνηση προσπαθεί να καλύψει τα ίχνη της, υπονοείται, ότι η ελληνική κυβέρνηση φοβάται να αντιμετωπίσει την Επιτροπή του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Στο θεματικό πλαίσιο των άρθρων για το Συμβούλιο Ασφαλείας μεγάλη βαρύτητα δίνεται στο ζήτημα του στρατοπέδου Μπούλκες, με σκοπό να διασκεδαστούν οι εντυπώσεις, ότι το στρατόπεδο αυτό ήταν χώρος στρατιωτικής προετοιμασίας των ανταρτών του Δημοκρατικού Στρατού. Στις 2.3.47 λοιπόν, εμφανίζεται το πρώτο εκτενές άρθρο για την δραστηριότητα της επιτροπής. Αναφέρεται στις καταθέσεις τριών μαρτύρων της ελληνικής κυβέρνησης, οι οποίοι προσφέρουν πληροφορίες για το στρατόπεδο Μπούλκες και για τη δραστηριότητα της οργάνωσης ΝΟΦ. Σύμφωνα με το δημοσίευμα «οι μάρτυρες έπεσαν σε αντιφάσεις, μπέρδευαν τις ημερομηνίες και οι τωρινές καταθέσεις τους δεν έχουν καμία σχέση με τις προηγούμενες καταθέσεις τους».³⁰ Για την εφημερίδα, το γεγονός και μόνο ότι οι μάρτυρες καταθέτουν υπέρ της ελληνικής κυβέρνησης αρκεί για να θεωρηθούν οι μαρτυρίες τους ψευδείς.

Τρεις μέρες μετά, σε δημοσίευμα με τίτλο «Οι εργασίες της επιτροπής του Συμβουλίου Ασφαλείας στην Ελλάδα»³¹ περιγράφεται ένα γενικό πλάνο δράσης των ομάδων της επιτροπής στις περιοχές που θα επισκεφτούν με σκοπό να εξετάσουν τα τεκταινόμενα στα σύνορα με τη Γιουγκοσλαβία και

²⁹ Правда, 11.2.1947

³⁰ Правда, 2.3.1947

³¹ Правда, 3.3.1947

την Αλβανία, ενώ παράλληλα, για άλλη μια φορά γίνεται αναφορά στο στρατόπεδο Μπούλκες, καθώς στη Θεσσαλονίκη μέλη της επιτροπής θα εξετάσουν ορισμένους μάρτυρες της ελληνικής κυβέρνησης. Σύμφωνα με την εφημερίδα, οι μάρτυρες για ακόμα μια φορά δίνουν ψευδείς καταθέσεις: «Η παραχάραξη των στοιχείων που δίνουν οι μάρτυρες είναι τόσο προφανής που γίνεται αντιληπτή με την πρώτη γνωριμία με αυτά τα στοιχεία». Η *Πράβντα* επιχειρεί να προωθήσει την εικόνα, ότι το Μπούλκες είναι ένα ειρηνικό προσφυγικό στρατόπεδο. Στο ίδιο άρθρο παρατηρείται, ότι: «η ατμόσφαιρα στην οποία εργάζεται η επιτροπή είναι αγχωτική, ενώ η ελληνική κυβέρνηση προσπαθεί όσο το γρηγορότερο να διώξει την επιτροπή από την Ελλάδα».³² Όπως και παραπάνω, η εφημερίδα αποσκοπεί να δημιουργήσει την εικόνα μιας αμήχανης ελληνικής κυβέρνησης, η οποία αδυνατεί να κρύψει τα εγκλήματα της από τους διεθνείς παρατηρητές, οι οποίοι ήρθαν στη χώρα για να επιβάλουν την τάξη.

Έναν μήνα αργότερα μια ομάδα της επιτροπής του Συμβουλίου Ασφαλείας επισκέπτεται το στρατόπεδο Μπούλκες, στο οποίο βρίσκονται 3.200 πρόσφυγες από την Ελλάδα. Στο άρθρο αναγράφεται πως τα μέλη της επιτροπής περιηγήθηκαν στις κατοικίες των προσφύγων, επισκέφτηκαν το θέατρο, το σχολείο και τον παιδικό σταθμό. Δεν είναι τυχαία αυτή η αναφορά, καθώς κύριος στόχος της εφημερίδας είναι να τονιστεί, ότι στο στρατόπεδο διαμένουν αποκλειστικά πρόσφυγες, και αναφερόμενη στην ύπαρξη ενός σχολείου και ενός παιδικού σταθμού, υπονοείται ότι η πλειοψηφία των προσφύγων είναι παιδιά και μητέρες. Θα μπορούσε να πει κανείς, ότι και σε περίπτωση που δεν υπήρχε σχολείο και παιδικός σταθμός στο Μπούλκες, η εφημερίδα θα αναφερόταν σε αυτά. Στόχος της ήταν να απορριφθούν οι ισχυρισμοί για την λειτουργία πολεμικού στρατοπέδου. Για άλλη μια φορά όμως, βγαίνει στην επιφάνεια το συγκινησιακό στοιχείο, καθώς αυτοί οι θεσμοί ήταν σπουδαίες ιδεολογικής και συναισθηματικής σημασίας για τους σοβιετικούς πολίτες εκείνης της περιόδου. Σημαντική είναι και η αναφορά στην ύπαρξη θεάτρου. Σε έναν προσφυγικό οικισμό, όπου συνήθως οι άνθρωποι αγωνίζονται για την φυσική τους επιβίωση, το σοσιαλιστικό κράτος που τους φιλοξενεί, η κομμουνιστική Γιουγκοσλαβία δηλαδή, φροντίζει για την ψυχαγωγία και την πνευματική τους καλλιέργεια. «Δεν ήταν δύσκολο να πεισθούν τα μέλη της επιτροπής, ότι είναι ψευδείς οι ισχυρισμοί πως το Μπούλκες είναι πολεμικό στρατόπεδο, στο οποίο, αφού ολοκληρώσουν την

---

³² Ο.π.

στρατιωτική τους προετοιμασία, οι στρατιώτες επιστρέφουν στην Ελλάδα και εντάσσονται στις τάξεις του Δημοκρατικού Στρατού».³³ Με αυτή την καταφατική και ρητή δήλωση κλείνει το άρθρο της *Πράβντα* για το Μπούλκες, αφήνοντας μηδαμινά περιθώρια στην Επιτροπή Ασφαλείας να βγάλει αντίθετα συμπεράσματα.

Το θεμελιώδες ζήτημα της υλικής υποστήριξης των αντάρτικων ομάδων και η επιχειρηματολογία του ΚΚΕ πως δεν είχε δεχτεί υλική βοήθεια από τις γείτονες Λαϊκές Δημοκρατίες, ανακύπτει στις 6.3.1947. Στο συγκεκριμένο άρθρο παρατίθενται οι δηλώσεις των ελλήνων ανταρτών, κατά τη διάρκεια μιας ανάκρισης που διεξήγαγε η Επιτροπή του Συμβουλίου Ασφαλείας: «Οι αντάρτες, απαντώντας στις ερωτήσεις του σοβιετικού εκπροσώπου, δήλωσαν, ότι η αφόρητη τρομοκρατία των μοναρχικών την παραμονή του «δημοψηφίσματος» ήταν αυτό που τους ανάγκασε να καταφύγουν στα βουνά. Σχετικά με τον εφοδιασμό τους με οπλισμό, οι αντάρτες δήλωσαν, ότι παίρνουν τα όπλα των δεξιών συμμοριών και της χωροφυλακής. Αυτός ο οπλισμός είναι είτε ιταλικός ή γερμανικός. Παραδόθηκε από τον ΕΛΑΣ ύστερα από τη συμφωνία της Βάρκιζας, και μετέπειτα περιήλθε στους δεξιούς. Σε περίπτωση που ο οπλισμός είναι αγγλικός προέρχεται από τα εφόδια που παραχωρεί η Μεγάλη Βρετανία στην ελληνική χωροφυλακή και τις δεξιές συμμορίες». Σε συνέχεια της παραπάνω δήλωσης μπαίνει άλλο ένα λιθαράκι στην διαμόρφωση της προπαγανδιστικής εικόνας της ευρείας λαϊκής υποστήριξης του αντάρτικου κινήματος: «Στη συνέχεια, οι εκπρόσωποι των ανταρτών αναφέρθηκαν στη βοήθεια που τους παρέχουν οι χωρικοί και στην επιθυμία πολλών από αυτούς να ενταχθούν στις τάξεις των ανταρτών. Επίσης, δήλωσαν, ότι πολλοί στρατιώτες του κυβερνητικού στρατού μεταβαίνουν στο μέρος τους».³⁴

Στις 22.4.1947 η εφημερίδα για δεύτερη φορά αναφέρεται στα γεγονότα που συνέβησαν στο χωριό Ξηροβρύση, κοντά στο Κιλκίς, όταν μια ομάδα της επιτροπής του Συμβουλίου Ασφαλείας επισκέπτεται το χωριό με σκοπό να διαλευκάνει την υπόθεση, ανακρίνοντας ορισμένους αυτόπτες μάρτυρες. Στο άρθρο σκιαγραφείται δραματικά η εικόνα της σφαγής: «Το χωριό Ξηροβρύση κάηκε ολοσχερώς. Μέσα στα χαλάσματα τριγυρνάνε παιδιά με ξεσπισμένα ρούχα, τα οποία ορφάνεψαν την μοιραία νύχτα της 21^{ης} Νοεμβρίου 1946». Ήδη στις 6.2.1947 δημοσιεύεται στις σελίδες της *Πράβντα* το άρθρο «Η δίκη του Διευθυντή της εφημερίδας Ριζοσπάστης», στο οποίο αναφέρεται, ότι «το

³³ *Правда*, 4.4.1947

³⁴ *Правда*, 6.2.1947

αθηναϊκό δικαστήριο εκδίκασε την υπόθεση του διευθυντή της εφημερίδας *Ριζοσπάστης* Καραγιώργη, ο οποίος κατηγορείται για τη δημοσίευση στοιχείων για τις κτηνωδίες στο χωριό Ξηροβρύση, όπου μια συμμορία μοναρχικών κατακρεούργησε μερικές δεκάδες κατοίκους». ³⁵ Παράλληλα, παρατίθεται η μαρτυρία του Λεωνίδα Κύρκου, ο οποίος δήλωσε, ότι, μετά από συζητήσεις που είχε με διασωθέντα μέλη των οικογενειών των θυμάτων, αποκαλύφθηκε ότι στις δολοφονίες στο χωριό Ξηροβρύση πήραν μέρος όχι μόνο «μοναρχοσυμμορίτες», αλλά και χωροφύλακες, κάτι που δεν αρνήθηκε και ο νομάρχης της Κεντρικής Μακεδονίας. Στο άρθρο της 22.4.1947 αναφέρεται επίσης, ότι «σύμφωνα με τις μαρτυρίες των κατοίκων, έγινε σαφές, πως αυτό το τερατώδες έγκλημα διεπράχθη με την επίγνωση των ελληνικών αρχών», ενώ παράλληλα «η ελληνική κυβέρνηση κατάφερε να βρει μόνο έναν μάρτυρα, έναν προβοκάτορα, ο οποίος προσπάθησε να πείσει την επιτροπή, ότι το τραγικό γεγονός στην Ξηροβρύση ήταν αποτέλεσμα μάχης μεταξύ των ανταρτών και μιας δεξιάς συμμορίας». ³⁶

Υστερα από αρκετούς μήνες σιωπής, η εφημερίδα επιστρέφει στο θέμα των εργασιών της επιτροπής του Συμβουλίου Ασφαλείας, δημοσιεύοντας στις 27.6.1947 την επίσημη τελική ετυμηγορία της επιτροπής. Σε αυτή, σύμφωνα πάντα με την εφημερίδα, οχτώ από τα έντεκα μέλη της επιτροπής, τα οποία εκπροσωπούσαν το Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ, συμφωνούν με την άποψη της ελληνικής κυβέρνησης για εμπλοκή της Γιουγκοσλαβίας, της Αλβανίας και της Βουλγαρίας στον ελληνικό Εμφύλιο. Ο εκπρόσωπος της Γαλλίας δεν έλαβε θέση, ενώ οι εκπρόσωποι της Σοβιετικής Ένωσης και της Πολωνίας εξέφρασαν αντίθετη άποψη, συμπεραίνοντας πως η Γιουγκοσλαβία, η Αλβανία και η Βουλγαρία δεν παραβίασαν τα ελληνικά σύνορα και δεν είχαν καμία ανάμειξη στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο, ο οποίος είναι αποτέλεσμα της τρομοκρατίας της ελληνικής κυβέρνησης. Στις 11.7.1947 δημοσιεύεται ο λόγος του αντιπροσώπου της ΕΣΣΔ στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ Γκρομύκο, ο οποίος συνόψισε τις απόψεις της Σοβιετικής Ένωσης για τον εμφύλιο πόλεμο.

Ο ΞΕΝΟΣ-ΔΥΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΡΟΥΜΑΝ

Για τον αγγλικό και τον αμερικανικό παράγοντα στην Ελλάδα του Εμφυλίου, η εφημερίδα αφιερώνει την περίοδο 1946-1949 συνολικά γύρω στα 50 άρθρα.

³⁵ *Правда*, 6.3.1947

³⁶ *Правда*, 11.2.1947

Το μεγαλύτερο από αυτά δημοσιεύεται μετά την εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν τον Μάρτιο του 1947. Το Δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ γίνονται ένα σημείο καμπής στις σχέσεις Μόσχας και Ουάσινγκτον. Ο Ψυχρός Πόλεμος αρχίζει να φουντώνει, καθώς οι Σοβιετικοί αντιλαμβάνονται το Δόγμα Τρούμαν ως εγχείρημα των ΗΠΑ να ενδυναμώσουν τη θέση τους στη Μεσόγειο, να έχουν άμεση πρόσβαση στις πετρελαιοπηγές της Μέσης Ανατολής και να ενισχύσουν την στρατιωτική τους δύναμη σε βάρος της ΕΣΣΔ στα Βαλκάνια. Αυτή η ανησυχία αντικατοπτρίζεται και στα δημοσιεύματα της *Πράβντα*. Με ιδιαίτερη προσοχή ο σοβιετικός τύπος παρακολουθεί και παρουσιάζει τη διαδικασία έγκρισης της οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα και την Τουρκία. Όταν το νομοσχέδιο ψηφίζεται από το Κογκρέσο, η *Πράβντα* δημοσιεύει τα ονόματα των γεροϋσιαστών που το καταψήφισαν, ενώ όταν ξεκινά η διαδικασία παράδοσης του πολεμικού υλικού, καταγράφεται με μεγάλη λεπτομέρεια ο όγκος και το είδος του πολεμικού εξοπλισμού που φτάνει στην Ελλάδα.

Όπως έχει ήδη σημειωθεί, η *Πράβντα* επιστρατεύει στο λόγο της την επιχειρηματολογία της βρετανικής και της αμερικανικής αντιπολίτευσης, χωρίς να προβαίνει σε ανοιχτή κριτική της οικονομικής και στρατιωτικής επέμβασης στην Ελλάδα. Έτσι για παράδειγμα, στις 2.2.47 με τίτλο, «Η πολιτική της Αγγλίας στην Ελλάδα» παρουσιάζεται ένα άρθρο του Άγγλου Εργατικού πρώην ταγματάρχη Ουίλκς, που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *New Statement and Nation*. Σε αυτό, ο Ουίλκς προβαίνει σε μια αποτίμηση της κατάστασης στην Ελλάδα του 1946. Αναφέρεται στην οικονομική πολιτική που εφαρμόζει η Βρετανία σε σχέση με την Ελλάδα, δίνοντας έμφαση στην χορήγηση 11 εκατομμυρίων λιρών για τον εξοπλισμό του ελληνικού στρατού, καθώς και στο δάνειο 10 εκατομμυρίων λιρών που πήρε το ελληνικό κράτος από τη Βρετανία για την τόνωση της ελληνικής μεταπολεμικής οικονομίας. Πέρα από αυτά όμως, ο Ουίλκς αναφέρεται και στο «εκπληκτικό γεγονός» των 228 πρώην μελών των Ταγμάτων Ασφαλείας, οι οποίοι τώρα υπηρετούν στον Ελληνικό Στρατό. Ο Ουίλκς σχολιάζει: «η Ελλάδα παραμένει η μοναδική χώρα στην Ευρώπη, με εξαίρεση την Ισπανία, στο στρατό της οποίας υπηρετούν περισσότεροι πρώην συνεργάτες των ναζί, παρά άνθρωποι που συμμετείχαν στην αντίσταση».³⁷

Σε ένα άλλο άρθρο με τίτλο «Μέλος του βρετανικού κοινοβουλίου για την κατάσταση στην Ελλάδα»³⁸ ουσιαστικά αναδημοσιεύεται το άρθρο ενός

³⁷ Правда, 2.2.1947

³⁸ Правда, 9.3.1947

βουλευτή του βρετανικού Εργατικού κόμματος, σύμφωνα με την άποψη του οποίου το ΕΑΜ έχει μια τεράστια λαϊκή βάση και υποστήριξη. Το σημαντικότερο είναι ότι ο βουλευτής επαναλαμβάνει τη δήλωση του ΕΑΜ, ότι δεν αποβλέπει στην εδραίωση απόλυτης εξουσίας στην Ελλάδα. Δια στόματος του βουλευτή παρατίθεται η έκκληση του Μάρκου Βαφειάδη για δημιουργία κυβέρνησης συνεργασίας με τη συμμετοχή του ΕΑΜ. Στο τέλος του άρθρου, ο Βρετανός Εργατικός σημειώνει, ότι σε όλες τις περιοχές, οι οποίες βρίσκονται υπό τον έλεγχο των ανταρτών, οι κάτοικοι θεωρούν υπαίτιους για την τρομοκρατία και την καταστροφή των χωριών τους τον ελληνικό στρατό και την χωροφυλακή, προσθέτοντας μια ακόμα πινελιά στην ρομαντική απεικόνιση του αντάρτικου.

Δίνοντας βήμα στην βρετανική και αμερικανική αντιπολίτευση, η *Πράβντα*, αποσκοπεί να υποβιάσει την αξία της βρετανικής και της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής από τη μια, ενώ από την άλλη, ενισχύει τη ρητορική της ελληνικής αριστεράς και του αντάρτικου κινήματος, προσδίδοντας του διεθνή βαρύτητα και στήριξη όχι μόνο από την πλευρά των κομμουνιστικών κρατών, αλλά και πολιτικών παραγόντων της Δύσης.

Στις 12 Μαρτίου του 1947 η εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν είναι γεγονός. Η αντίδραση της *Πράβντα* για άλλη μια φορά εντοπίζεται στην καταγραφή του λόγου της αμερικανικής αντιπολίτευσης. Ο γενικός τίτλος που θα μπορούσε να δοθεί στο σύνολο των άρθρων αυτής της περιόδου είναι «Συζητήσεις στις ΗΠΑ για την «βοήθεια» προς την Ελλάδα και την Τουρκία», ενώ η λέξη «βοήθεια» για τους σοβιετικούς μπαίνει πάντα σε εισαγωγικά. Παραδειγματικά μπορούμε να αναφέρουμε τα άρθρα «Ομιλία του Πέππερ ενάντια στην πολιτική του Τρούμαν»,³⁹ «Ο γερουσιαστής Τέηλορ ασκεί κριτική στο νομοσχέδιο του Τρούμαν»,⁴⁰ «Συζητήσεις στη Γερουσία για τη “βοήθεια” προς Ελλάδα και Τουρκία»,⁴¹ «Συζήτηση στη Βουλή των Αντιπροσώπων του νομοσχεδίου Τρούμαν»⁴² «Οι πραγματικοί στόχοι της αμερικανικής “βοήθειας” στην Ελλάδα».⁴³

Το άρθρο «Αντιδράσεις στις ΗΠΑ για το πρόγραμμα “βοήθειας” στην Ελλάδα και την Τουρκία» ξεκινά με την εξής παραδοχή: «ορισμένοι συντηρητικοί, αλλά και πρωτοπόροι γερουσιαστές αναγνωρίζουν, ότι η πλειοψηφία του αμερικανικού λαού τάσσεται κατά της παροχής “βοήθειας” σε

³⁹ *Правда*, 30.3.1947

⁴⁰ *Правда*, 7.4.1947

⁴¹ *Правда*, 18.4.1947

⁴² *Правда*, 8.6.1947

⁴³ *Правда*, 7.7.1947

Ελλάδα και Τουρκία»,⁴⁴ γενικεύοντας με αυτό τον τρόπο τη δυσαρέσκεια που προκαλεί το νομοσχέδιο Τρούμαν, όχι μόνο σε μεμονωμένα πολιτικά πρόσωπα της χώρας, αλλά και στον αμερικανικό λαό στην πλειοψηφία του. Το στοιχείο που αδιαλείπτως τονίζεται στο λόγο των αμερικανών πολιτικών που τάσσονται κατά του Δόγματος Τρούμαν είναι η υποτίμηση του ρόλου του ΟΗΕ, καθώς επίσης και το ζήτημα των πετρελαιοπαραγωγών. Σε σχετικό άρθρο, επισημαίνεται ότι ο γερουσιαστής Τζόνσον τόνιζε, ότι «το νομοσχέδιο για τη βοήθεια στην Ελλάδα και την Τουρκία είναι μια άμεση επιδότηση της «μεγάλης πεντάδας» των πετρελαιοπαραγωγών» (17.4.47).⁴⁵

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΟΑΛΒΑΝΙΚΑ ΣΥΝΟΡΑ

Το επόμενο μεγάλο ζήτημα που αγγίζει η εφημερίδα *Πράβντα* κατά τη διάρκεια της εμφύλιας διαμάχης είναι οι παραβιάσεις των συνόρων γειτονικών χωρών, κυρίως της Αλβανίας και σε μικρότερο βαθμό της Βουλγαρίας, από τον Ελληνικό Στρατό. Οι ενέργειες αυτές χαρακτηρίζονται «επεκτατικές προβοκάτσες».

Ήδη από το 1946 στο Συμβούλιο ασφαλείας του ΟΗΕ διερευνάται το «Ελληνικό ζήτημα». Στις αρχές του Δεκέμβρη του ίδιου έτους γνωστοποιείται στον ΟΗΕ καταγγελία από την κυβέρνηση του Τσαλδάρη, στην οποία η Αλβανία, η Γιουγκοσλαβία και η Βουλγαρία κατηγορούνται γενικά για την αποσταθεροποίηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας και συγκεκριμένα για την έκρυθμη κατάσταση στην Ελλάδα. Έτσι, οι χώρες αυτές κατηγορήθηκαν ότι βοήθουσαν το Δημοκρατικό Στρατό, κάτι το οποίο, σύμφωνα με την δήλωση του πρωθυπουργού, «ενίσχυε και υποδαύλιζε τον εμφύλιο πόλεμο και θα μπορούσε να έχει επιπτώσεις στην εδαφική ακεραιότητα της χώρας».⁴⁶

Σε ανακοίνωση του (στο ίδιο συμβούλιο) ο πρέσβης της Γιουγκοσλαβίας διαψεύδει τη δήλωση του Τσαλδάρη επισημαίνοντας διάφορα περιστατικά, τα οποία «αποδεικνύουν πως η Ελλάδα προσέφερε στήριξη και βοήθεια στις γιουγκοσλαβικές και αλβανικές φασιστικές ένοπλες ομάδες, χορηγώντας άσυλο στους γιουγκοσλάβους εγκληματίες πολέμου».⁴⁷ Την ίδια χρονική στιγμή είχαν υποβληθεί στον ΟΗΕ γραπτές και προφορικές μαρτυρίες από τις κυβερνήσεις της Αλβανίας, της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας

⁴⁴ Правда, 22.4.1947

⁴⁵ Правда, 17.4.1947

⁴⁶ Правда, 20.12.1946

⁴⁷ Ο.π.

για τα επεισόδια στα σύνορα τους με την Ελλάδα. Σε άρθρο για την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Βαλκάνια παρατίθεται η δήλωση του εκπροσώπου της Αλβανίας, ο οποίος ανέφερε ότι «οι αναταραχές στην Ελλάδα μπορούσαν να χαρακτηριστούν μόνο εμφύλιος πόλεμος».⁴⁸

Στην Πράβντα γίνονται συχνές αναφορές στο συγκεκριμένο θέμα και ειδικότερα στην περίπτωση της Αλβανίας. Οι πληροφορίες για τα επεισόδια αντλούνται από το Αλβανικό και το Βουλγαρικό τηλεγραφικό πρακτορείο και παρουσιάζουν τις «προκλητικές ενέργειες των Ελλήνων μοναρχοφασιστών» στα βόρεια σύνορα. Στα περισσότερα δημοσιεύματα παρουσιάζονται λεπτομερείς αναφορές, συχνά σε μορφή ημερολογίου, των προκλητικών ενεργειών της Αθήνας στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε στις 31 Αυγούστου το 1948: «TIPANA, 30 Αυγούστου. (ΤΑΣΣ). Το αλβανικό τηλεγραφικό πρακτορείο μεταδίδει μήνυμα της διεύθυνσης πληροφοριών για ελληνικές ένοπλες προκλήσεις που διαπράχθηκαν από της 13 έως 25 Αυγούστου στην ξηρά, στην θάλασσα και στον εναέριο χώρο. Ο αριθμός και ο χαρακτήρας τους, όπως αναφέρεται στο μήνυμα, δείχνουν καθαρά τα επιθετικά σχέδια της αθηναϊκής κυβέρνησης απέναντι στην Λαϊκή Δημοκρατία της Αλβανίας. Τα σχέδια αυτά που υποστηρίζονται από τους Αμερικάνους και Άγγλους, οδηγούν σε παραβίαση της ειρήνης και της διεθνούς ασφάλειας. Η διεύθυνση πληροφοριών μεταδίδει τα ακόλουθα περιστατικά: στις 13 Αυγούστου τρεις Έλληνες στρατιώτες εισήλθαν στο έδαφος της Αλβανίας κοντά στο συνοριακό φυλάκιο «№10» στη περιοχή Λεσκοβίκι. Έλληνες στρατιώτες συνελήφθησαν από Αλβανούς συνοριοφύλακες».⁴⁹

Πέρα από προαναφερθέντα επεισόδια σε αρκετά δημοσιεύματα παρατίθενται σχετικές καταγγελίες και διαμαρτυρίες του υπουργού εξωτερικών της Αλβανίας στον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ. Η αλβανική πλευρά κατηγορεί την κυβέρνηση Σοφούλη για προκλήσεις στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Μεταξύ άλλων, Αναφέρονται βομβαρδισμοί, πυροβολισμοί κατά μήκος των ελληνοαλβανικών συνόρων, συχνές παραβιάσεις του εναέριου χώρου από ελληνικά αεροπλάνα, καθώς και παραβιάσεις των αλβανικών εδαφικών συνόρων.

---

⁴⁸ Правда, 5.2.1947

⁴⁹ Правда, 31.8.1948

Τέλος, κάποια άλλα άρθρα αποκτούν έναν πιο επιθετικό χαρακτήρα, κάτι το οποίο γίνεται αντιληπτό ακόμη από τους τίτλους. Παραδειγματικά αναφέρουμε το άρθρο που δημοσιεύτηκε στην *Πράβντα* στις 28 Αυγούστου του 1948 με τίτλο «Έλληνες μοναρχοφασίστες καλούν για επίθεση εναντίον της Αλβανίας». Σε αυτό καταγγέλλεται ότι «ο φιλελεύθερος και ο ακροδεξιός τύπος» προσπαθούν να προκαλέσουν πόλεμο Ελλάδας – Αλβανίας. Οι πληροφορίες αντλούνται κυρίως από την εφημερίδα «Εθνικός κήρυξ», σύμφωνα με δημοσιεύματα της οποίας μια εισβολή στην Αλβανία δεν θα προκαλούσε μεγάλο πόλεμο. Η καμπάνια αυτή, όπως αναφέρεται στο τέλος του άρθρου, προκλήθηκε από επανειλημμένες δηλώσεις του Γενικού Επιτελείου Στρατού, των εκπροσώπων της κυβέρνησης και της Ειδικής Επιτροπής για τα Βαλκάνια ότι η Αλβανική κυβέρνηση βοηθά τον Δημοκρατικό Στρατό.

ΟΙ MAXES

Παρόλο που στις 28 Οκτωβρίου του 1946 ιδρύεται επισήμως ο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδος (ΔΣΕ), οι σοβιετικοί δεν κάνουν μνεία στο συγκεκριμένο γεγονός, και κατά την περιγραφή των γεγονότων στην Ελλάδα το 1947 αναφέρονται σχεδόν μόνο στο ΕΑΜ, και μόνο από το 1948 και έπειτα, όταν αρχίζουν οι περιγραφές των στρατιωτικών επιχειρήσεων ο Δημοκρατικός Στρατός βγαίνει πρώτος στο προσκήνιο.

Πάντως, από το 1947 στην *Πράβντα* εμφανίζονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα δημοσιεύματα που αφορούν τις στρατιωτικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Σε αυτά, σε μια προσπάθεια να τονιστεί ο απόλυτος διχασμός που κυριαρχεί στην Ελλάδα εξαιτίας του Εμφυλίου, κυριαρχούν τα δίπολα «αντάρτης – κυβερνητικός», «δημοκράτης – μοναρχοφασίστας». Ενδεικτικά, στο άρθρο με τίτλο «Η Ελληνική κυβέρνηση προετοιμάζεται να αντιμετωπίσει τους αντάρτες» γίνεται λόγος για τους τρόπους αντιμετώπισης των ανταρτών και ανάμεσα σε αυτούς συμπεριλαμβάνεται η γενική επιστράτευση και η διασφάλιση όλων των διαθέσιμων πόρων: «η κυβέρνηση αποφάσισε να κινητοποιήσει όλες τις δυνάμεις και τις δυνατότητες της για την προετοιμασία μιας αποφασιστικής επίθεσης ενάντια στους αντάρτες οργανώνοντας εκκαθαριστικές επιχειρήσεις. Η κυβερνητική εφημερίδα *Βραδινή*, ανακοινώνει, ότι η Βρετανία προσέφερε στην ελληνική κυβέρνηση 300 αεροπλάνα και ένα μεγάλο αριθμό αυτόματων όπλων, που θα διπλασιάσει τον οπλισμό του κυβερνητικού στρατού». Σε μία ακόμη σημαντική δημοσίευση με τίτλο «Η

Ελληνική κυβέρνηση αποφασίζει καινούριους τρόπους αντιμετώπισης των ανταρτών» γίνεται αναφορά στην συγκατάθεση των Αμερικανών για την αύξηση του Ελληνικού Στρατού κατά 50.000 στρατιώτες.⁵⁰

Έτσι, διαμορφώνεται η εικόνα μιας διαμάχης ανάμεσα στο «καλό» και στο «κακό». Στην πλευρά των κακών βρίσκονται οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί οι οποίοι αναμειγνύονται στα εσωτερικά της Ελλάδας αλλά παίρνουν μέρος και στις στρατιωτικές μάχες προκαλώντας μεγάλες καταστροφές στον ελληνικό λαό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της ρητορικής αποτελεί το άρθρο με τίτλο «Ο στρατηγός Μάρκος μιλά για την ανάμιξη των Άγγλων και Αμερικανών στον εμφύλιο πόλεμο στην Ελλάδα», όπου «ανώτατα στελέχη του Δημοκρατικού στρατού παρουσιάζουν μία σειρά από στοιχεία για άμεση ανάμιξη Άγγλων και Αμερικάνων στις πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον τμημάτων του Δημοκρατικού Στρατού, καθώς και τις προσπάθειες τους να υποδαυλίσουν τον εμφύλιο πόλεμο στην Ελλάδα». Επίσης, αναφέρεται ότι «οι βρετανικές δυνάμεις συνεχίζουν την προμήθεια μεγάλων ποσοτήτων πολεμικού υλικού στην ελληνική κυβέρνηση, παρόλο που γνωρίζουν, ότι χρησιμοποιείται εναντίον του Δημοκρατικού Στρατού και του άμαχου πληθυσμού. Το πυροβολικό και η αεροπορία αδιάκοπα βομβαρδίζουν και σφυροκοπώντας απροστάτευτες περιοχές και άμαχους πληθυσμούς».⁵¹

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε πως κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου ορισμένα δημοσιεύματα της *Πράβντα* κατηγορούν την Αμερικανική κυβέρνηση για τη χρήση χημικών ουσιών και αερίων εναντίον του Δημοκρατικού Στρατού. Συνολικά βρίσκουμε τέσσερα δημοσιεύματα, όπου ο πρωταγωνιστικός ρόλος αποδίδεται στους «αμερικανούς εντολοδόχους και ιμπεριαλιστές». Στο πρώτο άρθρο με τίτλο «Χρήση χημικών ουσιών εναντίον των Ελλήνων ανταρτών»⁵² φέρονται ως υπαίτιοι των παραπάνω ενεργειών αμερικανοί αξιωματικοί και στρατιώτες. Σύμφωνα με ένα άλλο άρθρο με τίτλο «Εντολή του στρατηγού του βασιλικού στρατού για την χρήση χημικών ουσιών εναντίον του Δημοκρατικού στρατού»,⁵³ ο ρόλος των Αμερικανών αποκτά έναν πιο συμβουλευτικό χαρακτήρα, καθώς η αθηναϊκή κυβέρνηση καθοδηγείται από τους «Αμερικανούς ιμπεριαλιστές» για τις αποφάσεις που αφορούν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η σχέση εξάρτησης ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και τις ΗΠΑ προβάλλεται για πολλοστή φορά μέσα από

⁵⁰ *Правда*, 17.2 και 7.6.1947

⁵¹ *Правда*, 16.7.1947

⁵² *Правда*, 22.3.1948

⁵³ *Правда*, 14.9.1948

το επόμενο δημοσίευμα με τίτλο «Έλληνες φασίστες σκοπεύουν να χρησιμοποιήσουν δηλητηριώδεις ουσίες».⁵⁴ Εδώ επισημαίνεται ότι η αθηναϊκή κυβέρνηση ζητάει την άδεια από τους Αμερικανούς για χρήση χημικών ουσιών. Τέλος, στο άρθρο με τίτλο «Αμερικάνοι προμηθεύουν Έλληνες μοναρχοφασίστες με στρατιωτικό υλικό»⁵⁵ δίνεται έμφαση στην παροχή υλικής βοήθειας για την παραγωγή χημικών αεριών.

Το 1948 οι συγκρούσεις ανάμεσα στους δυο αντιμαχόμενους στρατούς συνεχίζονται, αποκτώντας ακόμη μεγαλύτερες διαστάσεις. Από τις αρχές του ίδιου έτους βρίσκονται σε πλήρη εξέλιξη οι επιχειρήσεις του Εθνικού Στρατού, με αποκορύφωμα την μάχη στο Γράμμο που είχε διάρκεια πάνω από δυο μήνες (14 Ιουνίου έως 21 Αυγούστου του 1948). Η τελευταία θεωρείται από τις σημαντικότερες και μεγαλύτερες μάχες που έλαβαν χώρα το 1948.

Τα δημοσιεύματα που αφορούν τις μάχες εμφανίζονται κάτω από τον «Πολεμικές εξελίξεις στην Ελλάδα». Οι ειδήσεις για την εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων αντλούνται ως επί το πλείστον από τον ραδιοφωνικό σταθμό «Ελεύθερη Ελλάδα». Είναι αξιοσημείωτο πως μετά το 1947 ο σταθμός μετατρέπεται σε μοναδικό και βασικό μέσω προπαγάνδας και ενημέρωσης της Ελληνικής αριστεράς. Τα περισσότερα θέματα των μεταδόσεων του σταθμού αφορούν τις εξελίξεις του εμφύλιου πόλεμου, με ιδιαίτερη προσοχή στις επιχειρήσεις του Δημοκρατικού Στρατού.

Σε αυτά τα άρθρα δίνονται πληροφορίες κυρίως για τις εκθέσεις του Ανώτατου Επιτελείου του ΔΣΕ για τις πολεμικές εξελίξεις σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας και για τις πολυάριθμες στρατιωτικές επιχειρήσεις του ΔΣΕ εναντίον του κυβερνητικού στρατού. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιγραφή των στρατιωτικών επιτευγμάτων του Δημοκρατικού Στρατού. Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν τα παρακάτω: «Ο Δημοκρατικός στρατός απώθησε με επιτυχία όλες τις επιθέσεις του αντιπάλου»,⁵⁶ «Σε όλη τη χώρα τμήματα του Δημοκρατικού στρατού αναπτύσσουν όλο και περισσότερο τις επιθετικές ενέργειες τους»,⁵⁷ «Τμήματα Δημοκρατικού Στρατού κατέλαβαν 56 όλμους βαρέως τύπου, 4 πυροβόλα, 2.850 βλήματα πυροβολικού, 101 όλμους ελαφρού τύπου, 61 πολυβόλα, 451 οπλοπολυβόλα, 1.023 αυτόματα τουφέκια, 3.464 τουφέκια, 10 όλμους βαρέως τύπου «Pyatt», 2 εκατομμύρια φυσίγγια, 15.000 χειροβομβίδες και ένα μεγάλο αριθμό άλλων

⁵⁴ Правда, 23.10.1948

⁵⁵ Правда, 21.07.1949

⁵⁶ Правда, 9.4.1948

⁵⁷ Правда, 30.6.1948

στρατιωτικών υλικών»,⁵⁸ «Όπως αναφέρεται στην έκθεση του ΔΣΕ, τμήματα του Δημοκρατικού Στρατού με την υποστήριξη του πυροβολικού, με περίσσιο θάρρος αντιστάθηκαν στον μαζικό βομβαρδισμό του πυροβολικού και της αεροπορίας, που σκόρπησαν τον τρόπο εκτοξεύοντας πάνω από 90.000 βλήματα. Επαναλαμβανόμενες επιθέσεις του εχθρού εξασθένησαν οριστικά».⁵⁹

Οι στρατιωτικές επιτυχίες του ΔΣΕ συνήθως ακολουθούνται από τις στρατιωτικές αποτυχίες της επίσημης κυβέρνησης. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το άρθρο από της 26 Ιουλίου του 1948, στο οποίο παρατίθενται πληροφορίες του ραδιοφωνικού σταθμού «Ελεύθερη Ελλάδα» για τις απώλειες στρατού της επίσημης κυβέρνησης για την περίοδο από της 1 Ιανουαρίου έως της 30 Ιουνίου του 1948. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι «σε όλα τα μέτωπα της Ελλάδας (έκτος των νήσων) από την μεριά των μοναρχοφασιστών σκοτώθηκαν 11.340 στρατιώτες, ενώ 2.655 αιχμαλωτίστηκαν. Στις τάξεις του Δημοκρατικού στρατού πέρασαν 618 στρατιώτες του αντιπάλου».⁶⁰

Αντίστοιχη αντιπαράθεση σε σχέση με τις επιτυχίες και αποτυχίες των δύο αντιπάλων παρατηρείται ακόμη και από τους τίτλους των δημοσιευμάτων. Από τη μία πλευρά στην *Πράβντα* βρίσκουμε δημοσιεύσεις με τίτλους όπως: «Στρατιωτικές επιχειρήσεις του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας»,⁶¹ «Επιθετικές επιχειρήσεις του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας»,⁶² «Επιτυχίες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας».⁶³ Από την άλλη βρίσκουμε άρθρα με ακόλουθους τίτλους «Αποτυχία μιας ακόμη επίθεσης των μοναρχοφασιστών»⁶⁴ «Απώλειες του Ελληνικού μοναρχοφασιστικού στρατού»,⁶⁵ «Αποτυχία του βασιλικού στρατού στην επίθεση στην περιοχή Βίτσι»,⁶⁶ «Αποτυχίες του Ελληνικού βασιλικού στρατού στις μάχες στην Φλώρινα»,⁶⁷ «Απώλειες του Ελληνικού βασιλικού στρατού στο πρώτο εξάμηνο του 1949».⁶⁸

---

⁵⁸ Правда, 26.7.1948

⁵⁹ Правда, 27.8.1948

⁶⁰ Правда, 26.7.1948

⁶¹ Правда, 20.4.1948

⁶² Правда, 18.5.1948

⁶³ Правда, 6.7 και 13.12.1948

⁶⁴ Правда, 3.4.1948

⁶⁵ Правда, 9.5.1948

⁶⁶ Правда, 18.9.1948

⁶⁷ Правда, 22.2.1949

⁶⁸ Правда, 19.7.1949

Το πρώτο άρθρο με τίτλο «εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα» εμφανίζεται μόλις στις 31.12.1947, ενώ σχετικά δημοσιεύματα πυκνώνουν από τις αρχές του 1948.⁶⁹ Οι πληροφορίες εδώ αντλούνται κυρίως από τον αθηναϊκό τύπο και από τα διεθνή πρακτορεία ειδήσεων. Στα δημοσιεύματα γίνεται ανασκόπηση των στρατιωτικών επιχειρήσεων που έλαβαν χώρα κατά τους μήνες του ίδιου έτους.

Τέλος, αξίζει να αναφερθούμε στο περιεχόμενο των δημοσιευμάτων με θέμα τις πολεμικές επιχειρήσεις στις τελευταίες μάχες που πραγματοποιήθηκαν στο Γράμμο και στο Βίτσι το καλοκαίρι του 1949. Η *Πράβντα* εξακολουθεί να εξυψώνει τα επιτεύγματα του Δημοκρατικού Στρατού από τις πρώτες ημέρες της επιχείρησης «Πυρσός» έως την επίσημη λήξη του Εμφυλίου. Στα πρώτα δημοσιεύματα του Αυγούστου διαβάζουμε ότι «στις 2 Αυγούστου το πρωί ο ελληνικός μοναρχοφασιστικός στρατός εξαπέλυσε επίθεση στην ορεινή περιοχή του Γράμμου που ελέγχεται από τις δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού (...) Από τις πρώτες μέρες της επίθεσης φάνηκε η δύναμη και η ετοιμότητα του Δημοκρατικού στρατού, ο οποίος κατάφερε να αντικρούσει μια σειρά επιθέσεων του αντίπαλου στρατού και τον ανάγκασε να τραπεί σε άτακτη φυγή».⁷⁰ Επιπροσθέτως, σε κάθε άρθρο με θέμα τις μάχες στο Γράμμο ή στο Βίτσι δίνονται πληροφορίες για τις απώλειες του εθνικού στρατού: «Οι απώλειες του αντίπαλου ανέρχονται περίπου στα 250 άτομα νεκροί και 400 άτομα τραυματίες»,⁷¹ «Στις μάχες της 13^{ης} Αυγούστου οι απώλειες του αντίπαλου ανέρχονται σε 611 νεκρούς και 1.640 τραυματίες. Κατέρριψαν δυο αεροπλάνα. Σε αυτές τις επιχειρήσεις ο αντίπαλος είχε πάνω από 150 άτομα νεκρούς και 470 τραυματίες».⁷²

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Είναι γνωστό πως η δημιουργία της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης απασχόλησε ιδιαίτερα τον Στάλιν και τους σοβιετικούς, οι οποίοι επισήμαναν στους Γιουγκοσλάβους και τους Βούλγαρους πως θα έπρεπε να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί στο θέμα αυτό και να μην βιαστούν να προβούν σε κάποια αναγνώριση. Στα πλαίσια αυτά, οι σοβιετικοί επιχείρησαν να

⁶⁹ *Правда*, 16, 21, 23, 30.4.1948 και 5.5.1948

⁷⁰ *Правда*, 5.8.1949

⁷¹ *Правда*, 12.8.1949

⁷² *Правда*, 17.8.1949

υποβαθμίσουν το θέμα προκειμένου να μην προκαλέσουν κάποια διεθνή επέμβαση.

Τρεις μέρες μετά την επίσημη ανακοίνωση ίδρυσης της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης, στις 25 Δεκεμβρίου του 1947, η *Πράβντα* δημοσιεύει ένα μικρό άρθρο για τη συγκρότηση της. Η εφημερίδα είναι εντυπωσιακά φειδωλή για ένα τόσο κρίσιμο θέμα των πολιτικών εξελίξεων της Ελλάδας. Στο άρθρο, οι πληροφορίες του οποίου αντλούνται από τον ελληνικό τύπο, παρουσιάζεται εν συντομία η σύσταση της Προσωρινής Κυβέρνησης καθώς και οι αντιδράσεις της τότε επίσημης κυβέρνησης με έκτακτη συνεδρίαση στην οποία συμμετείχαν ο αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης Τσαλδάρης, ο υπουργός στρατιωτικών Στράτος, ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού Γιατζής και ο μόνιμος υφυπουργός Εξωτερικών Πιπινέλης. Παρουσιάζονται επίσης συναντήσεις του Τσαλδάρη με αμερικανούς εκπροσώπους⁷³ Αυτή η λακωνική στάση της εφημερίδας καθιστά προφανές, ότι οι σοβιετικοί διάκινται με συγκρατημένη ικανοποίηση για αυτές τις εξελίξεις στην Ελλάδα. Σε άλλα δύο δημοσιεύματα ακολουθούν περιληπτικά οι βασικές πτυχές του νομοθετικού έργου και το πρόγραμμα της ΠΔΚ. Χαρακτηριστικά, δίνεται έμφαση στους βασικούς και άμεσους στόχους της «δημοκρατικής κυβέρνησης», όπως «ο αγώνας για την απελευθέρωση της Ελλάδας και η εξασφάλιση των δημοκρατικών δικαιωμάτων και ελευθεριών του Ελληνικού λαού».⁷⁴

Ένας άλλος σημαντικός στόχος, που τονίζεται από την εφημερίδα, είναι «η δημιουργία και η ανάπτυξη συνεργασίας και φιλικών σχέσεων με την Σοβιετική Ένωση, με σλαβόφωνους δημοκράτες των Βαλκανικών χωρών και της Κεντρικής Ευρώπης και με άλλους δημοκρατικούς λαούς».⁷⁵

Ο ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ

Η σύγκρουση του Τίτο με τον Στάλιν και ο αποκλεισμός του ΚΚΓ από την Κομμουνιστική Κίνηση είχαν αντίκτυπο στις σχέσεις ανάμεσα στο Ελληνικό και Γιουγκοσλαβικό ΚΚ, καθώς και στον μηχανισμό υποστήριξης του Δημοκρατικού Στρατού. Στην κύρια εφημερίδα της Σοβιετικής Ένωσης γίνονται συχνές αναφορές, ιδίως στα τελευταία στάδια του εμφυλίου, στον ρόλο που έπαιξε το γιουγκοσλαβικό κόμμα κατά τη διάρκεια του πολέμου.

⁷³ Правда, 25.12.1947

⁷⁴ Правда, 26.12.1947

⁷⁵ Правда, 27.12.1947

Πρώτον, «η κλίκα του Τίτο», κατηγορείται ότι συνεργάστηκε με τους αμερικανούς και τους άγγλους πάνω στο ελληνικό ζήτημα. Τονίζεται, ότι οι προδοτικές ενέργειες του Τίτο ενθάρρυναν την милитарιστική κλίκα της Ουάσινγκτον να προετοιμαστεί κατάλληλα και να επιτεθεί εναντίον του Δημοκρατικού στρατού. Με λίγα λόγια, «η προδοσία του Τίτο» σύμφωνα με τα δημοσιεύματα έδωσε πνοή στο «μισοπεθαμένο» δόγμα του Τρούμαν». ⁷⁶ Δεύτερον, ο Τίτο κατηγορείται για συνεργασία με τους «μοναρχοφασίστες». Γίνονται πολλαπλές καταγγελίες για χρήση των γιουγκοσλαβικών εδαφών από τους μοναρχοφασιστές στις στρατιωτικές επιχειρήσεις που διεξάγονται στις περιοχές του Γράμμου και Βίτσι. Οι πράξεις αυτές αναφέρονται ως ένα ακόμη έγκλημα του «προδότη Τίτο». Επίσης, επισημάνεται ότι «καθώς η Γιουγκοσλαβία άρχισε να παρέχει βοήθεια στους μοναρχοφασίστες, οι αμερικανοί και οι άγγλοι σταμάτησαν να κατηγορούν τον Τίτο για την βοήθεια που προσέφερε στους αντάρτες». Συνεπώς, αρχίζουν να δημοσιεύονται εκτενείς αναφορές για την ανάπτυξη των επίσημων διπλωματικών σχέσεων ανάμεσα στην Γιουγκοσλαβία και την Ελληνική κυβέρνηση. ⁷⁷

Επιπλέον, στην *Πράβντα* αναδημοσιεύεται το άρθρο του Νίκου Ζαχαριάδη με τίτλο «Το σιλέτο του Τίτο χτυπά πισώπλατα τη Λαϊκοδημοκρατική Ελλάδα», το οποίο πρωταρχικά είχε δημοσιευτεί στο όργανο του Γραφείου Πληροφοριών των κομμουνιστικών και εργατικών κομμάτων, *Για σταθερή ειρήνη, για τη λαϊκή δημοκρατία!*. Στο άρθρο του, ο Ζαχαριάδης αναφέρεται λεπτομερώς σε όλες τις πτυχές της προδοσίας του Τίτο, ρίχνοντας την ευθύνη για την ήττα του Δημοκρατικού στρατού στο ΚΚΓ και την ηγεσία του. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «τη στιγμή ακριβώς που η κρίση του μοναρχοφασισμού έτεινε προς την οξύτητα αυτή, παρουσιάστηκε η προδοσία του Τίτο. Και το γεγονός αυτό ήρθε να προσθέσει μια καινούργια σοβαρή δυσκολία στο Λαϊκοδημοκρατικό μας κίνημα...». ⁷⁸

«ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ»

«Μικροί πρόσφυγες από την Ελλάδα» είναι ο τίτλος του μοναδικού άρθρου που δημοσιεύτηκε στην *Πράβντα* στις 15 Μαΐου του 1948, με θέμα την

⁷⁶ Правда, 15.8.1949

⁷⁷ Правда, 20.7.1949

⁷⁸ Правда, 3.8.1949. Το άρθρο δημοσιεύτηκε και στο περιοδικό *Δημοκρατικός Στρατός* τον Αύγουστο του 1949.

αποστολή παιδιών εκτός Ελλάδος. Ειδικός ανταποκριτής της εφημερίδας στην Πράγα ο Σ. Κρουσίνσκι περιγράφει λεπτομερώς όλη την επιχείρηση της αποδοχής «μικρών προσφύγων» στην Τσεχοσλοβακία. Συγκεκριμένα ο ανταποκριτής επισημάνει ότι «στην Τσεχοσλοβακία συνεχίζουν να έρχονται παιδιά Ελλήνων πατριωτών που έχουν σωθεί από τη σφαγή που επιχειρούν οι μοναρχοφασίστες. Περίπου 2.000 αγόρια και κορίτσια βρίσκονται σε καραντίνα και ακόμα 400 παιδιά είναι καθ'οδόν».⁷⁹ Έτσι, λοιπόν, στην Τσεχοσλοβακία εστάλησαν όχι μόνο παιδιά διάφορων ηλικιών αλλά και βρέφη.

Στη συνέχεια, στο άρθρο γίνεται αναφορά στις φρικτές αναμνήσεις των παιδιών από την Ελλάδα, όπως οι εκτελέσεις των γονέων τους. «Εφηβοί αναφέρουν για την κατάσταση στην Ελλάδα μόνο ένα πράγμα: ότι η ζωή εκεί είναι όπως ήταν επί Χίτλερ».⁸⁰ Σε αντίθεση με την προαναφερθείσα τραγική κατάσταση που επικρατούσε εκείνη την περίοδο στην Ελλάδα έρχεται «ο εργατικός λαός της Τσεχοσλοβακίας, που άμεσα ανταποκρίθηκε στο κάλεσμα για βοήθεια προς τα παιδιά της Ελλάδας».⁸¹ Σύμφωνα με τον ανταποκριτή η τσεχοσλοβακικο-ελληνική επιτροπή έχει στις αποθήκες της τον απαραίτητο ρουχισμό, φάρμακα και παιχνίδια. Επίσης, ο πρόεδρος της επιτροπής δήλωσε πως το ταμείο αλληλεγγύης διαθέτει πάνω από 100 χιλιάδες κορώνες για τον σκοπό αυτό.

Ένα μήνα αργότερα στην Πράβντα δημοσιεύεται ένα μικρό άρθρο με τίτλο «Επιστολή του στρατηγού Μάρκου προς τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ», όπου η μόνη πληροφορία που δίνεται είναι ότι ο στρατηγός Μάρκος κατηγορεί την ελληνική κυβέρνηση για την απαγωγή παιδιών στις περιοχές που είναι ελεγχόμενες από τον Δημοκρατικό στρατό. Παρόμοιες καταγγελίες είχαν υποβληθεί νωρίτερα στην Ειδική Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Βαλκάνια από την επίσημη κυβέρνηση της Αθήνας. Ωστόσο, οι αλληλοκατηγορίες αυτές για το λεγόμενο «ζήτημα παιδομαζώματος» έδωσαν στο θέμα πέρα από ανθρωπιστική, αλλά και μια πολιτική και διεθνή διάσταση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο λόγος της Πράβντα αναμφισβήτητα τάσσεται στην υπηρεσία του ελληνικού αντάρτικου, αποσκοπώντας στη δημιουργία της εντύπωσης, ότι το τελευταίο

⁷⁹ Правда, 15.5.1948

⁸⁰ Ο.π.

⁸¹ Ο.π.

είχε την πλήρη υποστήριξη του ελληνικού λαού. Μέρος της στρατηγικής της εφημερίδας ήταν να παρουσιαστεί ο Εμφύλιος ως προϊόν της δεξιάς τρομοκρατίας ως αποτέλεσμα της άμυνας των Ελλήνων πολιτών, όχι μόνο των αριστερών, στη βία του κυβερνητικού στρατού. Βασικός στόχος της εφημερίδας είναι να πείσει τους αναγνώστες της, δηλαδή τους πολίτες της ΕΣΣΔ, ότι ο αγώνας στην Ελλάδα δεν είναι απλά πολιτειακός ή ταξικός, πάνω απ' όλα είναι αγώνας επιβίωσης, είναι αγώνας υπέρθεως για όλους τους πατριώτες και δημοκράτες πολίτες της Ελλάδας. Σε αυτό το πλαίσιο, τα λάθη και οι βιαιότητες του ΔΣΕ αποσιωπούνται πλήρως.

Θέτοντας ένα γενικό πλαίσιο στην απεικόνιση του Εμφυλίου μέσα από την οπτική της *Πράβντα* μπορούμε να συμπεράνουμε, ότι για την περίοδο του 1946 και 1947 μεγάλη σημασία δίνεται στην εσωτερική κατάσταση της Ελλάδας, στις βίαιες επιθέσεις των δεξιών και τις προβοκάτσιες του ελληνικού κυβερνητικού στρατού στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Από τις αρχές του 1947 και έπειτα η κριτική προς την ελληνική κυβέρνηση αποκτά ακόμα πιο οξύ χαρακτήρα με συνεχείς αναφορές σε παραιτήσεις υπουργών και βουλευτών της νεοϊδρυθείσας κυβέρνησης, σχηματίζοντας την εικόνα της ελληνικής κυβερνητικής αποσταθεροποίησης, ενώ δεν παραλείπονται δημοσιεύσεις για τη δραστηριότητα του ΕΑΜ, δηλώσεις του Ζαχαριάδη, του Βαφειάδη και άλλων δρώντων του αντάρτικου κινήματος.

Για το 1948-1949 η προσοχή στρέφεται κυρίως στις μάχες, ιδιαίτερα στις επιτυχίες του Δημοκρατικού Στρατού, στην αμερικανική εμπλοκή, ενώ σε πολλά άρθρα σχολιάζονται οι εκτελέσεις των πολιτικών κρατουμένων. Σε γενικές γραμμές ο λόγος της εφημερίδας είναι πολύ σχηματικός, σε πολλά άρθρα επαναλαμβάνονται πολλάκις ακριβώς οι ίδιοι τίτλοι, για παράδειγμα την περίοδο 1946-1947 συχνά εμφανίζονται άρθρα με τίτλο «Τα όργια των Ελλήνων μοναρχικών» και «Τρομοκρατία στην Ελλάδα», ενώ την περίοδο 1948-1949 η συντριπτική πλειοψηφία των άρθρων έχει τους τίτλους «Εμφύλιος στην Ελλάδα», «Στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα» και «Συλλήψεις και δολοφονίες δημοκρατικών στην Ελλάδα».

Κατά τη διάρκεια του 1946 η εφημερίδα δεν προσδιορίζει την σύρραξη στην Ελλάδα ως Εμφύλια, οι προσδιορισμοί που συναντούνται τακτικά είναι «αντάρτης», «εχθροπραξίες», «μοναρχοφασιστική τρομοκρατία». Είναι γνωστό, ότι στις αρχές του 1946 αποστολή του ΚΚΕ με επικεφαλής τον Μήτσο Παρτσαλίδη φτάνει στη Μόσχα με σκοπό να ζητήσει υλική και πολιτική υποστήριξη στο ελληνικό αντάρτικο, ενώ στις 12 Ιανουαρίου του 1947 ο Ζαχαριάδης απευθύνεται στον Στάλιν για να ζητήσει τη βοήθειά του.

Στις 20 Μαΐου ταξιδεύει ο ίδιος στη Μόσχα για να συναντηθεί με την ηγεσία της ΚΕ του ΚΚΣΕ. Στον ρωσικό τύπο δεν γίνεται καμία αναφορά σε αυτά τα γεγονότα. Αντίθετα, επίσημα οι Σοβιετικοί, όπως φαίνεται και από τα σχετικά δημοσιεύματα προσπαθούν να διασκεδάσουν τις υποψίες των δυτικών ότι παρέχουν υλική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή βοήθειας στους Έλληνες αντάρτες. Τέλος, σε άρθρο με τίτλο «Οι διαψεύσεις της ελληνικής Κυβέρνησης» αναφέρεται σχετικά, ότι η πλειονότητα των αθηναϊκών εφημερίδων δημοσίευσε την εξής κυβερνητική δήλωση: «η ελληνική κυβέρνηση δηλώνει, ότι η ανακοίνωση του Διευθυντή της αστυνομίας Πίτσιου ότι, πρώτον, η σοβιετική πρεσβεία και η γιουγκοσλαβική αποστολή διαβίβασαν στο ΚΚΕ 300 εκατομμύρια δραχμές για την οργάνωση ομάδων, οι οποίες θα προσέγγιζαν τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής, από τη στιγμή που θα έφτανε στην Ελλάδα και, δεύτερον, ότι στη Σοβιετική Ένωση εκδόθηκε 1 δισεκατομμύριο δολάρια, από το οποίο οι 500 χιλιάδες στάλθηκαν στην Ελλάδα για την ενδυνάμωση του αντάρτικου κινήματος είναι ψευδή και δεν έχουν καμία απολύτως βάση».⁸²

Εντέλει, η σοβιετική προπαγάνδα διαμέσου της *Πράβντα* και συνολικά του σοβιετικού τύπου υπήρξε σταθερά υποστηρικτική προς την πολιτική του ΚΚΕ κατά τα χρόνια 1946-1949. Η κλιμάκωση της υποστήριξης του ΚΚΣΕ και της ΕΣΣΔ στο ΚΚΕ κατά τα χρόνια του εμφυλίου αποτυπώνεται στην ένταση και στο εύρος της αρθρογραφίας για το ελληνικό ζήτημα εκείνα τα χρόνια. Οι σοβιετικοί, δημοσίως τουλάχιστον, υπήρξαν ένας σταθερός υποστηρικτής της πολιτικής του ΚΚΕ, όπως η αρχή της διεθνιστικής αλληλεγγύης πρόσταζε. Οι όποιες κριτικές για λάθη και παραλείψεις του ελληνικού αντάρτικου που του στέρησε τη νίκη ή έστω έναν «έντιμο συμβιβασμό» δεν δημοσιοποιήθηκαν.

---

⁸² *Правда*, 20.3.1947

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ

Angelica Wudalas*

Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος προσέλκυσε το ενδιαφέρον του πολωνικού τύπου παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα δεν διατηρούσε άμεσες σχέσεις με την Πολωνία της δεκαετίας του 1940. Οι πολωνικές εφημερίδες αφιέρωναν σχεδόν καθημερινά τα πρωτοσέλιδά τους ή ξεχωριστή θέση στις σελίδες της διεθνούς ειδησεογραφίας σε γεγονότα που εξελίσσονταν στον ελληνικό χώρο, προσδίδοντας την ίδια σημασία στην εμφύλια σύγκρουση.

Τα δημοσιεύματα του πολωνικού τύπου κατά την περίοδο 1944-1949 περιγράφουν τις εμφύλιες συγκρούσεις στην Ελλάδα, αντικατοπτρίζοντας ταυτόχρονα τη διαδικασία διαμόρφωσης του μελλοντικού πολιτικού καθεστώτος της Πολωνίας. Σε αντίθεση με την προπολεμική περίοδο, οι εσωτερικές πολιτικές και κοινωνικές ζυμώσεις στη Λαϊκή Δημοκρατία της Πολωνίας επηρεάζουν άμεσα την εικόνα της εμφύλιας σύρραξης που διαδραματιζόταν στην ελληνική επικράτεια. Η μελέτη των δημοσιευμάτων της μεταπολεμικής περιόδου οδηγεί στο συμπέρασμα πως το ελληνικό ζήτημα χρησιμοποιήθηκε από τον τύπο της Πολωνίας, που βρισκόταν υπό τον έλεγχο και τη λογοκρισία των κομμουνιστικών αρχών, για την εκδήλωση της αλληλεγγύης στους Έλληνες αντάρτες, αναβιώνοντας συχνά στην συλλογική συνείδηση των Πολωνών σκληρές αναμνήσεις του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου καθώς και για την έκφραση της συμπαράστασης των πολωνικών αρχών στις προσπάθειες εδραίωσης στην Ελλάδα του σοβιετικού ιδεολογικού και πολιτικού συστήματος.

Μέσα από αυτό το οπτικό πρίσμα, η Ελλάδα αντιμετώπιζε την απειλή του δυτικού επεκτατισμού και η Λαϊκή Πολωνία συμπαραστεκόταν στον ελληνικό λαό «στην ηρωική του αντίσταση ενάντια στους φασίστες», στη μάχη για την απελευθέρωση της χώρας και στην προσπάθεια υιοθέτησης των αρχών που πρόσβευε η Σοβιετική Ένωση, μοναδική δύναμη που μπορούσε να αποκαταστήσει την «πραγματική δημοκρατία και ελευθερία» στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα, η ελληνική υπόθεση μετατράπηκε σε εργαλείο για την κριτική

---

* Απόφοιτος Τμήματος Διεθνών Σχέσεων Πανεπιστημίου Βαρσοβίας και Infobrokering του Γιαγκελόνιου Πανεπιστημίου.

και απόρριψη του αγγλοσαξονικού συστήματος και για την ενθουσιώδη επιδοκιμασία των απελευθερωτικών κομμουνιστικών ιδεωδών.

Για το λόγο αυτό, η πλειοψηφία των δημοσιευμάτων έχει προπαγανδιστική διάσταση, χαρακτηρίζεται από έλλειψη αμεροληψίας και υπόκειται στη λογοκρισία των κρατικών αρχών, που ενίοτε ανέστελλαν τη δημοσίευση ορισμένων πληροφοριών ή αντίστροφα επέβαλλαν την περιγραφή των ελληνικών δρώμενων σύμφωνα με την πολιτική γραμμή της λαϊκής κυβέρνησης της Πολωνίας.

Στο παρόν άρθρο αναλύονται δημοσιεύματα, ανταποκρίσεις και σχόλια, με στόχο την παρουσίαση του πλήρους πολιτικού φάσματος του πολωνικού τύπου που εκπροσωπείται από τα παρακάτω έντυπα:

- *Głos Ludu* (Η Φωνή του Λαού) και *Trybuna Ludu* (Το Βήμα του Λαού), οργάνων του Πολωνικού Εργατικού Κόμματος (PPR),
- της κομμουνιστικής εφημερίδας *Rzeczpospolita* (Δημοκρατία)
- της ε/φ *Gazeta Ludowa* (Λαϊκή Δημοκρατία) του Πολωνικού Σοσιαλιστικού Κόμματος (PPS)
- της σοσιαλιστικής εφημερίδας *Robotnik* (Εργάτης)
- της εφημερίδας *Tygodnik Powszechny* (Καθολική Εβδομαδιαία Εφημερίδα)
- της εβδομαδιαίας εφημερίδας *Świat i Polska* (Κόσμος και Πολωνία)

Η μελέτη περιλαμβάνει μια συγκριτική αναλυτική αντιπαραβολή των γεγονότων που εξελίχθηκαν στην Ελλάδα με την εικόνα που αναδύεται από περίπου 3500 δημοσιεύματα του πολωνικού τύπου κατά την περίοδο 1944-1949. Άξιο επισήμανσης είναι, ότι η πρόσβαση στο σύνολο των δημοσιευμάτων κατέστη αδύνατη, διότι ορισμένα φύλλα των εφημερίδων έχουν καταστραφεί σε σημαντικό βαθμό ή ολοσχερώς. Υπάρχουν όμως, διαθέσιμες μελέτες, αφιερωμένες στη δημοσιογραφία της μεταπολεμικής περιόδου⁸³. Κατά την έρευνα εντοπίστηκαν δυο διαφορετικοί τύποι δημοσιογραφικών κειμένων, αφιερωμένων στον ελληνικό εμφύλιο: τα καθαρά ενημερωτικά άρθρα, που αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία των δημοσιευμάτων, καθώς και τα άρθρα γνώμης τα οποία έδιναν μια ευρύτερη ερμηνεία των γεγονότων.

⁸³ Sebastian Górski, *Grecka wojna domowa w świetle polskiej prasy krajowej lat 1944-1949*, Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011, Łojek J., *Myśliński J., Władysław W., Dzieje prasy polskiej*, Warszawa 1988.

Από την αρχή της εμφύλιας σύγκρουσης, ο πολωνικός τύπος, ιδίως αυτός που ήταν συσπειρωμένος γύρω από το Πολωνικό Εργατικό Κόμμα (ΠΕΚ), περιέγραφε λεπτομερώς τα τεκταινόμενα στην Ελλάδα. Στα φύλλα των εφημερίδων που άρχισαν να κυκλοφορούν από τον Ιούλιο του 1944⁸⁴ δημοσιεύθηκαν όχι μόνο ανταποκρίσεις για την πολιτική κατάσταση και τις εξελίξεις στην Ελλάδα αλλά και σχόλια που μετέφεραν στο πολωνικό αναγνωστικό κοινό τα γεγονότα της ελληνικής διαμάχης, από την πλευρά κυρίως του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Τα γεγονότα του 1944, η πρώτη σύγκρουση ανάμεσα σε επαναστάτες και κυβέρνηση, είχαν μεγάλη απήχηση διεθνώς και ο πολωνικός τύπος αφιέρωσε πρωτοσέλιδα δημοσιεύματα στην εμφύλια διαμάχη. Σε αυτή την πρώτη φάση του ελληνικού εμφύλιου (1944-1946), οι αναφορές που εστιάζονταν στις περιγραφές των ένοπλων συγκρούσεων στην Αθήνα το Δεκέμβριο 1944 και τον Ιανουάριο 1945 χαρακτηρίζονταν από μια σχετική αμεροληψία, αν και σε ορισμένα δημοσιεύματα των προσκείμενων στην Αριστερά εφημερίδων διαφαίνεται σταδιακά μια αμυδρή συμπάθεια προς τους κομμουνιστές, οι οποίοι αναγνωρίζονται ως «πατριώτες», «εθνικοί ήρωες», «Έλληνες δημοκράτες»⁸⁵.

Τα δημοσιεύματα που κάλυπταν ειδησεογραφικά τα Δεκεμβριανά μετέδιδαν ότι «το ανυπεράσπιστο πλήθος δέχθηκε καταιγισμό πυρών από την πλευρά των κυβερνητικών δυνάμεων ασφαλείας»⁸⁶ και ακολούθησε βίαιη και αιματηρή καταστολή της εξέγερσης, με αποτέλεσμα το θάνατο και τον τραυματισμό 160 ατόμων⁸⁷. Άξιο επισήμανσης είναι το γεγονός ότι καμία πολωνική εφημερίδα δεν επέριπτε ευθέως ευθύνες στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας για το θάνατο και τον τραυματισμό των διαδηλωτών. Επέριπταν όμως ευθύνη, ευθέως στον Γεώργιο Παπανδρέου ότι η αναποτελεσματική του πολιτική είχε οδηγήσει στην κρίση⁸⁸. Όπως έγραφε η *Głos Ludu*, ο Παπανδρέου ήταν υπεύθυνος για το ξέσπασμα και την κλιμάκωση των βίαιων

⁸⁴ Η εφημερίδα *Rzeczpospolita* ήταν η πρώτη μεταπολεμική εφημερίδα που κυκλοφόρησε στην Πολωνία τον Ιούλιο του 1944 ως όργανο της Πολωνικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης. Αργότερα, τον Νοέμβριο του 1944 ιδρύθηκε η εφημερίδα *Głos Ludu* που εκπροσωπούσε το Πολωνικό Εργατικό Κόμμα (PPR) και η εφημερίδα *Robotnik* που αποτελούσε βήμα του Πολωνικού Σοσιαλιστικού Κόμματος (PPS).

⁸⁵ *Rzeczpospolita*, 9.4.1945· *Rzeczpospolita*, 16.5.1945· *Głos Ludu*, 5.8.1945· *Głos Ludu*, 18.8.1945.

⁸⁶ *Głos Ludu*, 6.12.1944· *Rzeczpospolita*, 6.12.1944· *Robotnik*, 7.12.1944· *Robotnik*, 9.12.1944.

⁸⁷ *Głos Ludu*, 14.12.1944.

⁸⁸ *Głos Ludu*, 7.12.1944· *Robotnik*, 12.12.1944· *Głos Ludu*, 14.12.1944· *Rzeczpospolita*, 14.12.1944.

επεισοδίων, που αποτέλεσαν το προοίμιο του αδελφοκτόνου πολέμου. Αν και τα ειδησεογραφικά άρθρα τροφοδοτούσαν τους αναγνώστες με πληροφορίες για τις αντιμαχόμενες πλευρές, ήταν δυσνόητη η πραγματική φύση και τα αίτια των εχθροπραξιών. Η *Głos Ludu* σε ειδικό ρεπορτάζ, αφιερωμένο εξ' ολοκλήρου στην ιστορία και τη δράση του ΕΛΑΣ, χαρακτήρισε την ελληνική κυβέρνηση ως «αντιδραστική, φασιστική παράταξη»⁸⁹ που είχε ως στόχο την τροχοπέδηση της δημοκρατικής ανάπτυξης της χώρας, εξαπολύοντας για πρώτη φορά μια σφοδρή επίθεση στον κυβερνητικό σχηματισμό, που εκπροσωπούσε μια εντελώς διαφορετική αντίληψη και προσανατολισμό.

Η σημασία της ειρηνευτικής συμφωνίας της Βάρκιζας αναδείχθηκε με τη δημοσίευση του πλήρους κειμένου στην *Głos Ludu*,⁹⁰ ενώ η *Rzeczpospolita*⁹¹ υπογράμμισε ότι η ανακωχή των εχθροπραξιών τερμάτισε την ένοπλη αναμέτρηση μετά από διαπραγματεύσεις που διεξήχθησαν «σε εγκάρδια ατμόσφαιρα και πλήρη κατανόηση». Παρά τη βαρύτητα της ειρηνευτικής συμφωνίας, ο πολωνικός τύπος δεν προσέδωσε στην επίτευξη της ανακωχής την ίδια σημασία με αυτή που είχε εκδηλώσει για τα Δεκεμβριανά. Είναι δύσκολο να εξηγηθεί ο λόγος για τον οποίο, οι πολωνικές εφημερίδες δεν έδωσαν τη βαρύνουσα διάσταση στη συμφωνία της 12ης Φεβρουαρίου 1945.

Ο πολωνικός τύπος, παρά το πρόδηλο αριστερό του χαρακτήρα, αρχικά προσπαθούσε να καταγράψει αμερόληπτα τις εξελίξεις στην Ελλάδα. Οι αναφορές των εφημερίδων στις αιματηρές αναμετρήσεις του Δεκεμβρίου και τις διεθνείς αντιδράσεις στον αγώνα των δυνάμεων που διεκδικούσαν την εξουσία της μεταπολεμικής Ελλάδας είχαν ειδησεογραφικό χαρακτήρα και τηρούσαν τη γραμμή που αντιπροσώπευαν τα πρακτορεία Reuters ή Associated Press.⁹² Σε σπάνιες περιπτώσεις εξέφραζαν μεγαλύτερη κατανόηση, εύνοια και συμπάθεια για την ελληνική αριστερά. Χαρακτηρίζοντας τους αντιπάλους στη μάχη για την εξουσία, έκαναν λόγο για «ακροδεξιές δυνάμεις του ΕΔΕΣ, με έμφυτα φασιστικά στοιχεία»⁹³ και για «στρατεύματα του ΕΛΑΣ, που παρέμεναν πιστά στη μάχη για την ελευθερία και την ανεξαρτησία».⁹⁴

Με την πάροδο του χρόνου, η κριτική που ασκούσαν οι πολωνικές εφημερίδες οξυνόταν, ενώ πλήθαιναν οι κατηγορίες για «φασιστικές μεθόδους

⁸⁹ *Głos Ludu*, 11.1.1945.

⁹⁰ *Głos Ludu*, 14.1.1945.

⁹¹ *Rzeczpospolita*, 4.1.1945.

⁹² Janusz Piekałkiewicz, *Wojna na Bałkanach 1940-1945*, Warszawa 2007.

⁹³ *Rzeczpospolita*, 14.12.1944.

⁹⁴ *Głos Ludu*, 11.1.1945.

δράσης» και για «συνεργασία των εκπροσώπων του δεξιού κινήματος με τον κατακτητή»⁹⁵. Αργότερα η στάση των εφημερίδων ριζοσπαστικοποιήθηκε και παρουσίαζε τον εμφύλιο πόλεμο στην Ελλάδα ως «αγώνα της δημοκρατίας με τον μοναρχοφασισμό».⁹⁶

Στην πρώιμη φάση του εμφυλίου, τα δημοσιεύματα των εφημερίδων Robotnik και Rzeczpospolita επεσήμαναν ότι το «ξέσπασμα των μαχών που χαρακτηρίζονταν από αυξημένη ένταση» έλαβε χώρα μετά από πυρά που εξαπολύθηκαν από το αρχηγείο της δεξιάς οργάνωσης του ΕΔΕΣ, γεγονός που προκάλεσε «την ανταλλαγή βίαιων πυροβολισμών».⁹⁷ Η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου κατηγορήθηκε ότι μοναδικός της στόχος υπήρξε η εκκαθάριση των κομμουνιστών και η επιβολή της δικτατορίας υπό το πρόσχημα της εξασφάλισης της ασφάλειας στη χώρα. Η εφημερίδα Głos Ludu δημοσίευσε στις αρχές Δεκεμβρίου του 1944 δηλώσεις του Θεμιστοκλή Σοφούλη, αρχηγού του Κόμματος των Φιλελευθέρων, ο οποίος όχι μόνο απέριψε την έκκληση του στρατηγού Ronald Scobie για υποστήριξη της κυβέρνησης, αλλά χαρακτήρισε την κατάσταση στη χώρα ως «δικτατορία».⁹⁸

Σύμφωνα με τον πολωνικό τύπο, οι επόμενες, διαδοχικές «αντιδραστικές» και «μοναρχοφασιστικές» κυβερνήσεις που διορίστηκαν το 1945, ως «μαριονέτες στα χέρια της μοναρχικής κλίμακας», αθέτησαν τους όρους της συμφωνίας της Βάρκιζας, έδειχναν υπερβολική υποταγή στους Άγγλους ιμπεριαλιστές και εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα των προδοτών.⁹⁹ Η κυβέρνηση Πλαστήρα χαρακτηρίστηκε «αντιδραστική», ενώ η κυβέρνηση του Πέτρου Βούλγαρη «μοναρχική και εκλεγμένη από τις δυνάμεις του μαύρου μετώπου».¹⁰⁰

Εντελώς διαφορετικά παρουσιαζόταν η άλλη πλευρά. Η συγκρότηση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ παρουσιάστηκε ως «σωτηρία για το ελληνικό έθνος και μοναδική, νόμιμη δύναμη που ένωνε όλες τις πραγματικά δημοκρατικές παρατάξεις της ελληνικής κοινωνίας».¹⁰¹ Η Głos Ludu υπογράμμισε ότι «η απελευθέρωση από την αστυνομία και τα κατοχικά στρατεύματα, που λήστευαν ανελέητα τον Έλληνα αγρότη, αποτελούσε αποκλειστικό επίτευγμα

⁹⁵ *Rzeczpospolita*, 14.12.1944.

⁹⁶ *Głos Ludu*, 21.11.1947· *Rzeczpospolita*, 24.4.1948· *Głos Ludu*, 11.5.1948.

⁹⁷ *Robotnik*, 7.2.1944· *Rzeczpospolita*, 12.12.1944.

⁹⁸ *Głos Ludu*, 9.12.1944.

⁹⁹ *Głos Ludu*, 20.7.1945· *Głos Ludu*, 31.7.1945· *Głos Ludu*, 17.8.1945· *Głos Ludu*, 8.7.1946.

¹⁰⁰ *Rzeczpospolita*, 10.4.1945· *Głos Ludu*, 13.4.1945.

¹⁰¹ *Głos Ludu*, 11.1.1945.

των κομμουνιστικών ανταρτών».¹⁰² Η αναγνώριση της συμβολής της κομμουνιστικής αντίστασης στη μάχη με τις κατοχικές δυνάμεις αποτελεί γεγονός. Ωστόσο, η τοποθέτηση της *Głos Ludu* ότι «αποκλειστικά οι ενέργειες του ΕΛΑΣ ανάγκασαν τους Γερμανούς να αποσυρθούν από την Ελλάδα» αποτελούσε κατάχρηση.

Από τα αμυδρά σχόλια των πολωνικών εφημερίδων, οι αναγνώστες σχημάτιζαν την εντύπωση ότι τα Δεκεμβριανά αποτέλεσαν στην πραγματικότητα άμυνα του ελληνικού λαού κατά των εισβολέων (Βρετανών και Αμερικανών). Επίσης τονιζόταν ότι εξαιτίας του ρόλου που έπαιξε ο ΕΛΑΣ στον αντιστασιακό αγώνα απολάμβανε μεγάλη αποδοχή από την ελληνική κοινωνία.¹⁰³ Τέλος, κυριαρχούσαν οι ισχυρισμοί ότι το ΕΑΜ ήταν ένα κίνημα που μπορούσε να υπολογίζει όχι μόνο στην υποστήριξη της εργατικής και αγροτικής τάξης, αλλά και μεγάλου τμήματος των διανοούμενων, που συσπειρώθηκαν σε ένα μεγάλο εθνικό κίνημα.¹⁰⁴ Η *Rzeczpospolita*, αναδημοσιεύοντας σχόλιο της εφημερίδας *New York Times*, επεσήμανε ότι «η διεθνής κοινή γνώμη όχι μόνο δεν έχει ενημερωθεί για το πρόγραμμα αυτού του καταπληκτικού κινήματος, αλλά οι ειδήσεις που φθάνουν από την Ελλάδα έχουν ως στόχο την απόκρυψη της πραγματικής κατάστασης που επικρατεί στη χώρα».¹⁰⁵

Η συμφωνία της Βάρκιζας, έγινε και αυτή αντικείμενο σφοδρής κριτικής από τα πολωνικά έντυπα. Κυριαρχούσε η άποψη ότι ενώ αναμενόταν πως «θα συμβάλει στην τελική και δίκαια επίλυση των προβλημάτων που μάστιζαν την Ελλάδα»,¹⁰⁶ μετατράπηκε σε μέθοδο εκδίκησης για τη χρόνια αριστερή τρομοκρατία. Στα φύλλα των μεγαλύτερων εφημερίδων δημοσιεύονταν άρθρα υπό τους εξής ενδεικτικούς τίτλους: «Ατιμώρητοι οι προδότες στην Ελλάδα»,¹⁰⁷ «Εκδίκηση Έλληνα πατριώτη»,¹⁰⁸ «Απόφαση σε βάρος μελών του ΕΛΑΣ».¹⁰⁹ Τα δημοσιεύματα υπογράμμιζαν ότι «οι πραγματικοί Έλληνες πατριώτες, προασπιστές της πατρίδας που διακινδύνευαν τη ζωή τους στη μάχη κατά των γερμανικών στρατευμάτων,

¹⁰² Ο.π.

¹⁰³ Ο.π.

¹⁰⁴ *Głos Ludu*, 22.12.1944.

¹⁰⁵ *Rzeczpospolita*, 22.3.1945.

¹⁰⁶ *Rzeczpospolita*, 16.2.1945.

¹⁰⁷ *Głos Ludu*, 15.4.1944.

¹⁰⁸ *Robotnik*, 16.5.1945.

¹⁰⁹ *Rzeczpospolita*, 15.7.1945.

καταδικάζονται σε θάνατο υπό την κατηγορία της λιποταξίας»,¹¹⁰ ενώ οι φυλακές ήταν γεμάτες από άτομα που υποστήριζαν το ΕΑΜ,¹¹¹ τα οποία, όπως υποστήριζε η *Głos Ludu*, στην πλειοψηφία τους ήταν σαμποτέρ κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής.¹¹²

Οι πολωνικές εφημερίδες έστρεφαν την προσοχή στην «άδικη αντιμετώπιση των κομμουνιστών από την κυβέρνηση στη διάρκεια λήψης διοικητικών αποφάσεων» και ισχυρίζονταν ότι «Έλληνες αξιωματικοί, μέλη του ΕΛΑΣ απομακρύνονταν από τον στρατό, την στιγμή που οι αξιωματικοί των Ταγμάτων Ασφαλείας παρέμεναν ενεργοί και προάγονταν».¹¹³ Η *Głos Ludu*, επικαλούμενη την ελληνική Ελεύθερη Ελλάδα, ανέφερε ότι «πάνω από 20 χιλιάδες δημόσιοι υπάλληλοι που συνδέονται με τη δημοκρατική παράταξη ενδέχεται να απολυθούν»¹¹⁴ λόγω των πολιτικών τους πεποιθήσεων. Η *Rzeczpospolita* δημοσίευσε μνημόνιο διαμαρτυρίας κατά των διακρίσεων σε βάρος των μελών του αντιστασιακού κινήματος που υπογράφηκε από μέλη της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης και πρώην υπουργούς της κυβέρνησης Παπανδρέου και επιδόθηκε στον αντιβασιλέα Δαμασκηνό και στον πρωθυπουργό Πλαστήρα.¹¹⁵ Ο τύπος, κατηγορώντας την κυβέρνηση για αθέτηση των όρων της συμφωνίας, τόνιζε ότι «η κατάσταση στη χώρα δεν συμβαδίζει με τις αρχές που αναγνώρισαν οι συμμαχικές χώρες και εκθέτει την Ελλάδα στον κόσμο».¹¹⁶

Σύμφωνα με τον πολωνικό τύπο, για τη «λευκή τρομοκρατία» διαμαρτύρονταν όχι μόνο οι κομμουνιστές, αλλά και όλες οι προοδευτικές δημοκρατικές δυνάμεις, ενώ εξαιτίας της πολιτικής «των ακροδεξιών και μοναρχικών ομάδων, η χώρα βυθιζόταν στο χάος και την ανομία».¹¹⁷ Η *Rzeczpospolita* σε άρθρο με τίτλο «Τις ημέρες της μεγάλης ελευθερίας», επικαλούμενη το πρακτορείο TASS, έγραφε ότι «πάνω από 20.000 άτομα βρίσκονται στις φυλακές [...], χωρίς κατηγορητήρια. Στο διάστημα των τελευταίων 8 μηνών, την εποχή της «μεγάλης ελευθερίας», όπως ονομάστηκε από τον αντιβασιλέα Δαμασκηνό, 100.000 Έλληνες πέρασαν από τις φυλακές και τα αστυνομικά τμήματα, ενώ 80.000 Έλληνες πολίτες καταδικάστηκαν

¹¹⁰ *Głos Ludu*, 11.3.1945· *Głos Ludu*, 15.4.1945· *Robotnik*, 16.5.1945· *Rzeczpospolita*, 16.5.1945· *Rzeczpospolita*, 15.7.1945.

¹¹¹ *Głos Ludu*, 27.2.1945.

¹¹² *Głos Ludu*, 11.3.1945.

¹¹³ *Rzeczpospolita*, 9.4.1945.

¹¹⁴ *Głos Ludu*, 17.8.1945.

¹¹⁵ *Rzeczpospolita*, 9.4.1945.

¹¹⁶ Ο.π.

¹¹⁷ *Głos Ludu*, 20.7.1945.

για τα πολιτικά τους φρονήματα. Αυτό σημαίνει μεγάλη ελευθερία;» διερωτάται ο συγγραφέας του άρθρου.¹¹⁸

Ο πολωνικός τύπος, και ιδιαίτερα η εφημερίδα *Głos Ludu*, διατύπωνε συχνά το ερώτημα «ποιος πραγματικά κυβερνά την Ελλάδα, αλλά και ποιος είναι ήρωας και ποιος προδότης». Σε άρθρο με τίτλο «Ποιος κυβερνά στην Ελλάδα» σχολιάζεται η συμπεριφορά της ελληνικής κυβέρνησης εναντίον των δοσιλόγων και η αντίστοιχη απαξίωση του αντιστασιακού κινήματος. Εκφράζεται η απορία εάν «πραγματικά λησμονήθηκε ότι νεαροί πατριώτες παραδίδονταν στους κατακτητές από τα Τάγματα Ασφαλείας» [...] Σύμφωνα με την εφημερίδα πρόκειται για μαύρους τύπους, που εντάχθηκαν ως εθελοντές στην Εθνοφρουρά, εκτελούν υπηρεσία και κραυγάζουν, εκδηλώνοντας τον υπερπατριωτισμό τους».¹¹⁹ Σύμφωνα με τις πολωνικές εφημερίδες, «μια φρικαλέα τρομοκρατία άνοιξε τα μαύρα φτερά της πάνω από τη δυστυχή πατρίδα, ενώ σε ολόκληρη τη χώρα, μαύροι τύποι εντελώς ατιμώρητα λεηλατούν και δολοφονούν εκατοντάδες πολίτες, χωρίς να συναντούν οποιαδήποτε αντίσταση από την πλευρά του κράτους».¹²⁰ Η *Głos Ludu*, βασιζόμενη σε πληροφορίες του πρακτορείου TASS, ανέφερε ότι «η τρομοκρατία της αντιδραστικής πολιτοφυλακής, υποστηριζόμενη από τις κυβερνητικές αρχές, μέσα σε μία εβδομάδα [...] διέπραξε 42 πολιτικές δολοφονίες, 382 επιθέσεις και ξυλοδαρμούς, 443 συλλήψεις».¹²¹ Οι εφημερίδες ευελπιστούσαν πως ο πρωθυπουργός Θεμιστοκλής Σοφούλης θα ήταν σε θέση να ομαλοποιήσει την κατάσταση. Όμως μετά την άρνησή του να αμνηστεύσει τους κομμουνιστές, οι σχολιαστές, χαρακτήρισαν τον επικεφαλής της κυβέρνησης ως «άλλον έναν αντιδραστικό πρωθυπουργό, που εξαρτάται από τις βρετανικές αρχές»¹²² και σβήνει την ελπίδα για την αποκατάσταση της ειρήνης.

Ο πολωνικός τύπος αμφισβήτησε επίσης τις προσδοκίες για ειρήνευση στην Ελλάδα, που συνδέονταν με την προαγγελία διεξαγωγής ελεύθερων εκλογών στα τέλη Αυγούστου 1945, όταν ο πρωθυπουργός Πέτρος Βούλγαρης πρότεινε τη διενέργεια των κοινοβουλευτικών εκλογών πριν από το δημοψήφισμα για τη μοναρχία.¹²³ Το σύνολο του ημερήσιου τύπου παρέθετε σε καθημερινή βάση επιχειρήματα κατά της εκλογικής αναμέτρησης και

¹¹⁸ *Rzeczpospolita*, 5.7.1945.

¹¹⁹ *Głos Ludu*, 22.3.1945.

¹²⁰ *Głos Ludu*, 23.3.1945.

¹²¹ *Głos Ludu*, 28.7.1945.

¹²² *Gazeta Ludowa*, 12.12.1945· *Głos Ludu*, 9.1.1946.

¹²³ *Robotnik*, 21.9.1945.

περιέγραφε τις αντιδράσεις που συνόδευαν τις συνομιλίες για την ημερομηνία των βουλευτικών εκλογών. Δημοσίευσε άρθρα για τις διαδηλώσεις υποστήριξης προς το ΕΑΜ, υπογραμμίζοντας ότι οι βουλευτικές εκλογές μετεξελλίσσονται «σε εκλογική φάρσα εξαιτίας της δράσης των φασιστών που συμμετέχουν στον κρατικό μηχανισμό» και χαρακτηρίζοντας το δημοψήφισμα ως «προσπάθεια επαναφοράς της μοναρχίας και παγίωσης του εθνικιστικού καθεστώτος».¹²⁴ Καθώς πλησίαζε η ημερομηνία των εκλογών οξύνονταν οι τόνοι των δημοσιευμάτων και αυξάνονταν οι επικρίσεις. Μια εβδομάδα πριν την εκλογική αναμέτρηση, οι τίτλοι των δημοσιευμάτων της *Głos Ludu* απέκτησαν δραματικό και ακραίο ύφος. Αρχικά στις 21 Μαρτίου η εφημερίδα εξέφραζε την «αντίθεσή της ως προς τις εκλογές που επιβλήθηκαν στην ελληνική κοινωνία», δύο ημέρες αργότερα, στις 23 Μαρτίου, σε εκτενές πρωτοσέλιδο άρθρο προειδοποιούσε ότι «στην Ελλάδα δεν υπάρχουν συνθήκες για τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών»,¹²⁵ ενώ στις 24 Μαρτίου αμφισβητούσε την «εθνική κυριαρχία της χώρας», ισχυριζόμενη ότι η αγγλική διπλωματία καταβάλλει προσπάθειες για «την επιβολή της μοναρχίας και της κοινωνικής καταπίεσης».¹²⁶

Την ημέρα των εκλογών, η *Głos Ludu* κατάγγελλε «μεγάλη εκλογική νοθεία με τη συμμετοχή 20 χιλιάδων νεκρών που θα έδιναν την ψήφο τους στις μοναρχικούς και τους εκπροσώπους της δεξιάς».¹²⁷ Παρόμοια γραμμή τήρησαν και οι εφημερίδες *Rzeczpospolita* και *Robotnik*,¹²⁸ οι οποίες διαμήνυαν ότι «στα εκλογικά ψηφοδέλτια συμπεριλαμβάνονταν χιλιάδες αποβιώσαντες πολίτες», ενώ το εκλογικό αποτέλεσμα «θα παγιώσει το εθνικιστικό καθεστώς, χάρη σε πλαστά συνθήματα».¹²⁹ Αναφερόμενες στο διαβλητό εκλογικό αποτέλεσμα, έγραφαν χαρακτηριστικά: «13 λακέδες της μοναρχίας», «εκλογική κωμωδία» ή «20 χιλιάδες αποβιώσαντες υποστηρικτές του βασιλιά»¹³⁰. Παράλληλα οι συντάκτες δεν παρέλειπαν να εκφράζουν με κάθε ευκαιρία τη σκέψη, ότι η παρουσία του βασιλιά θα ήταν ιδιαίτερα επιζήμια για την εξέλιξη των γεγονότων. Η νίκη της ενωμένης Δεξιάς δεν αποτέλεσε έκπληξη για τις πολωνικές εφημερίδες, όμως η λαϊκή υποστήριξη

¹²⁴ *Głos Ludu*, 14.3.1946· *Głos Ludu*, 17.3.1946· *Rzeczpospolita*, 23.3.1946· *Rzeczpospolita*, 24.3.1946.

¹²⁵ *Głos Ludu*, 21.3.1946· *Głos Ludu*, 23.3.1946.

¹²⁶ *Głos Ludu*, 24.3.1946.

¹²⁷ *Głos Ludu*, 31.3.1946.

¹²⁸ *Robotnik*, 26.3.1946· *Rzeczpospolita*, 30.3.1946.

¹²⁹ *Rzeczpospolita*, 24.3.1946.

¹³⁰ *Głos Ludu*, 25.3.1946· *Głos Ludu*, 26.3.1946· *Rzeczpospolita*, 30.3.1946· *Gazeta Ludowa*, 31.3.1946.

και το εύρος της εκλογικής επικράτησης αμφισβητήθηκαν σφοδρά. Η *Głos Ludu* χαρακτήρισε το αποτέλεσμα των εκλογών «μοναρχική προβοκάτσια απέναντι στον ελληνικό λαό».¹³¹ Ο εργατικός τύπος παρατήρησε ότι, στα βόρεια εδάφη της χώρας που ελέγχονταν από τους κομμουνιστές και όπου η τρομοκρατία των μοναρχικών δεν ήταν τόσο σκληρή και βίαιη, η εκλογική αποχή ήταν πιο υψηλή. Η *Głos Ludu* επικρίνοντας τις μεθόδους της δεξιάς, σημείωσε ότι «η παράταση των εκλογών κατά 3 ώρες επέτρεψε στις δεξιές παρακρατικές οργανώσεις να εφαρμόσουν δρακόντεια μέτρα εξαναγκασμού των εκλογέων, ώστε να συμμετάσχουν στις εκλογές».¹³² Κατά την άποψη της εφημερίδας «τα μέτρα αυτά αποδείχθηκαν ωστόσο αναποτελεσματικά, αφού σύμφωνα με δημοσκοπήσεις του ΕΑΜ, στην Αθήνα ψήφισε μόλις το 30% του εκλογικού σώματος».¹³³

Σε πιο ήπιους και ισορροπημένους τόνους, η *Gazeta Ludowa*, ενημέρωνε χωρίς προκαταλήψεις τους αναγνώστες για το μποϊκοτάζ των εκλογών από τα αριστερά κόμματα και τα αιτήματα των κομμουνιστών απέναντι στην κυβέρνηση και τους δυτικούς συμμάχους. Η εφημερίδα παρατήρησε μάλιστα ότι «οι παρατηρητές επιβεβαίωσαν την πολυπληθή και πρόθυμη συμμετοχή των εκλογέων στην ψηφοφορία».¹³⁴ Η καθολική εβδομαδιαία *Tygodnik Powszechny* τοποθετήθηκε χαρακτηριστικά, σημειώνοντας ότι «το 1935, κατά τη διάρκεια των κοινοβουλευτικών εκλογών ψήφισε το 65% του πληθυσμού, το 1946 – μόλις το 52%. Άρα λοιπόν, αναρωτιόταν ο συνάκτης, οι εκλογές του 1946 διεξάχθηκαν ενάντια στη βούληση του λαού; Και για την ακρίβεια: ενάντια στη βούληση της αριστεράς;».¹³⁵

Ο πολωνικός τύπος τόνισε ότι το εκλογικό αποτέλεσμα και η μεγάλη υπεροχή της βασιλικής κυβέρνησης του Τσαλδάρη έθετε υπό αμφισβήτηση την ελεύθερη διεξαγωγή των εκλογών και υπογράμιζε ότι ανάλογες αμφιβολίες εξέφραζαν όχι μόνο η ΕΣΣΔ και οι Λαϊκές Δημοκρατίες, αλλά το Παρίσι, το Λονδίνο και η Ουάσιγκτον. Ταυτόχρονα παρατηρούσε ότι η «εκλογική αναμέτρηση έγινε ενάντια στη βούληση της Αριστεράς και σημαντικού τμήματος των κεντρών παρατάξεων, ενάντια στη θέληση του πρωθυπουργού Σοφούλη και ενάντια στις επιδιώξεις της προοδευτικής κοινής γνώμης της Μεγάλης Βρετανίας».¹³⁶ Οι εφημερίδες *Rzeczpospolita* και *Robotnik*

¹³¹ *Głos Ludu*, 4.4.1946.

¹³² *Głos Ludu*, 3.4.1946.

¹³³ *Głos Ludu*, 4.4.1946.

¹³⁴ *Gazeta Ludowa*, 2.4.1946.

¹³⁵ «Terror w Grecji», *Tygodnik Powszechny*, 15, (1946), 12.

¹³⁶ *Rzeczpospolita*, 4.4.1946.

επικαλούμενες δημοσιεύματα γαλλικού τύπου προειδοποιούσαν ότι «η Ελλάδα εισέρχεται στο δρόμο της τρομοκρατίας και άρα της καταστροφής», ενώ το εκλογικό αποτέλεσμα αποτελεί «βίαιο θρίαμβο του μοναρχικού γερμανόφιλου Τσαλδάρη».¹³⁷ Μόνο η *Gazeta Ludowa* δεν αμφισβήτησε το αποτέλεσμα των εκλογών και επεσήμανε ότι «η νίκη του λαϊκού κόμματος δεν αποτέλεσε έκπληξη, αφού η ελληνική κοινωνία δεν ψήφισε ούτε την ακροαριστερά ούτε την ακροδεξιά».¹³⁸

Ήδη στη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας οι πολωνικές εφημερίδες προέβλεπαν ότι μια τις πρώτες αποφάσεις μετά την επικράτηση των μοναρχικών θα είναι η επίσπευση του δημοψηφίσματος για το μέλλον της μοναρχίας στην Ελλάδα.¹³⁹ Η *Gazeta Ludowa*, επικαλούμενη δηλώσεις του Σοφούλη, προειδοποιούσε ότι «το δημοψήφισμα για την επιστροφή του βασιλιά [...] ενδέχεται να έχει αρνητικό αντίκτυπο στα συμφέροντα της Ελλάδας».¹⁴⁰ Οι εφημερίδες *Rzeczpospolita* και *Głos Ludu*, επικεντρωμένες στην άσκηση κριτικής και στην προβολή κατηγοριών περί νοθείας και τρομοκρατίας, αναφέρονταν επιγραμματικά στα σχέδια επιστροφής του βασιλιά. Η *Rzeczpospolita*, επικαλούμενη γαλλικές εφημερίδες, σημείωνε ότι «το κόμμα του Τσαλδάρη δεν κρύβει πως σκοπεύει να ασκήσει «λευκή τρομοκρατία» για διάστημα μερικών μηνών και στην συνέχεια να επαναφέρει στην Αθήνα το βασιλιά Γεώργιο»,¹⁴¹ ενώ η *Głos Ludu*, έκρινε ότι «η μοναρχική κυβέρνηση δεν διαφέρει και πολύ [...] από την προπολεμική δικτατορία του Μεταξά».¹⁴²

Μετά την ψήφιση στις 18 Ιουνίου του Γ΄ Ψηφίσματος «περί εκτάκτων μέτρων κατά των επιβουλευομένων την δημοσίαν τάξιν και την ακεραιότητα της χώρας», ο πολωνικός τύπος ενημέρωνε για «το κύμα διαμαρτυριών κατά του φασιστικού ψηφίσματος που συγκλόνισε ολόκληρη τη χώρα»¹⁴³ και προειδοποιούσε ότι οι «ενέργειες των μοναρχικών οδηγούν στον εμφύλιο πόλεμο»¹⁴⁴. Η *Głos Ludu* έκανε λόγο για «μια νέα νοθεία εκ μέρους των Ελλήνων μοναρχικών, οι οποίοι δεν θα διεξάγουν δημοψήφισμα για το μελλοντικό πολίτευμα, αλλά για την άμεση επιστροφή του βασιλιά στην

¹³⁷ *Rzeczpospolita*, 3.4.1946· *Robotnik*, 4.4.1946.

¹³⁸ *Robotnik*, 4.4.1946.

¹³⁹ *Rzeczpospolita*, 15.3. 1946, *Rzeczpospolita*, 25.3.1946.

¹⁴⁰ *Gazeta Ludowa*, 4.3.1946.

¹⁴¹ *Rzeczpospolita*, 4.4.1946.

¹⁴² *Głos Ludu*, 27.5.1946.

¹⁴³ *Głos Ludu*, 20.6.1946.

¹⁴⁴ *Głos Ludu*, 20.6.1946.

Ελλάδα».¹⁴⁵ Η Rzeczpospolita επεδείκνυε μια πιο αυστηρή στάση, χαρακτηρίζοντας τη λαϊκή ψηφοφορία «δημοψήφισμα – παρωδία».¹⁴⁶ Οι πολωνικές εφημερίδες εξέφρασαν την αντίθεσή στην αλλαγή της ημερομηνίας του δημοψηφίσματος, όμως τις μεγαλύτερες αντιδράσεις προκάλεσε η διαδικασία κατάρτισης των ψηφοδελτίων και ο τρόπος διεξαγωγής της ψηφοφορίας. Οι εφημερίδες διερώτονταν εάν «και αυτή τη φορά οι νεκροί θα μπορούν να ψηφίσουν» και προβληματίζονταν «εάν τα ψηφοδέλτια θα εκκαθαριστούν και θα καταρτιστούν εκ νέου». Η *Głos Ludu* επέκρινε τον «εκλογικό νόμο, που επέτρεπε στους δημοκρατικούς να προβαίνουν σε καταχρήσεις [...]. «Παρά τις πολλαπλές και ολοφάνερες αδικίες και την καθολική τρομοκρατία των φασιστικών συμμοριών»,¹⁴⁷ ο πολωνικός τύπος διαπίστωσε ότι μετά τον έλεγχο των ψηφοδελτίων από διεθνή επιτροπή, δεν καταγράφηκαν παρατυπίες.¹⁴⁸ Σε άρθρο με τίτλο «Οι μοναρχικοί γνωρίζουν εκ των προτέρων το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος», η *Głos Ludu* έγραφε ευθέως ότι το αποτέλεσμα των εκλογών ήταν «προκαθορισμένο όπως και η θριαμβευτική επιστροφή του βασιλιά Γεωργίου»¹⁴⁹. Η Rzeczpospolita κατηγορήσε τους Άγγλους ότι «μέρα παρά μέρα μετατρέπουν τη δύστυχη Ελλάδα σε αποικία τους», ενώ «το δημοψήφισμα διεξάγεται υπό την πίεση του βρετανού υπουργού εξωτερικών».¹⁵⁰

Την ημέρα της ανακοίνωσης των αποτελεσμάτων, η Rzeczpospolita σε πρωτοσέλιδο δημοσίευμα εξέθετε τη νοθεία, την τρομοκρατία και την διπλή ψήφο της δεξιάς. Υποστήριζε ότι «τα αποτελέσματα της ψηφοφορίας επιτεύχθηκαν με τη χρήση βίας και οργανωμένης παραποίησης στοιχείων που αλλοίωσαν το εκλογικό αποτέλεσμα» και εμφανιζόταν πεπεισμένη ότι «θα νικούσε η δημοκρατία, εάν ο στρατός, οι δημόσιοι υπάλληλοι και τα κυβερνητικά όργανα δεν ψήφιζαν κατόπιν εντολής».¹⁵¹ Η *Gazeta Ludu* χαρακτήρισε το θετικό αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ως «άνοιγμα της πόρτας στην προδοτική μοναρχία», μετά από μια «εκλογική φάρσα».¹⁵² Μόνο η εφημερίδα *Gazeta Ludowa* δεν αμφισβήτησε την ομαλή διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, κατέγραψε σποραδικά έκτροπα, τα οποία όμως, κατά την

¹⁴⁵ *Głos Ludu*, 18.5.1946.

¹⁴⁶ *Rzeczpospolita*, 18.5.1946.

¹⁴⁷ *Głos Ludu*, 13.4.1946.

¹⁴⁸ *Rzeczpospolita*, 21.8.1946· *Głos Ludu*, 21.8.1946.

¹⁴⁹ *Głos Ludu*, 1.9.1946.

¹⁵⁰ *Rzeczpospolita*, 2.9.1946.

¹⁵¹ *Rzeczpospolita*, 4.9.1946.

¹⁵² *Głos Ludu*, 5.9.1946· *Głos Ludu*, 7.9.1946.

άποψη της, δεν άλλαξαν τη βασική εκτίμηση της ήρεμης ψηφοφορίας¹⁵³ και απέκρουε τις κατηγορίες για «διακρίσεις και διωγμούς στις αγροτικές περιοχές».¹⁵⁴

Οι πολωνικές εφημερίδες φιλοξενούσαν δηλώσεις δημοκρατών και κομμουνιστών, στις οποίες τονιζόταν ότι η «επιστροφή του βασιλιά ενδέχεται να επιδεινώσει την ήδη τεταμένη κατάσταση στη χώρα»,¹⁵⁵ ή «και να αποτελέσει έναυσμα για έναν εμφύλιο πόλεμο»¹⁵⁶. Η *Głos Ludu* προσέθεσε ότι «εγκυμονεί κίνδυνος, ότι η δεξιά, ενισχυμένη από την επιστροφή του βασιλιά, θα ξεκινήσει νέους διωγμούς, που θα αφαιρέσουν από την Ελλάδα την ελπίδα για μια ειρηνική ανοικοδόμηση της χώρας»¹⁵⁷. Οι αριστερές εφημερίδες υποβάθμισαν την επικύρωση της επαναφοράς της βασιλείας στην Ελλάδα, δημοσιεύοντας μόλις 4 άρθρα. Η *Głos Ludu* έγραφε για «επιστροφή του βασιλιά στην σκιά των πολυβόλων»¹⁵⁸, ενώ η *Rzeczpospolita* ειρωνευόταν ότι πρόκειται για «την τρίτη προσπάθεια θριαμβευτικής επανόδου του βασιλιά Γεωργίου Β', ο οποίος γνώρισε ευτυχείς επιστροφές και πικρές στιγμές εξορίας».¹⁵⁹ Κατά την άποψη της *Rzeczpospolita*, το «βρετανικό» δημοψήφισμα αποτελούσε «προσπάθεια παλινόρθωσης της οπισθοδρομικής μοναρχίας», ενώ ο ίδιος ο βασιλιάς αποτελούσε «απομεινάρι του παρελθόντος, που εξυπηρετούσε τη βρετανική διπλωματία και όχι το ελληνικό έθνος».¹⁶⁰ Πριν το δημοψήφισμα για την επαναφορά της βασιλείας οι πολωνικές εφημερίδες δημοσίευαν σποραδικά ειδησεογραφικά άρθρα για τις συγκρούσεις στην κεντρική Ελλάδα, την πολιτική βία και τα επεισόδια στα ελληνοαλβανικά σύνορα που, σύμφωνα με τον πολωνικό τύπο, προκαλούσαν οι μοναρχικοί.¹⁶¹ Τα άρθρα «για τις αιματηρές συγκρούσεις και την καταστολή των διαδηλώσεων»¹⁶² άρχισαν να πληθαίνουν όσο πλησίαζε η ημερομηνία διενέργειας του πολιτειακού δημοψηφίσματος και αυξάνονταν οι κατηγορίες για ενίσχυση των κομμουνιστικών ανταρτών από τις όμορες χώρες. Η *Głos Ludu*, διαψεύδοντας τις πληροφορίες για δημιουργία αντάρτικων ομάδων που στηρίζονταν από βαλκανικές χώρες, τόνιζε ότι «όλη

¹⁵³ *Gazeta Ludowa*, 2.9.1946.

¹⁵⁴ *Gazeta Ludowa*, 3.9.1946.

¹⁵⁵ *Rzeczpospolita*, 5.9.1946· *Głos Ludu*, 6.9.1946· *Rzeczpospolita*, 7.9.1946· *Robotnik*, 8.9.1946.

¹⁵⁶ *Rzeczpospolita*, 8.9.1946.

¹⁵⁷ *Głos Ludu*, 5.9.1946

¹⁵⁸ *Głos Ludu*, 30.9.1946.

¹⁵⁹ *Rzeczpospolita*, 30.9.1946.

¹⁶⁰ *Rzeczpospolita*, 30.9.1946.

¹⁶¹ *Głos Ludu*, 21.7.1946· *Rzeczpospolita*, 19.9.1946.

¹⁶² *Rzeczpospolita*, 4.8.1946.

αυτή η εκστρατεία είχε ως στόχο τη δημιουργία προσχήματος για την υλοποίηση επεκτατικών σχεδίων στην Ελλάδα». ¹⁶³ Οι ανταποκρίσεις του πολωνικού τύπου δεν συμβάδιζαν με την πραγματική κατάσταση στην Ελλάδα, όπου οι κομμουνιστές λάμβαναν ενίσχυση από τις κυβερνήσεις της Γιουγκοσλαβίας, της Βουλγαρίας και της Αλβανίας. ¹⁶⁴

Το ενδιαφέρον του πολωνικού τύπου προκάλεσε ιδιαίτερα η επίσημη διαμαρτυρία της Σοβιετικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Ουκρανίας εναντίον της Ελλάδας και η θυελλώδης διαμάχη στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ¹⁶⁵. Η Rzeczpospolita επεσήμαινε ότι «άνθρωποι με δημοκρατικές πεποιθήσεις εξαφανίζονται ξαφνικά από τα σπίτια τους, ενώ η λειτουργία των ελληνικών στρατοδικείων θυμίζει μεθόδους φασιστικού καθεστώτος» και προειδοποιούσε ότι «η τρομοκρατία στην Ελλάδα μπορεί να επεκταθεί σε επιθετικές ενέργειες εναντίον άλλων εθνών». ¹⁶⁶ Η Głos Ludu, επικαλούμενη δηλώσεις εκπροσώπου της Ρωσίας, στρεφόταν «κατά της βρετανικής κυβέρνησης, η οποία επίσης θα έπρεπε να βρίσκεται στο εδώλιο του κατηγορουμένου, ευθυνόμενη για την κατάσταση στην Ελλάδα και την παράνομη παρουσία των στρατευμάτων της στην ελληνική επικράτεια». ¹⁶⁷ Ο πολωνικός τύπος δεν παρέλειψε να αναφέρει πως παρά το γεγονός ότι η ουκρανική καταγγελία απορρίφθηκε, η Πολωνία και η ΕΣΣΔ ψήφισαν υπέρ της καταδίκης της πολιτικής που ασκούσε η ελληνική κυβέρνηση. ¹⁶⁸ Οι εφημερίδες Gazeta Ludowa και Rzeczpospolita παρακολούθησαν την κατάθεση στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ της ελληνικής προσφυγής κατά της Αλβανίας, της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας για την «παροχή βοήθειας προς τους συμμορίτες» και χαιρέτισαν το ψήφισμα για την σύσταση ειδικής επιτροπής για τη διερεύνηση των συμβάντων στα βόρεια σύνορα. Η Głos Ludu κατηγόρησε την κυβέρνηση Τσαλδάρη, ότι προσπαθεί να αποτρέψει την προσοχή του Σ.Α. από τις εξελίξεις στην Ελλάδα και επιρρίπτει τις ευθύνες στις όμορες χώρες, την στιγμή που η κλιμάκωση οφείλεται στην αυξανόμενη «αντιδημοκρατική τρομοκρατία» ¹⁶⁹.

Η προσοχή του πολωνικού τύπου επικεντρώθηκε κυρίως στις εργασίες της επιτροπής UNSCOB, περιγράφοντας τις συναντήσεις με τους

¹⁶³ Głos Ludu, 7.8.1946.

¹⁶⁴ Rzeczpospolita, 17.8.1946· Głos Ludu, 21.8.1946· Rzeczpospolita, 24.8.1946.

¹⁶⁵ Rzeczpospolita, 8.9.1946.

¹⁶⁶ Głos Ludu, 4.9.1946.

¹⁶⁷ Głos Ludu, 4.9.1946.

¹⁶⁸ Rzeczpospolita, 22.9.1946.

¹⁶⁹ Głos Ludu, 2.9.1946.

εκπροσώπους του αντάρτικου κινήματος, οι οποίοι διαμαρτύρονταν «κατά της μοναρχοφασιστικής τρομοκρατίας» και ζητούσαν «τη δημιουργία νέας κυβέρνησης με την συμμετοχή εκπροσώπων του ΕΑΜ». «Σημαντικό επίτευγμα» χαρακτηρίστηκε η συνάντηση εκπροσώπων της Πολωνίας και της ΕΣΣΔ με τον στρατηγό Μάρκο Βαφειάδη. Σύμφωνα με την *Głos Ludu* οι συνομιλίες με τον αρχηγό του ΔΣΕ καρποφόρησαν με τη διαβίβαση εκτενούς υπομνήματος του Γενικού Αρχηγείου του ΔΣΕ προς την Εξεταστική Επιτροπή για τα αίτια που προκάλεσαν τον εμφύλιο πόλεμο.¹⁷⁰ Αναφερόμενη στο πόρισμα της έκθεσης του ΟΗΕ, η εφημερίδα *Rzeczpospolita* επεσήμανε ότι «η ευθύνη για την παρούσα κατάσταση των πραγμάτων στα Βαλκάνια επιρρίπτεται στην εσωτερική πολιτική της κυβέρνησης στην Αθήνα και τις διακρίσεις στις οποίες υπόκειται η σλάβικη μειονότητα στην Ελλάδα».¹⁷¹ Εκτιμήθηκε ότι «οι χώρες που γειτονεύουν με την Ελλάδα εν μέρει βοηθούσαν τους αντάρτες», ενώ «πληθώρα καταθέσεων κατά των όμορων χωρών πλαστογραφήθηκε από τις ελληνικές αρχές και αποσπάσθηκε μετά από βασανισμούς»¹⁷². Αντίθετα η *Gazeta Ludowa* σε εκτενές πρωτοσέλιδο άρθρο εξέθετε όλες τις κατηγορίες που διατυπώθηκαν κατά της Ελλάδας και των γειτονικών χωρών, τονίζοντας όμως παράλληλα ότι «η Πολωνία και η ΕΣΣΔ αρνήθηκαν να υπογράψουν τα συμπεράσματα της έκθεσης».¹⁷³

Αναδεικνύοντας μια άλλη διεθνή διάσταση του ελληνικού εμφυλίου, το Φεβρουάριο του 1947 άρχισαν να εμφανίζονται τα πρώτα δημοσιεύματα που προανήγγελλαν την «άμεση απόσυρση των βρετανικών στρατευμάτων από την Ελλάδα».¹⁷⁴ Όμως οι πληροφορίες αυτές γρήγορα διαψεύστηκαν από τον Βρετανό υπουργό Εξωτερικών Ernest Bevin του οποίου οι δηλώσεις αποτυπώθηκαν στον πολωνικό τύπο.¹⁷⁵ Η *Głos Ludu* προέβλεπε τη μετατόπιση της Ελλάδας από τη βρετανική στην αμερικανική ζώνη επιρροής, σημειώνοντας ότι ο βρετανικός λαός αντιδρούσε έντονα στη στάθμευση των βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα¹⁷⁶, ενώ η *Rzeczpospolita* συμπλήρωνε ότι οι Βρετανοί αντιτίθονταν πλέον έντονα στην «επιτήρηση της αντιδημοκρατικής μοναρχίας που προσπαθεί να διατηρηθεί στο θρόνο».¹⁷⁷ Τον

¹⁷⁰ *Głos Ludu*, 24.3.1947.

¹⁷¹ *Rzeczpospolita*, 27.6.1947.

¹⁷² Ο.π.

¹⁷³ *Gazeta Ludowa*, 26.6.1947.

¹⁷⁴ *Rzeczpospolita*, 18.2.1947.

¹⁷⁵ *Głos Ludu*, 22.2.1947· *Robotnik*, 22.2.1947· *Gazeta Ludowa*, 22.2.1947, *Rzeczpospolita*, 23.2.1947.

¹⁷⁶ *Głos Ludu*, 5.3.1947.

¹⁷⁷ *Rzeczpospolita*, 6.3.1947.

Μάρτιο του '47, η *Głos Ludu* προειδοποιούσε ότι «η Ελλάδα, από άποψη οικονομίας, βρίσκεται στο χείλος του γκρεμού», ωστόσο επικρίνονταν οι συνομιλίες των Βρετανών και των Αμερικάνων για την οικονομική εμπλοκή στην Ελλάδα.¹⁷⁸ Το σύνολο του πολωνικού τύπου αντιμετώπιζε με δυσμένεια την εμπλοκή των ξένων δυτικών δυνάμεων στις εσωτερικές υποθέσεις της ανεξάρτητης Ελλάδας, ενώ η *Gazeta Ludowa* προέβλεπε ότι ενδεχόμενη βοήθεια για την Ελλάδα πιθανώς θα εξαρτηθεί από την εφαρμογή οικονομικής επίβλεψης από αμερικανικής πλευράς».

Η αναγγελία της οικονομικής βοήθειας για την Ελλάδα, όπως και η ομιλία του προέδρου των ΗΠΑ Χάρυ Τρούμαν, προκάλεσε πρωτοφανή καταιγισμό δημοσιευμάτων. Μέσα στον Μάρτιο του 1947, μόνο στις εφημερίδες *Głos Ludu* και *Rzeczpospolita*, δημοσιεύθηκαν πάνω από 100 άρθρα που αφορούσαν την εσωτερική κατάσταση και τα προβλήματα που μάστιζαν την Ελλάδα. Στις 13 Μαρτίου, η *Głos Ludu* ενημέρωνε ότι «η ελληνική κυβέρνηση δεν είναι σε θέση να ελέγξει την κατάσταση στη χώρα χωρίς εξωτερική βοήθεια» και «αναγκαία κρίνεται η παρέμβαση των ΗΠΑ». Ταυτόχρονα όμως η εφημερίδα επέκρινε το σχέδιο Τρούμαν, το οποίο «παραβίαζε την ανεξαρτησία της Ελλάδας».¹⁷⁹ Συμπορευόμενες, οι εφημερίδες *Robotnik* και *Rzeczpospolita*,¹⁸⁰ διαμαρτύρονταν έντονα κατά της αμερικανικής παρέμβασης, υπογραμμίζοντας ότι «οι μοναρχο-φασίστες άλλη μια φορά πρόδωσαν το ελληνικό έθνος, ζητιανεύοντας βοήθεια από τους Αμερικανούς».¹⁸¹ Μόνο η *Gazeta Ludowa* τήρησε μια συγκρατημένη στάση και ευελπιστούσε ότι η ομιλία Τρούμαν θα συμβάλλει «στην εμπέδωση της δημοκρατικής ειρήνης».¹⁸² Αργότερα, όμως, άλλαξε τοποθέτηση και τόνιζε ότι «το προεδρικό διάγγελμα στρέφεται κατά των παραγόντων, που υπερασπίζουν τους δημοκρατικούς θεσμούς στην Ελλάδα», ενώ «η κομμουνιστική απειλή αποτέλεσε για τις ΗΠΑ πρόσχημα ώστε να παρέμβουν στα εσωτερικά ζητήματα μιας χώρας»¹⁸³. Η *Głos Ludu* συμπλήρωνε ότι «η απελπισμένη έκκληση της κυβέρνησης Τσαλδάρη αποτελεί έκδηλη απόδειξη της πολιτικής πτώχευσης του καθεστώτος στην Ελλάδα [...] το οποίο χωρίς ενδοιασμούς εδραιώνει την κυριαρχία αντιδραστικών, αντιδημοκρατικών

¹⁷⁸ *Głos Ludu*, 5.3.1947.

¹⁷⁹ *Głos Ludu*, 14.3.1947.

¹⁸⁰ *Robotnik*, 14.3.1947.

¹⁸¹ *Głos Ludu*, 15.3.1947.

¹⁸² *Gazeta Ludowa*, 15.3.1947.

¹⁸³ Ο.π.

δυνάμεων».¹⁸⁴ Οι πολωνικές εφημερίδες επέκριναν επίσης σφοδρά τις φημολογίες για αποστολή αμερικανικών στρατευμάτων, διαστρεβλώνοντας τον πραγματικό χαρακτήρα του έργου και εμφανίστηκε ως επικριτής της αμερικανικής πολιτικής και αποδοκίμαζε την ανάμειξη των ΗΠΑ στην Ελλάδα, τονίζοντας το γεγονός πως το αμερικανικό ενδιαφέρον σχετιζόταν αποκλειστικά με την προαγωγή των πολιτικών και στρατιωτικών συμφερόντων της χώρας στη Μεσόγειο. Σχολιάζοντας την υπερψήφιση από την Αμερικανική Γερουσία της συμφωνίας παροχής οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα, η *Głos Ludu* σημείωσε ότι οι Αμερικανοί «μετακίνησαν το ελληνικό πιόνι στην αμερικανική σκακιέρα»,¹⁸⁵ ενσωματώνοντας με μια κίνηση τη χώρα στη ζώνη επιρροής τους, ενώ η *Rzeczpospolita* χαρακτήρισε την αμερικανική παρέμβαση ως «αρχή μιας νέας κατοχής».¹⁸⁶

Ωστόσο, οι πολωνικές εφημερίδες περιθωριοποίησαν την υπογραφή του νόμου από τον Τρούμαν, δημοσιεύοντας σύντομα ειδησεογραφικά άρθρα,¹⁸⁷ ενώ η *Gazeta Ludowa* δεν δημοσίευσε καμία σχετική είδηση, παρά το γεγονός ότι εκείνη την εποχή αναφερόταν «στους αναβρασμούς στο βαλκανικό καζάνι»¹⁸⁸ και τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα.

Οι πολωνικές εφημερίδες ενημέρωναν τους αναγνώστες για την επέκταση των συγκρούσεων σε ολόκληρη σχεδόν την ηπειρωτική Ελλάδα και την «αιματηρή τρομοκρατία»¹⁸⁹ που ασκήθηκε υπό τη μορφή «δολοφονιών των μαχητών για την ελευθερία και ξακουστών ηγετών που πολεμούσαν το γερμανό κατακτητή».¹⁹⁰ Η *Głos Ludu* στα τέλη Ιουνίου 1947 ανέφερε ότι «εντατικοποιήθηκαν οι στρατιωτικές δράσεις των επαναστατών, οι οποίοι ελέγχουν πλέον το 1/3 του ελληνικού εδάφους».¹⁹¹ Η *Rzeczpospolita* αναφερόταν στην «ιδιαίτερα αποτελεσματική» τακτική του ΔΣΕ, αφιερώνοντας πρωτοσέλιδα δημοσιεύματα με τίτλους όπως «Νίκη των Ελλήνων επαναστατών» ή «Νικηφόρα επιχείρηση του επαναστατικού στρατού».¹⁹² Σε άρθρα και καρικατούρες, η εφημερίδα αμφισβητούσε πως «η αντιδραστική κυβέρνηση και οι Αγγλοσάξονες προστάτες της θα καταφέρουν

¹⁸⁴ *Głos Ludu*, 15.3.1947.

¹⁸⁵ *Głos Ludu*, 11.5.1947.

¹⁸⁶ *Rzeczpospolita*, 11.5.1947.

¹⁸⁷ *Głos Ludu*, 24.5.1947· *Robotnik*, 24.5.1947· *Rzeczpospolita*, 24.5.1947.

¹⁸⁸ *Gazeta Ludowa*, 25.5.1947.

¹⁸⁹ *Głos Ludu*, 20.6.1947· *Rzeczpospolita*, 25.6.1947· *Głos Ludu*, 7.7.1947· *Gazeta Ludowa*, 13.7.1947· *Rzeczpospolita*, 14.7.1947· *Rzeczpospolita*, 21.7.1947· *Rzeczpospolita*, 7.8.1947· *Głos Ludu*, 27.8.1947.

¹⁹⁰ *Rzeczpospolita*, 25.6.1947.

¹⁹¹ *Głos Ludu*, 25.6.1947.

¹⁹² *Rzeczpospolita*, 13.8.1947· *Rzeczpospolita*, 20.8.1947.

να σβήσουν την επιθυμία για ειρήνη του δημοκρατικού επαναστατικού στρατού του στρατηγού Μάρκου Βαφειάδη». Στα μέσα Αυγούστου η *Głos Ludu* σε δημοσίευμα με τίτλο «Οι επαναστάτες απειλούν μερικές μεγάλες πόλεις» περιέγραφε «τις άγριες μάχες στην περιοχή μεταξύ Ιωαννίνων και Κόνιτσας», υπογραμμίζοντας ότι «οι αντάρτες ενισχύθηκαν στον Γράμμο και απειλούν μεγάλες πόλεις της βόρειας και δυτικής Μακεδονίας, όπως τη Φλώρινα ή τα Γρεβενά».¹⁹³

Η πολωνική δημοσιογραφία, από τον Σεπτέμβριο μέχρι τον Δεκέμβριο του 1947, απέκτησε ιδιαίτερα προπαγανδιστικό χαρακτήρα και το σύνολο των εφημερίδων ανεξαρτήτως της σχέσης τους με το Κόμμα, δημοσίευσαν άρθρα, που επαινούσαν τον ηρωισμό των κομμουνιστικών ανταρτών και τον αγώνα τους για την «πραγματική δημοκρατία». Στο χρονικό αυτό διάστημα για πρώτη φορά δημοσιεύονται εκτενέστερα ρεπορτάζ και σχόλια για τον εμφύλιο στην Ελλάδα. Τον Αύγουστο του 1947, η νεοσυσταθείσα εβδομαδιαία εφημερίδα *Świat i Polska* δημοσίευσε σειρά τεσσάρων ανταποκρίσεων που υπογράφονται από δημοσιογράφο που χρησιμοποιεί το ψευδώνυμο ΕΛΑΤΟΣ και όπου περιγράφεται εκτενώς η στρατιωτική δράση του ελληνικού αντάρτικου και η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα.¹⁹⁴ Τον Νοέμβριο του 1947, η *Rzeczpospolita* δημοσίευσε σειρά άρθρων με την υπογραφή του Βάσου Γεωργίου, Έλληνα κομμουνιστή στην Πολωνία, αφιερωμένων, μεταξύ άλλων, στην ιστορία του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, στη βρετανική επέμβαση στην Ελλάδα, στην εθνική αναγέννηση των Ελλήνων κλπ.¹⁹⁵ Ο ανταποκριτής αναρωτιέται πως θα τερματισθεί ο πόλεμος που έχει ξεσπάσει «μεταξύ της παράταξης, που πρόδωσε την Ελλάδα στους Αγγλοσάξονες, μετέτρεψε τη χώρα σε ιμπεριαλιστική αποικία και την οδήγησε στο χάος, τη φτώχεια και την εξαθλίωση» και του «εθνικού μετώπου που μάχεται για την πραγματική ελευθερία της χώρας και τη βαθιά μεταπολεμική ανασυγκρότηση και μεταρρύθμιση, χάρη στο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό του πρόγραμμα».

Οι πρώτες ειδήσεις για τη δημιουργία ανταγωνιστικού κέντρου εξουσίας έφτασαν στα μέσα Οκτωβρίου 1947, όταν η *Głos Ludu*, επικαλούμενη το κομμουνιστικό ραδιοσταθμό «Ελεύθερη Ελλάδα» ανέφερε ότι «η εσωτερική και εξωτερική κατάσταση στην Ελλάδα έχει ωριμάσει πλέον για τη δημιουργία προσωρινής δημοκρατικής κυβέρνησης» και φιλοξένησε δηλώσεις

¹⁹³ *Głos Ludu*, 15.7.1947.

¹⁹⁴ *Świat i Polska*, 31.8.1947· *Świat i Polska*, 14.9.1947· *Świat i Polska*, 21.9.1947· *Świat i Polska*, 30.9.1947.

¹⁹⁵ *Rzeczpospolita*, 9.11.1947· *Rzeczpospolita*, 22.11.1947.

του στρατηγού Μάρκου Βαφειάδη, τονίζοντας την πρόοδο του δημοκρατικού στρατού στην απελευθέρωση νέων εδαφών και την ετοιμότητα συγκρότησης κυβέρνησης με δική της κρατική υπόσταση.¹⁹⁶ Η ίδια εφημερίδα σε πρωτοσέλιδο δημοσίευμα με τίτλο «Ο στρατηγός Μάρκος – πρωθυπουργός κυβέρνησης της ελεύθερης Ελλάδας»,¹⁹⁷ τόνιζε ότι «η δημοκρατική κυβέρνηση μαζί με τον ελληνικό λαό θα συνεχίσει τον αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας από το ζυγό των ιμπεριαλιστών μέχρι την επίτευξη της πλήρους νίκης της δημοκρατίας». Δημοσιεύματα των *Gazeta Ludowa*,¹⁹⁸ *Rzeczpospolita*¹⁹⁹ και *Robotnik*²⁰⁰ υπογράμμιζαν ότι «ως απάντηση στα πραξικοπήματα των Βρετανών και Αμερικανών ιμπεριαλιστών κατά της ανεξαρτησίας της Ελλάδας» και «την κατάργηση των δημοκρατικών θεσμών από τη φασιστική κυβέρνηση του Σοφούλη, δημιουργήθηκε η δημοκρατική κυβέρνηση που πλέον θα εκφράζει το συμφέρον του ελληνικού λαού».²⁰¹ Η *Rzeczpospolita* προσέθετε ότι η ΠΔΚ συστάθηκε ως αντίδραση στην «αιματοχυσία, τις μαζικές θανατικές ποινές και το πλήρες ξεπούλημα του Σοφούλη και του Τσαλδάρη στους ξένους εντολοδόχους τους».²⁰² Κατά την άποψη της εφημερίδας, «μόνο η νίκη της δημοκρατίας, η νίκη του ελληνικού λαού επί της ξένης παρέμβασης και των πρακτόρων τους μπορεί να οδηγήσει στον τερματισμό του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα και στην ανάκτηση από τη χώρα της ανεξαρτησίας της».²⁰³

Η σκληρή ήττα και η αδυναμία κατάληψης της Κόνιτσας αποκρούφτηκαν από το αναγνωστικό κοινό. Επιστημάνθηκε μόνο επιλεκτικά ότι «η Κυβέρνηση της Ελεύθερης Ελλάδας προς το παρόν δεν σκόπευε να καταλάβει κάποια πόλη», διότι «νωρίτερα έπεπε να εξασφαλίσει την απαραίτητη ποσότητα όπλων και εξοπλισμού».²⁰⁴ Ο πολωνικός τύπος, εκφράζοντας την πεποίθηση ότι «οι φασίστες δεν θα κυριαρχήσουν ποτέ τον ελληνικό λαό»,²⁰⁵ προέβαλλε αποκλειστικά τις επιτυχείς επιχειρήσεις του ΔΣΕ, που αποσκοπούσαν «στην απελευθέρωση του ελληνικού πληθυσμού από το μοναρχικό καθεστώς».²⁰⁶ Αποσιωπώντας τις ήττες του κομμουνιστικού αντάρτικου, η *Rzeczpospolita*

¹⁹⁶ *Rzeczpospolita*, 28.10.1947.

¹⁹⁷ *Głos Ludu*, 28.12.1947.

¹⁹⁸ *Gazeta Ludowa*, 27.12.1947.

¹⁹⁹ *Rzeczpospolita*, 28.12.1947.

²⁰⁰ *Robotnik*, 27.12.1947.

²⁰¹ *Głos Ludu*, 28.12.1947· *Rzeczpospolita*, 28.12.1947.

²⁰² *Rzeczpospolita*, 28.12.1947.

²⁰³ *Rzeczpospolita*, 28.12.1947.

²⁰⁴ *Rzeczpospolita*, 18.12.1948.

²⁰⁵ *Głos Ludu*, 9.1.1948.

²⁰⁶ *Głos Ludu*, 7.1.1948.

έγραφε ότι «στη νότια Πελοπόννησο ο Δημοκρατικός Στρατός διεξάγει έντονη δράση αντιπερισπασμού»,²⁰⁷ ενώ «στο Γράμμο ο Δημοκρατικός Στρατός λαμβάνει ολοένα και καλύτερες θέσεις και προετοιμάζεται για ευρείας κλίμακας επίθεση». Η *Gazeta Ludowa* αναδείκνυε την «αποτυχία της πολιτικής των ΗΠΑ» και αναφερόταν στις «μεγάλες ήττες του αθηναϊκού στρατού».²⁰⁸ Παράλληλα, ενημέρωνε για την «άσπλαχνη τρομοκρατία και τις εκτελέσεις των μαχητών που μάχονταν για την ελευθερία και τη δημοκρατία»,²⁰⁹ καθώς και για «απόρριψη από τον Τσαλδάρη των ειρηνευτικών προτάσεων του στρ. Μάρκου Βαφειάδη που εγγυώνται την αποκατάσταση της τάξης».²¹⁰ Χρησιμοποιώντας πιο έντονο ύφος η *Rzeczpospolita* επεσήμανε ότι «η Ελλάδα, καταπονημένη μετά από 8 χρόνια πολέμου, επιθυμεί την ειρήνη [...], όμως η κυβέρνηση στην Αθήνα προτιμά τον πόλεμο».²¹¹ Οι εφημερίδες *Głos Ludu*, *Rzeczpospolita* και *Gazeta Ludowa* διατείνονταν ότι ο κυβερνητικός στρατός ήταν επανδρωμένος με «προδότες», «χιτλερικούς βασανιστές» και «δολοφόνους του λαού».²¹² Η εντύπωση που κυριαρχούσε στον πολωνικό τύπο σχετικά με τους αντάρτες ήταν ότι είχαν σχηματίσει ισχυρά και πολυάριθμα στρατεύματα και διέθεταν καλά οργανωμένο σύστημα εφοδιασμού σε όπλα και εξοπλισμό. Μετά τις νικηφόρες επιθέσεις των κυβερνητικών δυνάμεων, το ενδιαφέρον του πολωνικού τύπου, μειώθηκε αισθητά, για να αυξηθεί ξανά όταν η κυβέρνηση στην Αθήνα ανήγγειλε την επιβολή στρατιωτικού νόμου στο βόρειο τμήμα της χώρας και προχώρησε στην τελική επιχείρηση καταστολής των κομμουνιστών ανταρτών. Σποραδικά ο πολωνικός τύπος ενημέρωνε για τις «σφοδρές μάχες στα σύνορα» και τις «επιθέσεις των μονάρχο-φασιστών από το έδαφος της Γιουγκοσλαβίας»,²¹³ ωστόσο έντονες αντιδράσεις προκάλεσε η βοήθεια του «προδότη Τίτο», ο οποίος, όπως ενημέρωνε η εφημερίδα *Trybuna Ludu*, «μαχαίρωσε πίσώπλάτα τους δημοκράτες αντάρτες».²¹⁴

Οι εφημερίδες *Rzeczpospolita* και *Trybuna Ludu* δεν παρέλειψαν να επικρίνουν την «κλίκα του Τίτο», όπως αποκαλούσαν την κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας, για τις «διώξεις των έντιμων κομμουνιστών που βρήκαν καταφύγιο στο γιουγκοσλαβικό έδαφος, ξεφεύγοντας από την

²⁰⁷ *Rzeczpospolita*, 14.7.1948.

²⁰⁸ *Gazeta Ludowa*, 19.7.1948 και 27.7.1948.

²⁰⁹ *Rzeczpospolita*, 8.5.1948· *Głos Ludu*, 11.5 και 18.5.1948.

²¹⁰ *Rzeczpospolita*, 2.6.1948.

²¹¹ *Rzeczpospolita*, 6.6.1948· *Gazeta Ludowa*, 7.6.1948.

²¹² *Głos Ludu*, 24.2.1948· *Rzeczpospolita*, 19.9.1948.

²¹³ *Trybuna Ludu*, 7.5.1949· *Rzeczpospolita*, 8.7.1949.

²¹⁴ *Trybuna Ludu*, 27.8.1949.

τρομοκρατία».²¹⁵ Επίσης κατηγορήσαν «την συμμαχία των δύο δημίων, του Τίτο και του Τσαλδάρη, οι οποίοι έδειχναν πως εκδήλωναν μεγάλη συμπάθεια για τους πρόσφυγες και τα προσφυγόπουλα της Ελλάδας, όμως ο πραγματικός τους στόχος ήταν οι έκδοσή τους στους Έλληνες φασίστες».²¹⁶ Ακόμη πιο έντονη ήταν η τοποθέτηση που εκφράσθηκε σε δημοσιεύματα των εφημερίδων *Gazeta Ludowa* και *Rzeczpospolita* «για την τραγική τύχη των Ελληνόπουλων», που διαβίωναν σε δραματικές συνθήκες στη Ρόδο, τη Λέρο [...] και τη Γιουγκοσλαβία. Επι κρίνοντας την στάση της γιουγκοσλαβικής κυβέρνησης, που «με τη χρήση βίας κρατούσε 1.835 προσφυγόπουλα [...] και υπό την επίβλεψη πρακτόρων προετοίμαζε την έκδοσή τους στους Έλληνες φασίστες, οι οποίοι με τη σειρά τους θα τους έκλειναν σε ελληνικά ορφανοτροφεία, φυλακές και στρατόπεδα συγκέντρωσης».²¹⁷ Αξίζει να υπογραμμισθεί ότι αν και ο τύπος της Πολωνίας ασχολήθηκε συλλήβδην με το ελληνικό ζήτημα κανένα δημοσίευμα δεν επιβεβαίωσε την ήττα του κομμουνιστικού αντάρτικου ή σήμανε το τέλος του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα. Οι αναφορές των πολωνικών εφημερίδων έσβησαν αναπάντεχα, όπως απρόβλεπτα εμφανίσθηκαν το Δεκέμβριο του 1944. Οι τελευταίοι μήνες και η επίσημη λήξη του εμφυλίου αποσιωπήθηκαν από τις πολωνικές εφημερίδες, όπως και σε όλη τη διάρκεια της σύρραξης αποσιωπήθηκαν οι βαρβαρότητες των κομμουνιστών. Κανένα πολωνικό έντυπο δεν αφιέρωσε ούτε ένα σχόλιο στην τελική νίκη των κυβερνητικών δυνάμεων επί των ανταρτών το 1949 και δεν επιβεβαίωσε τον τερματισμό της εμφύλιας σύγκρουσης.

Συνοψίζοντας, η τοποθέτηση του πολωνικού τύπου απέναντι στα ελληνικά δρώμενα χαρακτηρίζεται από ρευστότητα. Η αρχική ουδετερότητα που εκπροσωπούσαν οι εργατικές και σοσιαλιστικές εφημερίδες, μετεξελίχθηκε σε μια ευνοϊκή προς τους κομμουνιστές προδιάθεση, για να ολοκληρωθεί με μια ολοφάνερη και απροκάλυπτη υποστήριξη της «μοναδικής και δίκαιας πλευράς της διένεξης», των κομμουνιστών. Την πιο σταθερή στάση τήρησε η εφημερίδα *Głos Ludu*, την οποία διαδέχθηκε το Δεκέμβριο του 1948 η *Trybuna Ludu*. Και οι δύο εφημερίδες περιέγραφαν την εμφύλια σύγκρουση στην Ελλάδα δημοσιεύοντας προπαγανδιστικά κείμενα. Η δεξιά παραλληλίζεται με τον χιτλερισμό-φασισμό, εικόνα που θύμιζε στο πολωνικό αναγνωστικό κοινό τις πρόσφατες βιαιοπραγίες στην Πολωνία.

²¹⁵ *Rzeczpospolita*, 5.8.1949· *Trybuna Ludu*, 5.8. 1949.

²¹⁶ Ο.π.

²¹⁷ *Rzeczpospolita*, 29.9.1949· *Gazeta Ludowa*, 29.9.1949.

Οι εφημερίδες *Rzeczpospolita* και *Robotnik* προσπάθησαν να διατηρήσουν μια αμερόληπτη στάση, αποφεύγοντας τις ακραίες αριστερές τοποθετήσεις, ωστόσο μετά το 1947, και αυτές μετεξελίχθησαν σε προπαγανδιστικά φερέφωνα του εργατικού κόμματος. Η εφημερίδα *Gazeta Ludowa* έως τα τέλη του 1947 διατήρησε ένα ισορροπημένο ύφος και περιέγραφε γεγονότα για τα οποία αδιαφορούσαν οι υπόλοιπες εφημερίδες. Η αλλαγή πλεύσης από ουδέτερη και ισορροπημένη προς προπαγανδιστική, οφειλόταν στην επικράτηση της αριστεράς και στην υποταγή της εφημερίδας στην κυβερνητική γραμμή. Η εφημερίδα αναγκάστηκε να εξυπηρετεί τα συμφέροντα του κομμουνιστικού καθεστώτος και συνεπώς οι ειδήσεις χρησιμοποιούνταν με τέτοιο τρόπο, ώστε να συνεισφέρουν στους στόχους των πολωνικών λαϊκών αρχών. Για το λόγο αυτό, δεν κατάφερε υπερασπιστεί τη δημοσιογραφική της ανεξαρτησία και δεν απέφυγε τη λογοκρισία, που είχε ως αποτέλεσμα τη μεροληψία, το δογματισμό και την ριζοσπαστικοποίησή της.

Ωστόσο, παρά τις διαφοροποιήσεις τόσο ως προς το ύφος όσο και την ένταση του ενδιαφέροντος τους για τις εξελίξεις στην Ελλάδα, οι πολωνικές εφημερίδες παρουσίαζαν τους Έλληνες κυβερνητικούς εκπροσώπους ως πιόνια στα χέρια της Μεγάλης Βρετανίας και αργότερα των ΗΠΑ, ενώ ταυτόχρονα εξήραν τον σημαίνοντα ρόλο των κομμουνιστών στην Αντίσταση κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής και εμπύχωναν τους Έλληνες αντάρτες στη διάρκεια του αγώνα τους για την απελευθέρωση της χώρας, εκφράζοντας την αλληλεγγύη τους τόσο προς το λαό όσο και την κομμουνιστική ηγεσία της Ελλάδας.

«ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ» Η «ΜΟΝΑΡΧΟΦΑΣΙΣΤΑΣ»; ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ ΠΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΤΗΚΑΝ ΣΤΟΝ ΟΥΓΓΡΙΚΟ ΤΥΠΟ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΜΦΥΛΙΟ ΠΟΛΕΜΟ.

Νίκος Φωκάς*

Ο γενικότερος στόχος της παρούσας μελέτης είναι η ποσοτική διερεύνηση της γλωσσικής δομής των άρθρων που δημοσιεύτηκαν στον ουγγρικό τύπο σχετικά με τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο. Για το σκοπό αυτό συλλέξαμε όλα τα άρθρα τα οποία δημοσιεύτηκαν στις ουγγρικές καθημερινές εφημερίδες *Kis Újság* [Μικρή Εφημερίδα], *Népszava* [Φωνή του Λαού], *Szabad Nép* [Ελεύθερος Λαός] μεταξύ 1946 και 1949. Όπως είναι γνωστό, η περίοδος αυτή συμπίπτει με την αρχή και το τέλος του Ελληνικού Εμφυλίου καθώς επίσης και με την περίοδο εγκαθίδρυσης του σοβιετικού τύπου σοσιαλιστικού καθεστώτος στην Ουγγαρία.

ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΣΤΗΝ ΟΥΓΓΑΡΙΑ

Πριν τη λήξη των εχθροπραξιών και την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων από την Ουγγαρία – ακόμα και η ίδια η Βουδαπέστη βρισκόταν κάτω από γερμανική κατοχή – πέντε κόμματα – το Κόμμα Ανεξάρτητων Μικροϊδιοκτητών, το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ουγγαρίας, το Εθνικό Αγροτικό Κόμμα και το Αστικό Δημοκρατικό Κόμμα – ίδρυσαν στις 2 Δεκεμβρίου 1944, σε μια πόλη νοτιοανατολικά της Ουγγαρίας το *Ουγγρικό Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο*.

Οι πρώτες μεταπολεμικές εκλογές πραγματοποιήθηκαν στις 4 Νοεμβρίου 1945. Επειδή στις εκλογές του 1945 απαγορεύτηκε η συμμετοχή ορισμένων δεξιών κομμάτων του μεσοπολέμου, το κεντροδεξιό Κόμμα Ανεξάρτητων Μικροϊδιοκτητών λειτούργησε σαν μεγάλο πολυσυλλεκτικό κόμμα της Δεξιάς και είχε αποκτήσει την απόλυτη πλειοψηφία. Μετά τις

---

* Καθηγήτης κοινωνιολογίας, MTA_ELTE Peripato Research Group, Department of Sociology ELTE, Ινστιτούτο Ερευνών Ελλήνων Ουγγαρίας.

εκλογές τα κόμματα του Μετώπου δημιούργησαν κυβέρνηση συνασπισμού (βλ. Πίνακα 1).

Πίνακας 1 Βουλευτικές Εκλογές Ουγγαρίας, 4.11.1945

<i>Κόμμα</i>	<i>Ποσοστά ψήφων</i>	<i>Αριθμός εδρών</i>	<i>Ρόλος στη Βουλή</i>
<i>Κόμμα Ανεξάρτητων Μικροϊδιοκτητών</i> Független Kisgazdapárt (FKGP)	57,03%	245	κυβερνητικό κόμμα
<i>Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα</i> Szociáldemokrata Párt (SZDP)	17,41%	69	κυβερνητικό κόμμα
<i>Κομμουνιστικό Κόμμα Ουγγαρίας</i> Magyar Kommunista Párt (MKP)	16,96%	70	κυβερνητικό κόμμα
<i>Εθνικό Αγροτικό Κόμμα</i> Nemzeti Parasztpárt (NPP)	6,87%	23	κυβερνητικό κόμμα
<i>Αστικό Δημοκρατικό Κόμμα</i> Polgári Demokrata Párt (PDP)	1,62%	2	κόμμα αντιπολίτευσης
<i>Ριζοσπαστικό Κόμμα Ουγγαρίας</i> Magyar Radikális Párt (MRP)	0,12%	—	εκτός βουλής
Σύνολο	100%	409	

Οι κομμουνιστές τον Μάρτιο του 1946 ξεκίνησαν ανοιχτή επίθεση για το διαμελισμό του Κόμματος των Ανεξάρτητων Μικροϊδιοκτητών. Με την αστυνομία υπό την επιρροή τους και κυρίως με την υποστήριξη της στρατιωτικής διοίκησης των σοβιετικών κατοχικών δυνάμεων κατάφεραν η ηγεσία των Μικροϊδιοκτητών να διαγράψει ένα μέρος των βουλευτών της. Η επόμενη επίθεση κατευθυνόταν πια απευθείας εναντίον της ηγεσίας του κόμματος. Για το λόγο αυτό χρησιμοποίησαν ως πρόφαση μία υποτιθέμενη συννομωσία ενάντια στη δημοκρατία. Επικαλούμενη απολογίες που αποσπάστηκαν με τη βία, η αστυνομία πήρε την πρωτοβουλία να ζητήσει από το κοινοβούλιο να άρει την βουλευτική ασυλία από το Γενικό Γραμματέα του Κόμματος των Μικροϊδιοκτητών. Αφού αυτό δεν έγινε, το Φεβρουάριο του 1947, οι σοβιετικές στρατιωτικές αρχές συνέλαβαν οι ίδιες τον συγκεκριμένο πολιτικό και τον εξόρισαν στη Σοβιετική Ένωση.

Όμως, στις κοινοβουλευτικές εκλογές της 31 Αυγούστου 1947 παρά την επιτυχή «τακτική σαλαμοποίησης» και παρά την οργανωμένη εκλογική

νοθεία, οι κομμουνιστές δεν κατάφεραν να αποσπάσουν το εκλογικό αποτέλεσμα που προσδοκούσαν. Στην κυβέρνηση συνεργασίας που σχηματίστηκε, ηγήθηκε ξανά πολιτικός του Κόμματος Ανεξάρτητων Μικροϊδιοκτητών (βλ. Πίνακα 2).

Πίνακας 2 Βουλευτικές Εκλογές Ουγγαρίας, 31.8.1947

<i>Κόμμα</i>	<i>Ποσοστά ψήφων</i>	<i>Αριθμός εδρών</i>	<i>Ρόλος στη Βουλή</i>
<i>Κομμουνιστικό Κόμμα Ουγγαρίας</i> Magyar Kommunista Párt (MKP)	22,25%	100	κυβερνητικό κόμμα
<i>Κόμμα Ανεξάρτητων Μικροϊδιοκτητών</i> Független Kisgazdapárt (FKGP)	15,34%	68	κυβερνητικό κόμμα
<i>Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα</i> Szociáldemokrata Párt (SZDP)	14,86%	67	κυβερνητικό κόμμα
<i>Δημοκρατικό Λαϊκό Κόμμα</i> Demokrata Néppárt (DNP)	16,5%	60	κόμμα αντιπολίτευσης
<i>Ουγγρικό Κόμμα Ανεξαρτησίας</i> Magyar Függetlenségi Párt (MFP)	13,43%	49	κόμμα αντιπολίτευσης
<i>Εθνικό Αγροτικό Κόμμα</i> Nemzeti Parasztpárt (NPP)	8,28%	36	κυβερνητικό κόμμα
<i>Ανεξάρτητο Δημοκρατικό Κόμμα Ουγγαρίας</i> Független Magyar Demokrata Párt (FMDP)	5,25%	18	κόμμα αντιπολίτευσης
<i>Ριζοσπαστικό Κόμμα Ουγγαρίας</i> Magyar Radikális Párt (MRP)	1,71%	6	κόμμα αντιπολίτευσης
<i>Παράταξη Χριστιανών Γυναικών</i> Keresztény Női Tábor (KNT)	1,39%	4	κόμμα αντιπολίτευσης
<i>Αστικό Δημοκρατικό Κόμμα</i> Polgári Demokrata Párt (PDP)	1,00%	3	κόμμα αντιπολίτευσης

Βλέπουμε ότι στην πρώτη φάση της εξεταζόμενης περιόδου η πλειοψηφία του ουγγρικού πληθυσμού σε δύο εκλογικές αναμετρήσεις έδωσε την ψήφο της σε κόμματα τα οποία υπόσχονταν πολυκομματικό κοινοβουλευτικό σύστημα και μία ελεύθερη οικονομία της αγοράς βασισμένη στην ιδιωτική ιδιοκτησία. Όμως, με την εξάπλωση του Ψυχρού Πολέμου η Σοβιετική Ένωση εγκατέλειψε το σχέδιο της σταδιακής εγκαθίδρυσης σοβιετικού τύπου καθεστώτος στην

Ανατολική Ευρώπη, και αποφάσισε την επιτάχυνση των σοβιετικού τύπου αναμορφώσεων στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Στην Ουγγαρία η λειτουργία των δεξιών κομμάτων μετά τις εκλογές του 1947 σταδιακά έγινε αδύνατη. Ένα μέρος των βουλευτών της Δεξιάς στερήθηκε την έδρα του και όσοι είχαν τη δυνατότητα διέφυγαν στο εξωτερικό. Το κομμουνιστικό κόμμα το καλοκαίρι του 1948 μεταμφιέζοντας σε εθελοντική συνένωση την βίαια συγχώνευση του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος δημιούργησε το Κόμμα των Ούγγρων Εργαζομένων (MDP). Το Φεβρουάριο του 1949 σχημάτισαν το Ουγγρικό Ανεξάρτητο Λαϊκό Μέτωπο, στο οποίο υποχρεωτικά εισχώρησαν τα κόμματα τα οποία επιβίωσαν την προηγούμενη περίοδο εκκαθαρίσεων. Στις εκλογές της 15 Μαΐου 1949 οι ψηφοφόροι μπορούσαν να ψηφίσουν μόνο για τη λίστα του Λαϊκού Μετώπου. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία οι υποψήφιοι του Λαϊκού Μετώπου έλαβαν το 96,27% των ψήφων και το 71% των βουλευτών ανήκαν στο Κόμμα Ούγγρων Εργαζομένων (βλ. Πίνακα 3).

Πίνακας 3 Βουλευτικές Εκλογές Ουγγαρίας, 15.5.1949

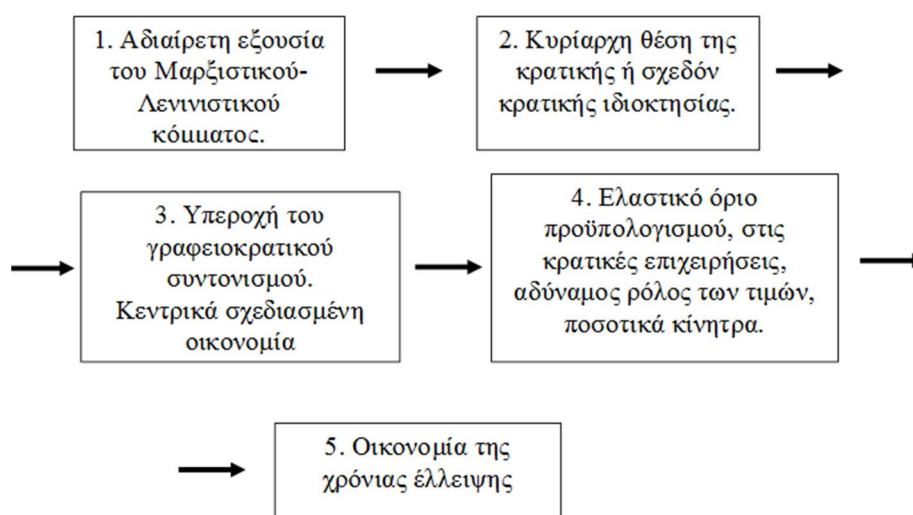
<i>Κόμμα</i>	<i>Αριθμός εδρών</i>
<i>Κόμμα Ούγγρων Εργαζομένων</i> Magyar Dolgozók Pártja (MDP)	285
<i>Κόμμα Ανεξάρτητων Μικροϊδιοκτητών</i> Független Kisgazdapárt (FKGP)	62
<i>Εθνικό Αγροτικό Κόμμα</i> Nemzeti Parasztpárt (NPP)	39
<i>Ανεξάρτητο Δημοκρατικό Κόμμα Ουγγαρίας</i> Független Magyar Demokrata Párt (FMDP)	10
<i>Ριζοσπαστικό Κόμμα Ουγγαρίας</i> Magyar Radikális Párt (MRP)	4
Εκτός κομμάτων	2

Έτσι, ολοκληρώθηκε η πλήρης ανάληψη της εξουσίας από τους κομμουνιστές. Το καλοκαίρι του 1949 - την ίδια περίοδο που στην Ελλάδα δινόταν η τελευταία μεγάλη μάχη του εμφύλιου - με την κοινοβουλευτική αποδοχή ενός νέου, σταλινικού τύπου Συντάγματος δόθηκε και το νομιμοποιητικό πλαίσιο

των αλλαγών. Παράλληλα, σε αντίθεση με την έως τότε πρακτική της σταδιακής και μερικής κρατικοποίησης υπό πλήρη μυστικότητα, αποφασίστηκε ουσιαστικά με πραξικοπηματικό τρόπο, και στις 25 Μαρτίου 1948 πραγματοποιήθηκε μια ριζοσπαστική κρατικοποίηση. Έως το τέλος του 1949 επρόκειτο να κρατικοποιηθούν τα ορυχεία, οι συγκοινωνίες, ολόκληρη η βιομηχανία και το χονδρεμπόριο στο σύνολό του, Ενώ το τραπεζικό σύστημα σχεδόν στο σύνολό του επίσης, πέρασε στην ιδιοκτησία του κράτους. Έτσι, δημιουργήθηκε ο λεγόμενος υπαρκτός σοσιαλισμός του οποίου τα βασικά συστημοτυπικά χαρακτηριστικά σύμφωνα με την θεωρία του Ούγγρου οικονομολόγου Ιάνος Κόρναϊ (János Kornai) μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

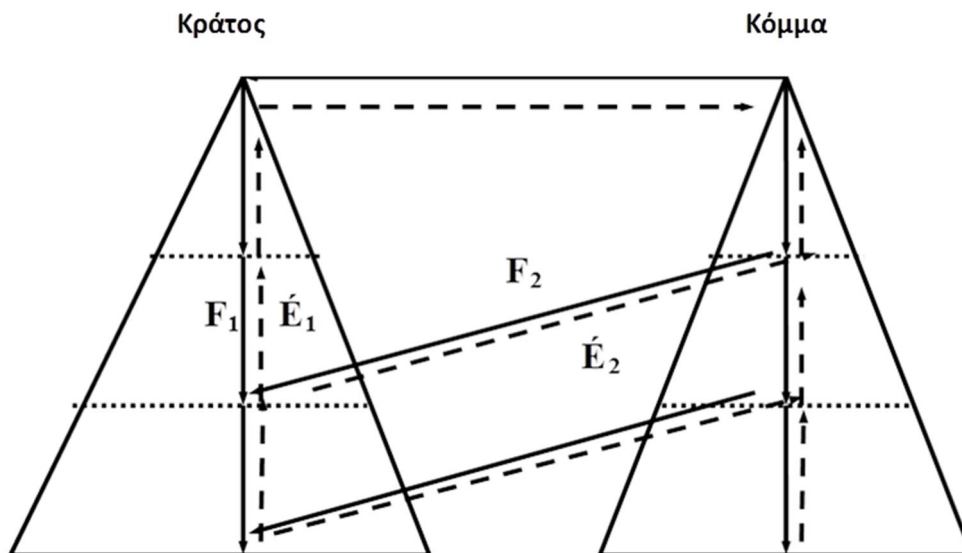
Διάγραμμα 1 Συστημοτυπικά χαρακτηριστικά του σοσιαλιστικού συστήματος. Τα βέλη υποδηλώνουν τις κυριότερες αιτιακές κατευθύνσεις.

Από το Διάγραμμα 1 προκύπτει καθαρά ότι ο βασικός, καθοριστικός συστημοτυπικός συντελεστής της λειτουργίας του σοσιαλιστικού συστήματος ήταν η αδιαίρετη εξουσία του κομμουνιστικού κόμματος. Τα βασικότερα χαρακτηριστικά της εξουσίας αυτής εκφράζονται με τον όρο «κράτος – κόμμα». Αυτό το περίπλοκο σύμπλεγμα εξουσίας παριστάνεται σχηματικά στο Διάγραμμα 2, αποδεικνύοντας πως μέσω της λεγόμενης νομενκλατούρας και το ρόλο των μελών του Κομμουνιστικού Κόμματος στις κρατικές υπηρεσίες (με τις κατευθύνσεις εξάρτισης, βλ. τα βέλη F και με τις κατευθύνσεις προώθησης συμφερόντων, βλ. τα βέλη E) συνδυάζονται με

ασύμμετρο τρόπο οι ιεραρχημένες δομές του κράτους και του κομμουνιστικού κόμματος.

Διάγραμμα 2 Σύμπλεγμα εξουσίας στο σοσιαλιστικό σύστημα²¹⁸

Είναι προφανές ότι σε αυτό το μονολιθικό πολιτικό σύστημα δεν υπάρχει χώρος για την ελευθερία του Τύπου. Συνεπώς, στην επιλεγμένη περίοδο 1946-1949 μπορούμε να παρακολουθήσουμε τη μετάβαση από ένα πολυφωνικό σε ένα κεντρικά ελεγχόμενο σύστημα ενημέρωσης. Γι' αυτό και επιλέξαμε για το σκοπό της παρούσας μελέτης τις καθημερινές εφημερίδες *Kis Újság* [Μικρή Εφημερίδα], *Népszava* [Φωνή του Λαού], *Szabad Nép* [Ελεύθερος Λαός] οι οποίες το 1946 πρόσκεινται σε διαφορετικά κόμματα (βλ. Πίνακα 4).

Πίνακας 4 Σχέση πολιτικών κομμάτων και καθημερινών εφημερίδων

<i>Κόμματα</i>	<i>Εφημερίδες</i>
Κόμμα Ανεξάρτητων Μικροϊδιοκτητών	<i>Kis Újság</i> [Μικρή Εφημερίδα]
Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα	<i>Népszava</i> [Φωνή του Λαού]
Κομμουνιστικό Κόμμα Ουγγαρίας	<i>Szabad Nép</i> [Ελεύθερος Λαός]

²¹⁸ Maria Csanádi, "Party-State and their Dynamics as Networks", *Physica A*, 378 (2007), 83-91.

Ο ΝΟΜΟΣ ΤΟΥ ZIPF

Οι ειδικότεροι ερευνητικοί στόχοι αυτής της εργασίας είναι να κατανοήσουμε με ποσοτικούς όρους πως κατασκευάστηκε στον Ουγγρικό Τύπο μεταξύ άλλων οι έννοιες του Έλληνα, της Ελλάδας και του εμφυλίου πολέμου. Γι' αυτό το σκοπό ψηφιοποιήσαμε όλα τα άρθρα που σχετίζονται με τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο και δημοσιεύτηκαν στις εφημερίδες που προαναφέρθηκαν στην περίοδο 1946-1949. Έτσι, αποκτήσαμε μια αρκετά εκτεταμένη βάση δεδομένων (βλ. Πίνακα 5).

Πίνακας 5 Βάση δεδομένων

Εφημερίδες	Αριθμός χαρακτήρων				Αριθμός λέξεων			
	1946	1947	1948	1949	1946	1947	1948	1949
Kis Újság [Μικρή Εφημερίδα]	42808	52347	29220	47444	5523	6590	3747	6046
Népszava [Φωνή του Λαού]	19324	47291	46590	57913	2553	6225	6183	8580
Szabad Nép [Ελεύθερος Λαός]	19363	12962	17088	78130	2483	1681	2207	9900
Σύνολο	81495	112600	92898	183487	10559	14496	12137	24526

Σε αυτή την πρώτη πειραματική φάση της έρευνας περιοριστήκαμε στη σύγκριση των άκρων του πολιτικού φάσματος και της εξεταζόμενης περιόδου, δηλαδή στη σύγκριση της γλωσσικής δομής των άρθρων της *Μικρής Εφημερίδας* και του *Ελεύθερου Λαού*, που με τη σειρά τους εξέφραζαν τις θέσεις του δεξιού Κόμματος Ανεξάρτητων Μικροϊδιοκτητών και του Κομμουνιστικού Κόμμα Ουγγαρίας στην περίοδο 1946-1949.

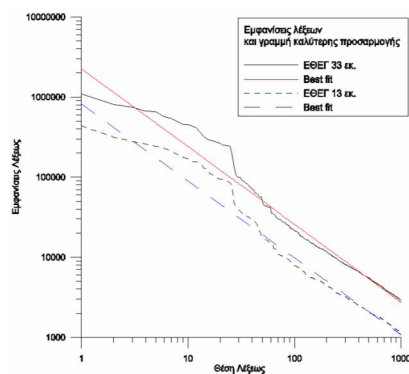
Σε αυτό το κεφάλαιο θα βασιστούμε στο περίφημο νόμο του Zipf²¹⁹ που χρησιμοποιείται ευρέως για τον προσδιορισμό διάφορων περίπλοκων ιεραρχημένων δομών, όπως είναι η κατανομή των πόλεων με βάση τον πληθυσμό τους (βλ. Διάγραμμα 3), η κατανομή των επιχειρήσεων με βάση τον εργατικό δυναμικό τους, η κατανομή των σεισμών με βάση το μέγεθος τους, των ιστότοπων με βάση την επισκεψιμότητά τους (βλ. Διάγραμμα 4).

²¹⁹ George K. Zipf, *Human Behavior and the Principle of Least Effort. An Introduction to Human Ecology*, Hafner, New York, 1965 (1949).

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι ο νόμος αναφέρεται σε φαινόμενα όπου έχουμε πολλά μικρά και λίγα μεγάλα γεγονότα. Όλα τα φαινόμενα που αναπτύσσονται σύμφωνα με αυτό το σενάριο ακολουθούν μια κατανομή που είναι γνωστή ως νόμος των δυνάμεων (power law). Η κατανομή αυτή μας λέει ότι η συχνότητα του r -οστού πιο συχνά εμφανιζόμενου γεγονότος είναι αντιστρόφως ανάλογη του r . Έχει αποδειχθεί ότι αυτός ο νόμος του Zipf ισχύει και για πολλές γλώσσες. Στην περίπτωση αυτή συνδέει την σχετική θέση μιας λέξης με την συχνότητά της. Σύμφωνα με αυτό το νόμο η σχέση μεταξύ της θέσης μιας λέξης σε μια λίστα συχνότητας λέξεων και της συχνότητας της είναι αντιστρόφως ανάλογες. Η γενικότερη αυτή τάση επιβεβαιώνεται και σε μια μελέτη σχετική με τη νέα Ελληνική γλώσσα.²²² Από μια σχετική έρευνα που αξιοποίησε τον Εθνικό Θησαυρό Ελληνικής Γλώσσας (ΕΘΕΓ)^{223,224} προκύπτει ότι η συχνότητα των λέξεων (για τις 1000 πιο συχνές λέξεις) ακολουθεί αρκετά πιστά τον νόμο του Zipf.

Διάγραμμα 5 Πηγή: Γεώργιος Μικρός, Νίκος Χατζηγεωργίου, Γεώργιος Καραγιάννης: Βασικά ποσοτικά μεγέθη στην γραπτή Νέα Ελληνική γλώσσα: η αξιοποίηση του ΕΘΕΓ στην ελληνική ποσοτική γλωσσολογία [Η Κατανομή Νόμου Δύναμης (Power Law) σε λογαριθμική κλίμακα ακολουθεί ευθεία καμπύλη]

²²² Nikos Hatzigeorgiou, George Mikros & George Carayannis, «Word length, word frequencies, and Zipf's law in the Greek language», *Journal of Quantitative Linguistics*, 8 (2001), 175-185.

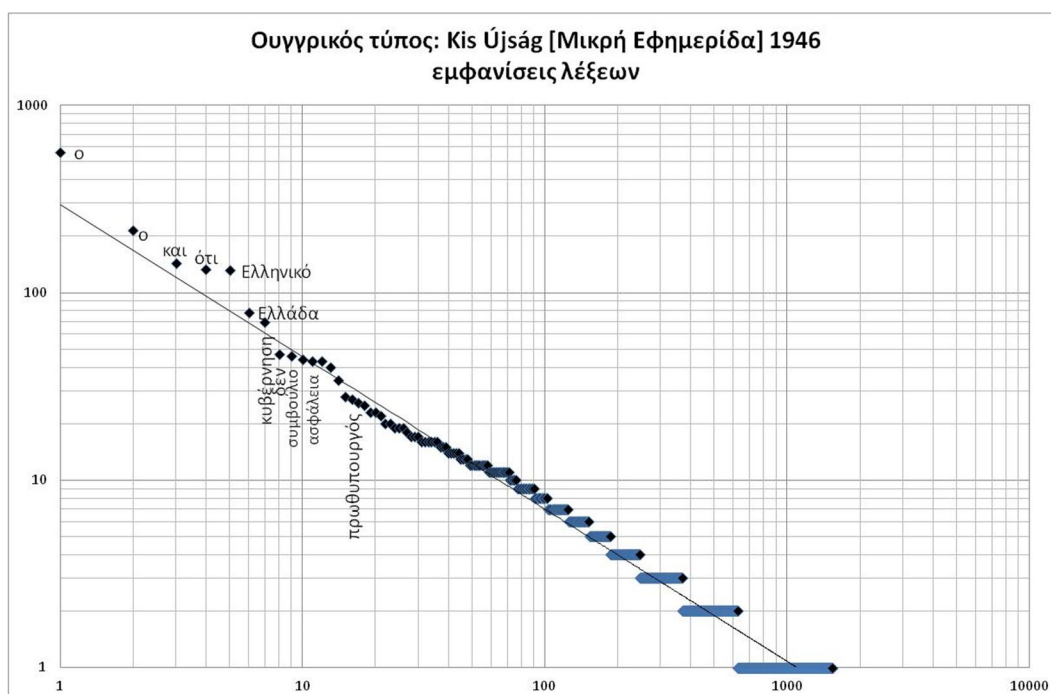
²²³ Γιώργος Κ. Μικρός, Νίκος Χατζηγεωργίου, & Γιώργος Καραγιάννης, (2003). «Βασικά ποσοτικά μεγέθη στην γραπτή Νέα Ελληνική γλώσσα: η αξιοποίηση του ΕΘΕΓ στην ελληνική ποσοτική γλωσσολογία», *Proceedings of the Workshop Text Processing for Modern Greek: From Symbolic to Statistical Approaches*, 20 Σεπτεμβρίου 2003, Ρέθυμνο, 23-37, from <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/ebook/ws/workshop@mikros.pdf>.

²²⁴ Ο ΕΘΕΓ τη στιγμή της έρευνα συμπεριλάμβανε περισσότερα από 48.000 κείμενα που δημοσιεύτηκαν μετά το 1976 και περιέχουν περισσότερες από 33 εκατομμύρια λέξεις.

ΒΑΣΙΚΑ ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ: *KIS ÚJSÁG* [ΜΙΚΡΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ] 1946 ΚΑΙ *SZABAD NEP* [ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΛΑΟΣ] 1946

Στο Διάγραμμα 6 παρουσιάζουμε την καμπύλη της συχνότητας των λέξεων στην εφημερίδα *Kis Újság* [Μικρή Εφημερίδα] σε λογαριθμική κλίμακα καθώς και την ευθεία τις καλύτερης προσαρμογής.

Διάγραμμα 6 Απεικόνιση της προσαρμογής της συχνότητας των λέξεων [Η Κατανομή Νόμου Δύναμης (Power Law) σε λογαριθμική κλίμακα ακολουθεί ευθεία καμπύλη]

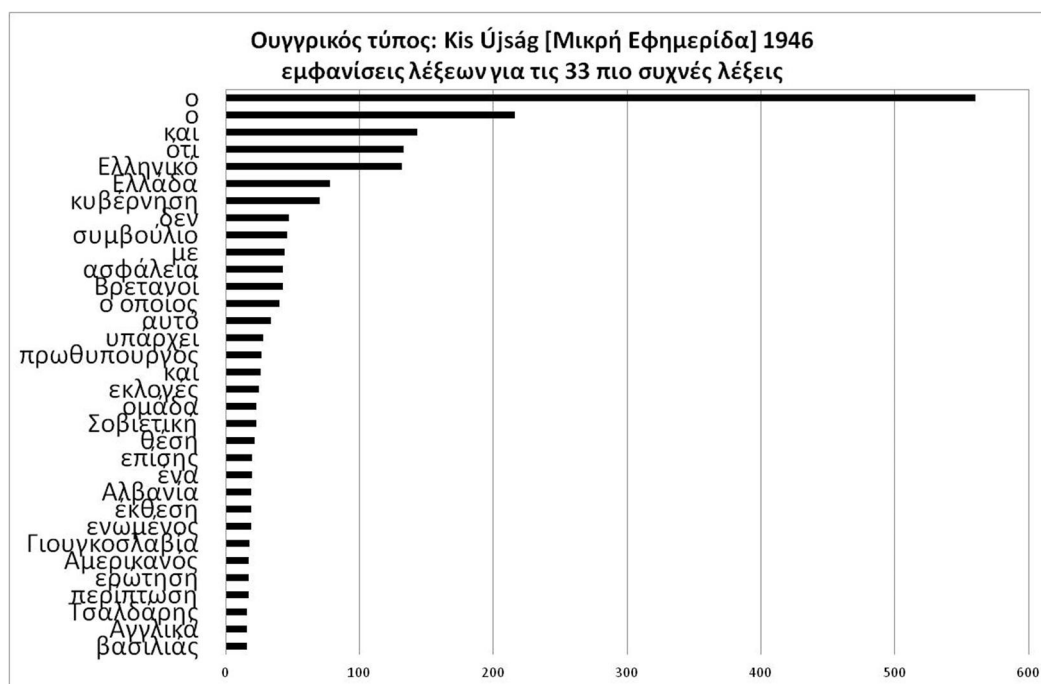
Η συχνότητα των λέξεων ακολουθεί αρκετά πιστά τον νόμο του Zipf. Η ερμηνεία αυτής της εμπειρικής συνάρτησης έγκειται στις «αρχές της ελάχιστης προσπάθειας» του Zipf, δηλαδή στην προσπάθεια των εμπλεκόμενων σε κάθε επικοινωνιακό γεγονός να συμβάλλουν σε αυτό με την μικρότερη δυνατή προσπάθεια. Βάση αυτής της αρχής σε ένα επικοινωνιακό γεγονός ο «πομπός θέλει να κωδικοποιεί το μήνυμα με την μικρότερη δυνατή προσπάθεια χρησιμοποιώντας τις ελάχιστες δυνατές λέξεις οι οποίες θα έχουν υψηλότερη συχνότητα».²²⁵ Αντίθετα, ο δέκτης οποίος «θέλει τη μεγαλύτερη

²²⁵ Γεώργιος Μικρός, Νίκος Χατζηγεωργίου & Γεώργιος Καραγιάννης, ό.π.

δυνατή πληροφορία από το μήνυμα που λαμβάνει, έτσι ώστε να απαιτείται η ελάχιστη δυνατή προσπάθεια αποκωδικοποίησης του»²²⁶, και επειδή οι επαναλαμβανόμενες λέξεις δεν παρέχουν επιπλέον πληροφορία «ωθεί το γλωσσικό σύστημα σε αύξηση της λεξιλογικής ποικιλότητας τείνοντας τη θεωρητική συχνότητα για κάθε λέξη στο 1».²²⁷ Η ποσοτική γλωσσολογική δομή των διάφορων κειμενικών μέσων είναι προϊόν μιας εξισορροπητικής τάσης μεταξύ των δύο αντίροπων προαναφερόμενων δυνάμεων.

Η εμπειρική έρευνα συγκεκριμένων κειμενικών μέσων μας δίνει τη δυνατότητα εντοπισμού των πιο συχνών λέξεων. Είναι αυτονόητο ότι στη περίπτωση της εφημερίδας *Kis Újság* [Μικρή Εφημερίδα] (όπως αυτό είναι σαφές από το Διάγραμμα 6) οι γραμματικές λέξεις όπως τα άρθρα, οι σύνδεσμοι, οι προθέσεις κλπ. καθώς επίσης οι λέξεις *Ελληνικό*, *Ελλάδα* βρίσκονται μεταξύ των συχνότερων λέξεων. Στη συνέχεια, όμως, εμφανίζονται και λέξεις ιδιαίτερου πολιτικού περιεχομένου, γι' αυτό παρουσιάζουμε στο Διάγραμμα 7 τις 33 πιο συχνές λέξεις.

Διάγραμμα 7

Από το Διάγραμμα 7 προκύπτει ότι τα θέματα εσωτερικής πολιτικής εκφράζονται - με φθίνουσα σειρά συχνότητας - με τις λέξεις *κυβέρνηση*,

²²⁶ Ό.π.

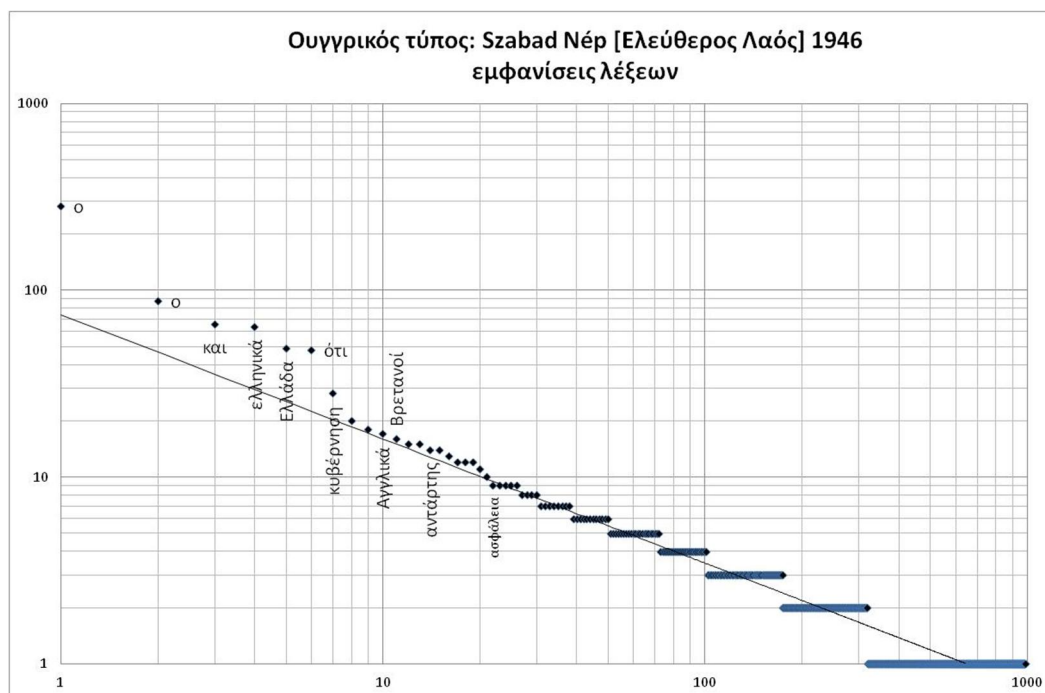
²²⁷ Ό.π.

πρωθυπουργός, εκλογές, Τσαλδάρης, βασιλιάς. Η συχνότητα χρήσης αυτών των λέξεων συμπίπτει με τα σημαντικότερα πολιτικά γεγονότα της Ελλάδας του 1946, αφού το Μάρτιο είχαμε βουλευτικές εκλογές από τις οποίες προέκυψε η κυβέρνηση Τσαλδάρη και το Σεπτέμβριο δημοψήφισμα για το πολιτειακό ζήτημα.

Τα θέματα εξωτερικής πολιτικής παρουσιάζονται μέσω αναφορών στους διεθνείς οργανισμούς, τις Μεγάλες Δυνάμεις και τις γειτονικές χώρες. Με φθίνουσα σειρά συχνότητας εμφανίζονται οι λέξεις συμβούλιο, ασφάλεια, Βρετανοί, Σοβιετική, Αλβανία, Γιουγκοσλαβία και στην τελευταία θέση η λέξη Αμερικανός.

Η συχνότητα χρήσης αυτών των λέξεων συμπίπτει με το γεγονός ότι το 1946, η Σοβιετική Ένωση κατέθεσε ερώτηση στη διάσκεψη του Ο.Η.Ε σχετικά με τη βρετανική ανάμιξη στο ελληνικό ζήτημα. Η περίοδος αυτή λήγει το Δεκέμβριο με τη διαμαρτυρία της Ελλάδας εναντίον της ανάμιξης των βορείων γειτόνων στα εσωτερικά της χώρας. Συνεχίζοντας την εμπειρική έρευνα μεγάλο ενδιαφέρον έχει η σύγκριση με την ποσοτική γλωσσική δομή των άρθρων στην εφημερίδα *Szabad Nép* [Ελεύθερος Λαός], για αυτό και παρουσιάζουμε στο Διάγραμμα 8 την καμπύλη συχνότητας των λέξεων.

Διάγραμμα 8 Απεικόνιση της προσαρμογής της συχνότητας των λέξεων

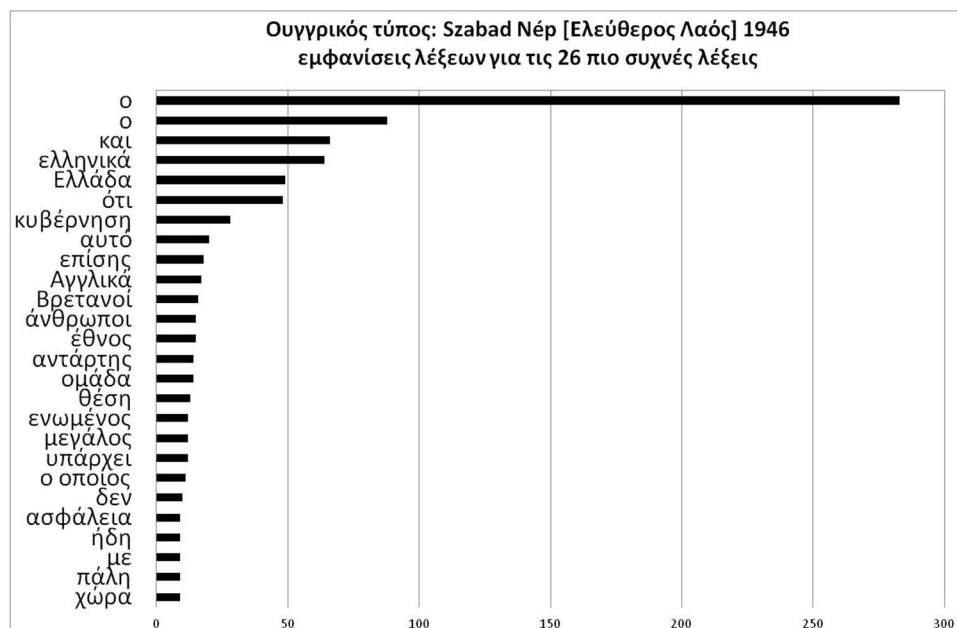

Παρότι ο νόμος του Zipf σε αυτή την περίπτωση δεν είναι τόσο ακριβής για τις λέξεις με πολύ υψηλή και πολύ χαμηλή συχνότητα εμφάνισης από το Διάγραμμα 8 προκύπτει ότι η συχνότητα των λέξεων διαφέρει από αυτής του Διαγράμματος 6. Για παράδειγμα, η λέξη *Αγγλικά* σε αυτή την περίπτωση βρίσκεται πολύ υψηλότερα από τη λέξη *αντάρτης*, πράγμα που εκφράζει καθαρά τις πολιτικές επιλογές κάθε εφημερίδας. Η λέξη *αντάρτης* εμφανίζεται ελάχιστα στα άρθρα της αστικής εφημερίδας *Kis Újság* [Μικρή Εφημερίδα]. Εμφανίζεται όμως πολύ συχνά στην κομμουνιστική εφημερίδα *Szabad Nép* [Ελεύθερος Λαός].

Πιο λεπτομερή εικόνα μπορούμε να αποκτήσουμε σχετικά με τις πολιτικο-ιδεολογικές προτεραιότητες των εφημερίδων αν διερευνήσουμε περαιτέρω την περίπτωση της εφημερίδας *Szabad Nép* [Ελεύθερος Λαός] (βλ. Διάγραμμα 9).

Διάγραμμα 9

Από τη σύγκριση των Διαγραμμάτων 7 και 9 προκύπτουν κάποιες ομοιότητες οι οποίες αφορούν τη σειρά των λέξεων *ελληνικά*, *Ελλάδα*, *κυβέρνηση*, *Βρετανοί*. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον έχουν όμως οι διαφορές οι οποίες παρουσιάζονται στις θέσεις σειράς των λέξεων. Στην εφημερίδα *Kis Újság* [Μικρή Εφημερίδα] πιο συχνά εμφανίζονται οι λέξεις *εκλογές*, *Τσαλδάρης*, *βασιλιάς* δηλαδή έννοιες οι οποίες σχετίζονται με την τρέχουσα πολιτική συγκυρία. Στην εφημερίδα *Szabad Nép* [Ελεύθερος Λαός] σε σχέση με την

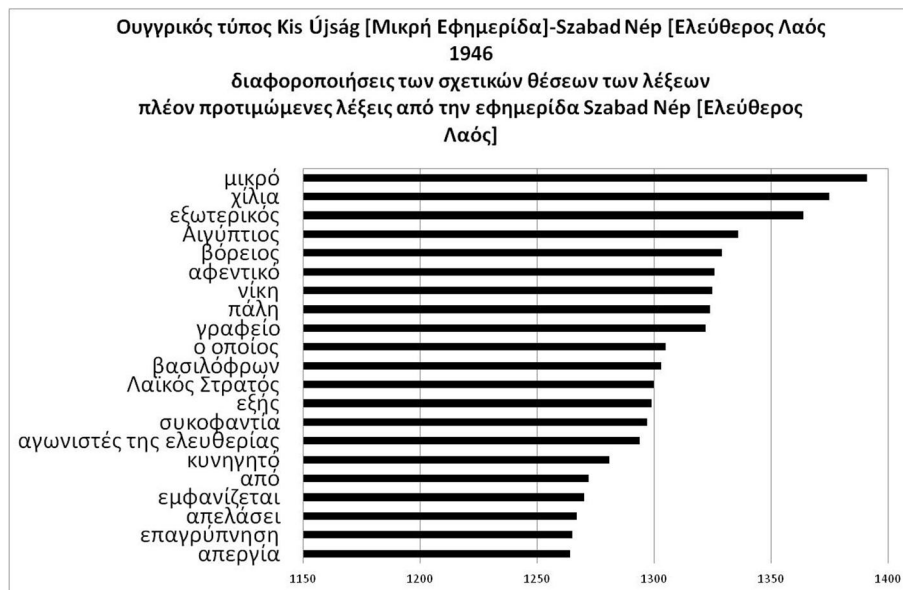
εφημερίδα Kis Újság [Μικρή Εφημερίδα] επικρατούν οι λέξεις *έθνος, αντάρτης, πάλη, χώρα*: δηλαδή έννοιες οι οποίες παραπέμπουν σε κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες.

Από την προηγούμενη ενδεικτική επισκόπηση προκύπτει ότι η ερμηνεία της συχνότητας με την οποία εμφανίζονται οι λέξεις στις δύο εφημερίδες θα μπορούσε να μας προσφέρει ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Η δυσκολία της έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι οι κοινές λέξεις είναι σχετικά λίγες. Οι περισσότερες μπορούν να βρεθούν μόνο σε ένα από τα δυο έντυπα. Γι' αυτό συμπληρώσαμε και τις δυο λίστες με λέξεις που υπήρχαν στην μία αλλά έλειπαν από την άλλη λίστα και σαν τεχνητή σχετική θέση τους ορίσαμε τη θέση μετά την τελευταία.

Έτσι, αν αφαιρέσουμε τον αριθμό της κατάταξης μιας λέξης από τη λίστα της εφημερίδας Kis Újság [Μικρή Εφημερίδα] από τον αριθμό της κατάταξης της ίδιας λέξης από τη λίστα της εφημερίδας Szabad Nép [Ελεύθερος Λαός] μπορούμε με το αποτέλεσμα αυτής της απλής μαθηματικής πράξης να ορίσουμε τις διαφοροποιήσεις των σχετικών θέσεων για όλες τις λέξεις. Αν το αποτέλεσμα της αφαίρεσης είναι θετικός αριθμός η συγκεκριμένη λέξη προφανώς βρίσκεται πιο πάνω στη λίστα της εφημερίδας Szabad Nép [Ελεύθερος Λαός]. Βάση των αποτελεσμάτων της αφαίρεσης οι λέξεις μπορούν να ταξινομηθούν κατά φθίνουσα σειρά στην προτίμηση της εφημερίδας Szabad Nép [Ελεύθερος Λαός].

Στην αρχή αυτού του καταλόγου (βλ. Διάγραμμα 10) βρίσκονται τοποθετημένες οι πλέον προτιμώμενες λέξεις από την εφημερίδα Szabad Nép [Ελεύθερος Λαός] σε σχέση με την εφημερίδα Kis Újság [Μικρή Εφημερίδα]. Από το Διάγραμμα 10 προκύπτουν κάποιες πολιτικο-ιδεολογικές προτιμήσεις της εφημερίδας Szabad Nép [Ελεύθερος Λαός]. Οι λέξεις κατά φθίνουσα σειρά του αριθμού των προτιμήσεων της εφημερίδας Szabad Nép [Ελεύθερος Λαός] μπορούν να ταξινομηθούν σε διάφορες συστάδες. Οι ομάδες αυτές με τη σειρά τους εκφράζουν κάποιες πολιτικές πεποιθήσεις για τον ρόλο του ξένου παράγοντα [εξωτερικός, αφεντικό], στοχεύουν μια αντίπαλη πλευρά [βασιλόφρον], προσδιορίζουν τον τρόπο λειτουργίας των αντιπάλων [συκοφαντία, κυνηγητό], αναφέρονται σε ένα συγκεκριμένο αγώνα [νίκη, πάλη, επαγρύπνηση, απεργία], και στους παίχτες του αγώνα αυτού [Λαϊκός Στρατός, αγωνιστές της ελευθερίας].

Διάγραμμα 10

Αντίστοιχα από το Διάγραμμα 11 προκύπτει ότι οι προτιμήσεις της εφημερίδας Kis Újság [Μικρή Εφημερίδα] διαφέρουν σημαντικά και εκφράζουν ένα εντελώς διαφορετικό πολιτικό κόσμο.

Διάγραμμα 11

Οι λέξεις μπορούν και εδώ να ταξινομηθούν σε διάφορες συστάδες. Είναι αξιοσημείωτο ότι από το διάγραμμα απουσιάζουν λέξεις οι οποίες θα μπορούσαν να συνδεθούν άμεσα με το νόημα κάποιου αγώνα κοινωνικού ή πολιτικού. Μόνο η συστάδα καταγγελία παραπέμπει ελαφρώς σε κάτι παρόμοιο. Η ομάδα [ψήφος, δημοψήφισμα, Σοφούλης] αντιπροσωπεύει κανονικές πράξεις πολιτικής ζωής ενώ η ομάδα [συμφωνία, απόφαση, συνεργασία, δημόσια συζήτηση] υποδηλώνει σε ένα συναινετικό πνεύμα πολύ διαφορετικό από μαχητικό πνεύμα της εφημερίδας Szabad Nép [Ελεύθερος Λαός]. Γνωρίζοντας τις διαφοροποιήσεις των θέσεων για όλες τις λέξεις μεταξύ της εφημερίδας Kis Újság [Μικρή Εφημερίδα] και της εφημερίδας Szabad Nép [Ελεύθερος Λαός] μπορούμε να υπολογίσουμε (βλ. Πίνακα 5) τον μέσο όρο της απόλυτης τιμής των διαφοροποιήσεων αποκτώντας ένα σύνθετο μέτρο της απόστασης μεταξύ των δυο εντύπων.

Πίνακας 5

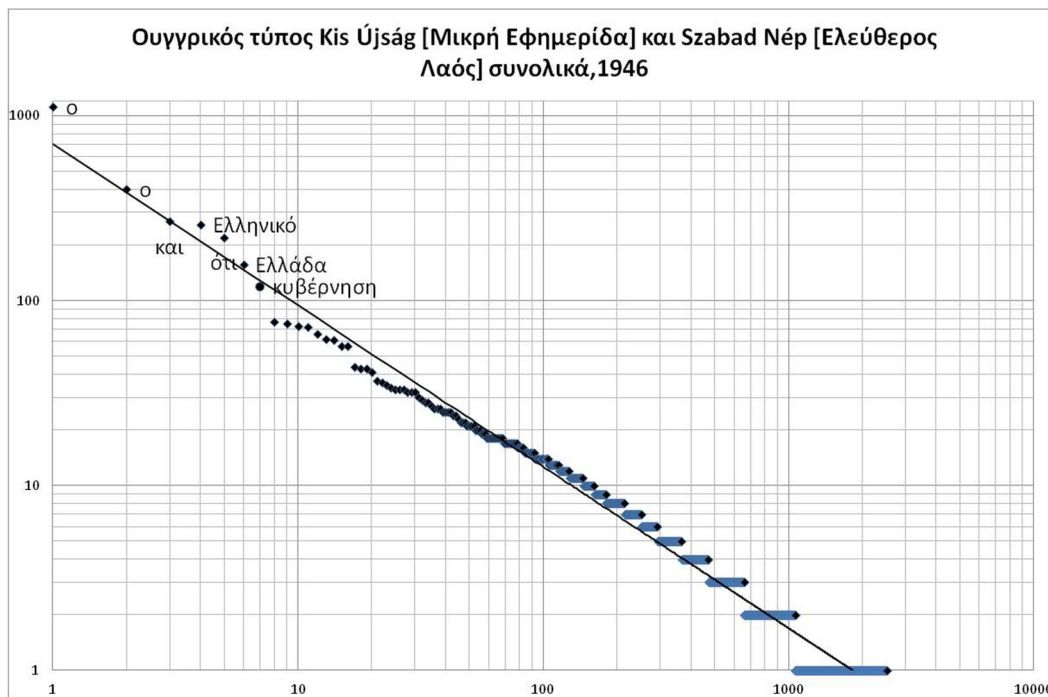
	Για όλες τις λέξεις	Για λέξεις με συχνότητα άνω των 7	Για τις κοινές λέξεις
	1.	2.	3.
Μέσος όρος	581,40	364,77	13,81

Η υψηλή τιμή στην πρώτη στήλη του Πίνακα 5 οφείλεται στο γεγονός ότι η συμπερίληψη των λέξεων που λείπουν από τη λίστα κάποιας εφημερίδας αυξάνει αυτομάτως το μέσο όρο εφόσον οι διαφοροποιήσεις των θέσεων σε αυτές τις περιπτώσεις είναι οι μεγαλύτερες. Βάση του δείκτη αυτού μπορούμε να ορίσουμε τη μέση μεταβολή μεταξύ των δυο εφημερίδων. Η ίδια μέθοδος προσφέρεται, όμως και για τον καθορισμό της μεταβολής μεταξύ τα έτη 1946-1949. Με αυτό τον τρόπο η έως τώρα συγχρονική ανάλυση μας μπορεί να μετατραπεί σε διαχρονική.

ΒΑΣΙΚΑ ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 1946-1949

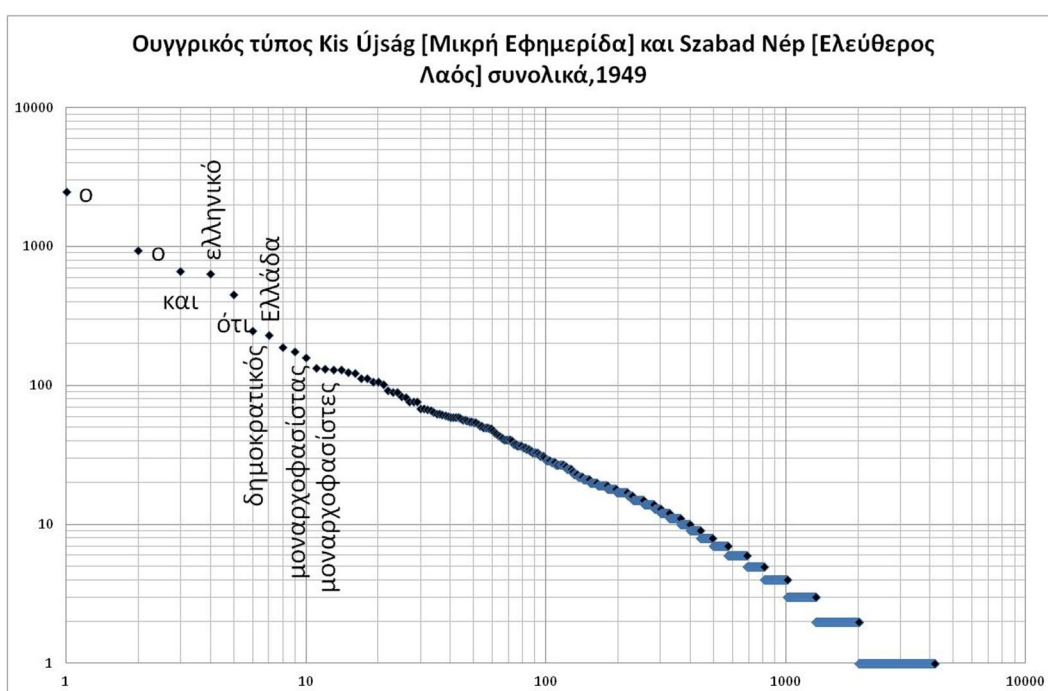
Κατ' αρχάς παρουσιάζουμε τις αθροιστικές συχνότητες των λέξεων στις εφημερίδες *Kis Újság* [Μικρή Εφημερίδα] και *Szabad Nép* [Ελεύθερος Λαός] του 1946. Το σχετικό Διάγραμμα (12_, όμως δεν μας αποκαλύπτει σημαντικά νέα γεγονότα. Η συχνότητα των λέξεων ακολουθεί ακόμα πιο πιστά τον νόμο του Zipf. Οι πιο συχνές λέξεις όμως είναι οι ήδη γνωστές.

Διάγραμμα 12 Απεικόνιση της προσαρμογής της συχνότητας των λέξεων

Αντίθετα οι αθροιστικές συχνότητες των λέξεων στις εφημερίδες *Kis Újság* [Μικρή Εφημερίδα] και *Szabad Nép* [Ελεύθερος Λαός] του 1949 αποκαλύπτουν σημαντικά νέα γεγονότα.

Διάγραμμα 13 Απεικόνιση της προσαρμογής της συχνότητας των λέξεων

Από το Διάγραμμα 13 προκύπτει ότι το επικοινωνιακό πεδίο του 1949 διαφέρει από αυτό του 1946 εφόσον εκτός από τις γνωστές από το 1946 λέξεις όπως το *Ελληνικό*, *Ελλάδα*, „*κυβέρνηση*” εμφανιστήκαν με αξιοσημείωτη συχνότητα νέες λέξεις πολιτικού περιεχομένου όπως *δημοκρατικός*, *μοναρχοφασίστας*, και *μοναρχοφασίστες*. Οι λέξεις κατά φθίνουσα σειρά του αριθμού των προτιμήσεων των εφημερίδων του 1949 παρουσιάζονται στο διάγραμμα 14, δίνοντας ακόμα περισσότερες λεπτομέρειες για τη μεταβολή αυτή.

Διάγραμμα 14

Για να έχουμε μια συγκριτική εικόνα της μεταβλητότητας του επικοινωνιακού πεδίου υπολογίσαμε (βλ. Πίνακα 6) τον μέσο όρο της απόλυτης τιμής των διαφοροποιήσεων μεταξύ διαφόρων εντύπων.

Πίνακας 6

1946			1946-1949			1949		
μεταβλητότητα μεταξύ <i>Kis Újság</i> [Μικρή Εφημερίδα] και <i>Szabad Nép</i> [Ελεύθερος Λαός]			μεταβλητότητα μεταξύ το σύνολο των άρθρων στα έτη 1946 και 1949			μεταβλητότητα μεταξύ <i>Kis Újság</i> [Μικρή Εφημερίδα] και <i>Szabad Nép</i> [Ελεύθερος Λαός]		
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Όλες οι λέξεις	Λέξεις με συχνότητα άνω των 7	Κοινές λέξεις	Όλες οι λέξεις	Λέξεις με συχνότητα άνω των 10	Κοινές λέξεις	Όλες οι λέξεις	Λέξεις με συχνότητα άνω των 10	Κοινές λέξεις
581,40	364,77	13,81	1454,25	1161,25	65,35	874,85	126,63	14,2

Από τις στήλες 4, 5 και 6 του Πίνακα 6 προκύπτει ότι η απόσταση μεταξύ των εντύπων του 1946 και του 1949 είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τις αποστάσεις οι οποίες παρουσιάζονται μεταξύ των δυο εφημερίδων το 1946 (βλ. στήλες 1, 2, 3.) ή το 1949 (βλ. στήλες 7,8,9.). Άρα οι πολιτικές εξελίξεις και η έκβαση του Εμφυλίου έχουν μεγαλύτερη επιρροή στο επικοινωνιακό πεδίο των εφημερίδων από τις πολιτικές πεποιθήσεις τους.

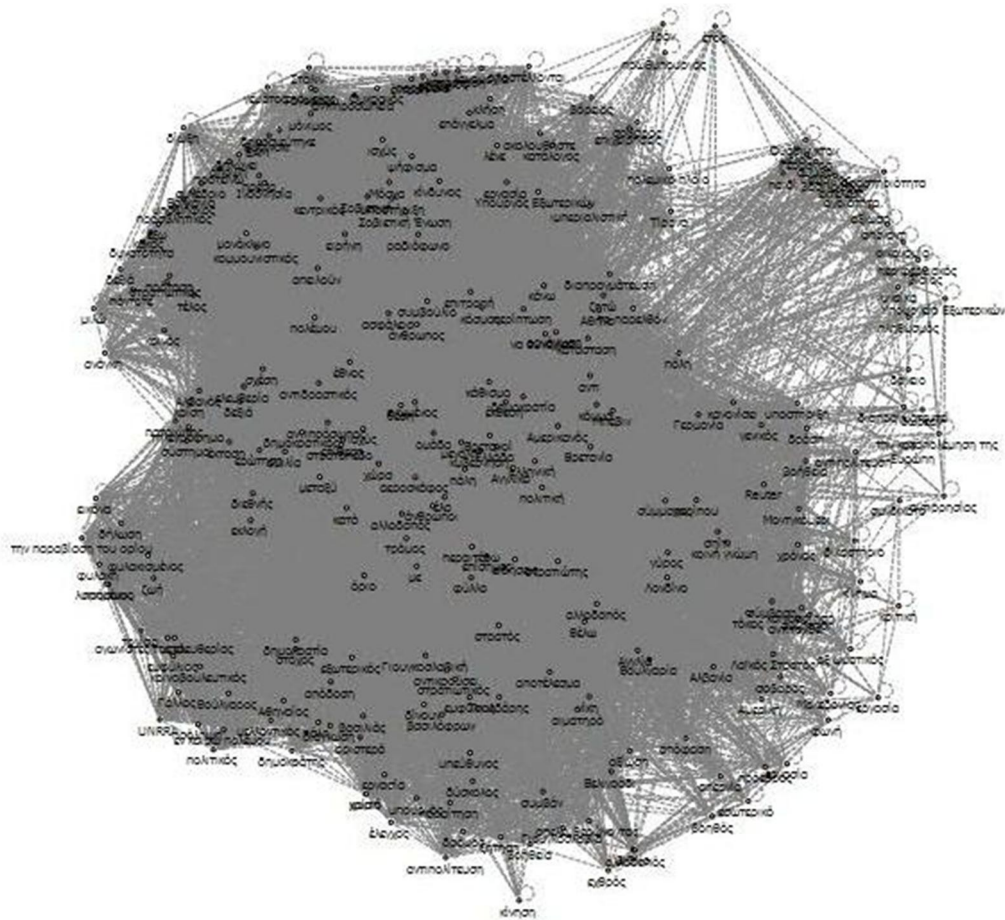
Το αποτέλεσμα σύγκρισης της μεταβλητότητας του 1946 με της μεταβλητότητας του 1949 φαίνεται να είναι λίγο αντιφατικό. Εάν στο μέτρο συμπεριληφθούν όλες οι λέξεις οι μεταβλητότητα μεταξύ της εφημερίδας Kis Újság [Μικρή Εφημερίδα] και Szabad Nép [Ελεύθερος Λαός] το 1949 φαίνεται να είναι η μεγαλύτερη (βλ. τις στήλες 7, και 1.). Η ερμηνεία του αποτελέσματος έγκειται στο γεγονός ότι το 1949 πολύ περισσότερες είναι οι λέξεις αυτές οι οποίες λείπουν από τη λίστα κάποιας εφημερίδας. Αντίθετα, όταν για τον ορισμό του μέτρου χρησιμοποιηθούν μόνο οι συχνότερες λέξεις (βλ. τις στήλες 2 και 8.) οι μεταβλητότητα μεταξύ των δυο εφημερίδων είναι σημαντικά μικρότερη το 1949 σε σχέση με το 1946. Φαίνεται ότι και αυτό το αποτέλεσμα είναι μια ένδειξη της μετάβασης από ένα πολυφωνικό σε ένα κεντρικά ελεγχόμενο σύστημα του τύπου.

ΔΙΚΤΥΟ ΛΕΞΕΩΝ

Σε αυτό το κεφάλαιο σχηματικά μόνο και παρουσιάζουμε κάποιες άμεσες επόμενες φάσεις της έρευνας αυτής. Βάση της ποσοτικής γλωσσολογικής μελέτης αποκτήσαμε ένα ολοκληρωμένο κατάλογο των λέξεων οι οποίες βρίσκονται στα άρθρα που δημοσιεύτηκαν στον ουγγρικό Τύπο σχετικά με τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο. Αυτό μας δίνει τη δυνατότητα να κατασκευάσουμε δίκτυα των λέξεων αυτών.

Στην ερευνητική ομάδα MTA-ELTE Peripato Research Group στη γλώσσα προγραμματισμού R που χρησιμεύει κυρίως για ανάλυση δεδομένων επινοήσαμε ένα πρόγραμμα με το οποίο μπορούσαμε να ανιχνεύσουμε σε πόσα άρθρα συνυπάρχει μια συγκεκριμένη λέξη με οποιαδήποτε άλλη. Βάση αυτού κατασκευάσαμε τα δίκτυα των λέξεων. Γνωρίζουμε ότι ένα δίκτυο είναι ένα σύνολο κόμβων οι οποίοι συνδέονται μεταξύ τους. Στη περίπτωση μας οι κόμβοι αποτελούνται από λέξεις ενώ ο σύνδεσμος είναι η κοινή παρουσία σε κάποιο άρθρο (βλ. Διάγραμμα 15).

Διάγραμμα 15 Δίκτυο λέξεων Szabad Nép [Ελεύθερος Λαός] 1946

Όπως αναμενόταν τα δίκτυα αυτά παρουσιάζουν ιδιαίτερη πολυπλοκότητα. Τα ανάλογα διαγράμματα είναι αρκετά συγκεχυμένα και δυσνόητα. Φυσικά, χρησιμοποιώντας τις βασικές έννοιες κοινωνικών δικτύων όπως το βαθμό κορυφής (degree) ή την κεντρικότητα ενδιάμεσότητας (betweenness centrality) μπορούμε να αποκαλύψουμε σημαντικά χαρακτηριστικά των δικτύων αυτών. Από το Διάγραμμα 16 προκύπτει εύκολα ότι η κατανομή των λέξεων βάση του βαθμού κορυφής διαφέρει ελαφρώς από τη συχνότητα των λέξεων (βλ. πχ. διάγραμμα 9). Άρα, με την μέθοδο αυτή μπορούμε να αποκαλύψουμε καινούργια χαρακτηριστικά των εντύπων.

Συνεπώς, τα άρθρα συγκροτούν κειμενικά μέσα τα οποία πρέπει να έχουν συστηματικά χαρακτηριστικά και άρα να προσφέρονται για ποσοτική ανάλυση.

Από τη σύγκριση μιας κεντροδεξιάς και μιας κομμουνιστικής εφημερίδας το 1946 διαπιστώσαμε μια ποιοτική καθώς επίσης και ποσοτική πολυφωνία του Τύπου. Η κεντροδεξιά εφημερίδα προτιμούσε έννοιες οι οποίες σχετίζονταν με φαινόμενα κανονικής πολιτικής καθημερινότητας ενώ στην κομμουνιστική επικρατούσαν έννοιες οι οποίες σχετίζονταν με τον αγώνα ενός συγκεκριμένου κοινωνικού υποκειμένου.

Η ίδια μέθοδος χρησιμοποιήθηκε και για τον καθορισμό της μεταβολής μεταξύ τα έτη 1946 και 1949. Διαπιστώσαμε ότι οι διαχρονικές εξελίξεις είχαν μεγαλύτερη επιρροή στο επικοινωνιακό πεδίο των εφημερίδων από τις πολιτικές πεποιθήσεις τους. Στο τελευταίο κεφάλαιο κατασκευάζοντας δίκτυα των λέξεων απεικονίσαμε τη γλωσσική σύνδεση πολιτικών προσώπων, οργανισμών και του ίδιου του εμφυλίου πολέμου.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΚΟ ΤΥΠΟ

Κωνσταντίνος Τσίβος*

Αποφασιστική σημασία για την πορεία της Τσεχοσλοβακίας μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου έπαιξε η Συμφωνία του Μονάχου (Σεπτέμβριος του '38). Βάσει της Συμφωνίας οι πολιτικές ηγεσίες της Βρετανίας και της Γαλλίας, επικαλούμενες την ανάγκη κατευνασμού των επιθετικών διαθέσεων του Χίτλερ, αποφάσισαν να θυσιάσουν την εδαφική ακεραιότητα της Τσεχοσλοβακίας, προσφέροντας στη ναζιστική Γερμανία τη λεγόμενη Σουδητία, δηλαδή τα εδάφη της Τσεχοσλοβακίας στα οποία κατοικούσαν περίπου δύομισι εκατομμύρια Γερμανοί. Τον Μάρτιο του 1945 ηγετικοί παράγοντες των αντιφασιστικών κομμάτων της Τσεχοσλοβακίας δημιούργησαν στη Μόσχα κυβέρνηση Εθνικού Μετώπου, υπό την ηγεσία του εξόριστου σοσιαλιστή προέδρου Έντουαρντ Μπένες. Στην κυβέρνηση συμμετείχαν ισότιμα με τρεις υπουργούς το καθένα, όλα τα τσεχικά και σλοβακικά αντιφασιστικά κόμματα. Οι κομμουνιστές, που υπήρξαν οι διαμορφωτές του κυβερνητικού προγράμματος απελευθέρωσης, κατέλαβαν τρία υπουργεία που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στον μετέπειτα προσανατολισμό της χώρας: επρόκειτο για τα υπουργεία Εσωτερικών, Γεωργίας και Πληροφοριών. Στην επικράτηση του ΚΚ Τσεχοσλοβακίας το Φεβρουάριο του 1948 σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε το υπουργείο Πληροφοριών, το οποίο υπό την καθοδήγηση του έμπειρου κομμουνιστή Βάτσλαβ Κοπέτσκι, διαμόρφωσε το μεταπολεμικό πλαίσιο λειτουργίας του ημερήσιου και περιοδικού Τύπου. Όπως θα δούμε, σε αυτό το ρευστό πολιτικό σκηνικό τα τσεχοσλοβακικά ΜΜΕ πρόβαλαν τακτικά τις εξελίξεις στην Ελλάδα.

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι να αναλύσει την πρόσληψη των γεγονότων του ελληνικού εμφυλίου πολέμου από τα τσεχοσλοβακικά ΜΜΕ. Με χρονολογική σειρά εξετάζονται οι πηγές και ο τρόπος παρουσίασης των γεγονότων του Εμφυλίου υπό το πρίσμα της αντιπαράθεσης των τσεχοσλοβακικών πολιτικών δυνάμεων πριν τον Φεβρουάριο του 1948 και μετά από αυτόν. Προκρίθηκε η μέθοδος παράθεσης τίτλων και αποσπασμάτων από σχετικά δημοσιεύματα προκειμένου ο αναγνώστης να

---

* Πανεπιστήμιο Καρόλου της Πράγας.

σχηματίζει μόνος του γνώμη για τον τρόπο παρουσίασης των γεγονότων. Τα εμβόλιμα σχόλια αποσκοπούν στον καλύτερο προσανατολισμό του αναγνώστη και δεν σχολιάζουν το περιεχόμενο των δημοσιευμάτων. Πριν την παρουσίαση του υλικού των τσεχικών εφημερίδων για τον ελληνικό Εμφύλιο θα επιχειρηθεί μια σύντομη ανασκόπηση των γεγονότων που δέσποσαν στο πολιτικό σκηνικό της Τσεχοσλοβαχίας την περίοδο 1945-1948. Θα εκτεθεί επίσης το μεταπολεμικό πλαίσιο λειτουργίας του τσεχοσλοβαχικού τύπου και το πολιτικό στίγμα των κυριότερων εφημερίδων.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΙΜΑΚΤΗ ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ 1948

Το κυβερνητικό πρόγραμμα της κυβέρνησης του Εθνικού Μετώπου στηριζόταν στην πρόσδεση της χώρας στη Σοβιετική Ένωση και στην εφαρμογή κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες προέβλεπαν την τιμωρία των συνεργατών των ναζί και την κατάσχεση των περιουσιών τους. Στο Εθνικό Μέτωπο εκτός από τους κομμουνιστές συμμετείχαν επίσης οι εθνοσοσιαλιστές του Προέδρου Μπένες, οι σοσιαλδημοκράτες, το Λαϊκό Κόμμα στο οποίο εκπροσωπούσαν οι αντιφασίστες Καθολικοί, καθώς και το Δημοκρατικό Κόμμα της Σλοβαχίας. Το Εθνικό Μέτωπο, με πρωτοβουλία του Προέδρου Μπένες, διέλυσε όλους τους υπόλοιπους πολιτικούς σχηματισμούς, καθώς οι αστοί πολιτικοί ευελπιστούσαν ότι τα κόμματά τους θα καρπώνονταν τους προπολεμικούς ψηφοφόρους των Αγροτιστών, οι οποίοι στη διάρκεια του μεσοπολέμου αποτελούσαν τη σημαντικότερη πολιτική παράταξη.²²⁸

Οι λόγοι που οδήγησαν τον έμπειρο Μπένες (υπουργός Εξωτερικών στις κυβερνήσεις του μεσοπολέμου και Πρόεδρος από το 1938) να συναινέσει στη διακυβέρνηση της χώρας με τους κομμουνιστές, στηριζόμενος στην υποστήριξη της Μόσχας, αποτελεί μέχρι σήμερα αντικείμενο αντιπαραθέσεων. Ο Μπένες προερχόταν από τις γραμμές του Τσεχοσλοβαχικών εθνοσοσιαλιστών και καθ' όλη τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έφερε βαρέως, όπως και η πλειοψηφία των συμπατριωτών του, την «προδοσία του Μονάρχου». Μετά το 1939 ο Μπένες και η εξόριστη κυβέρνησή του εγκαταστάθηκαν στο Λονδίνο. Το σημαντικότερο μετά την απελευθέρωση πρόβλημα ήταν η λύση του «εθνικού ζητήματος», δηλαδή η παρουσία σχεδόν τριών εκατομμυρίων Γερμανών (Σουδητών), που στην πλειοψηφία τους είχαν συνταχθεί με τον Χίτλερ. Ο Μπένες και οι άλλοι εξόριστοι πολιτικοί εκπρόσωποι της

²²⁸ Vojtěch Mencl, Miloš Hájek, Milan Otahal, Erika Kadlecová, *Křížovatky 20. století, Naše vojsko, Praha 1990, 183-186.*

Τσεχοσλοβακίας προέκριναν τη λύση της εθνοκάθαρσης. Αυτή η επιλογή δεν μπορούσε να βρει υποστηρικτές στη Δύση. Υποστηρίχτηκε, όμως θερμά από το Στάλιν στο όνομα της «πανσλαβικής αλληλεγγύης» και της κοινής αντιμετώπισης του «γερμανικού κινδύνου», καθώς ο Στάλιν υπολόγιζε ότι θα έπρεπε να περάσουν τουλάχιστον δυο γενιές προκειμένου να ολοκληρωθεί η «αναμόρφωση» των Γερμανών.²²⁹

Μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου υπογράφηκαν τα περίφημα «Διατάγματα Μπένες», βάσει των οποίων δυόμιση εκατομμύρια Σουδητές και μισό εκατομμύριο Ούγγροι υποχρεώθηκαν να «μετακινηθούν» εκτός Τσεχοσλοβακίας. Οι κατ' ευφημισμόν «μετακινήσεις» συνοδεύτηκαν από ανήκουστες αγριότητες, στις οποίες πρωταγωνίστησαν οι λεγόμενες «Επαναστατικές Επιτροπές» που βρισκόταν κυρίως υπό τον έλεγχο των Τσεχοσλοβάκων κομμουνιστών. Μετά τον διωγμό των Σουδητών, που αποτελούσαν το 1/5 του πληθυσμού της Τσεχοσλοβακίας καθώς και το πλεόν εύπορο δυναμικό της, άδειασαν ολόκληρες περιοχές (π.χ. από την Πράγα έφυγε το 1/3 του πληθυσμού, η γνωστή λουτρόπολη Κάρλοβι Βάρυ έμεινε σχεδόν ακατοίκητη). Στη συνέχεια οι περιοχές αυτές εποίκιστηκαν από φτωχούς Τσέχους και Σλοβάκους, ενώ οι περιουσίες των Σουδητών μοιράστηκαν από το υπουργείο Γεωργίας, το οποίο έλεγχαν οι Τσεχοσλοβάκοι κομμουνιστές. Με αυτό τον τρόπο το ΚΚ διεύρυνε σημαντικά την εκλογική του βάση και στην ύπαιθρο. Με άλλα λόγια, η «προδοσία του Μονάχου» και ο φόβος του «γερμανικού ρεβανσισμού» οδήγησαν τη μεταπολεμική ηγεσία της Τσεχοσλοβακίας, αστική και κομμουνιστική, στην αγκαλιά του Στάλιν.²³⁰ Προκειμένου να μη δυσανεστήσει τη σοβιετική ηγεσία η τσεχοσλοβάκινη κυβέρνηση το 1947 ακύρωσε τη συμμετοχή της στο Σχέδιο Μάρσαλ, μολονότι αρχικά είχε αποφασίσει να συμμετάσχει σε αυτό.²³¹

Οι κομμουνιστές εκμεταλλεόμενοι τη συμμετοχή τους στο κίνημα Αντίστασης, καθώς και την παρουσία του «απελευθερωτή Κόκκινου Στρατού», αύξησαν κατακόρυφα την αίγλη τους και τα μέλη τους, λίγους

²²⁹ Ο.π., 172-174.

²³⁰ Harold Gordon Skilling, «Stalinism and Czechoslovak Political Culture», στο Robert C. Tucker (επιμ.), *Stalinism, Essays in Historical Interpretation*, Transaction Publishers, London, 1999, 264. Για τις μεταπολεμικές εξελίξεις στην Τσεχοσλοβακία βλ. Νίκος Μαραντζίδης & Κώστας Τσίβος, *Ο ελληνικός εμφύλιος και το διεθνές κομμουνιστικό σύστημα – Το ΚΚΕ μέσα από τα τσεχικά αρχεία 1946-1968*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2012, 123-129.

²³¹ Francois Fejto, *Histoire des démocraties populaires*, Seuil, Paris, 1979 (1969), 184.

μήνες μετά τον πόλεμο, ξεπέρασαν το ένα εκατομμύριο.²³² Ενεργώντας προνοητικά απαγόρευσαν στα μέλη και τους οπαδούς των σοσιαλδημοκρατών και των εθνοσοσιαλιστών να ενταχθούν στις γραμμές τους, συμβουλευόντας τους να δημιουργήσουν αριστερές φράξιες στα ίδια τα κόμματά τους. Επίσης, είχαν υπό τον έλεγχό τους επιφανή στελέχη όλων των αστικών κομμάτων που συμμετείχαν στο Εθνικό Μέτωπο. Στις εκλογές που διεξήχθησαν το Μάιο του 1946 το Κομμουνιστικό Κόμμα (ΚΚ) ήρθε πρώτο αποσπώντας το 38% ψήφων, το υψηλότερο ποσοστό που έλαβε ποτέ ευρωπαϊκό ΚΚ σε ελεύθερες εκλογές. Οι εθνοσοσιαλιστές, που περίμεναν να πρωτεύσουν, ήρθαν δεύτεροι με 18%, το καθολικό Λαϊκό Κόμμα τρίτο με 15%, το σλοβακικό Δημοκρατικό Κόμμα έλαβε σε εθνικό επίπεδο 14%, ενώ στη Σλοβακία το 60%, και οι σοσιαλδημοκράτες έλαβαν 12%.²³³

Οι ηγέτες των αστικών κομμάτων απέδωσαν τη νίκη των κομμουνιστών στη γενικότερη μεταπολεμική ευφορία, αναμένοντας ότι τα ποσοστά τους θα υποστούν κάμψη τα επόμενα χρόνια. Και τα πέντε κόμματα συμμετείχαν στη νέα κυβέρνηση του Εθνικού Μετώπου, υπό την ηγεσία του κομμουνιστή πρωθυπουργού Κλέμεντ Γκότβαλντ. Δίνοντας βάση στις προκηρύξεις των Τσεχοσλοβάκων κομμουνιστών για συναινετική επιλογή ενός εθνικού δρόμου προς τον σοσιαλισμό, οι ηγέτες των αστικών κομμάτων θεωρούσαν υποχρέωσή τους να συνεργαστούν με τους κομμουνιστές στα δημοκρατικά πλαίσια λειτουργίας του Εθνικού Μετώπου. Οι κομμουνιστές θέτοντας υπό τον έλεγχό τους το καίριο υπουργείο Εσωτερικών προέβαλαν ολοένα και πιο ριζοσπαστικούς στόχους. Σε αντίθεση με τους αντιπάλους τους δεν επαναπαύτηκαν στις κοινοβουλευτικές μεθόδους δράσης. Ευθύς εξαρχής είχαν ένα σαφέστατο στρατηγικό στόχο: «Στόχος μας είναι η εξουσία, όλα τα άλλα είναι δευτερεύοντα», δήλωσε χαρακτηριστικά ο Γκότβαλντ, λίγο μετά την κριτική που δέχτηκε στην ιδρυτική διάσκεψη του Ινφομπυρό στη Σκάρσκα Πορούμπα της Πολωνίας (1947) από στελέχη άλλων ΚΚ (Γιουγκοσλαβίας, Ρουμανίας), τα οποία κατηγόρησαν τους Τσεχοσλοβάκους συντρόφους τους για «λεγκαλιστικές αυταπάτες».²³⁴

Η ευκαιρία δόθηκε το Φεβρουάριο του 1948 όταν οι μη κομμουνιστές υπουργοί της κυβέρνησης Γκότβαλντ επέδωσαν τις παραιτήσεις τους ως ένδειξη διαμαρτυρίας για τη γενίκευση των αντιδημοκρατικών μεθοδεύσεων

²³² Για την ιστορία του ΚΚ Τσεχοσλοβακίας μέχρι το Φεβρουάριο του 1948 βλ. Jacques Rupnik, *Dějiny Komunistické strany Československa*, Academia, Praha, 2002.

²³³ Νίκος Μαραντζίδης & Κώστας Τσίβος, *ό.π.*, 124-125

²³⁴ Majstorović, Vojin, «The Rise and Fall of the Yugoslav-Soviet Alliance, 1945-1948», *Past Imperfect* 16 (2010), 150.

που προωθούσε το κομμουνιστικό υπουργείο Εσωτερικών.²³⁵ Οι αστοί πολιτικοί ευελπιστούσαν ότι ο Πρόεδρος Μπένες θα διέλυε την κυβέρνηση προκηρύσσοντας πρόωρες εκλογές, τις οποίες, όπως πίστευαν, θα κέρδιζαν. Οι κομμουνιστές κινητοποιώντας τους οπαδούς τους και ιδρύοντας ένοπλα σώματα Λαϊκής Πολιτοφυλακής εκβίασαν τον Πρόεδρο Μπένες να διορίσει νέο κυβερνητικό σχήμα αποτελούμενο από κομμουνιστές και συνεργάσιμους υπουργούς από τις αριστερές φράξιες των πρώην συμμάχων τους. Στις 25 Φεβρουαρίου ο Κλέμεντ Γκότβαλντ ανακοίνωνε θριαμβευτικά στους εκατοντάδες χιλιάδες διαδηλωτές που βρισκόταν στην πλατεία της Παλαιάς Πόλης της Πράγας ότι ο πρόεδρος Μπένες αποδέχτηκε όλα τα αιτήματα των κομμουνιστών. Ένα τετράμηνο αργότερα ο πρόεδρος Μπένες πέθανε και τα καθήκοντά του ανέλαβε ο Γκότβαλντ, «ο πρώτος εργάτης πρόεδρος». Τα γεγονότα που οδήγησαν το Φεβρουάριο του 1948 στη μονοπωλιακή ανάληψη της εξουσίας από τους κομμουνιστές, αναφέρονται σήμερα ως «πραξικόπημα της Πράγας». Τσέχοι και ξένοι ιστορικοί ασπάστηκαν έτσι την σχετική ορολογία των ηττημένων του 1948.²³⁶ Αντίθετα, οι Τσεχοσλοβάκοι κομμουνιστές χαρακτήριζαν την επανάστασή τους «νικηφόρο Φλεβάρη του εργαζόμενου λαού» καθιερώνοντας την 25η Φεβρουαρίου ως επίσημη αργία. Ο γνωστός Τσέχος ιστορικός Κάρελ Καπλάν χρησιμοποιεί για τα γεγονότα του 1948 τον χαρακτηρισμό «αναίμακτη επανάσταση», εντοπίζοντας ορισμένες ιδιαιτερότητες στον τρόπο που οι Τσεχοσλοβάκοι κομμουνιστές κατέλαβαν την εξουσία, σε σχέση με τα υπόλοιπα «λαϊκοδημοκρατικά καθεστώτα».²³⁷ Οι ιδιαιτερότητες της Τσεχοσλοβακίας θα μπορούσαν να συνοψισθούν στα εξής:

Η «αναίμακτη επανάσταση» έγινε χωρίς άμεση ανάμιξη σοβιετικών στρατευμάτων. Η Τσεχοσλοβακία ήταν η μοναδική χώρα της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που τα σοβιετικά στρατεύματα εγκατέλειψαν αμέσως μετά την απελευθέρωσή της από τους ναζί.

Η κατάληψη της εξουσίας έγινε με καθόλα νομότυπες διαδικασίες: ο αστός πρόεδρος Έντουαρντ Μπένες αποδέχτηκε την παραίτηση των μη κομμουνιστών υπουργών της κυβερνητικής συμμαχίας δίνοντας την έγκρισή

²³⁵ Για το «Χρονικό του Φλεβάρη» βλ. τη μαρτυρία του τότε διοικητή της Κρατικής Ασφάλειας: Jindřich Veselý, *Kronika únorových dnů, Státní nakl. Politické literatury, Praha 1959*, 64-73.

²³⁶ H. Gordon Skilling, "People's Democracy, The Proletarian Dictatorship and the Czechoslovak Path to Socialism", *American Slavic and East European Review* 10 (2), 1951.

²³⁷ Karel Kaplan, *Nekrvavá revoluce*, Sixty-Eight Publishers, Toronto, 1985.

του στον Γκότβαλντ να συμπληρώσει το υπουργικό συμβούλιο με άτομα ανήκαν ή συνεργάζονταν με το ΚΚ Τσεχοσλοβακίας.

ΤΟ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΟ ΣΚΗΝΙΚΟ ΤΩΝ ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΚΩΝ ΜΜΕ

Αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου στην Τσεχοσλοβακία άλλαξε ριζικά το σκηνικό των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Η κυβέρνηση του Εθνικού Μετώπου πρόβαλε την άποψη ότι οι εφημερίδες και τα περιοδικά αποτελούν εθνική περιουσία και γι' αυτό δεν επιτρέπεται να αποτελούν αντικείμενο κερδοσκοπίας ατόμων ή ομάδων εκδοτών. Ο ίδιος ο Πρόεδρος Μπένες σημείωνε ότι η δημοσιογραφία αποτελεί δημόσια υπηρεσία προβάλλοντας το επιχείρημα ότι «η αχαλίνωτη (προπολεμική) ελευθερία στον χώρο του τύπου δεν πρόκειται να επαναληφθεί».²³⁸ Η ιδέα ότι ο τύπος πρέπει να αντιμετωπίζεται ως κοινωνικό αγαθό και όχι ως μέσο κερδοσκοπίας συμβάδιζε με την πανίσχυρη τάση για εθνικοποιήσεις μεγάλων και μεσαίων επιχειρήσεων. Επισημαίνεται, ότι αυτή την τάση την προωθούσαν με τον ίδιο ζήλο όχι μόνον οι κομμουνιστές αλλά και οι εκπρόσωποι των υπολοίπων κομμάτων που συμμετείχαν στο Εθνικό Μέτωπο.

Σύμφωνα με τη γνώμη του υπουργού Πληροφοριών Βάτσλαβ Κοπέτσκι ο τύπος έπρεπε να εξυπηρετεί τους στόχους και το πρόγραμμα του Εθνικού Μετώπου. Ήδη στις 18 Μαΐου 1945 η κυβέρνηση του Εθνικού Μετώπου απαγόρευσε την έκδοση όλων των περιοδικών που δεν ανήκαν στα συνεργαζόμενα κόμματα. Διακόπηκε η έκδοση γνωστών εφημερίδων οι οποίες προπολεμικά εκδίδονταν με την υποστήριξη των Αγροτιστών. Παράλληλα επανέλαβαν την έκδοσή τους εφημερίδες που την περίοδο της Κατοχής έπαψαν να εκδίδονται, ενώ πρωτοεμφανίστηκαν τίτλοι που εκδίδονταν από μαζικές οργανώσεις που δρούσαν στο πλευρό του Εθνικού Μετώπου, όπως συνδικάτα, συνεταιρισμοί, στρατός, οργανώσεις νεολαίας κλπ.²³⁹

Ο Κοπέτσκι επικαλούμενος προβλήματα επάρκειας χάρτου ενέκρινε το 1946 την έκδοση 10 εφημερίδων παντσεχικής εμβέλειας. Παραθέτουμε εν συντομία το στίγμα και το τιράζ της κάθε εφημερίδας: Η Rudé Právo (Ρούντε Πράβο - Ερυθρό Δίκαιο) αποτελούσε το κεντρικό όργανο της Κεντρικής Επιτροπής (ΚΕ) του ΚΚ Τσεχοσλοβακίας και η κυκλοφορία της έφτανε τα 500.000 αντίτυπα σε μια χώρα με δέκα εκατομμύρια κατοίκους και μηδενικό

²³⁸ Petr Bednařík, „Český tisk v letech 1945-1948“, στο Jakub Končelík – Barbara Kopplová – Ivana Prážová – Jiří Vykoukal (επιμ.) *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III Media. Teritoriální studia*, Matfypress, Praha, 2004, 132.

²³⁹ Karel Zieris, *Nové základy českého periodického tisku*, Orbis, Praha, 1947.

αναλφαβητισμό. Δεύτερη μεγαλύτερη εφημερίδα ήταν η *Svobodné Slovo* (Σβόμποντνε Σλόβο - Ελεύθερος Λόγος) με 300.000 αντίτυπα του Εθνικού Σοσιαλιστικού Κόμματος από το οποίο προερχόταν και ο Πρόεδρος Μπένες. Η *Práce* (Πράτσε - Εργασία) ήταν η εφημερίδα των συνδικάτων με κυκλοφορία 250.000 αντίτυπα, ενώ η *Právo Lidu* (Πράβο Λίντου - Δίκαιο του Λαού) με 190.000 αντίτυπα ήταν η εφημερίδα των σοσιαλδημοκρατών. Η *Lidová Demokracie* (Λίντοβα Ντεμοκράτιε - Λαϊκή Δημοκρατία) με 185.000 φύλλα ήταν η εφημερίδα των χριστιανοδημοκρατών, *Zemědělské Noviny* (Ζεμιεντέλσκε Νόβινυ - Αγροτική Εφημερίδα) με 120.000 φύλλα ήταν η εφημερίδα των αγροτικών συνεταιρισμών, η *Mladá Fronta* (Μλάντα Φρόντα - Νεανικό Μέτωπο) με 80.000 φύλλα ήταν η εφημερίδα της Ένωσης Τσεχικής Νεολαίας, ενώ με χαμηλότερο τιράζ εκδιδόταν σε καθημερινή βάση η εφημερίδα του στρατού *Obrana Lidu* (Ομπράνα Λίντου - Λαϊκή Άμυνα), η *Svobodné Noviny* (Σβόμποντνι Νόβινυ - Ελεύθερη Εφημερίδα) των πολιτιστικών οργανώσεων και *Národní Osвобоzení* (Νάροντνι Οσβομπόζενι - Εθνική Απελευθέρωση) των Τσέχων λεγεωνάριων. Αντίστοιχα κάθε κόμμα του Εθνικού Μετώπου εξέδιδε δικούς του τίτλους σε επίπεδο νομού ή περιφέρειας.²⁴⁰

Σημειώνεται ότι μετά τον πόλεμο και μέχρι το Φεβρουάριο του 1948 δεν υπήρξε οποιαδήποτε μορφή επίσημης λογοκρισίας. Μερικές φορές, ωστόσο ένταση στις σχέσεις του κομμουνιστή υπουργού Κοπέτσκι και ορισμένων εντύπων που δεν συμβάδισαν με τη γραμμή του ΚΚ Τσεχοσλοβακίας. Ένα από αυτά τα επεισόδια αφορούσε π.χ. πρωτοβουλία των μη κομμουνιστών δημοτικών συμβούλων της Πράγας που δεν ήθελαν να επιτρέψουν τη διοργάνωση συγκέντρωσης αλληλεγγύης προς την «δημοκρατική Ελλάδα», με άλλα λόγια προς την κυβέρνηση του Μάρκου Βαφειάδη. Μέχρι το 1948 δεν υπήρχαν περιορισμοί ως προς την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Μετά τη διαγραφή ή και φυλάκιση 100 περίπου συντακτών, που την περίοδο της Κατοχής συνεργάστηκαν με τους ναζί, όλοι οι δημοσιογράφοι μπορούσαν να ασκούν ελεύθερα το επάγγελμά τους. Και τότε όμως, όπως εξάλλου και σήμερα, όλοι καταλάβαιναν ότι υπήρχαν θέματα

²⁴⁰ Η τακτική που ακολουθήθηκε μεταπολεμικά στη γειτονική Σλοβακία – με τους τίτλους της οποίας δεν θα ασχοληθούμε ιδιαίτερα στο συγκεκριμένο άρθρο – ήταν αρκετά διαφορετική. Ο γραμματέας του σλοβακικού υπουργείου Πληροφοριών, Σάμουελ Μπέλους, ο οποίος ανήκε στο Δημοκρατικό Κόμμα, δεν απαγόρευσε την έκδοση εφημερίδων που ανήκαν σε ιδιωτικά πρόσωπα. Έτσι μέχρι το 1948 στη Σλοβακία εκδίδονταν και έντυπα που δεν ανήκαν αποκλειστικά στα κόμματα ή στις φιλικές με το Εθνικό Μέτωπο μαζικές οργανώσεις.

ταμπού τα οποία δεν τολμούσαν να θίξουν. Εκτός επισήμου γραμμής θεωρούνταν άρθρα επικριτικά για τον πρόεδρο Μπένες, ρεπορτάζ για τη βίαιη εκδίωξη των Γερμανών της Σουδητίας, άρθρα για τις συνθήκες που επικρατούσαν στον τσεχοσλοβάκιμο στρατό ή για τις επιλογές της Σοβιετικής Ένωσης. Όσοι δημοσιογράφοι τόλμησαν να αναφερθούν σε κάποιο από τα παραπάνω θέματα ή να ασκήσουν κριτική στις επιλογές του ΚΚ Τσεχοσλοβακίας υποχρεώθηκαν αμέσως μετά το Φεβρουάριο του 1948 να εγκαταλείψουν τη χώρα.²⁴¹

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΣΤΑ ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΜΕΝΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ ΤΣΕΧΙΚΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

Στο αρχείο του τσεχοσλοβάκιμου υπουργείου Εξωτερικών, το οποίο αποτελεί τμήμα του Εθνικού Αρχείου της Πράγας, εντοπίσαμε συνολικά έξι φακέλους οι οποίοι περιέχουν συνολικά 674 αποδελτιωμένα δημοσιεύματα κυρίως τσεχικών, σλοβακικών αλλά και γνωστών διεθνών εντύπων σχετικά με τις εξελίξεις στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1945 - 1950.²⁴² Τα 471 δημοσιεύματα προέρχονται από εφημερίδες της Τσεχοσλοβακίας, ενώ 203 δημοσιεύματα προέρχονται από αγγλικές, αμερικανικές, ρωσικές, γιουγκοσλαβικές κ.α. εφημερίδες. Ιδιαίτερα προβληματική παραμένει η ταξινόμηση αυτού του αρχειακού υλικού. Στους περισσότερους φακέλους δεν γίνεται με χρονολογικά κριτήρια αλλά με κάποια δυσνόητα πολιτικο-γεωγραφικά κριτήρια που επιτείνουν την ασάφεια. Καθώς οι φάκελοι δεν φέρουν χαρακτηρισμό επιχειρήσαμε μια χρονολογική ταξινόμηση του υλικού λαμβάνοντας ως βάση το θέμα της πλειονότητας των δημοσιευμάτων που περιέχει ο συγκεκριμένος φάκελος. Έτσι:

Ο φάκελος MZV – VA 863 περιέχει δυο υποφάκελους και συνολικά 319 δημοσιεύματα. Ο πρώτος υποφάκελος καλύπτει την περίοδο 1945-1947 και υπάρχουν σε αυτόν 116 αποδελτιωμένα δημοσιεύματα. Πρόκειται κυρίως για μονόστηλες ειδήσεις και άλλα ειδησεογραφικά δημοσιεύματα μη τσεχοσλοβακικών εφημερίδων που αναφέρονται στις τρέχουσες εξελίξεις στην

²⁴¹ Μεταξύ των τελευταίων και οι δημοσιογράφοι Φέρντιναντ Πέροουτκα και Πάβελ Τίγκριντ οι οποίοι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στα τσεχικά σάμιζντα που εκδίδονταν στο εξωτερικό καθ' όλη τη διάρκεια της κομμουνιστικής περιόδου (1948-1989).

²⁴² Národní Archiv Praha, Ministerstvo zahraničních věcí – MZV (Εθνικό Αρχείο Πράγας, Υπουργείο Εξωτερικών Υποθέσεων). Πρόκειται για τους φακέλους με τους κωδικούς MZV – VA 863 – 867 και τον φάκελο MZV – VA II 465.

Ελλάδα. Στον δεύτερο υποφάκελο της περιόδου 1948-51 υπάρχουν 203 δημοσιεύματα, στην πλειοψηφία τους επίσης από μη τσεχοσλοβακικά έντυπα.

Ο φάκελος MZV – VA 864 περιέχει 158 δημοσιεύματα τσεχοσλοβακικών εφημερίδων, τα οποία καλύπτουν την περίοδο 1945-1951. Αναφέρονται στις κυριότερες πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Κεντρικά σημεία αναφοράς οι εκλογές του 1946, το δημοψήφισμα για το πολιτειακό, οι ανασχηματισμοί κυβερνήσεων στην Αθήνα, η σύσταση της κυβέρνησης του Βουνού. Αρκετά δημοσιεύματα αναφέρονται στις δίκες, τις θανατικές καταδίκες, ενώ υπάρχουν και ειδήσεις για την πορεία των πολεμικών συγκρούσεων.

Ο φάκελος MZV – VA 865 περιέχει 80 δημοσιεύματα τσεχοσλοβακικών εντύπων. Ο πρώτος υποφάκελος περιέχει κυρίως ειδήσεις για τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα: Εκλογές, δημοψήφισμα, δικαστικές αποφάσεις κλπ. Στο δεύτερο υποφάκελο υπάρχουν 18 άρθρα τα οποία αναφέρονται στις σχέσεις Ελλάδας – Αλβανίας, όπως και στο ενδεχόμενο εμπλοκής της Τουρκίας στον ελληνικό Εμφύλιο.

Ο φάκελος MZV – VA 866 περιέχει 30 δημοσιεύματα τσεχοσλοβακικών εντύπων τα οποία καλύπτουν την περίοδο 1946-1950 και αναφέρονται κυρίως στην εμπλοκή της Γιουγκοσλαβίας στον ελληνικό εμφύλιο. Τα περισσότερα αναφέρουν ως πηγή το ραδιοφωνικό σταθμό «Ελεύθερη Ελλάδα» και στηλιτεύουν την «προδοσία του Τίτο».

Ο φάκελος MZV – VA 867 περιέχει 46 δημοσιεύματα τσεχοσλοβακικών εντύπων και αφορούν κυρίως στην εμπλοκή του αμερικανικού παράγοντα στον Εμφύλιο.

Τέλος, ο φάκελος MZV – VA II 465 περιέχει 40 δημοσιεύματα τσεχοσλοβακικών εφημερίδων της περιόδου 1945-1951. Θεματικά περιέχει ειδήσεις για την πορεία των ελληνο-τσεχοσλοβακικών σχέσεων. Αρκετά δημοσιεύματα αναφέρονται στην άφιξη των παιδιών προσφύγων το 1948 ή σε εκδηλώσεις συμπαραστάσης του Τσεχοσλοβακικο-ελληνικού Συνδέσμου Φιλίας προς την «δημοκρατική Ελλάδα».

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΚΚΕ

Σε ότι αφορά τις πηγές από τις οποίες αντλούνται οι σχετικές με τον Εμφύλιο πληροφορίες, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, ειδικά την περίοδο 1945-1948, πρόκειται για ανταποκρίσεις διεθνών ειδησεογραφικών πρακτορείων ή σε μικρότερο βαθμό αναπαραγωγή πληροφοριών ή άρθρων γνωστών διεθνών εφημερίδων όπως οι Times, η Daily Mirror, η σοβιετική Pravda ή η

γιουγκοσλαβική Borba. Τα περισσότερα δημοσιεύματα αυτής της περιόδου επικαλούνται ως πηγή το Reuter ή το σοβιετικό TASS όπως και αμερικανικά UP και Associated Press. Μερικά δημοσιεύματα μέχρι τις αρχές του 1948 επικαλούνταν επίσης ως πηγή το γιουγκοσλαβικό πρακτορείο Tanjung. Από το 1947 όλο και πιο τακτικά αρχίζουν να εμφανίζονται δημοσιεύματα που επικαλούνται ως πηγή το – ούτως ειπείν – κομματικό πρακτορείο Telepress, το οποίο ιδρύθηκε και στελεχώθηκε με τον ίδιο τρόπο που λειτούργησαν τα άλλα κομματικά πρακτορεία σε διάφορες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες.²⁴³ Ο μηχανισμός αυτός προωθούσε στα τσεχοσλοβάκικα έντυπα μεταφρασμένα τα ανακοινωθέντα του Δημοκρατικού Στρατού της Ελλάδας – ΔΣΕ ή τις ανακοινώσεις του ΚΚΕ, έτσι όπως τις αναμετέδιδε ο κομματικός ραδιοφωνικός σταθμός «Ελεύθερη Ελλάδα».²⁴⁴

Σε σχέση με το εξεταζόμενο ειδησεογραφικό υλικό αρκετά χαμηλό παραμένει το ποσοστό των σχολίων, των επώνυμων άρθρων ή των αυθεντικών ρεπορτάζ σχετικά με την κατάσταση στην Ελλάδα και την πορεία του Εμφυλίου. Συνολικά καταμετρήσαμε 32 επώνυμα ρεπορτάζ, άρθρα ή σχόλια. Τα 14 εξ αυτών τα υπογράφουν Έλληνες, ενώ τα υπόλοιπα 18 Τσέχοι δημοσιογράφοι και σχολιαστές. Σημειώνεται ότι μόνο τα ρεπορτάζ της Μάριε Χολέτσκοβα (1946) και του Ζντένιεκ Νόχατς (1948) αποτελούν προϊόντα επιτόπιας έρευνας στην Ελλάδα, χωρίς ωστόσο να έχουν κάποια ιδιαίτερη ειδησεογραφική αξία. Σε ότι αφορά τους Έλληνες αρθρογράφους: οκτώ άρθρα φέρουν την υπογραφή του δημοσιογράφου Γιάννη Γεωργιάδη, ο οποίος σε ορισμένα αρχειακά τεκμήρια φέρεται ως ανταποκριτής του Ριζοσπάστη στην Πράγα. Τα άρθρα δημοσιεύονται σε διαφορετικές εφημερίδες από το Μάιο του 1946 έως τον Σεπτέμβριο του 1947.²⁴⁵ Τρία άρθρα φέρουν την υπογραφή

²⁴³ Λεπτομέρειες για τη λειτουργία των κατά τόπους πρακτορείων του ΚΚΕ βλ. Λευτέρης Μαυροειδής, «Το «HELLAS PRESSE» της Σόφιας», *Αρχειοτάξιο*, 8 (Μάιος 2006), 173- 185.

²⁴⁴ Για τη λειτουργία του μηχανισμού πληροφόρησης του ΚΚΕ βλ. Άννα Ματθαίου & Πόπη Πολέμη, *Η εκδοτική περιπέτεια των ελλήνων κομμουνιστών – Από το βουνό στην υπερορία, 1947-1968*, Βιβλιόραμα – ΑΣΚΙ, 2003, Αθήνα, 19-36. Ειδικότερα για τη λειτουργία του ρ/σ «Ελεύθερη Ελλάδα» βλ. Βάσω Ψιμούλη, «Η φωνή του κόμματος στα πέτρινα χρόνια: Αρχείο του ραδιοφωνικού σταθμού Ελεύθερη Ελλάδα / Φωνή της Αλήθειας», *Αρχειοτάξιο*, 1 (Ιούνιος 2001), 14-23.

²⁴⁵ Προφανώς πρόκειται για τον Γιάννη Μαλκότση – Γεωργιάδη, ηλικίας περίπου 40 ετών με καταγωγή από τη Βάρνα της Βουλγαρίας, τον οποίο βρίσκουμε ενταγμένο από το 1948 στο μεταφραστικό μηχανισμό του ΚΚΕ που εργάζεται αρχικά στο Μπούλκες και στη συνέχεια στο Βουκουρέστι. Άννα Ματθαίου & Πόπη Πολέμη, *ό.π.*, 32.

του Μιλτιάδη Πορφυρογένη, ένα του Σεραφείμ Μάξιμου,²⁴⁶ ένα του Θανάση Γεωργίου,²⁴⁷ ενώ ένα φέρει την υπογραφή Ντίνος Ξένος (προφανώς πρόκειται για ψευδώνυμο). Για να κατανοήσουμε πληρέστερα την παρέμβαση του ΚΚΕ στον πόλεμο της προπαγάνδας θα ήταν χρήσιμο να προσθέσουμε ορισμένες πληροφορίες για τον μηχανισμό εκπροσώπησης – ενημέρωσης που έστησε η ηγεσία του ΚΚΕ στην Πράγα, στα άτομα που τον στελέχωσαν όπως και στις ιδιαίτερες σχέσεις τους με την Τσεχοσλοβακία.

Ήδη από το 1945 στο υπουργείο Πληροφοριών άρχισε να λειτουργεί Γραφείο Ελλάδας, υπεύθυνη του οποίου ήταν η ελληνίστρια δικηγόρος Μιλοσλάβα Βιβέγκοβα. Με πρωτοβουλία της ιδρύθηκε το 1946 ο Τσεχοσλοβακικο-ελληνικός Σύνδεσμος, ο οποίος έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διοργάνωση εκδηλώσεων συμπαραστάσης και εράνων προς τους αγωνιστές της «Ελεύθερης Ελλάδας». Ιδιαίτερα καθοριστικός υπήρξε ο ρόλος του Συνδέσμου στη μεταγενέστερη περίοδο, ειδικά σε ότι αφορά την προετοιμασία υποδοχής των παιδιών πολιτικών προσφύγων την άνοιξη του 1948.²⁴⁸ Στον Σύνδεσμο δραστηριοποιήθηκαν αρκετές ανεξάρτητες προσωπικότητες από το χώρο της διανόησης και της επιστήμης, χωρίς οι περισσότεροι από αυτούς να ανήκουν στο ΚΚ Τσεχοσλοβακίας. Η Μ. Βιβέγκοβα, γνώστης της ελληνικής γλώσσας, υπήρξε γραμματέας του Συνδέσμου και διατηρούσε επικοινωνία με τον Μιλτιάδη Πορφυρογένη. Ο Πορφυρογένης πραγματοποιούσε τακτικά επισκέψεις στην Πράγα και, κατά τα φαινόμενα, είχε την ευθύνη της καθοδήγησης του μηχανισμού που εκπροσωπούσε το ΚΚΕ στην τσεχοσλοβακική πρωτεύουσα. Επικεφαλής αυτού του μηχανισμού ήταν ο βολιώτης δικηγόρος Δημήτρης Παπάς, ο οποίος έφτασε το 1946 στην Πράγα για ιατρικούς λόγους.²⁴⁹ Την ίδια χρονιά ο Δ. Παπάς προσλήφθηκε ως εξωτερικός συνεργάτης στο υπουργείο Πληροφοριών, ενώ παράλληλα άρχισε να εργάζεται στη σύνταξη των ελληνικών εκπομπών του τσεχοσλοβακικού ραδιοφώνου. Το Δεκέμβριο του 1947 ο Μιλτιάδης Πορφυρογένης, λίγο πριν αναχωρήσει για την Ελεύθερη Ελλάδα, όπου επρόκειτο να αναλάβει το χαρτοφυλάκιο του υπουργείου Δικαιοσύνης της ΠΔΚ, έχρισε τον Παπά επίσημο εκπρόσωπο του ΚΚΕ στην Τσεχοσλοβακία. Ο

²⁴⁶ Λεπτομέρειες για τον Σ. Μάξιμο βλ. «Αφιέρωμα στον Σεραφείμ Μάξιμο», *Αρχαιοτάξιο*, 3 (Μάιος 2001), 50-89.

²⁴⁷ Πρώην συντάκτης της «Ελεύθερης Ελλάδας», επικεφαλής του αντίστοιχου κομματικού πρακτορείου στο Βερολίνο. Βλ. Λευτέρης Μαυροειδής, *ό.π.*

²⁴⁸ Για τους σκοπούς του Τσεχοσλοβακικο-ελληνικού Συνδέσμου βλ. Νίκος Μαραντζίδης & Κώστας Τσίβος, *ό.π.*, 170.

²⁴⁹ Για τη δράση του Δ. Παπά στην Πράγα βλ. Konstantinos Tsivos, *Doc. Dimitrios Papas – zakladatel lektorátu Novořecké filologie na UK*, Auriga, LVI, 2014, 66-75.

Παπάς από τη θέση του ανέπτυξε δράση όχι μόνο στον ενημερωτικό αλλά και στον εκδοτικό τομέα. Στην ενημερωτική εκστρατεία συναντάμε επίσης τον Γιάννη Γεωργιάδη ο οποίος, όπως αναφέραμε, το 1946-1947 εμφανίστηκε με οκτώ άρθρα του σε διαφορετικές τσεχικές εφημερίδες. Για το πρόσωπο του Γιάννη Γεωργιάδη γνωρίζουμε μόνο ότι εμφανίστηκε ως ανταποκριτής του Ριζοσπάστη στην Πράγα, ενώ τα ίχνη του ουσιαστικά χάνονται μετά το 1948. Τον Φεβρουάριο του 1949, μετά την απέλασή του από το Παρίσι, ήρθε στην Πράγα και ο Σεραφείμ Μάξιμος, πρώην ηγετικό στέλεχος του ΚΚΕ, τον οποίο συνέδεε κοινή γνωριμία και κοινή καταγωγή με τον Νίκο Ζαχαριάδη. Παρά τις αδιαμφισβήτητες γνώσεις του και την πολυγλωσσία του ο Μάξιμος, πέρα από λίγες δημόσιες εμφανίσεις, δεν φαίνεται να διαδραμάτισε άλλο ρόλο στην Τσεχοσλοβακία, προφανώς επειδή θεωρούνταν στιγματισμένος λόγω της προπολεμικής διαγραφής του από το ΚΚΕ. Ο Μιλτιάδης Πορφυρογένης κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου των επισκέψεών του στην Πράγα πραγματοποιούσε επίσης δημόσιες εμφανίσεις ή είχε συναντήσεις με ηγετικά στελέχη του ΚΚ Τσεχοσλοβακίας. Η παρουσία του Πορφυρογένη στην Πράγα τεκμηριώνεται με την περιστασιακή δημοσίευση δηλώσεών του σε τσεχικά έντυπα, όσο και με τη δημοσίευση τριών επωνύμων άρθρων του. Η «αδυναμία» του Πορφυρογένη για την Πράγα αναμφίβολα ενισχυόταν και από το γεγονός ότι στην τσεχοσλοβακική πρωτεύουσα είχε εγκατασταθεί η Τσέχα φίλη του, στη συνέχεια σύζυγός του, Μαρία Τριφουνοβίτσοβα.²⁵⁰

ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΓΧΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟ «ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ» ΣΤΟ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΒΟΥΝΩΝ. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1945-1947

Ελάχιστα αποδελτιωμένα ειδησεογραφικά δημοσιεύματα του 1945 αναφέρονται στα προεόρτια του εμφυλίου. Μία είδηση κάνει λόγο για τρομοκρατία εις βάρος των Σλαβομακεδόνων, μια άλλη αναφέρεται στο θέμα τις ένταξης δοσίλογων στη Χωροφυλακή, ενώ ορισμένες ειδήσεις αναφέρονται στη δυσαρέσκεια της ελληνικής κυβέρνησης για τις εγκριθείσες πολεμικές αποζημιώσεις. Αναφορικά με το τελευταίο θέμα η *Svobodné Slovo* υπό τον τίτλο «Οι Έλληνες δυσαρεστημένοι από το ποσοστό τους στις αποζημιώσεις» αναφέρει ότι κατά τη διάρκεια επίσκεψης αντιπροσωπείας του ΕΑΜ στο Λονδίνο επισημάνθηκε ότι «η ελληνική κοινή γνώμη είναι βαθιά απογοητευμένη από την απόφαση της Επιτροπής Αποζημιώσεων να εγκρίνει

²⁵⁰ Για τις επισκέψεις του Μ. Πορφυρογένη στην Τσεχοσλοβακία και τη σχέση του με τη Μ. Τριφουνοβίτσοβα, βλ. Νίκος Μαραντζίδης & Κώστας Τσίβος, ό.π., 233-239.

για την Ελλάδα ποσοστό της τάξης 2,7%, την ίδια στιγμή που για την Τσεχοσλοβακία ενέκρινε 3% και για τη Γιουγκοσλαβία 6,6%».²⁵¹ Δυο μέρες αργότερα αντίστοιχη πρακτορειακή είδηση δημοσίευσε και η *Svobodné Noviny* υπό τον τίτλο «Ελληνική δυσαρέσκεια». Στο δημοσίευμα μεταφέρονται οι δηλώσεις του Έλληνα ΥΠΕΞ Σοφιανόπουλου προς τους ξένους ανταποκριτές στην Αθήνα.²⁵²

Ένα μήνα νωρίτερα η *Svobodné Československo* επικαλούμενη ως πηγή το Γιουγκοσλαβικό ραδιόφωνο δημοσίευσε είδηση με τίτλο «Διώξεις Σλάβων στην Ελλάδα». Σημειώνεται ότι στο Μοναστήρι πραγματοποιήθηκε εκδήλωση διαμαρτυρίας στην οποία καταγγέλλθηκαν «η τρομοκρατία που εξαπέλυσαν φασιστικές συμμορίες εις βάρος του σλαβικού πληθυσμού της Ελλάδας».²⁵³ Επίσης η *Mladá Fronta* δημοσίευσε τηλεγράφημα του σοβιετικού πρακτορείου TASS με τον τίτλο «Στην ελληνική Χωροφυλακή τμήματα των SS». Στο δημοσίευμα παρατίθενται καταγγελίες αντιπροσωπείας του ΕΑΜ στο Παρίσι σύμφωνα με τις οποίες «η ελληνική κυβέρνηση παραβιάζει τη Συμφωνία της Βάρκιζας. Τα Τάγματα Ασφαλείας που δημιούργησαν οι Γερμανοί SS στην Ελλάδα την περίοδο της Κατοχής, εντάσσονται πλέον στις μονάδες της Χωροφυλακής και της Εθνοφυλακής. Όλα αυτά τη στιγμή που 20.000 Έλληνες πατριώτες παραμένουν στις φυλακές, ενώ στην Ελλάδα απλώνεται το φάσμα της πείνας».²⁵⁴

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1946

Από τις αρχές του 1946 οι τσεχικές εφημερίδες αναφέρονται συνήθως στο θέμα της πρώτης μεταπολεμικής εκλογικής αναμέτρησης στην Ελλάδα με δίστηλα δημοσιεύματα. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλα τα τσεχικά έντυπα, ανεξαρτήτως πολιτικών προτιμήσεων, εκφράζουν στους τίτλους τους έντονες επιφυλάξεις για το αδιάβλητο των εκλογών. Τα περισσότερα δημοσιεύματα επικαλούνται ως πηγή κυρίως δυτικά πρακτορεία (Reuter, UP, AP), ενώ το σοβιετικό πρακτορείο TASS μνημονεύεται μόνο κατ' εξαίρεση. Η *Práce* στις δημοσιεύει δίστηλη είδηση με τον τίτλο «Παραποίηση της λαϊκής θέλησης και ένταση της τρομοκρατίας». Στο δημοσίευμα αναφέρεται ότι σύμφωνα με το ΚΚΕ στην Ελλάδα δεν υπάρχουν κατάλληλες συνθήκες για τη διενέργεια αδιάβλητων εκλογών. «Οι πιέσεις της αγγλικής κυβέρνησης (για διενέργεια

²⁵¹ *Svobodné Slovo*, 27.12.1945

²⁵² *Svobodné Noviny*, 29.12.1945

²⁵³ *Svobodné Československo*, 7.11.1945

²⁵⁴ *Mladá Fronta*, 17.11.1945

εκλογών) θα οδηγήσουν σε παραχάραξη της λαϊκής θέλησης και απλά θα ενισχύσουν την τρομοκρατία και την αναρχία στην Ελλάδα», αναφέρει η είδηση. Παράλληλα επισημαίνεται η απόφαση του ΚΚΕ να μην συμμετάσχει υπό αυτές τις συνθήκες στις εκλογές.²⁵⁵ Η *Mladá Fronta* δημοσιεύει είδηση με τον τίτλο «Η κατάσταση στην Ελλάδα εκτραχύνεται – Δεν θα αναβληθούν τελικά οι εκλογές;» Στο δημοσίευμα επισημαίνεται ότι «τμήματα του ΕΛΑΣ επαναδραστηριοποιούνται προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις επιθέσεις της μοναρχικής οργάνωσης Χ, εναντίον της οποίας η κυβέρνηση δεν λαμβάνει κανένα μέτρο».²⁵⁶ Η ίδια εφημερίδα δημοσίευσε στις 5 Μαρτίου είδηση με τον τίτλο «Η ελληνική Αριστερά δεν θα συμμετάσχει στις εκλογές – Ενισχύεται η τρομοκρατία των βασιλικών». Στον πρόλογο σημειώνεται ότι εκπρόσωποι του ΕΑΜ και της Ελληνικής Λαϊκής Δημοκρατίας - ΕΛΔ επισκέφτηκαν τον πρωθυπουργό και του γνωστοποίησαν την απόφασή τους για αποχή από την εκλογική αναμέτρηση.²⁵⁷ Την ίδια μέρα η *Práce* δημοσιεύει τρίστηλη είδηση με τον τίτλο «Ελληνικές εκλογές ή εκλογικό πραξικόπημα της Δεξιάς;» Στην είδηση αναφέρεται ότι «μοναρχικοί επιτέθηκαν στα κεντρικά γραφεία του ΚΚΕ. Σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Ριζοσπάστης, την επίθεση καθοδηγούσε ο Αρχηγός της Αστυνομίας Έβερτ, ο οποίος ήταν στο ίδιο αξίωμα και κατά την περίοδο της Κατοχής».²⁵⁸

Η κομμουνιστική *Rudé Právo* επικαλούμενη δημοσίευμα της σοβιετικής *Ισβέστια*, δημοσίευσε στις 22 Μαρτίου είδηση με τον τίτλο «Το βρετανικό κεφάλαιο διέταξε εκλογές στις 31 Μαρτίου». Την ίδια μέρα η σοσιαλιστική *Svobodné Slovo* δημοσίευσε είδηση με τίτλο «Χίλιοι παρατηρητές στην Ελλάδα – Το χάος διευρύνεται – Φωνές υπέρ και κατά των εκλογών.» Παραμονή των εκλογών η *Mladá Fronta* δημοσίευσε τηλεγραφήματα των πρακτορείων Reuter και UP για τις επικείμενες εκλογές με τον τίτλο «Αύριο η εκλογική φάρσα στην Ελλάδα – Ούτε ο πρωθυπουργός δεν έχει δικαίωμα λόγου»: Η *Svobodné Československo* τιτλοφόρησε σκωπτικά τη δική της είδηση: Σήμερα «δημοκρατικές» εκλογές στην Ελλάδα.²⁵⁹

Οι τσεχικές εφημερίδες άρχισαν να δημοσιεύουν αποτελέσματα και σχόλια για το εκλογικό αποτέλεσμα από τις 2 Απριλίου. Η πλέον ουδέτερη τοποθέτηση ανήκε στην *Svobodné Noviny*. Υπό τον τίτλο «Εκλογές στην Ελλάδα – Οι μοναρχικοί η ισχυρότερη παράταξη» αναφέρονται τα εξής: «Οι ελληνικές

²⁵⁵ *Práce*, 26.2.1946

²⁵⁶ *Mladá Fronta*, 28.2.1946

²⁵⁷ *Mladá Fronta*, 5.3.1946

²⁵⁸ *Práce*, 5.5.1946

²⁵⁹ *Svobodné Československo*, 31.3.1946

εκλογές στην Ελλάδα συνδέονται εμμέσως με το ενδεχόμενο ανάκλησης των βρετανικών στρατευμάτων. Γι αυτό το λόγο, σύμφωνα με δήλωση του βρετανού ΥΠΕΞ Έρνστ Μπέβιν, έχουν εξαιρετικό ενδιαφέρον για τις μελλοντικές εξελίξεις στον αγώνα εξουσίας των υπερδυνάμεων. Το ΕΑΜ εξέδωσε ανακοίνωση καλώντας τους ψηφοφόρους να μην συμμετάσχουν, αλλά την έκκλησή του εισάκουσε, σύμφωνα με τα μέχρι τώρα αποτελέσματα, περίπου το 30% των εκλογέων. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι αυτή είναι και η πραγματική δύναμη της Αριστεράς στη χώρα...» Στην είδηση σημειώνεται επίσης ότι «οι εκλογές είχαν ήρεμη εξέλιξη, αν και δεν έλειψαν τα θύματα».²⁶⁰ Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι καμία εφημερίδα δεν αναφέρει την αιματηρή επίθεση που προηγήθηκε στο Λιτόχωρο. Οι σχετικοί τίτλοι των άλλων εφημερίδων είναι πιο ενδεικτικοί των διαθέσεων που επικρατούσαν στα τσεχικά ΜΜΕ: *Mladá Fronta*: «Τρομοκρατία και επεισόδια – Ο μισός ελληνικός λαός μπούκοτάρισε τις εκλογές», *Zemědělské Noviny*: «Ο ελληνικός λαός απέρριψε την αντίδραση», *Svobodné Československo*: «Η πορεία της ελληνικής εκλογικής φάρακας – Αποτέλεσμα των «δημοκρατικών» εκλογών η μοναρχία;». Ενδεικτικός και ο τίτλος της *Mladá Fronta* στις 4 Απριλίου: «Χάος για τα εκλογικά αποτελέσματα στην Ελλάδα – Κι ο Τσώρτσιλ να ισχυρίζεται ότι εκεί υπάρχει δημοκρατία...» Η *Rudé Právo* στις 6 Απριλίου δημοσίευσε εκτενή είδηση με τον τίτλο «Ποιοι θα επιθυμούσαν μια «ελληνική δημοκρατία»; - «Δημοκρατία» εναντίον της πλειοψηφίας του λαού – Πάνω από τους μισούς εκλογείς απείχαν – Αποκαλύπτεται το αντιδημοκρατικό καθεστώς της Ελλάδας.» Η ίδια εφημερίδα, όπως και η *Svobodné Československo*, δημοσίευσαν γελοιογραφίες οι οποίες διακωμωδούν την «αδιάβλητη διεξαγωγή των εκλογών στην Ελλάδα».

Μια πιο ψύχραιμη προσέγγιση του εκλογικού αποτελέσματος στην Ελλάδα επιχείρησε η *Lidové Noviny* στις 5 Απριλίου. Υπό τον τίτλο «Εκλογές στην Ελλάδα. Τι θα ακολουθήσει;» η εφημερίδα αναφέρεται στο θολό πολιτικό σκηνικό που προέκυψε από τις εκλογές. Επισημαίνεται ότι το ελληνικό Λαϊκό Κόμμα υποστηρίχτηκε από την ακραία φιλοβασιλική οργάνωση «Χ» η οποία φέρει την ευθύνη για τις περισσότερες βιαιότητες που σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου. Αναφέρεται το ιστορικό αντιπαράθεσης Λαϊκών – Βενιζελικών, ενώ περιγράφεται η εσωκομματική αντιπαράθεση Σοφούλη – Σ. Βενιζέλου αναφορικά με το θέμα της μετεκλογικής συνεργασίας τους με το Λαϊκό Κόμμα. Ειδική αναφορά

²⁶⁰ *Svobodné Noviny*, 2.4.1946

γίνεται στο μεγάλο ποσοστό αποχής, ενώ διατυπώνεται το ερώτημα της νομιμότητας της νέας Βουλής τη στιγμή που στις κάλπες δεν προσήλθε το 40 έως 50% των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων. Γίνεται εκτενής αναφορά στο ΕΑΜ και ειδικότερα στον Αλέξανδρο Σβώλο, ηγέτη της ΕΛΔ, ο οποίος χαρακτηρίζεται «ηγετική προσωπικότητα της μετριοπαθούς Αριστεράς». Διατυπώνεται, τέλος, το ερώτημα κατά πόσο η κυβέρνηση που θα σχηματισθεί στη χώρα θα είναι σε θέση να διασφαλίσει την τάξη χωρίς την παρουσία Βρετανών στρατιωτών. «Σε διαφορετική περίπτωση ενέχει ο κίνδυνος του χάους ή της έναρξης μιας εμφύλιας σύγκρουσης. Μια εσπευσμένη προσφυγή στις κάλπες για την επίλυση του πολιτειακού θα εκτραχύνει ακόμα περισσότερο την κατάσταση», αναφέρει το δημοσίευμα.²⁶¹

Από τον Απρίλιο του 1946 και μέχρι τις παραμονές του δημοψηφίσματος για το πολιτειακό τα τσεχικά ΜΜΕ αναφέρονται κυρίως στις διώξεις που υφίστανται στελέχη συνδικαλιστικών και νεολαιίστικων οργανώσεων που πρόσκεινται στο ΕΑΜ. Για πρώτη φορά αρκετά από τα δημοσιεύματα δεν είναι ανταποκρίσεις πρακτορείων αλλά υπογεγραμμένα άρθρα που περιέχουν σχόλια και κρίσεις. Τρία από αυτά φέρουν την υπογραφή του Γιάννη Γεωργιάδη. Στην πρώτη εμφάνισή του στα τσεχικά ΜΜΕ ο Γεωργιάδης στο άρθρο του με τίτλο «Το ελληνικό πρόβλημα από την οπτική γωνία της Δημοκρατίας» αναφέρει τα εξής: «Όπως θα δει η τσεχοσλοβάκιμη κοινή γνώμη και στα άρθρα μου που θα ακολουθήσουν, στην Ελλάδα αρχίζουν να ξεσκεπάζονται τα σχέδια της διεθνούς αντίδρασης. Γι αυτό παντού όπου η αντίδραση σηκώνει κεφάλι πρέπει η Δημοκρατία στην Ευρώπη και ειδικά ο τσεχοσλοβάκιμος λαός, με σημαία τους το ελληνικό πρόβλημα, να αποκρούσουν τις αχρείες επιθέσεις του ιμπεριαλισμού. Πιστεύουμε ότι ο αγώνας του ελληνικού λαού για ανεξαρτησία δεν στρέφεται εναντίον καμίας υπερδύναμης και δεν ζημιώνει τις σχέσεις μεταξύ των υπερδυνάμεων. Πιστεύουμε ότι το δημοκρατικό τσεχοσλοβάκιμο καθεστώς θα μας παρέχει τη δυνατότητα να εξηγήσουμε κάποια ζητήματα ζωτικής σημασίας».²⁶² Ο Γεωργιάδης επανήλθε στην ίδια εφημερίδα τον Ιούνιο και με άρθρο του που φέρει τον τίτλο «Πώς αγωνίστηκε το ΕΑΜ» αναφέρεται αναλυτικά στην «εποποιία» της ελληνικής Αντίστασης. Με νέο άρθρο του στην εφημερίδα των συνδικάτων *Práce* ο Γεωργιάδης παρομοιάζει την κυβέρνηση της Ελλάδας με τη δικτατορία του Μεταξά ενώ στηλιτεύει τα νομοθετικά διατάγματα που στρέφονται εναντίον της ελεύθερης λειτουργίας

²⁶¹ *Lidové Noviny*, 5.4.1946

²⁶² *Svobodné Československo*, 23. 5. 1946

των συνδικάτων.²⁶³ Το ίδιο διάστημα στα τσεχικά ΜΜΕ εμφανίζονται δημοσιεύματα που αναφέρονται στα νομοθετικά διατάγματα που επιβάλλουν απαγορεύσεις ή στέλνουν στην εξορία ή στο εκτελεστικό απόσπασμα αριστερούς αντιπάλους της κυβέρνησης. Από τον Ιούλιο επίσης οι ειδήσεις αυτές εμφανίζουν ως πηγή το πρακτορείο Telepress που δημιούργησε ο μηχανισμός του ΚΚΕ για να ενημερώνει τα ΜΜΕ στην Τσεχοσλοβακία. Παράδειγμα η *Práce* στις 21 Ιουλίου 1946 δημοσίευσε δίστηλη είδηση υπό τον τίτλο «Ένταση της τρομοκρατίας στην Ελλάδα – Ακόμα και παιδιά στέλνονται στην εξορία».

Ενδεικτικό της ασάφειας για την κατάσταση στην Ελλάδα είναι και είδηση (πηγή: πρακτορείο Reuter) που δημοσιεύτηκε στην *Svobodné Československo* με τον τίτλο «Έλληνες αναρχικοί λαμβάνουν οπλισμό από το εξωτερικό;» Στην είδηση παρατίθενται δηλώσεις του υπουργού Δημοσίας Τάξεως Σπ. Θεοτόκη, ο οποίος κάνει λόγο για ενίσχυση «αναρχοκομμουνιστών με οπλισμό και οδηγίες από το εξωτερικό». Σημειώνεται ότι, σύμφωνα πάντα με τον κ. Θεοτόκη, «οι αριστερές συμμορίες είναι δεκαπενταπλάσιες από τις δεξιές και, σε αντίθεση από τις τελευταίες, πυκνώνουν τις επιθέσεις τους εναντίον των κυβερνητικών στρατευμάτων. Μιλώντας για την παρουσία δεξιών συμμοριών στη Νότια Θεσσαλία ο υπουργός ανέφερε ότι απηχούν τη λαϊκή θέληση... Σημείωσε, ωστόσο ότι ο νόμος δεν κάνει διακρίσεις μεταξύ δεξιών και αριστερών συμμοριτών».²⁶⁴ Μια μέρα αργότερα η *Národní Osвобоzení* επικαλούμενη ως πηγή του πρακτορείο United Press δημοσίευσε είδηση με τον τίτλο «Εκτελέσεις στην Ελλάδα για κομμουνιστικές δραστηριότητες». Το δημοσίευμα, μεταξύ άλλων, αναφέρεται στις πρώτες θανατικές καταδίκες που εκδίδουν στρατοδικεία, ενώ ειδικότερα επισημαίνεται η μαζική εκτέλεση επτά ατόμων στα Γιαννιτσά.²⁶⁵

ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΟ – ΚΛΙΜΑ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Από τα τέλη Αυγούστου τα έντυπα τσεχικά ΜΜΕ επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στο δημοψήφισμα για το πολιτειακό σε συνδυασμό με το φαινόμενο της τρομοκρατίας. Πρώτη στο πολιτειακό αναφέρεται στις 23 Αυγούστου με δίστηλη είδησή της η κομμουνιστική *Rudé Právo*. Το δημοσίευμα με τον τίτλο «Επικείμενο δημοψήφισμα – φάρσα στην Ελλάδα» επικαλείται

²⁶³ *Práce*, 31.7.1946

²⁶⁴ *Svobodné Československo*, 23.7.1946

²⁶⁵ *Národní Osвобоzení*, 24.7.1946

ως πηγή το σοβιετικό πρακτορείο TASS το οποίο προβάλλει διαμαρτυρία κορυφαίων στελεχών των ελληνικών Φιλελευθέρων για τις τρομοκρατικές μεθόδους που χρησιμοποιούν ένοπλες φιλοβασιλικές συμμορίες. Το δημοσίευμα αναφέρεται επίσης στη δολοφονία του Κώστα Βιδάλη, συντάκτη του *Ριζοσπάστη*, από τη συμμορία του Σούρλα. Αναφέρουμε ενδεικτικά τίτλους εφημερίδων σχετικά με το δημοψήφισμα: «Σήμερα στην Ελλάδα γίνεται «δημοψήφισμα».²⁶⁶ «Το αποτέλεσμα της ελληνικής «ψηφοφορίας»: Οι έξωθεν παρεμβάσεις και η φασιστική τρομοκρατία επαναφέρουν τη μοναρχία στην Ελλάδα – Ο αγώνας του λαού για ελευθερία συνεχίζεται».²⁶⁷ «Τραγωδία της ελληνικής δημοκρατίας – Νίκη της τρομοκρατίας και της νοθείας».²⁶⁸ «Ανυπόμονος ο βασιλιάς και ο διάδοχος – Η Δημοκρατία πληρώνει βαρύ τίμημα για την επιστροφή τους».²⁶⁹ «Μετά το δημοψήφισμα στην Ελλάδα: Τρία τέταρτα υπέρ της μοναρχίας – Διαμαρτυρίες δημοκρατών για νοθεία – Στη Μακεδονία πολιτικά κόμματα δέχτηκαν απειλές και δεν μπόρεσαν να κάνουν ελεύθερα την εκστρατεία τους».²⁷⁰ «Στην Ελλάδα επιστρέφει ο βασιλιάς – Υπέρ της μοναρχίας το 75% των ψηφοφόρων – Δημοψήφισμα υπό συνθήκες τρομοκρατίας».²⁷¹

Στις 6 Σεπτεμβρίου 1946 η *Mladá Fronta* δημοσίευσε άρθρο του Γ. Γεωργιάδη υπό τον τίτλο «Ένας ακόμα περιττός βασιλιάς – Τι θέλει ο ελληνικός λαός». Στον πρόλογο του άρθρου σημειώνονται τα εξής: «Οι εξελίξεις στην Ελλάδα προκαλούν ανησυχία σε όλο τον κόσμο. Η μοναρχική κυβέρνηση με αναξιόπιστες εκλογές και ακόμα πιο αναξιόπιστο δημοψήφισμα κατόρθωσε να επαναφέρει τη μοναρχία στην Ελλάδα. Επειδή όμως ούτε η βίαιη όσο και ανίκανη κυβέρνηση, ούτε ο βασιλιάς είναι σε θέση να βελτιώσουν την τραγική κατάσταση, προσπαθούν να μεταθέσουν την προσοχή της κοινής γνώμης στα γειτονικά κράτη, επικαλούμενοι ανύπαρκτες απειλές... Προκειμένου να γίνει σαφές ότι η πολιτική αυτή δεν συνάδει με τις απόψεις των δημοκρατικών Ελλήνων δημοσιεύουμε σήμερα τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής του ΕΑΜ, όπως του παρουσιάζει ο Γ. Γεωργιάδης». Στο άρθρο, μεταξύ άλλων, αναφέρεται ότι επιδίωξη του ΕΑΜ είναι να επιστραφούν στην Ελλάδα εδάφη που κατοικούνται από ελληνικούς πληθυσμούς (Κύπρος, Δωδεκάνησα), όπως και εδάφη όπου στο παρελθόν

²⁶⁶ *Rudé Právo*, 1.9.1946

²⁶⁷ *Rudé Právo*, 3.9.1946 (πηγή: Reuter)

²⁶⁸ *Svobodné Československo*, 4.9.1946 (πηγές: Reuter/UP/AFP):

²⁶⁹ *Právo Lidu*, 4. 9. 1946

²⁷⁰ *Práce*, 8.9.1946 (πηγή: United Press):

²⁷¹ *Národní Osвобоzení*, 8.9.1946 (πηγή: Reuter):

υπερτερούσε το ελληνικό στοιχείο (Βόρειος Ήπειρος, τουρκική Θράκη). Επίσης υπογραμμίζονται οι διεκδικήσεις για καταβολή πολεμικών αποζημιώσεων για τις καταστροφές που προκάλεσαν στη χώρα τα κατοχικά στρατεύματα της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Βουλγαρίας.

Μετά την ειδησεογραφία για το δημοψήφισμα ακολουθούν νέα δημοσιεύματα που ενημερώνουν για την «απόφαση της κυβέρνησης της Αθήνας να κηρύξει τη χώρα σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης λόγω της δραστηριότητας ενόπλων ομάδων σε περιοχές κυρίως της Μακεδονίας και της Ηπείρου».²⁷² Ενδεικτικοί οι τίτλοι των εφημερίδων την περίοδο που στην Ελλάδα ανακοινώνονταν επισήμως η δημιουργία του Δημοκρατικού Στρατού: «Άγριος εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα – Πρώην πράκτορες της Γκεστάπο τρομοκρατούν και δολοφονούν».²⁷³ «Η Ελλάδα ξύπνησε ο φασισμός – Καταδίκες δημοκρατών και αγωνιστών της ελευθερίας».²⁷⁴ «Επεισόδια και μάχες στην Ελλάδα».²⁷⁵

ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΔΣΕ

Την πρώτη είδηση για τη δημιουργία του Δημοκρατικού Στρατού της Ελλάδας (ΔΣΕ) τη βρίσκουμε στις σελίδες της *Rudé Právo*. Η είδηση φέρει τον τίτλο «Ο Ελληνικός Δημοκρατικός Στρατός καταγγέλλει τα ψέματα της κυβέρνησης». Στο δημοσίευμα, που ως πηγή επικαλείται το πρακτορείο AFP, μεταξύ άλλων αναφέρεται: «Η διοίκηση του ΔΣΕ στη βόρειο Ελλάδα διαψεύδει ότι διατηρεί επαφές με το εξωτερικό, ότι εξοπλίζεται έξωθεν και ότι επιτίθεται από το εξωτερικό. Κύριος προμηθευτής της είναι οι μοναρχικές ομάδες που εξοπλίστηκαν από τα κατοχικά βρετανικά στρατεύματα. Ο ΔΣΕ γεννήθηκε από τις καταδιώξεις που επέβαλαν οι νεοφασίστες. Οι παραβιάσεις της συμφωνίας της Βάρκιζας οδήγησαν τους αντάρτες να καταφύγουν στα βουνά. Ο ΔΣΕ απορρίπτει τους ισχυρισμούς περί διασπαστικών βλέψεων, θεωρεί ιερή την ελληνική επικράτεια και τα σύνορά της και πολεμάει για την τιμή του λαού, τη δημοκρατία και την ανεξαρτησία της Ελλάδας. Απορρίπτει επίσης της κατηγορίας ότι πυρπολεί χωριά και ότι δολοφονεί γυναικόπαιδα. Δηλώνει ότι αγωνίζεται για την ελευθερία της Ελλάδας».²⁷⁶

²⁷² *Svobodné Noviny*, 18.9.1946

²⁷³ *Práce*, 21.9.1946:

²⁷⁴ *Právo Lidu*, 13.10.1946:

²⁷⁵ *Svobodné Československo*, 23.10.1946:

²⁷⁶ *Rudé Právo*, 22.11.1946

Η *Rudé Právo* αναδημοσίευσε λίγο αργότερα δηλώσεις του Νίκου Ζαχαριάδη στον ανταποκριτή της *Chicago Daily News* υπό τον τίτλο «Ποιος φέρει την ευθύνη για τις συγκρούσεις στην Ελλάδα – Δηλώσεις του ηγέτη των Ελλήνων κομμουνιστών». Στο δημοσίευμα ο Ζαχαριάδης αναφέρει, ότι τον ΔΣΕ τον δημιούργησαν «Έλληνες δημοκρατικοί πολίτες οι οποίοι υποχρεώθηκαν να πάρουν τα όπλα και να βγουν στα βουνά όταν πείστηκαν ότι δεν υπάρχει άλλος τρόπος να υπερασπίζονται τη ζωή, τις οικογένειες και τα παιδιά τους». Στη συνέχεια ο Ζαχαριάδης αναφέρει ότι το δικαίωμα της αυτοάμυνας είναι απαραβίαστο δικαίωμα των δημοκρατών και γι αυτό δεν μπορεί να καταδικάσει αυτούς που υπερασπίζονται τη ζωή και τα δημοκρατικά τους δικαιώματα. Επισημαίνει επιπλέον ότι ανταρτικές ομάδες δραστηριοποιούνται «όχι μόνο στη Μακεδονία και στη Θεσσαλία, αλλά και στην Πελοπόννησο και σε όλη τη χώρα, παντού όπου εξαπλώθηκε η μοναρχοφασιστική τρομοκρατία». Στην ερώτηση ποιος φέρει την ευθύνη για την κατάσταση στην Ελλάδα, ο ηγέτης του ΚΚΕ απαντά: «Την ευθύνη φέρουν τα αγγλικά κατοχικά στρατεύματα, οι αγγλο-σαξονικές μηχανορραφίες, η επέμβασή τους στις εσωτερικές μας υποθέσεις και η αδιάντροπη συμπεριφορά της μοναρχοφασιστικής κυβέρνησης, η οποία εγκαταστάθηκε μετά την αγγλική επέμβαση στην Ελλάδα. Αυτοί έκαναν τη Συμφωνία της Βάρκιζας κουρελόχαρτο χωρίς αξία φέρνοντας την Ελλάδα στη σημερινή κατάσταση».²⁷⁷

Τα δημοσιεύματα του 1946 που σχετίζονται με την Ελλάδα ολοκληρώνονται με άρθρο του Μιλτιάδη Πορφυρογένη στην *Práce* υπό τον τίτλο: Ο Τσαλδάρης σε ρόλο προβοκάτορα – Ο ελληνικός λαός ζητά από τις δημοκρατικές χώρες μόνο αλληλεγγύη – Γιατί η ελληνική και διεθνής αντίδραση κατηγορούν τις βαλκανικές λαϊκές δημοκρατίες για «συνομοσία». Το άρθρο του Μ. Πορφυρογένη αποτελεί ουσιαστικά έμμεση απάντηση στις δηλώσεις κυβερνητικών παραγόντων της Αθήνας ότι οι αντάρτες του ΔΣΕ υποκινούνται και εξοπλίζονται από τις γειτονικές κομμουνιστικές χώρες. Στο τέλος του άρθρου του ο Μ. Πορφυρογένης αναφέρει χαρακτηριστικά: «Οι δημοκρατικές χώρες των Βαλκανίων δεν είναι εχθροί του ελληνικού λαού. Παραμένουν ωστόσο αντίπαλοι του σημερινού φασισμού στην Ελλάδα. Το ίδιο πράττει και όλος ο δημοκρατικός κόσμος που τόσο ακριβά πλήρωσε το φασισμό. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο δημοκρατικός κόσμος επιδιώκει το ξέσπασμα μιας νέας εμφύλιας σύγκρουσης στην Ελλάδα. Ο ελληνικός λαός

---

²⁷⁷ *Rudé Právo*, 30.11.1946

ξέρει πώς να εξοπλίσει και να τροφοδοτήσει το στρατό της ελευθερίας. Το μόνο που περιμένει από τους δημοκρατικούς λαούς είναι αλληλεγγύη και τίποτα άλλο».²⁷⁸

ΟΙ ΕΛΛΗΝΟ-ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟ 1946

Στον φάκελο MZV – VA 866 επί συνόλου 30 δημοσιευμάτων που αναφέρονται στις ελληνο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις τα πρώτα έξι δημοσιεύματα προέρχονται από το τελευταίο τρίμηνο του 1946 και ασχολούνται με την οξύτατη ένταση που χαρακτήριζε εκείνη την εποχή τις σχέσεις Αθηνών - Βελιγραδίου.²⁷⁹ Παράδειγμα η *Rudé Právo* με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Η Ελλάδα παραβιάζει την γιουγκοσλαβική ακεραιότητα – Σε τι δεν αναφέρεται η ελληνική νότα προς τη Γιουγκοσλαβία» η κομμουνιστική εφημερίδα επικαλούμενη ως πηγή τη γιουγκοσλαβική *Μπόρμπα* καλύπτει την είδηση περί αναγκαστικής προσγείωσης ελληνικού πολεμικού αεροσκάφους σε γιουγκοσλαβικό έδαφος. Σημειώνεται ότι γιουγκοσλάβοι παράγοντες χαρακτηρίζουν τις παραβιάσεις των ελληνικών αεροσκαφών «σχεδιασμένη προβοκάτσια της μοναρχοφασιστικής Ελλάδας».²⁸⁰

Η ίδια εφημερίδα στις 27 Σεπτεμβρίου 1946 δημοσίευσε δίστηλη είδηση με τον τίτλο «Η Γιουγκοσλαβία απορρίπτει την ελληνική ψεύτικη προπαγάνδα – Ηρεμία επικρατεί στην ελληνο-γιουγκοσλαβική μεθόριο». Επικαλούμενη τηλεγράφημα του σοβιετικού πρακτορείου TASS η εφημερίδα σημειώνει, ότι η γιουγκοσλαβική πρεσβεία στην Αθήνα διένειμε ανακοίνωση με την οποία διαψεύδει δημοσιεύματα ελληνικών εφημερίδων τα οποία ισχυρίζονται «ότι στη Γιουγκοσλαβία βρίσκεται εγκατεστημένο το γενικό αρχηγείο του ελληνικού αντικυβερνητικού κινήματος και ότι από εκεί στέλνονται στην Ελλάδα στρατιωτικός εξοπλισμός και χρήματα.»

Η *Mladá Fronta* αναδημοσίευσε τηλεγράφημα του γιουγκοσλαβικού πρακτορείου Tanjug υπό τον τίτλο «Ελληνικά αεροσκάφη πάνω από τη Γιουγκοσλαβία – Νότα διαμαρτυρίας στην ελληνική κυβέρνηση». Στο δημοσίευμα αναφέρονται πληροφορίες περί επανειλημμένων παραβιάσεων

²⁷⁸ *Práce*, 21.12.1946

²⁷⁹ Τα υπόλοιπα δημοσιεύματα του φακέλου καλύπτουν την περίοδο 1949-50 και ασχολούνται σχεδόν αποκλειστικά με την «προδοσία» του Τίτο.

²⁸⁰ *Rudé Právo*, 11.9.1946. Ας σημειωθεί ότι είναι το πρώτο δημοσίευμα στο οποίο κάνει την εμφάνισή του ο όρος «μοναρχοφασίστας» για τον χαρακτηρισμό της ελληνικής κυβέρνησης. Τα παράγωγά του αυτού του όρου θα καθιερωθούν στη συνέχεια για τον χαρακτηρισμό των αντιπάλων των ελλήνων κομμουνιστών.

του γιουγκοσλαβικού εναέριου χώρου από ελληνικά αεροσκάφη, τα οποία μάλιστα φέρονται να άνοιξαν πυρ εναντίον γιουγκοσλαβικών συνοριακών μονάδων. Τέλος, η *Rudé Právo* στις 3 Δεκεμβρίου 1946 δημοσίευσε άρθρο του συντάκτη της Αντρέ Σίμον με τον τίτλο «Έλληνες φασίστες ετοιμάζουν προβοκάτσια εις βάρος της Γιουγκοσλαβίας». Σημειώνεται ότι η προβοκάτσια επρόκειτο να εκδηλωθεί κατά τη διάρκεια επίσκεψης του Κ. Τσαλδάρη στη Νέα Υόρκη προκειμένου να πείσει ΗΠΑ και Βρετανία για την ανάγκη παροχής μεγαλύτερης οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα. Παράλληλα επισημαίνεται ότι η κοινοβουλευτική αντιπολίτευση στην Ελλάδα «υπό την ηγεσία των αντιδραστικών Παπανδρέου και Βενιζέλου και του φιλελεύθερου Σοφούλη, διστάζουν να συμμετάσχουν σε μια κυβέρνηση συνεργασίας με τον Τσαλδάρη». Το δημοσίευμα κάνει επίσης λόγο για επαφές Τσαλδάρη με διάφορους εγκληματίες πολέμου από τη Γιουγκοσλαβία που είχαν καταφύγει στις ΗΠΑ και στη Δυτική Ευρώπη.²⁸¹

ΈΚΤΑΚΤΑ ΣΤΡΑΤΟΔΙΚΕΙΑ – ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΣ - ΕΚΤΕΛΕΣΕΙΣ

Από τα μέσα του 1946 τα τσεχοσλοβακικά ΜΜΕ όλα και πιο τακτικά αναφέρονται στα νομοθετικά μέτρα που καθιερώνουν τη λειτουργία εκτάκτων στρατοδικείων, στις απαγορεύσεις λειτουργίας οργανώσεων και συνδικάτων που πρόσκεινται στο ΚΚΕ, στη λειτουργία στρατοπέδων συγκεντρώσεως και κυρίως στις αποφάσεις για θανατικές καταδίκες και στις εκτελέσεις κομμουνιστών. Στις αρχές Ιουνίου του 1946 πέντε εφημερίδες, επικαλούμενες τηλεγραφήματα δυτικών πρακτορείων, αναφέρονται στην πρόθεση της βασιλικής κυβέρνησης να συστήσει έκτακτα στρατοδικεία με αρμοδιότητα να εκδίδουν ακόμα και θανατικές καταδίκες. Στα δημοσιεύματα αναφέρεται ότι το σχετικό διάταγμα τέθηκε σε ισχύ στις 7 Ιουνίου 1946.

Από το 1947 και μέχρι το τέλος του εμφυλίου καταμετρήσαμε περίπου 50 δημοσιεύματα που παρείχαν στοιχεία για τον αριθμό ή τις συνθήκες κράτησης των φυλακισμένων και εξόριστων ή για τις θανατικές καταδίκες. Στα δημοσιεύματα υπογραμμιζόταν κυρίως το γεγονός ότι μεταξύ των φυλακισμένων – εκτελεσμένων υπήρχαν πολλοί αγωνιστές που κατά τη διάρκεια της Κατοχής πολέμησαν τους Γερμανούς κατακτητές. Αρκετά δημοσιεύματα επικαλούνταν, τουλάχιστον το 1947, εκθέσεις ή καταγγελίες στις οποίες προέβαιναν βρετανικές αντιπροσωπείες που επισκέφτηκαν την Ελλάδα ή μαρτυρίες Βρετανών στρατιωτών που υπηρέτησαν στην Ελλάδα.

²⁸¹ *Mladá Fronta*, 24.11.1946

Παράδειγμα η *Práce* δημοσίευσε τηλεγράφημα του Reuter με τίτλο «Έκθεση βρετανικής κοινοβουλευτικής αντιπροσωπείας για την Ελλάδα – Μαρτυρία για την κυβερνητική τρομοκρατία». Στην έκθεση τα επτά μέλη της βρετανικής διακοινοβουλευτικής αντιπροσωπείας σημείωναν ότι η Ελλάδα θα έπρεπε άμεσα «να αποκαταστήσει την εσωτερική τάξη και τις κοινοβουλευτικές ελευθερίες, να καταργήσει τα ειδικά διατάγματα και να φροντίσει για την επιστροφή όλων όσων εξόρισε σε διάφορα ξερονήσια. Επίσης, συνιστά τη διεξαγωγή νέων εκλογών βάσει αξιόπιστων εκλογικών καταλόγων», ανέφερε το δημοσίευμα.²⁸²

Η ίδια εφημερίδα στις 14 Μαρτίου 1947 αναδημοσίευσε σχετικό τηλεγράφημα του σοβιετικού πρακτορείου TASS. Χαρακτηριστικοί του πνεύματος της εποχής είναι οι τίτλοι του δημοσιεύματος: «Το φασιστικό καθεστώς αιτία της αιματοχυσίας – Εξεταστική επιτροπή στις ελληνικές φυλακές – Κυβέρνηση τρόμου και διακρίσεων – Μαζική φυγή των Σλαβομακεδόνων – Δοσίλογοι στις φρουρές των φυλακών». Η *Obrana Lidu* αναδημοσίευσε από τη γαλλική *Les lettres francaises*, επιστολή του Θέμου Κορνάρου από τη φυλακή με τίτλο «Γράμμα από μια ελληνική φυλακή – Ο συγγραφέας Κορνάρος γράφει για αγριότητες εις βάρος αθώων». Στον πρόλογο αναφέρεται ότι «πρόκειται για ένα συγκλονιστικό ντοκουμέντο για τις αγριότητες στις οποίες προβαίνει η ελληνική μοναρχοφασιστική κυβέρνηση βασανίζοντας κοινούς πολίτες ή πολίτες που διαθέτουν πανεπιστημιακή μόρφωση».²⁸³ Επίσης η *Mladá Fronta* δημοσίευσε ρεπορτάζ με τίτλο «Γιούρα: στρατόπεδο συγκεντρώσεως για δημοκρατικούς πολίτες». Στο δημοσίευμα αναφέρονται οι ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες φυλάκισης για τους 5.000 φυλακισμένους. Σημειώνεται, ότι οι περισσότεροι φυλακισμένοι υποφέρουν από διάφορες ασθένειες, ότι αρκετοί πεθαίνουν από φυματίωση καθώς στο νησί υπάρχει μόνο ένας γιατρός που δεν μπορεί να προσφέρει τίποτα περισσότερο από ασπιρίνες. Επισημαίνεται επιπλέον ότι οι διοικητές του στρατοπέδου Παπαδημητρόπουλος και Γλάστρας έμαθαν την τέχνη της τρομοκρατίας υπηρετώντας τους Γερμανούς κατακτητές.²⁸⁴

Αρκετά δημοσιεύματα αναφέρονται επίσης στις μεσαιωνικές τακτικές που ακολουθούν παραστρατιωτικές ομάδες προκειμένου να ταπεινώσουν τους νεκρούς αντάρτες. Τέσσερα δημοσιεύματα αναφέρονται στην τακτική αποκεφαλισμού ανταρτών και δημόσιας έκθεσης των κεφαλών τους,

²⁸² *Práce*, 7.1.1947

²⁸³ *Obrana Lidu*, 20.8.1947

²⁸⁴ *Mladá Fronta*, 1.10.1947

δημοσιεύοντας μάλιστα σχετικές φωτογραφίες. Η *Práce* επικαλούμενη ως πηγή σχετικό δημοσίευμα της *Daily Mirror* δημοσιεύει ανατριχιαστικές μαρτυρίες Βρετανών στρατιωτών που επέστρεψαν από την Ελλάδα και εκθέτουν με φρικιαστικές λεπτομέρειες την τακτική αποκεφαλισμού νεκρών ανταρτών, τακτική την οποία ο Έλληνας υπουργός Δημοσίας Τάξεως φέρεται να δικαιολογεί διότι πρόκειται για αποδεικτικά στοιχεία που δικαιολογούν την καταβολή του σχετικού τιμήματος της επικήρυξης.²⁸⁵

Η *Mladá Fronta* άρχισε να δημοσιεύει από τις 20 Ιανουαρίου 1948 μια σειρά έξι ρεπορτάζ του απεσταλμένου της στην Ελλάδα Ζντένιεκ Νόχατς. Από αυτά διασώθηκαν μόνο οι τέσσερις ανταποκρίσεις. Η πρώτη φέρει τον χαρακτηριστικό τίτλο «Νησιά του Διαβόλου στο Αιγαίο Πέλαγος – Στον Άγιο Ευστράτιο κυριαρχεί ο θάνατος». Στο δισέλιδο ρεπορτάζ δημοσιεύονται λεπτομέρειες για τις σκληρές συνθήκες κράτησης των εξόριστων στα νησιά Ικαρία, Μακρόνησο, Τρίκερι και Άγιο Ευστράτιο. Για την Ικαρία επισημαίνεται ότι βρίσκονται έγκλειστοι 4.000 εξόριστοι αριστερών φρονημάτων, μεταξύ αυτών και ο στρατηγός Ευριπίδης Μπακιρτζής, καθώς και τα ηγετικά στελέχη του ΕΑΜ Δημήτρης Παρτσαλίδης και Δημήτρης Παπαρήγας. Σημειώνεται ότι στη Μακρόνησο οδηγήθηκαν και βασανίζονται 7.000 στρατιώτες και 500 αξιωματικοί που αρνήθηκαν να πολεμήσουν τους αντάρτες του στρατηγού Μάρκου. Επισημαίνεται ακόμα ότι 600 εξόριστοι βρίσκονται εκτοπισμένοι στον Άγιο Ευστράτιο και άλλοι τόσοι στο Τρίκερι.

Η δεύτερη ανταπόκριση φέρει τον τίτλο «Πολιτικοί που έμαθαν το ρόλο τους – Η κυβέρνηση των Αθηνών: Μοναρχικοί, πράκτορες και δοσίλογοι». Στον πρόλογο αναφέρονται τα εξής: «Η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα στον κόσμο που έχει δυο κυβερνήσεις. Μία «νόμιμη» η οποία διατηρεί διπλωματικές σχέσεις με τον υπόλοιπο κόσμο και με τη βοήθεια ξένων δανείων κυβερνά έναν λαό που την καταριέται. Και μια άλλη στην οποία η συντριπτική πλειοψηφία του ελληνικού λαού βλέπει ως πραγματικό υπερασπιστή των συμφερόντων του. Αυτή στηρίζεται στην ηθική υποστήριξη των δημοκρατών όλου του κόσμου και είναι αγκίδα στο μάτι αυτών που χρηματοδοτούν τους «δημοκράτες» των Αθηνών». Στη συνέχεια ο απεσταλμένος της *Mladá Fronta* σκιαγραφεί με μελανά χρώματα τις προσωπικότητες του Θ. Σοφούλη, του Κ. Τσαλδάρη, τον οποίο χαρακτηρίζει πρώην πράκτορα του ουγγρικού στρατιωτικού επιτελείου, του Ν. Ζέρβα, του

²⁸⁵ *Práce*, 13.11.1947. Άλλα έντυπα (π.χ. *Mladá Fronta*, 12. 11. 1947) προβαίνουν σε αναδημοσίευση των ανατριχιαστικών φωτογραφιών της *Daily Mirror*.

Κ. Ρέντη και του Ι. Θεοτόκη, εστιάζοντας κυρίως στο ρόλο που έπαιξαν ορισμένοι εξ αυτών στη διάρκεια της Κατοχής.²⁸⁶

Το τρίτο ρεπορτάζ δημοσιεύτηκε στις 25 Ιανουαρίου 1948 και είναι αφιερωμένο στη ζωή της Αθήνας την εποχή του εμφυλίου. «Φέρει τον τίτλο: Πώς ζει η Αθήνα; Η πόλη περιμένει τους απελευθερωτές της – Εισβολή λιμουζίνων – Με το αεροπλάνο στην Αίγυπτο για ψώνια – Ο θείος Σαμ στέλνει «δώρα»». Το δημοσίευμα γίνεται μια αντιπαραβολή μεταξύ τη ζωή των πλούσιων Ελλήνων στην αριστοκρατική περιοχή του Συντάγματος σε αντιπαραβολή με τη μίζερη ζωή των Ελλήνων εργατών στον Πειραιά.

ΕΛΑΧΙΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ (ΠΔΚ)

Το τελευταίο ρεπορτάζ του απεσταλμένου της τσεχικής εφημερίδας δημοσιεύτηκε την 1^η Φεβρουαρίου 1948 και είναι αφιερωμένο στην «κυβέρνηση των βουνών» ο σχηματισμός της οποίας είχε ανακοινωθεί μόλις ένα μήνα νωρίτερα. Φέρει τον τίτλο: «Μαζί με τους παρτιζάνους – Ένας στρατηγός που περπατά χωρίς να κρατάει όπλο – Εργάτες και επαναστάτες στο υπουργικό συμβούλιο». Στο δημοσίευμα κυριαρχεί η φωτογραφία του Μάρκου Βαφειάδη, ενώ παρατίθενται εκτενή στοιχεία από το βιογραφικό του. «Ο Μάρκος είναι μετρίου αναστήματος. Φαίνεται καλόκαρδος αν και τα μουστάκια του προσδίδουν μια αυστηρή φυσιογνωμία. Φοράει εγγλέζικη στρατιωτική στολή όμως το μοναδικό του όπλο είναι μια γκλίτσα. Περνάει το χρόνο του περισσότερο με το λαό και λιγότερο στο γραφείο. Ο λαός τον αγαπάει γιατί είναι ένα από τα παιδιά του», αναφέρει το δημοσίευμα. Σημειώνεται ότι στην κυβέρνηση που σχημάτισε ο στρατηγός Μάρκος συμμετέχουν, εκτός από τους κομμουνιστές, το Αγροτικό Κόμμα, οι σοσιαλιστές της ΕΛΔ καθώς και ορισμένοι αριστεροί Φιλελεύθεροι.

Ας σημειωθεί πως καμία τσεχική εφημερίδα δεν αναφέρθηκε στη δημιουργία της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης υπό τον στρατηγό Μάρκο Βαφειάδη στις 24 Δεκεμβρίου του 1947. Μια σχετική, μάλλον άστοχη, αναφορά εμφανίστηκε στην κομμουνιστική *Rudé Právo* στις 21 Αυγούστου, η οποία αναδημοσιεύοντας τηλεγράφημα του γιουγκοσλαβικού πρακτορείου Tanjung έδωσε τον τίτλο «Ο στρατηγός Μάρκος ανακήρυξε την ίδρυση Ελληνικής Δημοκρατίας – Κύριος στόχος: ο αγώνας για την ανεξαρτησία της Ελλάδας – Ο αγώνας εναντίον του φασισμού συνεχίζεται!» Το δημοσίευμα

²⁸⁶ *Mladá Fronta*, 23.1.1948

επικαλούμενο εκπομπή του σταθμού «Ελεύθερη Ελλάδα» σημειώνει ότι σύμφωνα με ανακοινωθέν του στρατηγού Μάρκου αναδιαρθρώνονται σε δημοκρατική βάση όλες οι περιοχές που βρίσκονται υπό τον έλεγχο των ανταρτών. «Η Ελλάδα είναι κράτος ελεύθερο, ανεξάρτητο και δημοκρατικό. Η Ελλάδα είναι δημοκρατία και η παρουσία του βασιλιά Παύλου και της δυναστείας των Γλύξμπουργκ είναι παράνομη γιατί το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, βάσει του οποίου επέστρεψε, νοθεύτηκε και δεν ισχύει». Μια ακόμα έμμεση αναφορά στη δημιουργία της ΠΔΚ υπάρχει στην *Svobodné Noviny*, η οποία δημοσίευσε είδηση με τίτλο «Ελληνική κυβέρνηση εναντίον Γιουγκοσλαβίας». Το δημοσίευμα, επικαλούμενο ως πηγή το πρακτορείο United Press, αναφέρεται «στη νότα διαμαρτυρίας που επέδωσε η ελληνική κυβέρνηση στα Ηνωμένα Έθνη με την οποία κατηγορεί το Βελιγράδι για παραβίαση διεθνών συμφωνιών καθώς παρέχει διευκολύνσεις στη νέα κυβέρνηση των Ελλήνων παρτιζάνων».²⁸⁷ Η έλλειψη ειδήσεων για την δημιουργία και τη σύνθεση της πρώτης κυβέρνησης των βουνών – σε αντιπαράθεση με τον σχηματισμό της κυβέρνησης του Δ. Παρτσαλίδη του 1949 – είναι ένα δυσεξήγητο ερωτηματικό. Υποθέτουμε ότι στην επιφυλακτική στάση των τσεχικών ΜΜΕ ασφαλώς θα έπαιξε ρόλο η απροθυμία της Μόσχας και των δορυφόρων της να αναγνωρίσουν επισήμως την κυβέρνηση Βαφειάδη.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΦΙΞΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΟΠΟΥΛΩΝ ΩΣ ΤΗ ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΗΤΤΑΣ - Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1948 – 1949

Ο φάκελος MZV – VA II 465 περιέχει 40 δημοσιεύματα με αποκόμματα που αφορούν κυρίως σε εκδηλώσεις συμπαραστάσης που οργάνωσε ο Τσεχοσλοβακικο-ελληνικός Σύνδεσμος προς τη «δημοκρατική Ελλάδα» καθώς και αρκετά δημοσιεύματα που αναφέρονται στη φιλοξενία των προσφυγόπουλων από την Ελλάδα καθώς και στις διεθνείς αντιδράσεις που προκάλεσε η άφιξή τους. Τα πρώτα δημοσιεύματα αφορούν στην κάλυψη των εγκαινίων φωτογραφικής - εικαστικής έκθεσης που πραγματοποιήθηκε στις 12 Μαρτίου 1947 σε κεντρική αίθουσα της Πράγας με πρωτοβουλία του Τσεχοσλοβακικο-ελληνικού Συνδέσμου. Η *Národní Osвобоzení* αναφέρει ότι η έκθεση θα μείνει σε λειτουργία μέχρι τις 7 Απριλίου και αφορά στον «ηρωικό απελευθερωτικό αγώνα του ΕΑΜ – ΕΛΑΣ εναντίον των φασιστών κατακτητών όπως και στον αγώνα του ελληνικού λαού εναντίον των νέων καταπιεστών». Τα περισσότερα δημοσιεύματα επισημαίνουν ότι στα εγκαίνια

²⁸⁷ *Svobodné Noviny*, 31.12.1947

της έκθεσης παραβρέθηκε και μίλησε ο υπουργός της ΠΔΚ Μιλτιάδης Πορφυρογένης. Η εφημερίδα των συνδικάτων *Práce* στο δημοσίευσμά της με τίτλο «Έκθεση για την ελληνική Εθνική Αντίσταση στην Πράγα – Ο αγώνας του ελληνικού λαού για την λευτεριά» αναφέρεται στην αποδοχή του ΕΑΜ από τον ελληνικό λαό, ενώ παράλληλα υπογραμμίζει τα εκατοντάδες χιλιάδες θύματα του ελληνικού λαού κατά τη διάρκεια της Κατοχής. «Ο σκληρά δοκιμασμένος ελληνικός λαός δεν βρήκε ηρεμία μετά τον πόλεμο. Η αντιδραστική κυβέρνηση Τσαλδάρη η οποία λαμβάνει σημαντικές ενισχύσεις από το εξωτερικό ασκεί πολιτική ανήκουστης τρομοκρατίας εις βάρος των δημοκρατών. Από τον περασμένο Οκτώβριο φυλάκισε πάνω από 10.000 αγωνιστές του ΕΛΑΣ, 600 δημοκράτες εξορίστηκαν σε ερημονήσια. Σε στρατόπεδα συγκέντρωσης οδηγήθηκαν 12.000 άτομα, ενώ μέχρι σήμερα εκτελέστηκαν 126 ήρωες του ΕΛΑΣ. Ο ελληνικός λαός αντιλαμβάνεται πολύ καλά ότι ο αγώνας που διεξάγει δεν είναι μόνο αγώνας για τα δικά του συμφέροντα αλλά αγώνας στο όνομα όλης της ανθρωπότητας», καταλήγει το δημοσίευμα.²⁸⁸

Απ' ότι φαίνεται οι μονομερείς εκδηλώσεις αλληλεγγύης προς την πλευρά της ΠΔΚ, σε μια περίοδο που η Τσεχοσλοβακία διατηρούσε ακόμα διπλωματικές σχέσεις και υπέγραφε εμπορικές συμφωνίες με την κυβέρνηση της Αθήνας, προκάλεσαν τις αντιδράσεις των υπολοίπων τριών κομμάτων (χριστιανοδημοκράτες, εθνοσοσιαλιστές και σοσιαλδημοκράτες) που συμμετείχαν, μαζί με τους κομμουνιστές, στην κυβέρνηση Εθνικού Μετώπου. Έτσι η κομμουνιστική *Rudé Právo* δημοσίευσε στις 28 Μαρτίου 1947 δίστηλη είδηση με τίτλο «Κακόβουλη επιχείρηση απαγόρευσης διαδήλωσης υπέρ της δημοκρατικής Ελλάδας – Χριστιανοδημοκράτες, εθνοσοσιαλιστές και σοσιαλδημοκράτες ζήτησαν αστυνομική παρέμβαση εναντίον εκδήλωσης που διοργανώνουν πανεθνικές οργανώσεις». Στο δημοσίευμα επισημαίνεται ότι οι εκπρόσωποι των τριών προαναφερθέντων κομμάτων στο Δημοτικό Συμβούλιο της Πράγας «παρά τις έντονες διαμαρτυρίες των κομμουνιστών ενέκριναν μια άνευ προηγουμένου προβοκατόρικη απόφαση. Ο χριστιανοδημοκράτης σύμβουλος Κλίμεντ ζήτησε την απαγόρευση εκδήλωσης στην οποία πρόκειται να εκφραστούν οι συμπάθειες του λαού μας προς τον σκληρά δοκιμαζόμενο, ηρωικό ελληνικό λαό... Και ο λόγος που πρόβαλαν για την έγκριση αυτής της αισχρής πρότασης; Μας είπαν ότι ορισμένα ξένα κράτη θα μπορούσαν να θυμώσουν», σημειώνει το δημοσίευμα το οποίο στη συνέχεια συγκρίνει τον

²⁸⁸ *Práce*, 13.3.1947

αγώνα της «δημοκρατικής Ελλάδας» με τον αγώνα των Ισπανών δημοκρατών εναντίον του φασισμού.

Στο δημοσίευμα της κομμουνιστικής εφημερίδας απάντησε την επόμενη ημέρα η χριστιανοδημοκρατική Lidová Demokracie η οποία σε μονόστηλο σχόλιό της υπό τον τίτλο «Συζήτηση για την Ελλάδα στο Δημοτικό Συμβούλιο – Η δημοκρατική πλειοψηφία του Δημοαρχείου εναντίον της δημαγωγίας» αναφέρει ότι η αίτηση του Τσεχοσλοβακικο-ελληνικού Συνδέσμου σε συνδυασμό «με την μη αντικειμενική πληροφόρηση της Rudé Právo» προκάλεσαν δίωρη συζήτηση του Δημοτικού Συμβούλιο το οποίο κατά πλειοψηφία «ενέκρινε απόφαση με την οποία ζητά να μην επιτραπεί εκδήλωση διαμαρτυρίας που στρέφεται εναντίον της σημερινής ελληνικής κυβέρνησης.... Το Δημοτικό Συμβούλιο πρέπει να υιοθετεί αποφάσεις που δεν εξυπηρετούν την πολιτική του κράτους έξω από τα σύνορά του. Σε μια εποχή που λαμβάνονται αποφάσεις για τα σύνορά μας δεν είναι φρόνιμο πανεθνικές οργανώσεις να λαμβάνουν αποφάσεις που δεν συνάδουν με την πολιτική της τσεχοσλοβακικής κυβέρνησης. Τέτοιου είδους παρεμβάσεις θεωρούνται ανεπίτρεπτες και συνιστούν επικίνδυνη παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις άλλων κρατών», επισήμαινε το δημοσίευμα της χριστιανοδημοκρατικής εφημερίδας.²⁸⁹

Η απόφαση της πλειοψηφίας του Δημοτικού Συμβουλίου της Πράγας δεν είχε πρακτικό αντίκρυσμα, πόσο μάλλον που μια τέτοια απόφαση θα έπρεπε να εγκριθεί από τον κομμουνιστή υπουργό Εσωτερικών Βάτσλαβ Νόσεκ. Η κομμουνιστική Rudé Právo αμέσως την επόμενη ημέρα δημοσίευσε εκτενές ρεπορτάζ με τίτλο «Στην Ελλάδα κρίνεται η υπόθεση της δημοκρατίας και της ειρήνης σε όλο τον κόσμο – Μεγαλειώδης εκδήλωση υπέρ της ελεύθερης και δημοκρατικής Ελλάδας στο Δημοτικό Μέγαρο της Πράγας». Στο δημοσίευμα αναφέρεται ότι «η εντυπωσιακή σε όγκο συγκέντρωση υπήρξε η καλύτερη απάντηση των προοδευτικών πολιτών της Πράγας στην κακόβουλη απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου της Πράγας να επιβάλει απαγόρευση της εκδήλωσης. Όπως είναι γνωστό ο υπουργός Εσωτερικών επέτρεψε τη διοργάνωση της εκδήλωσης.... Με θυελλώδη χειροκροτήματα έγινε δεκτός ο υπουργός Πορφυρογένης. Να είστε υπερήφανοι για τις επαναστατικές σας κατακτήσεις και να τις υπερασπίζεστε, δήλωσε ο Πορφυρογένης που περιέγραψε το δράμα του ελληνικού λαού κάτω από ένα καθεστώς που φυλακίζει όσους πολέμησαν τους Γερμανούς ή εκδηλώνουν συμπάθεια για τις

²⁸⁹ Lidová Demokracie, 29.3.1947

δημοκρατικές ιδέες». Στη συνέχεια, το δημοσίευμα παραθέτει αποσπάσματα άλλων ομιλητών, οι οποίοι υπενθύμισαν ότι όπως στην Ισπανία πριν από τον πόλεμο, έτσι και στην Ελλάδα τώρα κρίνεται η τύχη της δημοκρατίας στην Ευρώπη.²⁹⁰

Το μοτίβο αυτό, δηλαδή η σύγκριση του ισπανικού εμφυλίου με τον ελληνικό εμφύλιο, θα χρησιμοποιηθεί και στη συνέχεια και το «ελληνικό πρόβλημα» θα αναδειχθεί σε ένα παράπλευρο μέτωπο αντιπαράθεσης μεταξύ των Τσεχοσλοβάκων κομμουνιστών και των πολιτικών αντιπάλων τους στα πλαίσια του Εθνικού Μετώπου. Αναμφίβολα, τα στελέχη των χριστιανοδημοκρατών, των εθνοσοσιαλιστών και των σοσιαλδημοκρατών γινόταν όλο και πιο τακτικά δέκτες πληροφοριών που διέρρηε η κυβέρνηση της Αθήνας και οι δυτικοί σύμμαχοί της περί δημιουργίας «διεθνών ταξιαρχιών» μέλη των οποίων φέρονταν να είναι κομμουνιστές από διάφορες σλαβικές χώρες, οι οποίοι επρόκειτο να λάβουν μέρος στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο. Ενδεικτική είναι η είδηση που δημοσίευσε η *Národní Osvození* υπό τον τίτλο «Αντισλαβική προπαγάνδα των ελληνικών αρχών». Στην είδηση αναφέρονται ελληνικοί κυβερνητικοί παράγοντες, οι οποίοι εκφράζουν ανησυχίες για τη σύσταση ξένης ταξιαρχίας στο γιουγκοσλαβικό Σπλιτ, η οποία ετοιμάζεται να κατέλθει στην Ελλάδα και να πολεμήσει στο πλευρό των Ελλήνων ανταρτών. Στο δημοσίευμα επισημαίνεται ότι στην ταξιαρχία έχουν στρατευθεί Αλβανοί, Γιουγκοσλάβοι και Βούλγαροι, ενώ, σύμφωνα πάντα με τους ισχυρισμούς των Ελλήνων κυβερνητικών παραγόντων, διοικητής της ήταν ο Τσεχοσλοβάκος Φράντισεκ και υποδιοικητής της ήταν επίσης Τσεχοσλοβάκος υπήκοος.²⁹¹

Οι χριστιανοδημοκράτες, εθνοσοσιαλιστές και σοσιαλδημοκράτες της Τσεχοσλοβακίας υποστήριζαν εκείνη την περίοδο τη θέση ότι η χώρα τους δεν πρέπει προσδεθεί ούτε στο άρμα των δυτικών δυνάμεων, ούτε στο άρμα της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά να επιδιώξει να καταστεί μια ανεξάρτητη, « τρίτη δύναμη ». Ενδεικτικό από αυτή την άποψη είναι το άρθρο που δημοσίευσε η εφημερίδα των συνδικάτων *Práce* με τίτλο «Όχι μόνο οι κομμουνιστές αλλά όλος ο ελληνικός λαός παλεύει για τη λευτεριά – Ανυπόστατο το σύνθημα περί τρίτης δύναμης». Στο δημοσίευμα παρατίθενται σχολιασμένα αποσπάσματα από ομιλία του Μιλτιάδη Πορφυρογένη σε νέα εκδήλωση αλληλεγγύης προς τη δημοκρατική Ελλάδα που διοργάνωσε και πάλι ο Τσεχοσλοβακικο-ελληνικός Σύνδεσμος. «Ο αγώνας του ελληνικού λαού

²⁹⁰ *Rudé Právo*, 29.3.1947

²⁹¹ *Národní Osvození*, 3.6.1947

αποτελεί προειδοποίηση προς όλο τον κόσμο σχετικά με τους ψευδείς ισχυρισμούς του αγγλο-αμερικάνικου ιμπεριαλισμού ότι στην Ελλάδα υπερασπίζονται την ανεξαρτησία και τη δημοκρατία της Ελλάδας. Χωρίς την άδεια του επικεφαλής της αμερικανικής αποστολής στην Ελλάδα η σημερινή μοναρχοφασιστική κυβέρνηση δεν μπορεί να πράξει το παραμικρό», ανέφερε ο Πορφυρογένης. Στο δημοσίευμα παρατίθεται επίσης απόσπασμα από την ομιλία του βουλευτή Έβζεν Έρμπαν, Γενικού Γραμματέα των Τσεχοσλοβάκικων Συνδικάτων, σοσιαλδημοκράτη βουλευτή που δυο μήνες αργότερα έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στη «συγχώνευση» του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος με το ΚΚ Τσεχοσλοβακίας. Ο ελληνικός αγώνας, ανέφερε ο Έρμπαν, «αποδεικνύει περίτρανα το ανυπόστατο της θέσης περί «τρίτης δύναμης. Πρόκειται για ένα ακόμα εφεύρημα των δειλών, των ομορτομιστών και των πολιτικά ανώριμων. Οι Έλληνες, όπως και οι Ισπανοί νωρίτερα, δεν διακρίνουν καμία «τρίτη δύναμη». Πολεμούν για να ενταχθούν στο στρατόπεδο των αγωνιστών της ελευθερίας».292

Από την περιγραφή των παραπάνω καθίσταται σαφές ότι μέχρι το τέλος του 1947 οι κομμουνιστές είχαν μεν το «πάνω χέρι» στις πολιτικές εξελίξεις της Τσεχοσλοβακίας, δεν ασκούσαν όμως μονοπωλιακά την εξουσία και σε ορισμένα ευαίσθητα θέματα εξωτερικής πολιτικής, όπως ήταν οι εκδηλώσεις αλληλεγγύης προς την Ελλάδα, υποχρεώνονταν να απαντάνε στις εκδηλώσεις δυσαρέσκειας των τυπικά ακόμα συμμάχων τους στην κυβέρνηση του Εθνικού Μετώπου σχετικά με την άκριτη υποστήριξη που παρείχαν στην «δημοκρατική Ελλάδα». Η κατάσταση ξεκαθάρισε οριστικά στις 25 Φεβρουαρίου 1948 όταν οι κομμουνιστές ανέλαβαν ολοκληρωτικά την άσκηση της εξουσίας. Απόδειξη τούτου ήταν και η θριαμβευτική υποδοχή που επεφύλαξε ο τσεχοσλοβάκικος τύπος στα προσφυγόπουλα που ήρθαν στην Τσεχοσλοβακία δύο μήνες αργότερα.

ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΟΠΟΥΛΩΝ

Η πρώτη είδηση για την άφιξη των προσφυγόπουλων από την Ελλάδα στην Τσεχοσλοβακία δημοσιεύτηκε την 1η Απριλίου 1948 στην εφημερίδα της νεολαίας *Mladá Fronta* υπό τον τίτλο «Ελλάδα: Δέκα χιλιάδες παιδιά θα έρθουν στην Τσεχοσλοβακία». Ο τίτλος ανήκει σε συνέντευξη με 22χρονο Κώστα Χριστοφορίδη, τραυματία αντάρτη του ΔΣΕ ο οποίος συμμετείχε σε διάφορες εκδηλώσεις συμπαραστάσης υπέρ της «δημοκρατικής Ελλάδας»

²⁹² *Práce*, 17.12.1947

που ελάμβαναν χώρα σε διάφορες τσεχοσλοβάκιες πόλεις. Απαντώντας στην ερώτηση: Τι χρειάζεται η αγωνιζόμενη Ελλάδα; ο Χριστοφορίδης απαντά: «Φάρμακα, ρουχισμό, υπόδηση, τρόφιμα και βοήθεια στα παιδιά. Οι φασίστες δεν προστατεύουν τις μητέρες και τα παιδιά, αντίθετα τα δολοφονούν. Μετά από συμφωνία με τις φιλικές μας χώρες θα σταλούν σε αυτές το επόμενο διάστημα μερικές δεκάδες χιλιάδες παιδιά, έτσι ώστε να αντέξουν μέχρι να νικήσει ο Μάρκος. Στην Τσεχοσλοβακία πρόκειται να έρθουν άμεσα δέκα χιλιάδες παιδιά. Το βοήθεια προς την Ελλάδα τη διοργανώνει ο Τσεχο-ελληνικός Σύνδεσμος».

Δυο ημέρες αργότερα η Rudé Právo επιβεβαίωσε μεν την είδηση περί άφιξης των Ελληνόπουλων, περιόρισε όμως σημαντικά τον αριθμό τους. «2.000 Ελληνόπουλα θα έρθουν στην Τσεχοσλοβακία» αναφέρει ο τίτλος του δημοσιεύματος, το οποίο διευκρινίζει ότι «θα φιλοξενηθούν σε εγκαταστάσεις των συνδικάτων μέχρι την ολοκληρωτική απελευθέρωση από τη μοναρχοφασιστική κυβέρνηση».293 Την είδηση για την άφιξη των Ελληνόπουλων θα τη δημοσιεύσουν κι άλλες εφημερίδες, ενώ μεγάλη δημοσιότητα γνώρισε επίσης η εκστρατεία των τσεχοσλοβάκιων γυναικείων οργανώσεων να μην οδηγηθεί στο εκτελεστικό απόσπασμα η καταδικασθείσα σε θάνατο Μπεάτα Κιτσίκη, αντιστασιακός, στέλεχος του ΚΚΕ καθώς και πρόεδρος του Ελληνο-τσεχοσλοβάκιου Συνδέσμου Φιλίας. Δημοσιεύονται επίσης ειδήσεις για έρανο που απέφερε δέκα εκατομμύρια κορώνες τα οποία επρόκειτο να δοθούν προς ενίσχυση των δημοκρατών της Ισπανίας και της Ελλάδας.

Η Mladá Fronta σε δημοσίευμα υπό τον τίτλο «Τα Ελληνόπουλα στην Τσεχοσλοβακία περί τα τέλη Απριλίου» αναφέρεται στις προετοιμασίες που κάνουν διάφορες οργανώσεις για την υποδοχή και την φιλοξενία των παιδιών. Αντίστοιχα η Právo Lidu την ίδια μέρα δημοσίευσε είδηση υπό τον τίτλο «Θα φιλοξενήσουμε 2.000 Ελληνόπουλα – Τα ένα τέταρτο από αυτά καταφτάνει στα τέλη Απριλίου». Η εφημερίδα αναφέρει ότι την πληροφορία για την άφιξη των παιδιών την έδωσαν στελέχη του Τσεχοσλοβακικο-ελληνικού Συνδέσμου. Αναφέρεται, επίσης, ότι «τα παιδιά από τη δημοκρατική Ελλάδα του Μάρκου» θα φιλοξενηθούν σε εγκαταστάσεις των συνδικάτων, του Ερυθρού Σταυρού καθώς και της φιλανθρωπικής οργάνωσης της Καθολικής Εκκλησίας Charita.294

²⁹³ Rudé Právo, 3.4.1948

²⁹⁴ Mladá Fronta, 7.4.1948

Στις 24 Απριλίου 1948 πρώτη η Rudé Právo θα δημοσιεύσει είδηση με τίτλο «Τα ελληνόπουλα έφτασαν». Στην είδηση σημειώνεται ότι στο μεθοριακό σταθμό Πάρκαν έφτασε σιδηροδρομικός συρμός από το Βελιγράδι ο οποίος μετέφερε 749 παιδιά ηλικίας από 5 μηνών έως 15 ετών. «Τα παιδιά φυγαδεύτηκαν για να γλιτώσουν τις διώξεις των φασιστών και τους βομβαρδισμούς της μοναρχικής αεροπορίας... Τις αμέσως επόμενες ημέρες θα φτάσουν κι άλλα Ελληνόπουλα καθώς την παρούσα περίοδο στην Ελλάδα απειλούνται από λιμό 12.000 παιδιά», κατέληγε η είδηση.

Η Svobodné Noviny κάλυψε με εκτενές ρεπορτάζ την άφιξη των παιδιών στο μεθοριακό σταθμό της Σλοβακίας Πάρκαν. Το ανώνυμο δημοσίευμα υπό τον τίτλο «Μια τραγική αποστολή – Τα Ελληνόπουλα φτάνουν στην Τσεχοσλοβακία» περιγράφει τα πρώτα στιγμιότυπα από την άφιξη του τρένου που μετέφερε τα Ελληνόπουλα και με πολύ εύγλωττο τρόπο αναφέρεται στην τραγική κατάσταση στην οποία βρίσκονταν τα παιδιά που έφτασαν περιγράφοντας την κούραση, την απελπισία, το φόβο και την αδυναμία επικοινωνίας με τους ανθρώπους οι οποίοι τα περίμεναν. Περιγράφει επίσης τη διαδικασία απολύμανσης και ψεκασμού με DDT καθώς και τη διαδρομή που ακολουθούν τα παιδιά μέχρι να φτάσουν στον σταθμό του Μικούλοφ, όπου πέρασαν την περίοδο καραντίνας. Το ρεπορτάζ τελειώνει με έκκληση στους αναγνώστες να στείλουν άμεσα στα παιδιά ρουχισμό και υποδήματα.²⁹⁵

Η Národní Osvození δημοσίευσε δυο βδομάδες αργότερα εκτενές ρεπορτάζ του Δρ. Μίλος Νόβυ υπό τον τίτλο «Τα Ελληνόπουλα στην Τσεχοσλοβακία». Στον πρόλογο προβάλλονται οι λόγοι που οδήγησαν τα παιδιά στην προσφυγιά με τον εξής τρόπο: «Τα Ελληνόπουλα υποφέρουν από τη μοναρχοφασιστική τρομοκρατία και είναι θύματα της αγγλο-αμερικανικής κατοχής. Πεινάνε και περνούν τα πάνδεινα, φυλακίζονται και καταδικάζονται από στρατοδικεία. Δολοφονούνται από φασίστες στρατιώτες και φασιστικά αεροσκάφη. Σύμφωνα με την ενημέρωση του Τσεχοσλοβακικο-ελληνικού Συνδέσμου οι μοναρχοφασίστες έδιωξαν από τις εστίες τους 600.000 οικογένειες της υπαίθρου προκειμένου να μην υποστηρίξουν τη δημοκρατική κυβέρνηση του στρατηγού Μάρκου. Ο αριθμός των ορφανών και των εγκαταλελειμμένων παιδιών στην Ελλάδα φτάνει τις 40.000...» Στη συνέχεια στο δημοσίευμα παρατίθενται στοιχεία του παιδίατρου Σπύρου Μπαρτζιώρα, ο οποίος εκθέτει την άσχημη κατάσταση των βρεφών που βρίσκονταν στις

²⁹⁵ Svobodné Noviny, 26.4.1948

ελληνικές φυλακές μαζί με τις καταδικασμένες μητέρες τους. Σε αντιπαράθεση ο αρθρογράφος αναφέρει τις υποδειγματικές συνθήκες φιλοξενίας που βρήκαν τα προσφυγόπουλα στην Τσεχοσλοβακία και απαριθμεί τους παιδικούς σταθμούς που επιλέχτηκαν για τη φιλοξενία των παιδιών των δυο πρώτων αποστολών, καθώς και στις προσπάθειες που κατέβαλαν οι υπεύθυνοι των σταθμών να μάθουν ελληνικά προκειμένου να διευκολυνθεί η επικοινωνία τους με τα παιδιά.²⁹⁶

Στο ίδιο πνεύμα κινούνται και τα αντίστοιχα ρεπορτάζ που δημοσίευσαν το ίδιο διάστημα και οι υπόλοιπες εφημερίδες. Π.χ. το σχετικό δημοσίευμα της *Zemědělské Noviny* έχει τον τίτλο «Ικανοποιημένα τα Ελληνόπουλα στην πατρίδα μας – Από όλες τις γωνιές καταφτάνουν δώρα για τα θύματα του εμφυλίου πολέμου»,²⁹⁷ ενώ μια μέρα αργότερα η *Národní Osvození* δημοσιεύει επίσης ρεπορτάζ με τίτλο «Σώσαμε τα Ελληνόπουλα». Στις 10 Ιουνίου 1948 τέσσερις εφημερίδες δημοσιεύουν πληροφορίες που έδωσαν σε συνέντευξη Τύπου «εκπρόσωποι της δημοκρατικής Ελλάδας» στην Πράγα, προκειμένου να απαντήσουν στις αιτιάσεις της κυβέρνησης της Αθήνας περί απαγωγής και κινδύνου εκσλαβισμού των παιδιών. Η *Rudé Právo* σε άρθρο της με τίτλο «Νέα προβοκάτσια των μοναρχοφασιστών της Ελλάδας: Ζητούν επιστροφή των παιδιών, αφού πρώτα δολοφόνησαν τους γονείς τους», επισημαίνει ότι «τα παιδιά, οι γονείς των οποίων βρίσκονται στις φυλακές ή δολοφονήθηκαν, φυγαδεύτηκαν από την Ελλάδα βάσει διαταγής της κυβέρνησης του στρατηγού Μάρκου. Επειδή ο χρόνος πίεζε η κυβέρνηση δεν συσκέφτηκε με διεθνείς οργανισμούς αλλά απηύθυνε έκκληση απευθείας στις δημοκρατικές οργανώσεις όλου του κόσμου. Μέχρι τώρα σώθηκαν 10.000 παιδιά, εκ των οποίων τα 2.500 βρίσκονται στην Τσεχοσλοβακία. Αυτή η επίδειξη ανθρωπιάς και διεθνούς αλληλεγγύης σε καμία περίπτωση δεν παραβιάζει την ακεραιότητα του ελληνικού κράτους», σημειώνει το δημοσίευμα.²⁹⁸

Η *Obrana Lidu* δημοσιεύει είδηση με τίτλο «Αυθάδης νότα της κυβέρνησης των Αθηνών – Τα Ελληνόπουλα φιλοξενούνται από τον τσεχοσλοβάκινο εργαζόμενο λαό». Στο δημοσίευμα μεταξύ άλλων επισημαίνεται ότι στις οργανώσεις που ανέλαβαν τη φιλοξενία των παιδιών «έφτασαν 5.000 αιτήσεις για υιοθεσίες παιδιών. Οι αιτήσεις απορρίφτηκαν καθώς τα παιδιά θα παραμείνουν σε παιδικά κοινόβια, όπου θα λάβουν

²⁹⁶ *Národní Osvození*, 11.5.1948

²⁹⁷ *Zemědělské Noviny*, 8.6.1948

²⁹⁸ *Rudé Právo*, 10.6.1948

υποδειγματική φροντίδα και αρμόζουσα εκπαίδευση στη μητρική τους γλώσσα. Η μοναρχοφασιστική κυβέρνηση επιχειρεί να μεταθέσει την ευθύνη για τη μεταφορά των παιδιών στο εξωτερικό στην κυβέρνηση του στρατηγού Μάρκου. Ζητά από τις κυβερνήσεις των φιλικών κρατών τον επαναπατρισμό τους προκειμένου να μπορέσει να τα μαντρώσει στα φασιστικά στρατόπεδα της κυβέρνησης Τσαλδάρη. Είναι φυσικό οι λαϊκοδημοκρατικές κυβερνήσεις να απορρίψουν αυτή τη φασιστική προσβολή, καθώς η μετακίνηση των παιδιών έγινε με τη σύμφωνη γνώμη των γονιών τους. Το θέμα των Ελληνόπουλων, των αθών θυμάτων της τρομοκρατίας και του εμφυλίου πολέμου, λαμβάνει διαστάσεις διεθνούς σκανδάλου γιατί έτσι εξυπηρετούνται οι επιδιώξεις των προβοκατόρων της Αθήνας στόχος των οποίων είναι να αποδείξουν ότι τα λαϊκοδημοκρατικά κράτη επεμβαίνουν στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας. Αυτή την αυθάδη προβοκάτσια ο λαός μας την απορρίπτει», επισημαίνει το δημοσίευμα.²⁹⁹

Σε αντίστοιχο δημοσίευσμά της η *Svobodné Noviny* με τον τίτλο «Μπερδεύουν τον ανθρωπισμό με την πολιτική» παραθέτει αποσπάσματα από τις δηλώσεις των «δημοκρατικών εκπροσώπων της Ελλάδας στην Πράγα: Στην Ελλάδα η κατάσταση είναι άθλια και ευθύνονται γι αυτήν οι ξένοι ιμπεριαλιστές. Χιλιάδες γονιών δολοφονήθηκαν, χωριά και κωμοπόλεις ερημώθηκαν, πάνω από ένα εκατομμύριο άτομα ζουν ως πρόσφυγες σε άθλιες συνθήκες. Το ελληνικό κράτος βρίσκεται υπό την κατοχή ξένων, παραβιάστηκαν οι συνθήκες ανεξαρτησίας του κράτους και δεν ήταν δυνατή οποιαδήποτε προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη. Έπρεπε να σωθούν οι ζωές των παιδιών και γι αυτό ήταν ανάγκη να ληφθούν άμεσα αποφάσεις. Ήδη κατά τη διάρκεια του ελληνο-τουρκικού πολέμου το 1820-1833, σε αντίστοιχες συνθήκες τα δημοκρατικά έθνη περιέθαλψαν τα Ελληνόπουλα και τότε μεταξύ των αρωγών συγκαταλεγόταν και η Αμερική. Ενάντια στην έωλη προπαγάνδα προβάλλουμε τις ζωές των παιδιών που βρήκαν σωτηρία», καταλήγει το δημοσίευμα.³⁰⁰

Στο θέμα της φιλοξενίας των παιδιών και στις διπλωματικές προσφυγές της κυβέρνησης της Αθήνας θα αναφερθούν αργότερα και άλλες εφημερίδες. Παράδειγμα η *Svobodné Slovo* αναφέρθηκε σε συνέντευξη τύπου που έδωσε στην Πράγα ο «δημοκρατικός υπουργός Παιδείας και Κοινωνικών Υποθέσεων Πέτρος Κόκαλης, εκφράζοντας την ευγνωμοσύνη του ελληνικού λαού προς την Τσεχοσλοβακία για το άσυλο που παρείχε στα παιδιά σε συνθήκες

²⁹⁹ *Obrana Lidu*, 10.6.1948

³⁰⁰ *Svobodné Noviny*, 10.6.1948

αξιοπρεπείς, όπου μέσα στη φύση διαπαιδαγωγούνται στο ελληνικό πνεύμα. Το θέμα των «απαχθέντων» παιδιών συζητήθηκε στα Ηνωμένα Έθνη, τα οποία αποφάσισαν ότι τα παιδιά πρέπει να επιστρέψουν στην Ελλάδα εάν οι γονείς ζητήσουν τον επαναπατρισμό τους. Ωστόσο κανένας γονιός δεν ζήτησε μέχρι σήμερα επαναπατρισμό των τέκνων του», επισημαίνει το δημοσίευμα.³⁰¹

Μια βδομάδα νωρίτερα η Mladá Fronta δημοσίευσε εκτενές ρεπορτάζ της, Νόρα Μάνγκελοβα, ανταποκρίτριάς της στο Λονδίνο, με τον τίτλο «Τα θέμα των Ελληνόπουλων». Το δημοσίευμα αποτελεί απάντηση στην προπαγάνδα της Αθήνας περί απαγωγής των παιδιών, ισχυρισμό τον οποίο υιοθέτησαν, όπως αναφέρει, και οι Δυτικοί σύμμαχοί της. Η δημοσιογράφος μεταφέρει λίγο-πολύ ειδυλλιακές εικόνες από τη ζωή των Ελληνόπουλων στον παιδικό σταθμό Κυσέλκα, κοντά στη γνωστή λουτρόπολη Κάρλοβυ Βάρυ. Στο δημοσίευμα μεταφέρονται δηλώσεις τριών παιδιών από την περιοχή των Γρεβενών, τα οποία περιγράφουν με μελανά χρώματα τη ζωή στα χωριά τους, ενώ κάνουν για διώξεις που υπέστησαν συγγενικά τους πρόσωπα από τους «μοναρχοφασίστες». «Ποιος λοιπόν λέει την αλήθεια; Τα μικρά και αθώα παιδιά που αυθόρμητα περιγράφουν τα βιώματά τους ή αυτοί που με τα ψέματα και την προπαγάνδα τους προσπαθούσαν να σπείρουν το μίσος για τις Λαϊκές Δημοκρατίες και τη Σοβιετική Ένωση;» αναφέρεται στο τέλος του δημοσιεύματος.³⁰² Στον ίδιο φάκελο υπάρχουν ακόμα αρκετά δημοσιεύματα που αναφέρονται σε δημόσιες εμφανίσεις χορευτικών και μουσικών συγκροτημάτων των Ελληνόπουλων σε εκδηλώσεις συμπαράστασης προς την «δημοκρατική Ελλάδα».

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

Μέχρι τον Αύγουστο του 1948 οι ειδήσεις που αναφέρονται στην πορεία των πολεμικών συγκρούσεων δεν ελάχιστα και συνήθως επικαλούνται ανταποκρίσεις ξένων πρακτορείων. Η κατάσταση σε αυτό τον τομέα αλλάζει ριζικά από τον Αύγουστο του 1948, οπότε τα τσεχικά ΜΜΕ θέτουν στο επίκεντρο του «ελληνικού προβλήματος» την πορεία των πολεμικών συγκρούσεων αντλώντας σχεδόν αποκλειστικά από τις εκπομπές του ρ/σ «Ελεύθερη Ελλάδα» ή από δηλώσεις απεσταλμένων του ΚΚΕ στην Πράγα. Επίσης αρκετά δημοσιεύματα αναφέρονται στις παρεμβάσεις σοβιετικών

³⁰¹ *Svobodné Slovo*, 18.12.1948

³⁰² *Mladá Fronta*, 10.12.1948

διπλωματών στον ΟΗΕ αναφορικά με την πορεία του Εμφυλίου, επικαλούμενα κυρίως ως πηγή το TASS. Αρκετή δημοσιότητα αφιερώνεται στη σύνθεση της κυβέρνησης Παρτσαλίδη και στην «παραίτηση λόγω ασθένειας» του στρατηγού Μάρκου. Το τελευταίο δίμηνο του εμφυλίου πολέμου και λίγο μετά τη λήξη του, πυκνώνουν τα δημοσιεύματα που αναφέρονται στο «πισώπλατο κτύπημα» του Τίτο.

Πρώτη η *Svobodné Slovo* δημοσίευσε στις 19 Αυγούστου 1948 είδηση για την πορεία των μαχών στο Γράμμα υπό τον τίτλο «Υπερασπίζονται την ελευθερία στην οροσειρά του Γράμμου – Αποκρούστηκε τεράστια επιχείρηση των κυβερνητικών στρατευμάτων». Αντίστοιχη είδηση δημοσιεύει μια μέρα μετά και η *Lidové Noviny* με τον τίτλο «Αποτυχία της αμερικανικής επέμβασης στην Ελλάδα – Οι Αμερικάνοι συνειδητοποιούν πως δεν μπορούν να κάμψουν τους αντάρτες». Το δημοσίευμα, επικαλούμενο δηλώσεις Αμερικανών αξιωματικών στην Ελλάδα, σημειώνει ότι οι ΗΠΑ βρίσκονται αντιμέτωπες με το δίλημμα τερματισμού της στρατιωτικής τους επέμβασης στην Ελλάδα. «Διαφορετικά θα χρειαστεί τα επόμενα χρόνια να εγκρίνουν κι άλλα εκατομμύρια στρατιωτικής βοήθειας προς την Ελλάδα. Αυτές οι απαισιόδοξες προβλέψεις έρχονται μετά την αποτυχία της επίθεσης των κυβερνητικών στρατευμάτων, καθώς ο Μάρκος που απωθήθηκε από ένα μέρος του μετώπου κατόρθωσε να κερδίσει στρατηγικής σημασίας τοποθεσίες σε άλλα μέρη... Ο στρατηγός Βαν Φλητ δήλωσε ότι για την απόλυτη εκμηδένιση των μονάδων του Μάρκου θα χρειαστεί στρατό 700.000 ανδρών, τη στιγμή που ο σημερινός ελληνικός στρατός αριθμεί μόνο 130.000 άνδρες», αναφέρει το δημοσίευμα.³⁰³

Μια βδομάδα αργότερα η *Rudé Právo* επικαλούμενη δηλώσεις του υφηγητή Δημήτρη Παπά, επίσημου απεσταλμένου του ΚΚΕ στην Πράγα, δημοσιεύει είδηση υπό τον τίτλο «Νικηφόρα επίθεση του Μάρκου – Ο Δημοκρατικός Στρατός διέσπασε το μέτωπο στην Πίνδο». Σύμφωνα με το δημοσίευμα στις μάχες του Γράμμου τα κυβερνητικά στρατεύματα υπέστησαν ολέθρια ήττα καθώς «οι μοναρχοφασίστες είχαν 5.120 νεκρούς στρατιώτες, 16.000 τραυματίες και 489 αιχμαλώτους. Οι αντιαεροπορικές συστοιχίες των δημοκρατών κατέρριψαν 35 εχθρικά αεροσκάφη, καταστράφηκαν 18 ταγκ, ενώ στα χέρια των δημοκρατών περιήλθαν μεγάλες ποσότητες οπλισμού, κυρίως μηχανοκίνητων πυροβόλων».³⁰⁴ Ειδήσεις αντίστοιχου περιεχομένου θα δημοσιεύσουν τις επόμενες ημέρες και άλλες εφημερίδες. Στη σημασία της νίκης του ΔΣΕ στο Γράμμο αναφέρθηκε επίσης ο υπουργός της ΠΔΚ Πέτρος

³⁰³ *Svobodné Slovo*, 19.8.1948

³⁰⁴ *Rudé Právo*, 26.8.1948

Κόκαλης, δηλώσεις του οποίου μετέφερε η εφημερίδα *Národní Osвобоzení* υπό τον τίτλο «Ελλάδα, μια νέα αποικία των ΗΠΑ». Στο δημοσίευμα μεταφέρονται δηλώσεις του Π. Κόκαλη σε συνέδριο διανοουμένων που έλαβε χώρα στο Βρότσλαβ της Πολωνίας, όπου δήλωσε τα εξής: «Τα ελληνικά εδάφη που κατέχουν οι μοναρχοφασίστες δεν αποτελούν τίποτε περισσότερο από μια αμερικανική αποικία. Οι Αμερικάνοι έχουν το πάνω χέρι στην οικονομική ζωή. Κατασκευάζουν στρατιωτικές και ναυτικές βάσεις, χαράζουν οδικές αρτηρίες, δεν νοιάζονται όμως καθόλου για τις βασικές ανάγκες του ελληνικού λαού».³⁰⁵

Στις αρχές Σεπτεμβρίου ορισμένες εφημερίδες δημοσίευσαν δηλώσεις του συνδικαλιστικού στελέχους του ΚΚΕ Απόστολου Γκρόζου, ο οποίος επισκέφτηκε την Πράγα. Παράδειγμα η *Obrana Lidu* δημοσίευσε ρεπορτάζ με τον τίτλο «Η Ελλάδα αμερικανική αποικία – Ο αμερικανός Πρέσβης κυρίαρχος της χώρας – Ένα μεροκάματο αντιστοιχεί σε τρία κιλά ψωμί». Ο Γκρόζος στην Πράγα αναφέρθηκε κυρίως στις διώξεις που υφίστανται οι αριστεροί συνδικαλιστές, στην κατάργηση των συνταγματικών ελευθεριών καθώς και στις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης των εργαζομένων στην Ελλάδα.³⁰⁶ Η ίδια εφημερίδα δημοσίευσε στα τέλη Οκτωβρίου εκτενές άρθρο υπό τον τίτλο «Η Ελλάδα αγωνίζεται για ελευθερία και ανεξαρτησία – Ο στρατός του Μάρκου γιορτάζει τη δεύτερη επέτειο από την ίδρυσή του». Στο δημοσίευμα αναφέρεται ότι ο στρατηγός Βαν Φλητ είναι ουσιαστικά ο αρχηγός των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, ενώ σημειώνεται ότι το 65% των εξόδων του ελληνικού προϋπολογισμού προορίζονται για την κάλυψη των αναγκών των ελληνικών σωμάτων ασφαλείας. Επισημαίνεται παράλληλα ότι «στόχος της λεγόμενης βοήθειας του σχεδίου Μάρσαλ ήταν η μετατροπή της Ελλάδας σε αμερικανική αποικία». Περιγράφοντας την κατάσταση από την οπτική του Δημοκρατικού Στρατού το δημοσίευμα επισημαίνει ότι «βήμα βήμα πλησιάζει η νίκη του ελληνικού λαού. Τα πιο εκτεταμένα εδάφη που έχει υπό τον έλεγχό του βρίσκονται στην Πελοπόννησο. Στην Πελοπόννησο οικοδομούνται οι βάσεις της αυριανής Ελληνικής Λαϊκής Δημοκρατίας».³⁰⁷

Στις 3 Νοεμβρίου 1948 οι τσεχικές εφημερίδες ενημέρωσαν για την παρέμβαση του σοβιετικού Πρέσβη Αντρέϊ Βισίνσκι στα Ηνωμένα Έθνη, αλλά και του τσεχοσλοβάκου Πρέσβη Βλάντιμιρ Προχάζκα, αναφορικά με τη συζήτηση που έγινε για το «ελληνικό ζήτημα», σε συνδυασμό με την έκθεση

³⁰⁵ *Národní Osвобоzení*, 1.9.1948

³⁰⁶ *Obrana Lidu*, 8.9.1948.

³⁰⁷ *Obrana Lidu*, 31.10.1948

της Βαλκανικής εξεταστικής επιτροπής – UNSCOB. Για παράδειγμα η *Práce* δημοσίευσε τριστηλή είδηση υπό τον τίτλο: «Η «ανεξαρτησία» της κυβέρνησης των Αθηνών – Ομιλία του τσεχοσλοβάκου εκπροσώπου για την ελληνική τραγωδία». Στον πρόλογο του δημοσιεύματος αναφέρεται ότι ο επικεφαλής της τσεχοσλοβάκινης αντιπροσωπείας απέρριψε την έκθεση της UNSCOB «διότι οι ισχυρισμοί της ήταν προκατασκευασμένοι σε μια προσπάθεια να καταδείξουν ότι για τη σημερινή τραγική κατάσταση της Ελλάδας δεν φταίει κανένας άλλος παρά τα τρία βόρεια γειτονικά της κράτη. Η Βαλκανική Επιτροπή αμέλησε το ρόλο του συμφιλιωτικού οργάνου που της ανέθεσαν τα Ηνωμένα Έθνη και σε αντίθεση με τις οδηγίες που της δόθηκαν προσέλαβε χαρακτήρα εξεταστικής επιτροπής. Ο σημαντικότερος παράγοντας που θα συνεισφέρει στην αποκατάσταση της ειρήνης στην Ελλάδα εμπεριέχεται στην πρόταση που κατάθεσε η σοβιετική αντιπροσωπεία, η οποία συνιστά την άμεση αποχώρηση όλων των ξένων στρατευμάτων και στρατιωτικών αποστολών από την Ελλάδα», αναφέρεται στο δημοσίευμα. Η *Rudé Právo* σε αντίστοιχο δημοσίευσμά της υπό τον τίτλο «Το αγγλο-αμερικανικό μπλοκ παρατείνει τον πόλεμο στην Ελλάδα» επισημαίνει ότι «η αμερικανική ψηφοθηρική μηχανή ενέκρινε απόφαση με την οποία καλύπτεται η αμερικανική επέμβαση στην Ελλάδα, ενώ η ευθύνη για την κατάσταση στη χώρα επιρρίπτεται στους βόρειους γείτονές της. Ο τσεχοσλοβάκος εκπρόσωπος Βλάντιμιρ Προχάζκα, υπογράμμισε ότι η απορριφθείσα σοβιετική πρόταση ασχολείται ακριβώς με τις δύο αιτίες που προκαλούν τη σημερινή κατάσταση και που δεν είναι άλλες από τον εμφύλιο και την ξένη επέμβαση».³⁰⁸ Ενδεικτικοί και οι τίτλοι που χρησιμοποίησαν για το ίδιο θέμα οι υπόλοιπες εφημερίδες: *Zemědělské Noviny*, «Οι αγγλο-αμερικανικές επεμβάσεις, αιτία των ταραχών στην Ελλάδα – Ο Α. Βυσίνσκι ζητά τη διάλυση της Βαλκανικής Επιτροπής του ΟΗΕ που παραχαράζει την αλήθεια». *Národní Osvození*, «Χωρίς την ξένη επέμβαση η κυβέρνηση των Αθηνών θα κατέρρεε». *Lidová Demokracie*, «Τα αίτια του εμφυλίου στην Ελλάδα – Ο Α. Βυσίνσκι κατατροπώνει την αγγλο-αμερικανική πολιτική – Η ΕΣΣΔ ζητά την ανάκληση όλων των ξένων στρατευμάτων από την Ελλάδα και την αποκατάσταση σχέσεων με τις γειτονικές χώρες». *Mláda Fronta*, «Οι Αμερικανοί κυρίαρχοι της φασιστικής Ελλάδας».

---

³⁰⁸ *Rudé Právo*, 11.11.1948

«ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ» ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΜΑΡΚΟΥ – ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΝΕΑΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Από τις αρχές του 1949 η ειδησεογραφία για τις εξελίξεις στον ελληνικό εμφύλιο πυκνώνει και σχεδόν σε αποκλειστική πηγή της ενημέρωσης αναδεικνύεται ο ραδιοφωνικός σταθμός «Ελεύθερη Ελλάδα» και τα ανακοινωθέντα του ΔΣΕ. Εάν υπάρχει κάτι που χαρακτηρίζει την ειδησεογραφία των τελευταίων μηνών του Εμφυλίου στα τσεχικά ΜΜΕ αυτό είναι η υπερβολή. Υπερβολές σε ότι αφορά το μέγεθος των επιτυχιών του ΔΣΕ στο στρατιωτικό μέτωπο, υπερβολές και γραφικότητες σε ότι αφορά τις απώλειες του αντιπάλου και την κατάσταση που επικρατεί στις τάξεις του Εθνικού Στρατού. Με δυο λόγια, όσο χειρότερα εξελισσόταν η κατάσταση στο μέτωπο για τον ΔΣΕ, τόσο απείχαν από την πραγματικότητα οι ειδήσεις με τις οποίες προμήθευε τα φιλικά καθεστώτα και τα έντυπά τους ο μηχανισμός του ΚΚΕ. Από την παράθεση των αποσπασμάτων που ακολουθεί φαίνεται ότι ειδησεογραφία της «Ελεύθερης Ελλάδας» είχε πάρει οριστικά διαζύγιο από την πραγματικότητα.

Στις 8 Φεβρουαρίου 1949 όλες σχεδόν οι τσεχικές εφημερίδες κάλυψαν με εκτενή δημοσιεύματα την Απόφαση της 5^{ης} Ολομέλειας της ΚΕ του ΚΚΕ, η οποία συνήλθε στις 30 και 31 Ιανουαρίου. Η *Rudé Právo* με τον τίτλο «Ο δρόμος προς τη νίκη του ελληνικού λαού – Συνεδρίαση της ΚΕ του ΚΚΕ στο Γράμμο» μετέφερε εκτενή αποσπάσματα από την εισήγηση του Ν. Ζαχαριάδη στην Ολομέλεια. Είναι χαρακτηριστικά τα όσα αναφέρονται για την κατάσταση στο στρατιωτικό μέτωπο: «Ο Δημοκρατικός Στρατός ανακατέλαβε το μεγαλύτερο μέρος της Πίνδου. Οι μοναρχοφασίστες περιήλθαν σε δεινή θέση στην Πελοπόννησο και στη βόρεια Ελλάδα. Σαν απόδειξη ότι η στρατιωτική πρωτοβουλία περνά πλέον στα χέρια του Δημοκρατικού Στρατού ο Ζαχαριάδης ανέφερε τις επιτυχημένες επιχειρήσεις στην Καρδίτσα, στη Νάουσα και στο Καρπενήσι». Στη συνέχεια το δημοσίευμα αναφέρεται στην εισήγηση του στρατηγού Δ. Βλαντά για τις «δεξιές και οπορτουνιστικές παρεκκλίσεις στο εσωτερικό του ΚΚΕ». Όπως σημειώνεται «οι παρεκκλίσεις εμφανίστηκαν προβάλλοντας τη γνώμη ότι δεν είναι δυνατός ο σχηματισμός επαναστατικής κυβέρνησης χωρίς βοήθεια από το εξωτερικό και ότι μικρές ανταρτικές ομάδες πρέπει να αντικαταστήσουν τον τακτικό στρατό. Αυτές οι γνώμες, οι οποίες καταδικάστηκαν από την Κεντρική Επιτροπή, είναι αποτέλεσμα έξωθεν επιρροών και είναι εχθρικές για το απελευθερωτικό κίνημα της Ελλάδας. Είναι αποτέλεσμα της ιδεολογικής πίεσης των ιμπεριαλιστών και των πολεμοκάπηλων. Στην εισήγηση γίνεται επίσης λόγος

για τις σοβινιστικές τάσεις που έσπειραν στο κόμμα ξένα στοιχεία και που αποσκοπούν στη διάσπαση της ενότητας Ελλήνων και Μακεδόνων. Η Κεντρική Επιτροπή αξιολογεί θετικά την τεράστια υποστήριξη που παρέχουν οι Έλληνες Μακεδόνες». Στο δημοσίευμα αναφέρονται επίσης οι αλλαγές που έγιναν στη σύνθεση του Πολιτικού Γραφείου της ΚΕ, ενώ επισημαίνεται ότι ο στρατηγός Μάρκος και η Χρύσα Χατζηβασιλείου λόγω βαριάς ασθένειας απαλλάχθηκαν των καθηκόντων τους. Η ίδια εφημερίδα μια ημέρα αργότερα επανήλθε στο ίδιο θέμα υπό τον τίτλο «Ο Ιωαννίδης πρωθυπουργός της Ελεύθερης Ελλάδας». Στο δημοσίευμα μεταφέρεται αυτούσια η δήλωση παραίτησης του στρατηγού Μάρκου.³⁰⁹ Μεταφέρουμε το περιεχόμενο των τίτλων που αναφέρονται στην 5^η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ: *Práce*, «Το ΚΚΕ για τον απελευθερωτικό αγώνα». *Svobodné Slovo*, «Σημαντική συνεδρίαση της ΚΕ του ΚΚΕ – Ο στρατηγός Μάρκος σοβαρά άρρωστος – Για την κατανομή δυνάμεων στην Ελλάδα», *Obrana Lidu*, «Στο Γράμμο συνήλθε η ΚΕ του ΚΚΕ – Η στρατιωτική πρωτοβουλία στα χέρια του Δημοκρατικού Στρατού».

Οι τσεχικές εφημερίδες θα καλύψουν δυο μήνες αργότερα και τον ανασχηματισμό της ΠΔΚ. Χρησιμοποιώντας ως πηγή τις εκπομπές του ραδιοφωνικού σταθμού «Ελεύθερη Ελλάδα» η *Rudé Právo* δημοσίευσε δίστηλη είδηση υπό τον τίτλο «Η νέα ελληνική δημοκρατική κυβέρνηση». Στο δημοσίευμα αναφέρεται ότι πρωθυπουργός της νέας κυβέρνησης είναι ο Μήτσος Παρτσαλίδης, εκπρόσωπος του ΕΑΜ, και αντιπρόεδρος της ο Γιάννης Ιωαννίδης, εκπρόσωπος του ΚΚΕ. Σημειώνεται επίσης ότι στην κυβέρνηση συμμετέχουν «εκπρόσωποι του Αγροτικού Κόμματος – ΑΚΕ, του Εθνικο-Απελευθερωτικού Μετώπου των Σλαβομακεδόνων, της Πανελλήνιας Ένωσης Συνδικάτων και της Πανελλήνιας Συνομοσπονδίας Αγροτικών Συνεταιρισμών».³¹⁰ Την ίδια μέρα η εφημερίδα *Obrana Lidu* δημοσιεύει αντίστοιχη είδηση με τον τίτλο «Ανασχηματισμός της ελληνικής δημοκρατικής κυβέρνησης – Ανασχηματίστηκε και το δημοκρατικό Ανώτατο Πολεμικό Συμβούλιο». Στο δημοσίευμα μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι «υπουργός Εφοδιασμού ορίστηκε ο εκπρόσωπος του σλαβομακεδονικού ΝΟΦ», ενώ παρατίθεται η νέα σύνθεση του Ανωτάτου Πολεμικού Συμβουλίου του ΔΣΕ. Παράλληλα επισημαίνεται ότι η ΠΔΚ με διακήρυξή της «υπόσχεται αμνηστία σε όλα τα πρόσωπα που διέπραξαν πολιτικά αδικήματα με εξαίρεση

³⁰⁹ *Rudé Právo*, 9.2.1949

³¹⁰ *Rudé Právo*, 6.4.1949

πολεμικούς εγκληματίες όπως ο βασιλιάς Παύλος και η βασίλισσα Φρειδερίκη ή ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Παπάγος».³¹¹

Από τον Ιανουάριο του 1949 πληθαίνουν οι ειδήσεις για τις «νικηφόρες επιχειρήσεις» του ΔΣΕ. Η *Obrana Lidu* δημοσίευσε ολοσέλιδο ρεπορτάζ που υπογράφει ο Θανάσης Γεωργίου με τον τίτλο «Πως ζει και πως πολεμά ο Δημοκρατικός Στρατός της Ελλάδας». Στον πρόλογο του δημοσιεύματος αναφέρονται «οι επιχειρήσεις του ΔΣΕ εναντίον ισχυρά οχυρωμένων πόλεων όπως η Θεσσαλονίκη, η Καρδίτσα, η Έδεσσα και η Νάουσα. Ο ΔΣΕ χαρακτηρίζεται «ισχυρός όσο ποτέ άλλοτε και ικανός να αναλάβει το 1949 τη διεξαγωγή αποφασιστικά νικηφόρων επιχειρήσεων εναντίον των αντιπάλων του». Επισημαίνεται ότι η νίκη για τα όπλα του ΔΣΕ θα ήταν πιο σύντομη εάν διέθετε την ποσότητα και την ποιότητα οπλισμού που διαθέτει ο αντίπαλος. Αυτή την αδυναμία, σύμφωνα με τον συντάκτη, οι αντάρτες του ΔΣΕ προσπαθούν να την ξεπεράσουν προβάλλοντας τις πολύχρονες αγωνιστικές τους εμπειρίες από την συμμετοχή τους στην Αντίσταση. Μεγάλο μέρος του δημοσιεύματος αφιερώνεται στη θέση που έχει η γυναίκα - μαχήτρια στις γραμμές του ΔΣΕ.³¹² Η εφημερίδα του τσεχοσλοβάκιου στρατού επανέρχεται στο θέμα του ΔΣΕ με νέο ολοσέλιδο δημοσίευσμά της υπό τον τίτλο «Ζωντανή η αγωνιστική παράδοση της ηρωικής Ελλάδας – Με ιδρώτα και αίμα η Ελλάδα κερδίζει την ελευθερία και την ανεξαρτησία της». Δημοσιεύεται χάρτης της Ελλάδας όπου το μεγαλύτερο μέρος της ηπειρωτικής Ελλάδας και σχεδόν το σύνολο της Πελοποννήσου φέρεται να ελέγχεται από τις δυνάμεις του ΔΣΕ.³¹³

Η *Rudé Právo* δημοσίευσε είδηση του πρακτορείου Telepress υπό τον τίτλο «Στρατιώτες του στρατού της Αθήνας περνούν στις γραμμές του Δημοκρατικού Στρατού». Η είδηση αναφέρεται στις νικηφόρες επιθέσεις του ΔΣΕ στο Καρπενήσι και στη Νάουσα και σε επιχειρήσεις μονάδων του σε άλλα μέρη της Ελλάδας. Επικαλούμενο ανακοινωθέν του ΔΣΕ αναφέρει ότι «μόνο στη Νάουσα 352 στρατιώτες των μοναρχικών μονάδων και 600 πατριώτες κατατάχτηκαν στον ΔΣΕ. Στη μάχη ο εχθρός είχε τις εξής απώλειες: 360 νεκροί, 590 τραυματίες, 352 αιχμάλωτοι».³¹⁴ Η ίδια εφημερίδα την αμέσως επόμενη ημέρα δημοσίευσε τριστηλή είδηση υπό τον τίτλο «Οι Έλληνες δημοκράτες αιχμαλώτισαν Αμερικάνο αξιωματικό». Το δημοσίευμα,

³¹¹ *Obrana Lidu*, 6.4.1949

³¹² *Obrana Lidu*, 7.1.1949

³¹³ *Obrana Lidu*, 15.1.1949

³¹⁴ *Rudé Právo*, 22.1.1949

επικαλούμενο και πάλι ως πηγή το πρακτορείο Telepress, ανέφερε ότι «το ελληνικό μοναρχοφασιστικό Γενικό Επιτελείο παραδέχτηκε την κατάληψη του Καρπενησιού από το ΔΣΕ. Στη μάχη για το Καρπενήσι αιχμαλωτίστηκε Αμερικανός λοχαγός, ο οποίος πήρε μέρος στη μάχη πολεμώντας στο πλευρό των μοναρχοφασιστών. Η δημοκρατική κυβέρνηση του στρατηγού Μάρκου επέδωσε στα Ηνωμένα Έθνη διαμαρτυρία με την οποία καταδικάζει τη συμμετοχή αξιωματικών των ΗΠΑ στις μάχες στο πλευρό των μοναρχοφασιστικών στρατευμάτων». Η *Rudé Právo* ένα μήνα αργότερα επανήλθε στο θέμα της κατάρριψης του αεροσκάφους στο Καρπενήσι και της αιχμαλωσίας του αντισυνταγματάρχη Έντνερ Σέντερ με δημοσίευμα που φέρει τον τίτλο «Αμερικανοί αεροπόροι βομβαρδίζουν Έλληνες δημοκράτες». Η είδηση αναφέρει ως πηγή ανακοινωθέν της ΠΔΚ που μετέδωσε ο ραδιοφωνικός σταθμός «Ελεύθερη Ελλάδα» προκειμένου να αντιστραφούν ισχυρισμοί της αμερικανικής Πρεσβείας της Αθήνας περί δολοφονίας του Έντνερ από τους αντάρτες. Όπως αναφέρει το δημοσίευμα «η ληξιαρχική πράξη θανάτου του Αμερικανού αντισυνταγματάρχη υπογράφηκε από προσωπικότητες του Καρπενησιού καθώς και μέλη του μοναρχοφασιστικού δικαστηρίου της πόλης. Πάνω του βρέθηκε η διαταγή Α.Π. 218.100 με την οποία το πλήρωμα του αεροσκάφους διατάσσονταν να δώσει αεροπορική υποστήριξη στις μοναρχοφασιστικές μονάδες».³¹⁵ Την αμέσως επόμενη ημέρα η ίδια εφημερίδα υπό τον τίτλο «Νέο ιμπεριαλιστικό έγκλημα στην Αθήνα» αναφέρεται στη δολοφονία του Μήτσου Παπαρήγα, ΓΓ των ελληνικών συνδικάτων. Η δολοφονία του χαρακτηρίζεται ως «μάταια προσπάθεια των ιμπεριαλιστών δολοφόνων να επιβάλουν τον αμερικανικό τρόπο ζωής στην Ελλάδα με τη βοήθεια των αμερικανικών δολαρίων, των αμερικανικών όπλων και των ελληνικών φασιστικών υποχειρίων τους».³¹⁶

Οι τσεχικές εφημερίδες κάλυψαν ειδησεογραφικά και τη μεγάλη επίθεση που εξαπέλυσαν το Φεβρουάριο του 1949 μονάδες του ΔΣΕ εναντίον της Φλώρινας. Φυσικά καμία αναφορά δεν υπήρξε για την συντριβή αυτής της επίθεσης και για τις εκατοντάδες απώλειες των μονάδων του ΔΣΕ. Αντιθέτως, η *Rudé Právo* με τρίστηλο δημοσίευμα της που διακήρυττε «Μοναρχοφασιστικές μονάδες αρνούνται να πολεμήσουν τους δημοκράτες». Στο δημοσίευμα γίνεται λόγος για «πολλαπλασιασμό κρουσμάτων ανοιχτών

³¹⁵ *Rudé Právo*, 23.2.1949. Για τη μάχη του Καρπενησιού και την κατάρριψη του αεροσκάφους με τον αντισυνταγματάρχη Έλντερ βλ. Γιάννης Σακκάς, «Η κατάληψη του Καρπενησιού και η τελευταία αναλαμπή του Δημοκρατικού Στρατού», *Στρατιωτική Ιστορία*, 77 (Ιανουάριος 2003).

³¹⁶ *Rudé Právo*, 24.2.1949

εξεγέρσεων σε μοναρχοφασιστικές μονάδες, καθώς στρατιώτες αρνούνται να πολεμήσουν τους δημοκράτες». Αναφέρεται ότι μόνο στην Καστοριά στρατοδικείο καταδίκασε 69 στρατιώτες που αρνήθηκαν να πολεμήσουν στο Βίτσι.³¹⁷

Από το Μάρτιο και μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1949 οι τσεχικές και σλοβακικές εφημερίδες αναδημοσιεύουν σχεδόν σε καθημερινή βάση τα ανακοινωθέντα της «Ελεύθερης Ελλάδας» που κάνουν λόγο για νικηφόρες επιθέσεις στα πιο απίθανα σημεία της ηπειρωτικής Ελλάδας. Μονάδες ανταρτών την περίοδο που βρίσκονταν υπό απηνή καταδίωξη στη Ρούμελη ή στην Πελοπόννησο φέρονται να προβαίνουν σε καταλήψεις στρατηγικών τοποθεσιών, στρατηγικών χωριών ή να κάνουν επιθέσεις που προξενούν χιλιάδες νεκρούς στις τάξεις των «μοναρχοφασιστών». Από αυτή την πλημμυρίδα της πολεμικής ειδησεογραφίας μεταφέρουμε ορισμένα σύντομα αποσπάσματα. Η *Rudé Právo* στις 30 Μαρτίου 1949 υπό τον τίτλο «Νικηφόρες επιθέσεις των Ελλήνων δημοκρατών» κάνει λόγο για νικηφόρα προέλαση μονάδων του ΔΣΕ στην περιοχή του Βάλτου, της Άρτας, της Θεσσαλίας ενώ φέρονται να καταλαμβάνουν την Ορμύλια Χαλκιδικής. Τμήματα της 3^{ης} Μεραρχίας του ΔΣΕ, που στο μεταξύ είχαν εκμηδενιστεί, φέρονται να πραγματοποιούν νικηφόρα προέλαση στην Πελοπόννησο. Η *Mladá Fronta* υπό τον τίτλο «Μεγάλη εαρινή επίθεση στην Ελλάδα» παραθέτει ανακοινωθέν του Ανωτάτου Αρχηγείου του ΔΣΕ που αναγγέλλει την έναρξη μεγάλης εαρινής επίθεσης στις περιοχές Γράμμος, Σμόλικας και Βόιο. Οι στρατιώτες των κυβερνητικών μονάδων φέρονται να παραδίδονται μαζικά.³¹⁸ Η *Rudé Právo* κάνει λόγο για «βαριές οι απώλειες των μοναρχοφασιστών στο Γράμμο» ενώ στις 4 Μαΐου κάνει λόγο για «επιτυχίες του Δημοκρατικού Στρατού της Ελλάδας» σημειώνοντας χαρακτηριστικά ότι «τα μοναρχοφασιστικά στρατεύματα έχασαν από την 1^η Απριλίου που άρχισε η επίθεση του ΔΣΕ 12.848 στρατιώτες». Μια βδομάδα αργότερα η *Rudé Právo* διορθώνει λιγάκι τον αριθμό των απωλειών αναφέροντας στον τίτλο της: «Εντός 27 ημερών οι Έλληνες μοναρχοφασίστες έχασαν 12.706 στρατιώτες».³¹⁹ Για να έχουμε ένα μέτρο σύγκρισης σημειώνουμε ότι ο ως άνω αριθμός αντιστοιχεί στο σύνολό του στις απώλειες που είχε ο Εθνικός Στρατός καθ' όλη τη διάρκεια του Εμφυλίου.

³¹⁷ *Rudé Právo*, 6.3.1949

³¹⁸ *Mladá Fronta*, 6.4.1949

³¹⁹ *Rudé Právo*, 20.4.1949

Οι υπερβολές για τις απώλειες του αντιπάλου χαρακτηρίζουν λίγο - πολύ όλα τα ανακοινωθέντα των στρατιωτικών επιτελείων. Προκύπτει ωστόσο το ερώτημα κατά πόσο τα πολιτικά στελέχη του ΚΚΕ ήταν σε θέση να διαγνώσουν τον ερχομό της αναπότρεπτης ήττας, να προετοιμάσουν αντίστοιχα τους οπαδούς τους μετριάζοντας τη ρητορική επιθετικότητα, ενδεχομένως προβάλλοντας την αναγκαιότητα ενός έντιμου συμβιβασμού. Ας δούμε πως αξιολογεί την πορεία των γεγονότων ο Σεραφείμ Μάξιμος, ένας εκ των δύο απεσταλμένων της ηγεσίας των ΚΚΕ στην Πράγα. Άρθρο του δημοσίευσε στις 25 Μαρτίου του 1949 η ε/φ *Obrana Lidu* υπό τον τίτλο «Τέταρτη χρονιά πολέμου στην Ελλάδα». Ο Σ. Μάξιμος στο πρωτοσέλιδο άρθρο του διακωμωδεί τις δηλώσεις του στρατηγού Βαν Φλητ στη Φλώρινα ότι το 1949 θα είναι η τελευταία χρονιά του πολέμου. Ο κομμουνιστής δημοσιογράφος υπενθυμίζει ότι ο Αμερικανός στρατηγός προέβλεψε τη συντριβή του ΔΣΕ ήδη το 1948, σημειώνοντας τότε ότι θα χρειαζόταν γι αυτό μόνο τέσσερις βδομάδες, ωστόσο η πραγματικότητα τον διέψευσε οικτρά. Πώς θέλει να πετύχει την εξόντωση του ΔΣΕ ο Βαν Φλητ, διερωτάται ο Μάξιμος, όταν πέρυσι είχε να πολεμήσει σε ένα μέτωπο – αυτό της δυτικής Μακεδονίας – και δεν τα κατάφερε, ενώ φέτος έχει απέναντί του και το μέτωπο που δημιούργησαν οι αντάρτες της Πελοποννήσου; «Το 1949 θα είναι πραγματικά αποφασιστικής σημασίας χρονιά για την Ελλάδα. Όμως θα έχει μια εντελώς διαφορετική σημασία απ' αυτή που αναμένει ο Βαν Φλητ», σημείωνε αισιόδοξα στο άρθρο του ο Σεραφείμ Μάξιμος.³²⁰

Παραμονές τις Ημέρας της Νίκης, η *Mladá Fronta* δημοσίευσε «κατ' αποκλειστικότητα» άρθρο του Μιλτιάδη Πορφυρογένη υπό τον τίτλο «Νέα προσπάθεια για την ειρήνη στην Ελλάδα». Στο άρθρο του ο Πορφυρογένης υπενθύμισε την επιστολή που απέστειλε στις 20 Απριλίου η ΠΔΚ στον ΓΓ των Ηνωμένων Εθνών, προτείνοντάς του να μεσολαβήσει στην εξεύρεση μιας ειρηνευτικής λύσης. Σημειώνει ωστόσο ότι αυτή η πρόταση προκάλεσε νέες επιθετικές δηλώσεις των «εγκληματιών της Αθήνας». Επιχειρώντας να αξιολογήσει την κατάσταση του μοναρχοφασιστικού στρατοπέδου την χαρακτηρίζει «χειρότερη από ποτέ. Οι στρατιώτες της δεν θέλουν να πολεμήσουν γιατί καταλαβαίνουν ότι πέρασε η εποχή που οι διοικητές τους μπορούσαν να τους στέλνουν αδιαμαρτύρητα στο σφαγείο. Ολόκληρες ταξιαρχίες το σκάνε από το μέτωπο μόλις πειστούν λιγάκι από ολιγάριθμες ομάδες του ΔΣΕ». Στη συνέχεια ο Μ. Πορφυρογένης αναλύει την κατάσταση

³²⁰ *Obrana Lidu*, 25.3.1949

που επικρατεί στο πολιτικό στρατόπεδο των αντιπάλων του. Κάνει λόγο για σκάνδαλα διαφθοράς στα οποία εμπλέκεται και ο ίδιος ο βασιλιάς. «Γίνεται φανερό ότι ένα τέτοιο αποσυντεθημένο, διαφθαρμένο και από το λαό μισητό καθεστώς δεν μπορεί να αντέξει ακόμα για καιρό», σημειώνει το ηγετικό στέλεχος του ΚΚΕ.³²¹

Λίγο αργότερα η *Obrana Lidu*, όπως και άλλες εφημερίδες αναδημοσίευσαν αποσπάσματα από το άρθρο του πρωθυπουργού της ΠΔΚ Μήτσου Παρτσαλίδη, το οποίο νωρίτερα μετέδωσε ο ραδιοφωνικός σταθμός «Ελεύθερη Ελλάδα». Στο άρθρο υπό τον τίτλο «Μόνο μια λαϊκή κυβέρνηση θα εξασφαλίσει την ειρήνη στην Ελλάδα» ο Μ. Παρτσαλίδης σημειώνει ότι καθώς ο πόλεμος πλησιάζει στο τέλος του «η κυβέρνηση της Αθήνας ενισχύει την τρομοκρατία εις βάρος των δημοκρατικών πολιτών και ζητά όλο και μεγαλύτερες προμήθειες πολεμικού υλικού για να συνεχίσει έναν εκ των προτέρων χαμένο αγώνα της».³²²

Η αισιοδοξία δεν εγκαταλείπει τα ανακοινωθέντα που μεταδίδει ο σταθμός «Ελεύθερη Ελλάδα» ούτε κατά τη διάρκεια των θερινών μηνών, ούτε καν μετά την πτώση του Γράμμου. Η σλοβακική εφημερίδα *Pravda* δημοσίευσε τον Ιούνιο του 1949 είδηση με τον τίτλο «Απελευθερώθηκε η οροσειρά του Γράμμου μετά από δίμηνο αγώνα – Αντιπροσωπεία δημοκρατών Γάλλων στην Ελεύθερη Ελλάδα». Στο δημοσίευμα αναφέρεται ότι οι μονάδες του ΔΣΕ καταδίωξαν τους μοναρχοφασίστες πέρα από το Σαραντάπορο, ενώ επισημαίνεται η παρουσία του Πωλ Ελυάρ στην πρώτη γραμμή του μετώπου.³²³ Η *Obrana Lidu* δημοσίευσε εκτενές άρθρο υπό τον τίτλο «Η ελληνική δημοκρατική κυβέρνηση ευχαριστεί την Τσεχοσλοβακία – Ο ΔΣΕ μετά από σειρά επιτυχιών στο Βίτσι δημιουργεί μια σταθερή βάση για την απελευθέρωση όλης της Ελλάδας». Στο δημοσίευμα αναφέρεται ότι η ΠΔΚ ανέθεσε στον υπουργό Υγείας Πέτρο Κόκαλη να εκφράσει θερμές ευχαριστίες στις κυβερνήσεις της Αλβανίας, της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Τσεχοσλοβακίας και της Πολωνίας για τη φιλοξενία που προσφέρουν στα ελληνόπουλα. Σημειώνεται ότι η ΠΔΚ εξέφρασε τη συμφωνία της με τη σύσταση διεθνούς εξεταστικής επιτροπής η οποία θα ερευνήσει τις συνθήκες διαβίωσης των παιδιών στις λαϊκοδημοκρατικές χώρες.³²⁴

³²¹ *Mladá Fronta*, 8.9.1949

³²² *Obrana Lidu*, 27.5.1949

³²³ *Pravda*, 11.6.1949

³²⁴ *Obrana Lidu*, 22.6.1949

Ο ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

Από τις αρχές Αυγούστου 1949 οι ανταποκρίσεις του ραδιοφωνικού σταθμού «Ελεύθερη Ελλάδα» που δημοσιεύονται στις τσεχικές εφημερίδες ασχολούνται αποκλειστικά με την έκβαση των μαχών στον Γράμμο και στη συνέχεια στο Βίτσι. Γίνεται λόγος για σκληρές μάχες με συμμετοχή αεροσκαφών που κάνουν χρήση εμπρηστικών βομβών. Οι επιθέσεις των «μοναρχοφασιστών» φέρονται να αποκρούονται από τις μονάδες του ΔΣΕ οι οποίες προκαλούν εκατοντάδες νεκρούς στις γραμμές των αντιπάλων τους. Από τα μέσα Ιουλίου επίσης οι τσεχικές εφημερίδες αρχίζουν να αναφέρονται στην προδοσία του Τίτο. Το πρώτο σχετικό σχόλιο που στρέφεται εναντίον του Τίτο δημοσιεύτηκε στις 15 Ιουλίου 1949 στην *Práce* υπό τον τίτλο «Η μεγαλομανία του προδότη». Στο δημοσίευμα αναφέρεται πως επιβεβαιώθηκαν οι καταγγελίες της ελληνικής ΠΔΚ ότι Γιουγκοσλάβοι αξιωματικοί συνεργάζονται με τον ελληνικό μοναρχοφασιστικό στρατό με τις ευλογίες των αγγλο-αμερικανών συμμάχων τους. Δυο βδομάδες αργότερα η *Obrana Lidu* μετέφερε στις σελίδες της σχόλιο της «Ελεύθερης Ελλάδας» υπό τον τίτλο «Τον ελληνικό φασισμό δεν θα τον σώσει η βοήθεια του Τίτο – Καπιταλιστικά χρήματα στοχεύουν στη σωτηρία του τροτσκιστικού καθεστώτος». Στον πρόλογο αναφέρεται ότι οι φασίστες και οι ιμπεριαλιστές όλων των αποχρώσεων θριαμβολογούν για την αποστασία του Τίτο, ενώ θέτουν ως όρο για τη χορήγηση δανείου στο γιουγκοσλαβικό καθεστώς την ενίσχυση της συνεργασίας Βελιγραδίου – Αθήνας.³²⁵

Στις 2 Αυγούστου η *Rudé Právo* δημοσίευσε τριστηλη είδηση υπό τον τίτλο «Ανακοίνωση του ΚΚΕ για την προδοσία του Τίτο». Στο δημοσίευμα επισημαίνεται πως «η κλίκα του Τίτο και των ιμπεριαλιστών πρακτόρων ξαφνιάστηκε από την αποκάλυψη τις προδοτικής τους συνεργασίας με τους Έλληνες μοναρχοφασίστες στις μάχες του Καϊμακτσαλάν». Επίσης η *Práce* δημοσίευσε εκτενές ρεπορτάζ του Ντίνου Ξένου υπό τον τίτλο «Η γιουγκοσλαβική προδοσία αποσκοπεί στη σωτηρία του αθηναϊκού καθεστώτος – Ο Γράμμος και το Βίτσι θα γίνουν τα νεκροταφεία των μοναρχοφασιστών». Στο δημοσίευμα παρατίθεται επίσης χάρτης της ελληνο-γιουγκοσλαβικής μεθορίου την οποία φέρεται να πέρασαν οι «μοναρχοφασίστες» προκειμένου να επιτεθούν «πισώπλατα» στις δυνάμεις του ΔΣΕ που δρούσαν στο Καϊμακτσαλάν. Στο ίδιο ρεπορτάζ αναφέρεται ότι οι κυβερνητικές δυνάμεις κατά τη διάρκεια της επίθεσής τους στο Γράμμο από τις 2 έως τις 9

³²⁵ *Obrana Lidu*, 30.7.1949

Αυγούστου είχαν περίπου 6.000 νεκρούς και τραυματίες.³²⁶ Η *Lidové Noviny* στις 17 Αυγούστου δημοσίευσε επίσης εκτενές ρεπορτάζ υπό τον τίτλο «Ηρωικός αγώνας του ΔΣΕ – Η επίθεση που καθοδηγείται από Αμερικανούς και Εγγλέζους θα αποτύχει». Την ίδια μέρα η *Rudé Právo* κυκλοφόρησε με τετράστηλο ρεπορτάζ υπό τον τίτλο «Η επίθεση στο Γράμμο στοίχισε στους μοναρχοφασίστες 15.000 νεκρούς – Ο ΔΣΕ καλύτερα εξοπλισμένος και με περισσότερες εμπειρίες από πέρυσι». Την 1^η Σεπτεμβρίου 1949, δυο μέρες μετά την οριστική ήττα του ΔΣΕ στο Γράμμο, η *Lidová Demokracie* δημοσίευσε νέο ανακοινωθέν της «Ελεύθερης Ελλάδας» υπό τον τίτλο «Ηρωική αντίσταση των δημοκρατών στην οροσειρά του Γράμμου – Προβοκάτσια μοναρχοφασιστών στη νότια Αλβανία». Στο δημοσίευμα αναφέρεται ότι με αμείωτη ένταση οι μονάδες του ΔΣΕ συνεχίζουν να υπερασπίζονται τα οχυρά τους στο Γράμμο. Επίσης, γίνεται λόγος για επιθετικές ενέργειες μονάδων του ΔΣΕ στα Τζουμέρκα, στην περιοχή των Τρικάλων και της Κεντρικής Μακεδονίας.

Για πρώτη φορά η *Obrana Lidu* στις 24 Σεπτεμβρίου 1949 δημοσίευσε είδηση υπό τον τίτλο «Οι Έλληνες δημοκράτες υπέρ του τερματισμού του εμφυλίου πολέμου – Ο ΔΣΕ αναπτύσσει εντατική δράση στα μέτωπα και στα μετόπισθεν του εχθρού». Στο δημοσίευμα αναφέρεται ότι «η ΠΔΚ απέστειλε υπόμνημα στα Ηνωμένα Έθνη με το οποίο εκφράζει προθυμία για τον τερματισμό του εμφυλίου πολέμου στη βάση των προτάσεων που κατέθεσε η Σοβιετική Ένωση στην εαρινή σύνοδο των Ηνωμένων Εθνών». Παράλληλα το δημοσίευμα κάνει λόγο για επιθέσεις του ΔΣΕ στο Βόιο και στα Ζαγόρια, στη Δράμα, την Ξάνθη και σε άλλες περιοχές. Στο ίδιο πνεύμα και το δημοσίευμα της *Obrana Lidu*. Επικαλούμενο εκπομπή της «Ελεύθερης Ελλάδας» κάνει λόγο για επιχειρήσεις του ΔΣΕ στην Εύβοια, στην Έδεσσα, στη Θράκη, στα Τρίκαλα, στον Όλυμπο ακόμα και στο Γράμμο όπου πρόσβαλαν μονάδες μοναρχοφασιστών που είχαν οχυρωθεί στο ύψωμα Αλεβίτσα. Η ίδια εφημερίδα στο τελευταίο δημοσίευσμά της για το θέμα, κάνει λόγο για «μάχες στην Ελλάδα» στις 16 Οκτωβρίου 1949, δηλαδή την ημέρα που η ΚΕ του ΚΚΕ από το Μπουρέλι της Αλβανίας θα ανακοινώσει την προσωρινή κατάπαυση των στρατιωτικών επιχειρήσεων.³²⁷

Η απόφαση δημοσιεύτηκε στις 18 Οκτωβρίου 1949 από τη *Rudé Právo* υπό τον τίτλο «Ανακοίνωση της ελληνικής ΠΔΚ για προσωρινή διακοπή των στρατιωτικών επιχειρήσεων». Στο μέρος της ανακοίνωσης που φέρει τον

³²⁶ *Práce*, 14.8.1949

³²⁷ *Obrana Lidu*, 27.9.1949

υπότιτλο «Ο ΔΣΕ δεν κατέθεσε τα όπλα του» αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι «ο Δημοκρατικός Στρατός δεν κατέθεσε τα όπλα του, απλά έπαψε να βάλει. Υποχώρησε εξαιτίας της συντριπτικής υλικής υπεροχής που συγκέντρωσαν οι ξένοι κατακτητές που ενισχύθηκαν από την τιτοϊκή προδοσία». Επίσης σημειώνεται ότι «καθώς ο μοναρχοφασισμός συνεχίζει το δολοφονικό του όργιο χιλιάδες αγωνιστές παραμένουν στη Ρούμελη, στη Θεσσαλία, στην Ήπειρο, στη Θράκη και στη Μακεδονία, στη Σάμο, την Εύβοια, την Κρήτη, την Κεφαλονιά, τη Μυτιλήνη και την Ικαρία, έτοιμοι να υπερασπίσουν τις ζωές τους και τις ζωές του λαού από τα εκτελεστικά αποσπάσματα των δημίων της Αθήνας». Τέλος, στις 6 Νοεμβρίου 1949 η *Mladá Fronta* δημοσίευσε την Απόφαση της 6^{ης} Ολομέλειας της ΚΕ του ΚΚΕ στο Μπουρέλι της Αλβανίας υπό τον χαρακτηριστικό τίτλο, «Η κρίση των Ελλήνων μοναρχοφασιστών σε ένταση».³²⁸

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο τσεχοσλοβάκιος τύπος κάλυψε με εκατοντάδες δημοσιεύματα τις εξελίξεις στην Ελλάδα από το τέλος του 1945 έως το τέλος του 1949. Στο επίκεντρο της προσοχής βρέθηκαν αρχικά η διεξαγωγή των βουλευτικών εκλογών και το δημοψήφισμα για το πολιτειακό, οι τρομοκρατικές επιθέσεις, οι απαγορεύσεις οργανώσεων, η λειτουργία στρατοπέδων συγκεντρώσεων, οι θανατικές καταδίκες και οι εκτελέσεις κομμουνιστών. Σε αυτή την περίοδο τα περισσότερα έντυπα αντλούσαν τις πληροφορίες τους κυρίως από δυτικά πρακτορεία. Γνώριζαν, όμως, να φιλτράρουν το περιεχόμενό τους, καθώς διαισθανόταν ποια πλευρά, εμμέσως πλην σαφώς, υποστήριζε το ΚΚ Τσεχοσλοβακίας που είχε αναδειχθεί στην μεγαλύτερη παράταξη της χώρας και είχε τον έλεγχο του υπουργείου Πληροφόρησης.

Είναι χαρακτηριστικό ότι από τα τέλη του 1946 γενικεύτηκε η χρήση του όρου «μοναρχοφασίστας» για τον χαρακτηρισμό των αντιπάλων των Ελλήνων κομμουνιστών σε αντιπαράθεση με τη χρήση του όρου «δημοκρατικός» που χρησιμοποιήθηκε για τον χαρακτηρισμό των οπαδών, της κυβέρνησης, της επικράτειας και του στρατού που δημιούργησε στην Ελλάδα το ΚΚΕ. Από τις αρχές του 1947 είναι εμφανές το στίγμα που δίνει στην πληροφόρηση των τσεχοσλοβάκιων ΜΜΕ ο μηχανισμός που εγκατέστησε η ηγεσία του ΚΚΕ στην Πράγα και στον οποίο κυρίαρχο ρόλο έπαιξαν, υπό την καθοδήγηση του Μ. Πορφυρογένη, ο Δημήτρης Παπάς και ο Σεραφείμ Μάξιμος. Αυτοί οι δύο

³²⁸ *Rudé Právo*, 18.10.1949

ανέλαβαν να τροφοδοτούν από το 1947 τα τσεχοσλοβάκικα ΜΜΕ με δεκάδες μεταφρασμένα ανακοινωθέντα της ηγεσίας του ΔΣΕ και του ΚΚΕ, τα οποία νωρίτερα μετέδιδε ο κομματικός ραδιοφωνικός σταθμός «Ελεύθερη Ελλάδα». Στον μηχανισμό αυτό, όπως και στον Τσεχοσλοβακικο-ελληνικό Σύνδεσμο, ανήκει η πρωτοβουλία για τη διοργάνωση εράνων και δεκάδων εκδηλώσεων συμπαράστασης προς τη «δημοκρατική Ελλάδα», όπως και η πρωτοβουλία για την υποδοχή των προσφυγόπουλων. Οι εκδηλώσεις αυτές καλύφθηκαν εκτενώς από τα τσεχοσλοβάκικα ΜΜΕ.

Προς το τέλος του Εμφυλίου στην σχετική ειδησεογραφία επικράτησαν κυρίως οι ειδήσεις που αναφέρονταν στην πορεία των πολεμικών συγκρούσεων. Ενδεικτικό αυτών των ειδήσεων υπήρξαν οι υπερβολές σε ότι αφορά τις επιχειρησιακές δυνατότητες και τη δράση του ΔΣΕ, ο οποίος φέρεται να προκαλεί τεράστιες απώλειες στους αντιπάλους του. Τα δημοσιεύματα αυτά ενισχύονταν, επίσης από αθεράπευτα αισιόδοξα σχόλια στελεχών των ΚΚΕ που ως την τελευταία στιγμή δεν έπαψαν να κάνουν λόγο για επικείμενη νίκη των δυνάμεων του ΔΣΕ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ: Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΓΕΙΤΟΝΩΝ ΤΗΣ «ΑΛΛΗΣ ΠΛΕΥΡΑΣ»

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟ ΤΥΠΟ

Ιάκωβος Μιχαηλίδης* και Βαγγέλης Κατσάρας**

Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος, ήδη από την αρχή, αποτέλεσε ένα επεισόδιο που ξεπέρασε τα στενά όρια του ελληνικού κράτους. Το γεγονός, άλλωστε, ότι υπήρξε περιφερειακό επεισόδιο του Ψυχρού Πολέμου, από τα πρώτα μάλιστα, έστρεψε το ενδιαφέρον της παγκόσμιας κοινής γνώμης στις εξελίξεις του. Αντίστοιχο ενδιαφέρον επέδειξαν και τα γειτονικά βαλκανικά κράτη, τα οποία εξάλλου έλαβαν ενεργό ρόλο στη διεξαγωγή του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου με την παροχή οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας στους Έλληνες κομμουνιστές. Το ενδιαφέρον αυτό υπήρξε ιδιαίτερα έντονο στη Βουλγαρία· η διακοπή των διπλωματικών σχέσεων με την Ελλάδα και το γεγονός ότι οι δύο πλευρές βρίσκονταν αντιμέτωπες στα διεθνή φόρα, με την ελληνική κυβέρνηση να επιδιώκει την αύξηση των συνόρων της σε βάρος της Βουλγαρίας και την καταβολή πολεμικής αποζημίωσης, ανάγκαζαν τη βουλγαρική κυβέρνηση σε αμυντική στάση και στην ανάληψη προπαγανδιστικού αγώνα εναντίον της «ιμπεριαλιστικής» ελληνικής κυβέρνησης. Παράλληλα, το γεγονός ότι η Βουλγαρία αποτελούσε, ιδίως μετά και τη ρήξη Τίτο-Στάλιν, προκεχωρημένο προπύργιο της ΕΣΣΔ στα Βαλκάνια, ενίσχυε την ανάγκη παρακολούθησης των ελληνικών εσωτερικών εξελίξεων.

Η έρευνα, που διεξήχθη στην Κεντρική Βιβλιοθήκη της Σόφιας και στο Κεντρικό Αρχείο της βουλγαρικής πρωτεύουσας, επικεντρώθηκε στην εφημερίδα *Работническо Дело*, επίσημου οργάνου του Κομμουνιστικού Κόμματος της Βουλγαρίας, και στο αρχείο *Владимир Поптомов*, ο οποίος υπήρξε αρχισυντάκτης της εν λόγω εφημερίδας κατά την περίοδο 1945-1949 και σημαίνων στέλεχος του Κομμουνιστικού Κόμματος. Το αρχείο, μάλιστα, του τελευταίου περιλαμβάνει αποκόμματα των σημαντικότερων ρωσικών εφημερίδων, γεγονός που επέτρεψε τη σύγκριση και την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων γύρω από τον τρόπο που οι βουλγαρικές εφημερίδες αντιμετώπισαν τον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο. Ενδεικτικό του βουλγαρικού ενδιαφέροντος είναι το γεγονός ότι οι καταχωρήσεις για την Ελλάδα γίνονται

* Αναπληρωτής Καθηγητής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

** Υποψήφιος διδάκτορας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας, ενώ παράλληλα υπάρχουν και ολοσέλιδες αναφορές. Έτσι, λοιπόν, μέσα από τις σελίδες της εν λόγω εφημερίδας ξεδιπλώνονται όλες οι σημαντικές εξελίξεις του ελληνικού εμφυλίου: τα Δεκεμβριανά και η συμφωνία της Βάρκιζας, τα αιτήματα του ΚΚΕ για τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών και οι εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946, η κυβερνητική τρομοκρατία εναντίον των στελεχών του ΚΚΕ και η σταδιακή ολίσθηση στη γενίκευση της εμφύλιας σύρραξης, η διεξαγωγή των πολεμικών συγκρούσεων και η επέμβαση των Άγγλων, η αποχώρηση των τελευταίων και η δυναμική εμπλοκή των ΗΠΑ με τη διακήρυξη του δόγματος Τρούμαν, η ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ και οι εργασίες της Επιτροπής Διερεύνησης των συνόρων, η ρήξη Τίτο-Στάλιν και το κλείσιμο των γιουγκοσλαβικών συνόρων και, τέλος, η ηρωική αντίσταση των Ελλήνων αγωνιστών εναντίον των υπέρτερων κυβερνητικών δυνάμεων, που είχαν τη βοήθεια και των Αμερικανών. Το βουλγαρικό ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στο εσωτερικό της Ελλάδας ξεκινάει ήδη μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και λαμβάνει νέα ώθηση με την έναρξη των Δεκεμβριανών. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι το αρχείο ПОПТОМОВ περιλαμβάνει ξεχωριστό υποφάκελο, με τίτλο «Δεκεμβριανή εξέγερση και Συμφωνία στη Βάρκιζα», στον οποίο υπάρχουν αποσπάσματα ρωσικών εφημερίδων που περιγράφουν την κατάσταση στην Ελλάδα κατά τους πρώτους μήνες του 1945 με τίτλο «Η κατάσταση στην Ελλάδα». Αντίστοιχο δε τίτλο χρησιμοποιούν και οι βουλγαρικές εφημερίδες, γεγονός που αποδεικνύει την εξάρτηση από την ΕΣΣΔ και φαίνεται να υποδηλώνει την ύπαρξη κεντρικού προπαγανδιστικού μηχανισμού. Δεν πρέπει να ξεχνάμε, άλλωστε, ότι πρόκειται για την περίοδο έναρξης του Ψυχρού Πολέμου, ενώ σε διμερές επίπεδο αποκρυσταλλώνονται οι ελληνικές διεκδικήσεις εναντίον της Βουλγαρίας και επίκειται το Συνέδριο Ειρήνης του Παρισιού. Παράλληλα, αξίζει να τονιστεί ότι κατά την εν λόγω περίοδο οι βουλγαρικές εφημερίδες δε διαθέτουν ανταποκριτές στην Ελλάδα, αλλά βασίζουν την πληροφόρησή τους στο ειδησεογραφικό πρακτορείο της Σοβιετικής Ένωσης TACC.

Κατά την επόμενη περίοδο, μέχρι την έναρξη του Εμφυλίου Πολέμου, το ενδιαφέρον των βουλγαρικών εφημερίδων στρέφεται στη διπλωματική μάχη Ελλάδας και Βουλγαρίας στο περιθώριο του Συνεδρίου Ειρήνης, αλλά και στις πολιτικές εξελίξεις στην Αθήνα. Συγκεκριμένα, μεταφέροντας τις απόψεις των στελεχών του ΕΑΜ, η εφημερίδα Работническо Дело περιγράφει την αύξηση της τρομοκρατίας από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης και τη στάση του ΕΑΜ, το οποίο επιδιώκει τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις συλλήψεις Ελλήνων πατριωτών, που αγωνίστηκαν εναντίον των χιτλερικών δυνάμεων, και στις εκτελέσεις στελεχών του ΕΑΜ. Η κατάσταση στην Ελλάδα παρουσιάζεται ως χαοτική, το δε καθεστώς παρομοιάζεται μ' εκείνο του Ιωάννη Μεταξά. Χαρακτηριστικό από την άποψη αυτή είναι το άρθρο της 18ης Ιουνίου 1945 με κεντρικό τίτλο «Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα διαμαρτύρονται για την τρομοκρατία των μοναρχικών». Το εν λόγω άρθρο, αφού πρώτα παρουσιάζει με μελανά χρώματα τη δράση εναντίον του ΕΑΜ, αναφέρεται στην επίσκεψη των πολιτικών αρχηγών στον Πρωθυπουργό για να διαμαρτυρηθούν για το τρομοκρατικό κλίμα που επικρατούσε στη χώρα και να ζητήσουν τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών. Η εν λόγω περίοδος ολοκληρώνεται με τα άρθρα γύρω από τις ελληνικές εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως εκλογές νοθείας και τρομοκρατίας, όπου κυριάρχησε το μπόϊκοτάζ. Κατ' αυτόν τον τρόπο αναιρείται από την ελληνική κυβέρνηση κάθε νομιμότητα και δικαιολογείται η απόφαση του ΕΑΜ να προσφύγει στη δύναμη των όπλων. Μάλιστα, την ίδια στάση τηρούν και οι εφημερίδες της Μόσχας, οι οποίες κάνουν λόγο για αποχή στις εκλογές που άγγιξε το 50%.

Η έναρξη του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (Μάρτιος 1946) εγκαινιάζει ένα νέο κύκλο βουλγαρικών άρθρων με έντονα προπαγανδιστικό χαρακτήρα, τα οποία παρακολουθούν στενά την εξέλιξη του ελληνικού εμφυλίου. Το βουλγαρικό αναγνωστικό κοινό ενημερώνεται, με πρωτοσέλιδα άρθρα, αλλά και ολοσέλιδες καταχωρήσεις στις εσωτερικές σελίδες, για κάθε σημαντική εξέλιξη σε διπλωματικό και στρατιωτικό επίπεδο. Ταυτόχρονα, ο βουλγαρικός Τύπος παρουσιάζει και τις θέσεις της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ, αναπαράγοντας άρθρα και συνεντεύξεις στελεχών της, αλλά και τα ψηφίσματά της. Η πληροφόρηση της εφημερίδας προέρχεται τώρα από τον ίδιο το Δημοκρατικό Στρατό και τις ανταποκρίσεις του ραδιοφωνικού σταθμού «Ελεύθερη Ελλάδα».

Ο χαρακτήρας των άρθρων, όπως ήδη αναφέρθηκε, είναι ξεκάθαρα προπαγανδιστικός: η ελληνική κυβέρνηση χαρακτηρίζεται μοναρχοφασιστική, που βασίζεται στην τρομοκρατία και στη στήριξη ξένων δυνάμεων, και διαδραματίζει προβοκατόρικο ρόλο, εξυπηρετώντας τα συμφέροντα της διεθνούς αντίδρασης. Στόχο δε έχει να αποπροσανατολίσει την ελληνική κοινή γνώμη από τα εσωτερικά προβλήματα, τα οποία αδυνατεί να επιλύσει. Όσον αφορά τις αγγλικές και αμερικανικές δυνάμεις που συμπράττουν με τον ελληνικό στρατό, χαρακτηρίζονται ως δυνάμεις κατοχής και παραλληλίζονται με τις γερμανικές κατοχικές δυνάμεις. Στον αντίποδα, εξαιρείται ο αγώνας

των Ελλήνων πατριωτών του Δημοκρατικού Στρατού, απέναντι μάλιστα σε υπέρτερες δυνάμεις, και τονίζεται το γεγονός ότι ο αγώνας αυτός έχει την υποστήριξη των δημοκρατών όλου του κόσμου.

Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί η στάση του βουλγαρικού Τύπου έναντι του δόγματος Τρούμαν και της απόφασης της αμερικανικής κυβέρνησης να συνδράμει ενεργά τον αγώνα της ελληνικής κυβέρνησης εναντίον του ΚΚΕ. Συγκεκριμένα, οι βουλγαρικές εφημερίδες, με προεξάρχουσα τη Работническо Дело, αφού αρχικά παρουσιάζουν το κείμενο της ομιλίας του προέδρου Τρούμαν, κριτικάρουν την ωμή αμερικανική επέμβαση και υπογραμμίζουν τα ιδιοτελή κίνητρα που κρύβονται πίσω από την κίνηση αυτή. Παράλληλα, γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστούν οι αντίθετες φωνές στο εσωτερικό των ΗΠΑ, που αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό τη χορήγηση οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας στην ελληνική κυβέρνηση.

Την ίδια περίοδο, συγκεκριμένα στις 8 Απριλίου 1947, η εφημερίδα Работническо Дело, με αφορμή τη συμπλήρωση 6 ετών από τη γερμανική επίθεση εναντίον της Ελλάδας, προχώρησε στη δημοσίευση ενός ενδιαφέροντος, από την άποψη της σκοπιμότητας που εξυπηρετεί, άρθρου. Το εν λόγω άρθρο, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ελλάδα», αναφέρεται στα δεινά που πέρασε ο ελληνικός λαός κατά τη διάρκεια της κατοχής. Ο συντάκτης του, ωστόσο, διαχωρίζει επιμελώς τη στάση της Βουλγαρίας κατά τη διάρκεια του πολέμου, κάνοντας αποκλειστικά λόγο για κατοχή εκ μέρους των δύο φασιστικών αυτοκρατοριών (Γερμανίας, Ιταλίας). Κατόπιν, αναφέρεται στο σχηματισμό του ΕΑΜ, το οποίο μαζί με τους παρτιζάνους του Τίτο, της ΝΟΦ και του Χότζα συνέστησαν βαλκανικό μέτωπο και συνετέλεσαν αποφασιστικά στην απελευθέρωση της χώρας. Το άρθρο κλείνει με τη διαπίστωση ότι, μετά την απελευθέρωση, ο αγώνας του ΕΑΜ συνεχίζεται εναντίον της μοναρχοφασιστικής κυβέρνησης, ενώ για μία ακόμη φορά τονίζεται η στήριξη εκ μέρους των δημοκρατικών δυνάμεων ανά την υφήλιο.

Στο στρατιωτικό τομέα ενδεικτικό του τρόπου με τον οποίο η Работническо Дело πληροφορούσε το βουλγαρικό αναγνωστικό κοινό, είναι το άρθρο της 17ης Δεκεμβρίου 1947. Το εν λόγω άρθρο αναφέρεται αρχικά σε μεγάλη επιχείρηση του ελληνικού στρατού εναντίον του Δημοκρατικού Στρατού του στρατηγού Μάρκου, που έλαβε χώρα με τη συμμετοχή 200 Αμερικανών «εμπειρογνομόνων» και με αμερικανικά όπλα από το πρόγραμμα Τρούμαν, κατέληξε ωστόσο σε αποτυχία. Στη συνέχεια, αποδίδει τις ελληνικές κατηγορίες εναντίον των γειτονικών κρατών στις στρατιωτικές

αποτυχίες του ελληνικού καθεστώτος και τονίζει το καθεστώς τρόμου που ακολουθούσε κάθε τέτοια αποτυχία, με τη σύλληψη και εξορία αθών πολιτών και τον εξαναγκασμό χιλιάδων οικογενειών σε προσφυγιά. Τα μέτρα αυτά στα «κατεχόμενα» εδάφη έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομία της χώρας, η οποία έχει παραλύσει, σημειώνει ο αρθρογράφος. Το άρθρο κλείνει με τη δήλωση Ζαχαριάδη ότι επίκειται η εγκαθίδρυση δημοκρατικού πολιτεύματος στις ελεύθερες περιοχές της Ελλάδας. Λίγες δε ημέρες αργότερα, στις 25 Δεκεμβρίου 1947, σε ολοσέλιδη ανάρτησή της ενημερώνει το αναγνωστικό κοινό για την ίδρυση δημοκρατικής κυβέρνησης στην ελεύθερη Ελλάδα υπό το στρατηγό Μάρκο και παρουσιάζει τη σύνθεση και την προκήρυξή της προς τον ελληνικό λαό.

Παράλληλα με τα παραπάνω γεγονότα, κατά τη διάρκεια του 1947 η προσοχή του βουλγαρικού Τύπου στρέφεται στην αμερικανική, όπως αναφέρεται, Επιτροπή Διερεύνησης του ΟΗΕ και στο έργο που επιτελούσε στην περιοχή. Συγκεκριμένα, καταγράφει τις επισκέψεις της στα βόρεια σύνορα της Ελλάδας και την κατηγορεί, λόγω της αδυναμίας να επιβεβαιώσει τις ελληνικές κατηγορίες, ότι οι εκθέσεις της είναι ψευδείς και ανακριβείς. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στο ρωσικό Τύπο η εν λόγω Επιτροπή αποκαλείται αμερικανική μαριονέτα υπό τη σημαία του ΟΗΕ.

Δύο ιδιαίτερα σημαντικά άρθρα, από την άποψη της ρητορικής που χρησιμοποιούν, είναι αυτά της 27ης Σεπτεμβρίου 1948 και της 29ης Ιανουαρίου 1949. Στο πρώτο, με αφορμή τη συμπλήρωση 7 ετών από την ίδρυση του ΕΑΜ, εξάίρονται οι αγώνες του για την εκδίωξη των χιτλερικών δυνάμεων και ακολούθως γίνεται ανασκόπηση των γεγονότων μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, όπου, σύμφωνα με το άρθρο, κυριαρχεί η μορφή του Τσόρτσιλ και η διάθεσή του να υπερασπιστεί τα αγγλικά συμφέροντα. Αποτέλεσμα ήταν οι μαζικές συλλήψεις δημοκρατικών πολιτών, οι οποίες κορυφώθηκαν όσο πλησίαζαν οι εκλογές του Μαρτίου 1946. Ακολουθεί κατόπιν η εμπλοκή των ΗΠΑ, με το Δόγμα Τρούμαν, η οποία αντικατοπτρίζεται στη δράση της ελληνικής χωροφυλακής και σε νέες μαζικές συλλήψεις που ανέρχονται σε 30.000 δημοκρατικών πολιτών. Στη συνέχεια το άρθρο περιγράφει τις συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων στα νησιά εξορίας (Ικαρία, Μακρόνησος, Γαύδος), οι οποίες δε διέφεραν, κατά την εφημερίδα, σε τίποτα από τις αντίστοιχες που επικρατούσαν στις χιτλερικές φυλακές. Κάνει λόγο για γκανγκστερικές μεθόδους των αμερικανικών κατοχικών δυνάμεων και κυριαρχία τους στην πολιτική σκηνή της χώρας. Κατηγορεί δε το μοναρχοφασισμό για τη δολοφονία του Αμερικανού

δημοσιογράφου Polk, «το πιο σατανικό από τα εγκλήματα που έχει διαπράξει», με την οποία επιδίωξε να απαλλαγεί από έναν εχθρικό δημοσιογράφο και παράλληλα να στρέψει την αμερικανική και διεθνή κοινή γνώμη εναντίον των κομμουνιστών. Το άρθρο κλείνει με την προσπάθεια του μοναρχοφασισμού και των αγγλοαμερικανικών κατοχικών δυνάμεων να ποδηγετήσουν το συνδικαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα.

Το δεύτερο άρθρο, με τίτλο «Ο αγώνας στην Ελλάδα σε αποφασιστική καμπή», προχωράει σε ανασκόπηση των στρατιωτικών και πολιτικών εξελίξεων κατά τη διάρκεια του 1948. Κάνει λόγο για κρίση στις τάξεις του μοναρχοφασισμού και σταθεροποίηση της εθνοαπελευθερωτικής προσπάθειας υπό την ηγεσία του ΚΚΕ. Τονίζει την αποτυχία των μοναρχοφασιστών να καταβάλλουν τις δημοκρατικές δυνάμεις κατά τη διάρκεια του α' εξαμήνου, όπως ανέμεναν οι Αμερικανοί «εμπειρογνώμονες». Αναφέρει την επίθεση του ελληνικού στρατού εναντίον του Γράμμου κατά τον Αύγουστο, διάρκειας 70 ημερών, την οποία απέκρουσαν οι δημοκρατικές δυνάμεις παρά τη συντριπτική εναντίον τους υπεροχή του αντιπάλου (1 προς 10 σε άνδρες και 1 προς 50 σε υλικό). Ανάλογη κατάληξη είχε και η επιχείρηση στην Πελοπόννησο, που ξεκίνησε στις 19 Δεκεμβρίου. Προχωρώντας στον απολογισμό των πολεμικών επιχειρήσεων, αναφέρει ότι ο μοναρχοφασιστικός στρατός απώλεσε 100.000 άνδρες, το 40% δηλαδή του δυναμικού του, και σημαντικό μέρος του στρατιωτικού υλικού, ότι αυξήθηκαν οι απελευθερωμένες περιοχές σ' όλη τη χώρα, ότι το ηθικό του στρατού πέφτει και σημειώνονται λιποταξίες, ακόμη και αξιωματικών, προς την πλευρά του Δημοκρατικού Στρατού. Το άρθρο ολοκληρώνεται με το συμπέρασμα ότι ο Δημοκρατικός Στρατός είναι ανίκητος.

Όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω, ο βουλγαρικός Τύπος αποσιώπησε τις σημαντικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα στο στρατιωτικό επίπεδο στα τέλη του 1948. Όπως είναι γνωστό, η επίθεση του ελληνικού στρατού στην Πελοπόννησο εντασσόταν σ' ένα γενικότερο σχέδιο, με την κωδική ονομασία «Περιστέρα», και στόχο είχε την εκκαθάριση της περιοχής. Το σχέδιο ολοκληρώθηκε επιτυχώς το Μάρτιο του επόμενου έτους και επακολούθησε, τον Αύγουστο του 1949, η επιχείρηση «Πυρσός» με στόχο τις θέσεις του Δημοκρατικού Στρατού στο Γράμμο και στο Βίτσι. Ως τις αρχές Σεπτεμβρίου οι υπέρτερες δυνάμεις του εθνικού στρατού κατόρθωσαν να απωθήσουν αυτές του Δημοκρατικού Στρατού, οι οποίες κατέφυγαν στην Αλβανία θέτοντας τέρμα στον Εμφύλιο Πόλεμο. Στις βουλγαρικές εφημερίδες δε γίνεται καθόλου λόγος για ήττα ή υποχώρηση, αλλά αντίθετα

καυτηριάζεται η στάση της Γιουγκοσλαβίας, η οποία τον Ιούνιο είχε προχωρήσει σε κλείσιμο των συνόρων με την Ελλάδα.

Κατά την ίδια περίοδο παρατηρείται μία σημαντική αλλαγή με ξεχωριστή σημασία, η χρήση φωτογραφικού υλικού. Συγκεκριμένα, στην αρθρογραφία της εφημερίδας Работническо Дело σχετικά με τις εξελίξεις του ελληνικού εμφυλίου, προστίθενται πλέον φωτογραφίες Ελλήνων αγωνιστών, ανδρών και γυναικών, με τον οπλισμό τους προτεταμένο, καθώς και εικόνες από τα στρατόπεδα του Δημοκρατικού Στρατού. Η εξέλιξη αυτή, σε μία ιδιαίτερα κρίσιμη καμπή του ένοπλου αγώνα, αποτυπώνει γλαφυρά τον προπαγανδιστικό χαρακτήρα του βουλγαρικού Τύπου, που πιθανόν εκπορεύεται από τη βουλγαρική κυβέρνηση, και έχει διττό στόχο: αφενός να καταστήσει το βουλγαρικό λαό κοινωνό του ελληνικού αγώνα και αφετέρου να καταδείξει τον παλλαϊκό χαρακτήρα της ελληνικής εξέγερσης. Πρόκειται, άλλωστε, για την περίοδο, κατά την οποία, μετά τη ρήξη Τίτο-Στάλιν, ο Ζαχαριάδης αναζητά απεγνωσμένα την οικονομική και υλική συμπαράσταση της γειτονικής Βουλγαρίας, επισημαίνοντας ότι σε αντίθετη περίπτωση ο αγώνας απειλείται με κατάρρευση.

Το ίδιο διάστημα μια σειρά από άρθρα και φωτογραφικά οδοιπορικά σε εστίες παιδιών σε βουλγαρικό έδαφος έριξαν φως στο δράμα των ελληνοπαίδων που για να γλυτώσουν από τον «μοναρχοφαστικό τρόμο» απομακρύνθηκαν από τα πεδία των μαχών στην Ελλάδα. Η μετακίνηση των παιδιών ήταν για τον βουλγαρικό τύπο μια ξεκάθαρη ανθρωπιστική επιχείρηση, τυχόν υπόνοιες για βίαιη απομάκρυνση κάποιων από αυτά ήταν κραυγαλέα απύσες, ενώ αντίθετα προβλήθηκε η «υποχρεωτική» μετακίνηση πολλών παιδιών στις εστίες της Φρειδερίκης. Ταυτόχρονα, προβλήθηκαν οι προσπάθειες του βουλγαρικού κράτους για την ανακούφιση και την περίθαλψη των παιδιών από την Ελλάδα καθώς και η συγκινητική συνδρομή του βουλγαρικού λαού.

Ο τερματισμός του Εμφυλίου Πολέμου δεν ανέστειλε το βουλγαρικό ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στην Ελλάδα, αλλά το μετέθεσε στο διπλωματικό επίπεδο. Έμφαση πλέον δίνεται στις συνεδριάσεις της Πολιτικής Επιτροπής του ΟΗΕ σχετικά με το ελληνικό ζήτημα, με την αναπαραγωγή των λόγων του εκπροσώπου της Σοβιετικής Ένωσης Βισίνσκι ενώπιον της παραπάνω Επιτροπής, αλλά και στην αναδημοσίευση των αποφάσεων του Πολιτικού Γραφείου του ΚΚΕ. Παράλληλα, όμως, υπάρχουν και άρθρα γύρω από τις πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό της Ελλάδας. Έτσι, με αφορμή τις εκλογές του 1950 κατηγορούν τη μοναρχοφασιστική κυβέρνηση για τη συνεχιζόμενη

φυλάκιση εθνικών αγωνιστών και κάνουν λόγο για εκλογές κωμωδία, ανάλογες με εκείνες της 31ης Μαρτίου 1946. Σύντομα, ωστόσο, τη θέση της Ελλάδας θα λάβει το ζήτημα της Κορέας. Άλλωστε, μετά το 1950 οι ελληνοβουλγαρικές σχέσεις θα αρχίσουν σταδιακά να αποκλιμακώνονται, γεγονός που επέβαλε να πέσουν οι τόνοι έναντι της ελληνικής κυβέρνησης.

Από τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι ο βουλγαρικός Τύπος παρακολούθησε στενά τις εξελίξεις στον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο, ενημερώνοντας το βουλγαρικό αναγνωστικό κοινό με συχνά άρθρα. Η ενημέρωση, ωστόσο, αυτή είχε καθαρά προπαγανδιστικό χαρακτήρα και στόχευε στην εξιδανίκευση του αγώνα των ελληνικών δημοκρατικών δυνάμεων. Στο πλαίσιο αυτό, οι στρατιωτικές επιτυχίες του Δημοκρατικού Στρατού αποκτούσαν στα βουλγαρικά πρωτοσέλιδα μυθιστορηματικές, επικές διαστάσεις, ενώ αντίθετα οι νίκες του Εθνικού Στρατού αποσιωπούσαν ή υποτιμούσαν. Η λογική του άσπρου-μαύρου είναι ενδεικτική μιας σύγκρουσης δίχως όρια και δίαυλους επικοινωνίας. Η βουλγαρική κοινή γνώμη δεν έμαθε τα χρόνια αυτά τίποτε για τυχόν σφάλματα στην τακτική που ακολούθησαν οι Έλληνες κομμουνιστές, ενώ καμία κριτική δεν ασκήθηκε στα πρόσωπα των πρωταγωνιστών του Δημοκρατικού Στρατού. Όπως συνέβη άλλωστε σε όλες τις κομμουνιστικές χώρες, η διεθνιστική κομμουνιστική αλληλεγγύη στάθηκε αρκετή για να εξαλείψει μετριοπαθές φωνές, κριτικές απόψεις και διαφορετικές εκτιμήσεις. Παράλληλα, τα βουλγαρικά άρθρα εξυπηρετούσαν και τις επιδιώξεις της βουλγαρικής κυβέρνησης, η οποία, αμφισβητώντας τη νομιμοποίηση της εκλεγμένης ελληνικής κυβέρνησης, απέβλεπε πρωτίστως στην αποδόμηση των ελληνικών επιχειρημάτων για διαρρύθμιση των ελληνοβουλγαρικών συνόρων και καταβολή πολεμικής αποζημίωσης. Μία σύγκριση δε με τα αποκόμματα του ρωσικού Τύπου κατά την εν λόγω περίοδο φαίνεται να υποδεικνύει την ύπαρξη κεντρικής γραμμής που εκπορευόταν από τη Μόσχα. Δεν πρέπει, άλλωστε, να μας διαφεύγει το γεγονός ότι τα Βαλκάνια, μαζί με το γερμανικό ζήτημα, αποτέλεσαν το πρώτο πεδίο σύγκρουσης των αντιμαχόμενων στρατοπέδων του Ψυχρού Πολέμου και ότι ο ίδιος ο Στάλιν, τουλάχιστον μέχρι την αποπομπή του γιουγκοσλαβικού Κομμουνιστικού Κόμματος από την Κομινφόρμ, ουδέποτε απαγόρευσε την παροχή βοήθειας προς τους Έλληνες αντάρτες.

ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΜΦΥΛΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ ΑΛΒΑΝΙΚΟ ΤΥΠΟ

Ηλίας Γ. Σκουλίδας*

Η δεκαετία του 1940 αποτελεί ένα από τα πλέον προσφιλή θέματα στην ιστοριογραφία της Ελλάδας παράλληλα με τη συζήτηση για την εθνοποιητική διαδικασία στο ελληνικό κράτος. Αυτό το *nomen nudum* έχει οριστεί στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο με «σημαινόμενα», όπως το «χωλό άλογο»³²⁹ και η «εποχή της σύγχυσης».³³⁰ Ο εμφύλιος πόλεμος απασχολεί τις περισσότερες μελέτες. Οι προσεγγίσεις για τον εμφύλιο πόλεμο βρίσκονται σε σχέση διάδρασης με το ερμηνευτικό πλαίσιο. Στις περισσότερες μελέτες έχει επισημανθεί η διάσταση των εξωτερικών παραγόντων.³³¹ Αιτούμενο του ιστοριογραφικού λόγου αποτελεί η διερεύνηση της κρατικής πολιτικής της Αλβανίας, καθώς και ο δημόσιος λόγος, ο οποίος παρήχθη στο εσωτερικό της.

Η προσπάθεια «ανάγνωσης» της αλβανικής ιστοριογραφίας αναφορικά με τη δεκαετία του 1940 και τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο καταδεικνύει ότι υπάρχουν αρκετές ομοιότητες με τις αντίστοιχες των υπόλοιπων βαλκανικών χωρών και των χωρών της ανατολικής Ευρώπης. Μπορούμε να διακρίνομε δύο φάσεις, οι οποίες συνδέονται και με την πολιτική πραγματικότητα και έχουν διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά. Η πρώτη συνδέεται με τη «σοσιαλιστική» περίοδο και η δεύτερη με τη μεταψυχροπολεμική περίοδο, η οποία είναι γνωστή και ως περίοδος της μετάβασης.³³²

---

* Ιστορικός, ΤΕΙ Ηπείρου

Θα ήθελα να ευχαριστήσω το συνάδελφο Hamit Kaba και το προσωπικό της Βιβλιοθήκης του *Qendra e Studimeve Albanologjike* στα Τίρανα για τη βοήθειά τους στη προσέγγιση των εφημερίδων, καθώς και τη μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Μαρία Ντερβίση για τη συμβολή της στη μετάφραση κειμένων.

³²⁹ Βλ. Θανάσης Δ. Σφήκας, *Το «χωλό άλογο». Οι διεθνείς συνθήκες της ελληνικής κρίσης, 1941-1949*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, ιδιαίτερα τις σελίδες 67-107 όπου και ο χαρακτηρισμός του βρετανού πολιτικού Clement Attlee.

³³⁰ Βλ. Γιώργος Αντωνίου – Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.), *Η εποχή της σύγχυσης. Η δεκαετία του '40 και η ιστοριογραφία*, Εστία, Αθήνα 2008.

³³¹ Για μία συνολική πρόσφατη παρουσίαση του ζητήματος βλ. Πολυμέρης Βόγλης, *Η αδύνατη επανάσταση. Η κοινωνική δυναμική του εμφυλίου πολέμου*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2014.

³³² Για μία πληρέστερη καταγραφή του αλβανικού ιστοριογραφικού λόγου βλ. Ηλίας Γ. Σκουλίδας, «Η δύσκολη γειτονία;»: Ελλάδα και Αλβανία στη δεκαετία του 1940. Μία ιστοριογραφική προσέγγιση», στο Βασίλης Δαλκαβούκης – Ελένη Πασχαλούδη – Ηλίας Σκουλίδας – Κατερίνα Τσέκου (επιμ.), *Αφηγήσεις για τη δεκαετία του 1940*.

Κατά τη «σοσιαλιστική» περίοδο δεν απαντάται κάποια εργασία, η οποία να διαπραγματεύεται τη δεκαετία του 1940 με αποκλειστικά ελληνικό ενδιαφέρον. Ενδεικτικά, όμως, και μεταξύ άλλων, υπάρχει ενδιαφέρον α) στα γραπτά του κομμουνιστή ηγέτη Ενβέρ Χότζα και β) στην «ημι-επίσημη» *Ιστορία της Αλβανίας* των Stefanaq Pollo και Arben Puto. Η θεματική τους σχετίζεται με τις διακρατικές σχέσεις, την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία και τη λογική της ενσωμάτωσής της στο αλβανικό κράτος - παράλληλα με τη μη αμφισβήτηση των συνόρων – και τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο. Το πλαίσιο αποτελεί η σύνθετη σχέση κομμουνισμού και εθνικισμού, αυτό που έχει περιγραφεί και ως «σοσιαλιστικός πατριωτισμός».³³³

Στη δεύτερη περίοδο, η οποία συνδέεται με την πολιτική μεταβολή της δεκαετίας του 1990, ιστοριογραφικά η μαρξιστική ανάλυση συνυπάρχει με άλλες μεθοδολογικές προτάσεις, απότοκες της νέας συγκυρίας στην ανατολική Ευρώπη. Η αποκαλούμενη «εθνική ιστοριογραφία» γνωρίζει άνθιση. Είναι σημαντική η προσπάθεια «ανάγνωσης» του παρελθόντος με την ανάδειξη των «εθνικών ζητημάτων». Υπάρχει μία πληθώρα βιβλίων – ιδιαίτερα μη ακαδημαϊκής ιστοριογραφίας – σχετικά με αυτά τα ζητήματα, η οποία «αγγίζει» και τη δεκαετία του '40.

Μονογραφίες και άρθρα με ελληνικό ενδιαφέρον απαντώνται γύρω από δύο, κυρίως άξονες: την αποτίμηση του Βορειοηπειρωτικού ζητήματος σε σχέση και με ενδεχόμενη μεταβολή των συνόρων, καθώς και το ζήτημα των Τσάμηδων. Ο ελληνικός Εμφύλιος απασχολεί πολύ λιγότερο τους μελετητές, ενδεχομένως γιατί σχετίζεται με το κομμουνιστικό παρελθόν. Οι σημαντικότερες εργασίες είναι του Beqir Meta, ιστορικού στο Ινστιτούτο της Ιστορίας, στην Ακαδημία Επιστημών της Αλβανίας. Τα δύο βιβλία του έχουν ως επίκεντρο τις λέξεις «Ένταση» (Tensioni Shqiptare Greke) και «Ασύλληπτη, Δύσκολη» Ειρήνη (Shqipëria dhe Greqia Paqja e Veshtirë). Παράλληλα το ζήτημα των Τσάμηδων «εργαλειοποιείται» από τον αλβανικό εθνικισμό. Ο λόγος που εκφέρεται είναι αλυτρωτικός, έντονα «αποκαταστασιακός» και μέσω γνωσιακής διαδικασίας έχουμε την «αφήγηση του τραύματος». Είναι λόγος βιωματικός ανθρώπων, κυρίως, οι οποίοι έζησαν τα γεγονότα της δεκαετίας της δεκαετίας του 1940.

Από το λόγο του κατοχικού κράτους στη μετανεωτερική ιστοριογραφία, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2011, 379-398.

³³³ Βλ. Martin Mevius, «Reappraising Communism and Nationalism», *Nationalities Papers*, 37/4 (2009), 377-400.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έδωσε τη δυνατότητα δημοσίευσης εργασιών που προηγουμένως δεν ήταν εφικτή, όπως οι μελέτες του Μενελάου Δαλιάνη, Έλληνα μειονοτικού – δημοσιογράφου και εκδότη για αρκετά χρόνια της εφημερίδας *Λαϊκό Βήμα Αργυροκάστρου*, άρα «ενσωματωμένου» στην αλβανική κοινωνία.

Η ιστοριογραφική παραγωγή ως επιστημονική δραστηριότητα σχετίζεται με την έννοια της αφήγησης. Οι λόγοι που διατυπώνουν τα κοινωνικά υποκείμενα θεωρούμε ότι συγκροτούνται ως αφηγήσεις, δηλαδή έχουμε μία σειρά από διαμεσολαβήσεις που επηρεάζουν το ιστοριογραφικό κείμενο.³³⁴ Αυτό διαπιστώνεται και στις πηγές. Ο τύπος ως πηγή για τη μελέτη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου και οι προσλήψεις που δημιουργεί είναι ένα σχήμα που έχει χρησιμοποιηθεί.³³⁵ Το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στις αλβανικές εφημερίδες. Δε χρησιμοποιείται, όμως, για να καταγραφεί η σχέση κοινού και τύπου αλλά αναδεικνύεται η κομματική παρέμβαση στο δημόσιο λόγο, καθώς οι λίγες εφημερίδες που κυκλοφορούσαν στην Αλβανία μετά την απελευθέρωση συνδέονται με το κυρίαρχο καθεστώς. Τα ποσοτικά δεδομένα που μπορούν να αναλυθούν είναι ελάχιστα και περισσότερο επιχειρείται μία ανάγνωση του λόγου και ποιοτική επεξεργασία. Ο τύπος νομίζουμε ότι μπορεί να αντιμετωπιστεί ως αντικείμενο αλλά και ως υποκείμενο. Η ανάλυσή του συντελεί στην καλύτερη πρόσληψη της υπό μελέτη περιόδου και την ανάδειξη κυοφορούμενων ιδεολογιών και νοοτροπιών.

Οι δύο εφημερίδες που μας απασχολούν και εκφράζουν τη μεταπολεμική κατάσταση στην Αλβανία είναι η *Bashkimi* (Ενότητα) και η *Zëri i Popullit* (Η Φωνή του Λαού). Η πρώτη ιδρύθηκε το 1943 και κυκλοφορούσε ως όργανο του Δημοκρατικού Μετώπου. Δημοκρατικό Μέτωπο υπήρξε η μετονομασία του Εθνικοαπελευθερωτικού Μετώπου και υπήρξε η τυπική συνέχεια της συνεργασίας του Κομμουνιστικού Κόμματος Αλβανίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με τις μη κομμουνιστικές αντιστασιακές δυνάμεις. Η δεύτερη ιδρύθηκε το 1942 και ως καθημερινή έκδοση υπήρξε το όργανο του Κομμουνιστικού Κόμματος Αλβανίας, το οποίο αργότερα μετονομάστηκε σε Κόμμα Εργασίας της Αλβανίας (απόφαση της Ενδέκατης Ολομέλειας του

³³⁴ Ως προς τη σχέση αφήγησης, λόγων και ιστοριογραφίας βλ. Βασίλης Δαλκαβούκης – Ελένη Πασχαλούδη, Εισαγωγή στο Βασίλης Δαλκαβούκης – Ελένη Πασχαλούδη – Ηλίας Σκουλίδας – Κατερίνα Τσέκου (επιμ.), *Αφηγήσεις για τη δεκαετία του 1940. Από το λόγο του κατοχικού κράτους στη μετανεωτερική ιστοριογραφία*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2011, ιδιαίτερα σ. 23-26.

³³⁵ Βλ. Νάση Μπάλτα, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος (1946-1949) μέσα από τον γαλλικό τύπο*, Οδυσσέας, Αθήνα 1993.

ΚΚΑ, φθινόπωρο του 1948).³³⁶ Και οι δύο εφημερίδες εκδίδονται στα Τίρανα, την πρωτεύουσα του κράτους και διανέμονται σταδιακά σε ολόκληρη την επικράτεια.

Τα κύρια ζητήματα που καταγράφονται στον αλβανικό τύπο και στην ουσία αποτελούν τις πολιτικές της αλβανικής κυβέρνησης απέναντι στην Ελλάδα κινούνται σε δύο άξονες: α. την αντίθεση στην προσπάθεια της Ελλάδας για εδαφική επέκταση στο χώρο της νότιας Αλβανίας με παράλληλη ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος της περιοχής που οι Έλληνες αποκαλούσαν «Βόρειο Ήπειρο»³³⁷ και β. την υποστήριξη στους μαχητές του Δημοκρατικού Στρατού στην Ελλάδα στο πλαίσιο της συντροφικής κομμουνιστικής αλληλεγγύης. Θα παρακολουθήσουμε με χρονολογική σειρά, όπου είναι εφικτό, τις δημόσιες παρεμβάσεις ως προς την ελληνική πολιτική.

Η συγκρότηση της κυβέρνησης Νικολάου Πλαστήρα στον απόηχο των Δεκεμβριανών παρουσιάζεται ειδησεογραφικά και αντί για σχόλιο προτιμάται η αναπαραγωγή σχολίων από βρετανικές εφημερίδες θέλοντας να υπενθυμίσει και τον ουσιαστικό διαμορφωτή των εξελίξεων στην Ελλάδα, σύμφωνα με την ανάγνωση της αλβανικής κομμουνιστικής ηγεσίας. Στην παρουσίαση της είδησης ο Πλαστήρας εμφανίζεται να αναλαμβάνει την εξουσία έπειτα από συζητήσεις που είχε με τον αντιβασιλέα αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό.³³⁸ Την ημέρα που αποδίδεται η είδηση για την ορκωμοσία της κυβέρνησης Πλαστήρα, η *Bashkimi* παραθέτει σχόλιο από τη βρετανική εφημερίδα *Daily Herald*, η οποία συγκρίνει τη κατάσταση στην Ελλάδα με τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο. Ο αρθρογράφος που απηχεί τις σκέψεις της αλβανικής κυβέρνησης απέναντι στη Μεγάλη Βρετανία γράφει ότι η βρετανική πολιτική της μη επέμβασης στην Ισπανία κατατάσσει το Ηνωμένο Βασίλειο στην παράταξη των «φασιστικών και αντιδημοκρατικών κρατών της Ευρώπης», προσθέτοντας -και εδώ βρίσκεται η ουσία- ότι κάτι τέτοιο υπάρχει φόβος να συμβεί και στη περίπτωση της Ελλάδας.³³⁹

Παράλληλα, ο αλβανικός τύπος ανησυχεί για τους μαχητές του ΕΛΑΣ μετά τα Δεκεμβριανά και προσπαθεί με παρουσίαση επιλεκτικών σχολίων από βρετανικές εφημερίδες να περιγράψει τις διαθέσεις των Ελλήνων αλλά και των Βρετανών στην Ελλάδα απέναντι στο ΕΑΜ. Φιλοξενείται η

³³⁶ Βλ. Miranda Vickers, *Οι Αλβανοί. Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία*, Οδυσσεάς, Αθήνα 1995, 227, 241.

³³⁷ Αξίζει να αναφερθεί ότι ο όρος «Βόρειος Ήπειρος» έχει υποστεί μεταβολές ως προς το περιεχόμενό του στο χρόνο.

³³⁸ *Bashkimi*, 3.1.1945.

³³⁹ *Bashkimi*, 6.1.1945.

αναπαραγωγή δήλωσης του υπουργού των Εξωτερικών της ελληνικής κυβέρνησης Ιωάννη Σοφριανόπουλου ότι είναι αναγκαίο οι όροι του στρατηγού Σκόμπυ να γίνουν δεκτοί από τον ΕΛΑΣ, καθώς «οι υποψίες ορισμένων ότι οι λαϊκές ελευθερίες θα τεθούν σε κίνδυνο από τα κόμματα της δεξιάς δεν είχαν ποτέ γερές βάσεις, ακόμη λιγότερο με τη δημιουργία της αντιβασιλείας». Επιπρόσθετα, καλύπτεται η αποχώρηση του ΕΛΑΣ από την Αθήνα και από τον Πειραιά με αναφορές για τη σθεναρή αντίσταση που προέβαλε απέναντι στο βρετανικό πυροβολικό.³⁴⁰ Το θέμα θα απασχολήσει τον αλβανικό τύπο και τις επόμενες ημέρες. Στις 9 Ιανουαρίου αναδημοσιεύεται η είδηση ότι οι *Times* του Λονδίνου παραδέχονται ότι ο ΕΛΑΣ ελέγχει ολόκληρη την Ελλάδα εκτός από την Αττική, η οποία αποδίδεται στην κυβέρνηση Πλαστήρα. Παρά το ενθαρρυντικό μήνυμα της είδησης γίνεται γνωστό ότι ο στρατηγός Σκόμπυ παρουσίασε στον ΕΛΑΣ έναν νέο όρο για εκχειρία, με τον οποίο ζητείται η επιστροφή των βρετανών αιχμαλώτων που κρατούσε ο ΕΛΑΣ.³⁴¹ Επίσης, φιλοξενείται τοποθέτηση από την εφημερίδα *Daily Herald* σύμφωνα με την οποία η πολιτική της κυβέρνησης Πλαστήρα έρχεται σε αντίθεση με τη δεδηλωμένη επιθυμία της βρετανικής κοινής γνώμης, καθώς εκπροσωπεί την εγκατάλειψη των «αληθινών προσπαθειών για ανακωχή». Η «μη ειλικρινής διάθεση» του Πλαστήρα αποδίδεται σε δήλωσή του ότι το ΕΑΜ δε θα γινόταν δεκτό στην κυβέρνηση ακόμη και αν αποδεχόταν τους όρους του Σκόμπυ.³⁴² Κατά τον αρθρογράφο η είδηση διαβάζεται ως αναντιστοιχία μεταξύ της βρετανικής κυβέρνησης και των αισθημάτων του βρετανικού λαού, κάτι που οπωσδήποτε εξυπηρετεί την ανάγνωση της αλβανικής ηγεσίας στον αλβανικό λαό, ότι υπεύθυνοι για τα δεινά δεν είναι οι λαοί αλλά οι ηγεσίες τους. Σε μεταγενέστερο άρθρο με τίτλο «η εφημερίδα *Times* στηρίζει τους όρους του ΕΑΜ» εμφανίζονται οι *Times* του Λονδίνου να απορρίπτουν την επιβολή λύσης από τη βρετανική πλευρά στο ζήτημα της Ελλάδας³⁴³ με τη χρήση βίαιων μέσων.³⁴⁴ Ταυτόχρονα, οι Άγγλοι Εργατικοί εμφανίζονται να ζητούν από το βρετανικό κοινοβούλιο την αλλαγή της πολιτικής στην Ελλάδα, με συμμετοχή των εκπροσώπων του ΕΑΜ στην ελληνική κυβέρνηση και αποχή της Μεγάλης Βρετανίας από τις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας.³⁴⁵

³⁴⁰ *Bashkimi*, 7.1.1945.

³⁴¹ *Bashkimi*, 9.1.1945.

³⁴² Ο.π.

³⁴³ Ο όρος «ελληνικό ζήτημα» είναι προσφιλής στον Ενβέρ Χότζα βλ. Ενβέρ Χότζα, *Ο αγγλοαμερικανικός κίνδυνος για την Αλβανία. Απομνημονεύματα από τον Εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα*, Αλλαγή, Αθήνα 1982, 149-150.

³⁴⁴ *Bashkimi*, 10.1.1945.

³⁴⁵ *Bashkimi*, 11, 18, 12.1.1945.

Υπάρχει η αντίληψη ότι θέση υπέρ της συμμετοχής του ΕΑΜ στην κυβέρνηση έχει και «η εβδομαδιαία ανεξάρτητη εφημερίδα της (βρετανικής) αριστεράς στο Λονδίνο», η οποία εμφανίζεται να αναρωτιέται για τη στάση του Πλαστήρα αλλά και του Churchill απέναντι σε επικείμενες εκλογές. Και πάλι έμμεσα αναπαράγεται και επιβεβαιώνεται η θέση της αλβανικής ιθύνουσας ελίτ με τη χρήση από δημοσιεύματα άλλων εφημερίδων ότι ο νικητής των εκλογών στην Ελλάδα θα ήταν το ΕΑΜ. Η εκτίμηση για τον Πλαστήρα ήταν ότι «χωρίς τα βρετανικά σώματα αυτός δε θα είχε καμία δύναμη».³⁴⁶

Αφού έχουν τερματιστεί οι εχθροπραξίες του ΕΛΑΣ με το βρετανικό στρατό η Bashkimi κάνοντας αναδρομή στο παρελθόν και συσχετισμούς με το παρόν στις 18 Ιανουαρίου γράφει για σχέδια «των εχθρών της ειρήνης στα Βαλκάνια». Στο τέλος του άρθρου παρατίθεται κείμενο που είχε εκδοθεί στις 20 Οκτωβρίου του 1944 με τον υπότιτλο «η μεγάλη Ελλάδα», σύμφωνα με το οποίο ο Παπανδρέου και ο Ζέρβας είναι υποστηρικτές της «Μεγάλης Ιδέας», η οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση αφορά την εδαφική επέκταση της Ελλάδας στη νότια Αλβανία.³⁴⁷ Το «Βορειοηπειρωτικό ζήτημα» θα απασχολήσει αρκετά τον αλβανικό τύπο στους προσεχείς μήνες, όσο και εάν δηλώνεται κατηγορηματικά ότι δεν υπάρχει ως θέμα. Στις 14 Φεβρουαρίου 1945 σε άρθρο με τίτλο «απάντηση σε μια ανοιχτή προβοκάτσια του Ράδιο-Αθήνα» ο αρθρογράφος χαρακτηρίζει προβοκάτσια τη «δήλωση του Πλαστήρα στον Κοτόκο», δηλαδή στον μητροπολίτη Αργυροκάστρου και πρόεδρο της ΚΕΒΑ Παντελεήμονα. Ο αρθρογράφος ισχυρίζεται πως αυτή η προβοκάτσια οφείλεται σε παλαιότερες σοβινιστικές τάσεις και προτάσσει μία γραμμική συνέχεια στις ελληνικές διεκδικήσεις με αναφορές ήδη από την εποχή των Φαναριωτών και του Μεταξά, επιδιώκοντας να στιγματίσει τις διεκδικήσεις με αρνητικά φορτισμένες φυσιογνωμίες στο αλβανικό υποσυνείδητο. Σύμφωνα με το άρθρο «τέτοιες τάσεις έρχονται σε κατάφωρη αντίθεση με τον συλλογικό αγώνα όλων των προοδευτικών λαών, είναι σε αντίθεση με τον πόλεμο που κάνουν οι σύμμαχοι Αγγλία, Σοβιετική Ένωση και Αμερική, είναι σε κατάφωρη αντίθεση με το Χάρτη του Ατλαντικού, τη Διάσκεψη της Μόσχας και της Τεχεράνης και σίγουρα και με τις αποφάσεις που λαμβάνονται στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας», υπονοώντας τη διάσκεψη στη Γιάλτα.³⁴⁸ Στην ιστορία των Pollo και Puto υπάρχουν αναφορές για τις ελληνικές εδαφικές διεκδικήσεις στη Νότια Αλβανία (Διάσκεψη του

³⁴⁶ *Bashkimi*,13.1.1945.

³⁴⁷ *Bashkimi*,18.1.1945.

³⁴⁸ *Bashkimi*,14.2.1945.

Σαν Φραντσίσκο 1945) αλλά και για την «ελληνική υπόθεση», όπως αποκαλούνται οι ένοπλες συγκρούσεις του ελληνικού εμφυλίου πολέμου.

Κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας Πλαστήρα υπήρξαν και άλλες αναφορές σε σχέση με το ΕΑΜ. Στις 27 Ιανουαρίου η εφημερίδα αναφέρεται στις νίκες του ελληνικού στρατού ενάντια στον ιταλικό φασισμό στα βουνά της Αλβανίας σε αντιδιαστολή με το παρόν, τη στιγμή κατά την οποία «οι πιο δραστήριες δυνάμεις του έθνους, οι κομμουνιστές και οι δημοκρατικοί βρίσκονταν φυλακισμένοι και εξορισμένοι».³⁴⁹ Στις 13 Μαρτίου, η *Bashkimi* γράφει «για διώξεις εναντίον του αριστερού τύπου και των υπαλλήλων που συμπαθούσαν το ΕΑΜ, (καθώς) και αφοπλισμό των νόμιμων αξιωματικών του ΕΛΑΣ». Παράλληλα, αναγράφεται ότι «το ΕΑΜ ζητά την απελευθέρωση των ομήρων (περίπου 8000 ατόμων, σύμφωνα με το συντάκτη) που στάλθηκαν στο Τομπρούκ και τη λήψη μέτρων εναντίων των «τρομοκρατικών» σωμάτων που είχαν σχηματιστεί από πρώην συνεργάτες της Γκεστάπο και από τους φασίστες για την εξαφάνιση του ΕΑΜ. Ο Πλαστήρας και ο υπουργός δικαιοσύνης δήλωσαν ότι θα έπαιρναν όλα τα απαραίτητα μέτρα. Παρόλα αυτά τίποτα δεν έχει αλλάξει από τότε». Η αναφορά συνεχίζει ως εξής: «η αντιπροσωπεία του ΕΑΜ που υπέγραψε τη συμφωνία με την κυβέρνηση διαμαρτύρεται στον αμερικανό πρέσβη στην Ελλάδα ότι η εθνικοαπελευθερωτική κίνηση στην Ελλάδα διώκεται παντού και ότι για αυτό υπάρχει κίνδυνος να ξεσπάσει ταραχή σε όλη τη χώρα σε περίπτωση που συνεχιστούν οι διώξεις εναντίων των αριστερών. Η αντιπροσωπεία διαμαρτύρεται ιδιαιτέρως για τη θανάτωση του παρτιζάνου Μιχαήλ Μονέδα, κατηγορούμενου του πολέμου για απελευθέρωση της Ελλάδας. Ο Αμερικανός πρεσβευτής απάντησε ότι δεν ήταν σε θέση να παρέμβει στο ζήτημα».³⁵⁰ Μετά τη παραίτηση του Πλαστήρα και την αντικατάστασή του από το ναύαρχο Βούλγαρη στις 10 Απριλίου, «οι εκπρόσωποι του ΕΑΜ δήλωσαν στον αντιβασιλέα ότι οι κινήσεις της δεξιάς να ρίξουν τη κυβέρνηση Πλαστήρα στόχευαν στη δημιουργία ενός μοναρχοφασιστικού καθεστώτος».³⁵¹ Ήδη ένας από τους πλέον αγαπητούς χαρακτηρισμούς της αλβανικής ιθύνουσας ελίτ απέναντι στην κυβέρνηση της Αθήνας, ο «μοναρχοφασίστας» και τα σημεινόμενά του αρχίζει να χρησιμοποιείται.

Σταδιακά αρχίζουν να γράφονται κείμενα για διώξεις αντιστασιακών του ΕΑΜ και κομμουνιστών. Η γραμμή του αλβανικού κομμουνιστικού

³⁴⁹ *Bashkimi*, 27.1.1945.

³⁵⁰ *Bashkimi*, 13.3.1945.

³⁵¹ *Bashkimi*, 10.4.1945.

κόμματος επιχειρεί μία ευθεία σύνδεση των ελληνικών κυβερνήσεων με τους κατοχικούς δωσίλογους, ενώ το μεταπολεμικό ελληνικό κράτος προβάλλεται ως συνέχεια του αντίστοιχου κατοχικού. Κατά τη διάρκεια της δίκης των πρωθυπουργών στις κυβερνήσεις δωσιλόγων Ράλλη, Τσολάκογλου και άλλων συνεργατών τους στις κατοχικές κυβερνήσεις, σύμφωνα με τη *Bashkimi*, η Εισαγγελία εμφανίζεται ότι «τονίζει πως τα λεγόμενα τάγματα ασφαλείας του Ράλλη στην πραγματικότητα εξυπηρετούσαν τον πόλεμο εναντίων των παρτιζάνων και των αντιστασιακών οργανώσεων». Η εφημερίδα αναφέρεται και στις «τρομοκρατικές ενέργειες των μοναρχικών συμμοριών». Για παράδειγμα ένα τηλεγράφημα που προέρχεται από τη Λάρισα αναφέρει: «τα ξημερώματα της 13^{ης} Ιουνίου σαράντα μέλη της εθνικής φρουράς και πολιτοφυλακής εισέβαλαν, κρατώντας όπλα, στη λέσχη της επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος στη Θεσσαλία, έσπασαν πόρτες παράθυρα και έπιπλα και έκαψαν τα βιβλία και τις σημαίες των συμμαχικών κρατών».³⁵² Στις 3 Ιουλίου αναδημοσιεύεται από την εφημερίδα *Ελευθερία* κείμενο με τίτλο «τρομοκρατία στην Ελλάδα» για τα όσα συμβαίνουν μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας. Το σχόλιο του συντάκτη κάνει λόγο «για την αθλιότητα που έχει σκεπάσει τον ελληνικό λαό» και σημειώνει για την περίοδο της «λευκής τρομοκρατίας»: «σε καμία σελίδα της ιστορίας δεν έχει συμβεί αυτό που συμβαίνει τώρα, η σημερινή τρομοκρατία ξεπερνά και τον τουρκικό ζυγό και τα χρόνια της κατοχής».³⁵³ Η συνέχεια στις αντιλήψεις ότι οι μεταπολεμικές ελληνικές κυβερνήσεις αποτελούν περίοδο «μαύρης σελίδας» στην ελληνική ιστορία «κατασκευάζεται» διαρκώς. Στις 7 Ιουλίου αναπαράγονται φήμες και πληροφορίες ότι «οι Έλληνες μοναρχικοί επιτίθενται ενάντια στη δημοκρατία, ο στρατός και ο στόλος είναι έτοιμοι για πόλεμο, ξεκίνησαν οι συλλήψεις των δημοκρατικών στον Πειραιά, ο Μανιαδάκης έχει δώσει διαταγή να μην συλλάβουν τους κομμουνιστές αλλά να τους σκοτώνουν επί τόπου. Στην επαρχία η κατάσταση είναι χειρότερη».³⁵⁴

Οι ειδήσεις πλέον με σχετικές περιγραφές είναι σχεδόν καθημερινή πραγματικότητα και υπάρχουν αρκετές αναφορές με ανάλογο περιεχόμενο. Στις 8 Ιουλίου αναφέρεται μια συνάντηση στην Αθήνα με ομιλίες ενάντια στη Σοβιετική Ένωση, στην Αλβανία και στη Γιουγκοσλαβία. Σύμφωνα με την εφημερίδα *Bashkimi* οι «μοναρχικοί» στην Ελλάδα προετοιμάζουν τη δικτατορία και διατυπώνει την αλβανική θέση: «αυτές οι προβοκάτσιες

³⁵² *Bashkimi*, 19.6.1945.

³⁵³ *Bashkimi*, 3.7.1945.

³⁵⁴ *Bashkimi*, 7.7.1945.

οφείλονται στον φασισμό. Οι Έλληνες φασίστες θέλουν να σπάσουν την αντίσταση του λαού τους και να τον υποδουλώσουν, για αυτό καταφεύγουν στη Μεγάλη Ιδέα. Για να απομακρύνουν το λαό από τη δημοκρατία που είναι το μεγάλο πρόβλημα».³⁵⁵ Η Ελλάδα παρουσιάζεται ως «νεοφασιστική» δημιουργώντας μία συνέχεια με την προηγούμενη περίοδο αλλά και θέλοντας να περιγραφεί η νέα κατάσταση. Είναι ενδιαφέρον σε σχέση με τον ιδεολογικό προσανατολισμό της εφημερίδας ότι οι ελληνικές κυβερνήσεις εμφανίζονται ότι δεν έχουν σχέση με τη δημοκρατία. Παράλληλα, διατυπώνεται η θέση απέναντι στον ελληνικό αλυτρωτισμό: όσον αφορά τις αξιώσεις των ελληνικών κυβερνήσεων ότι η πλειοψηφία των κατοίκων της «Βορείου Ηπείρου» είναι Έλληνες σημειώνεται ότι «με το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν καταλάβει ότι αυτές οι αξιώσεις ήταν ανώφελες». Ο αρθρογράφος σπεύδει να δηλώσει ότι: «εμείς γνωρίζουμε ότι αυτές οι αξιώσεις δεν προέρχονται από τον ελληνικό λαό αλλά από την ελληνική κυβέρνηση, η οποία έχει γίνει όργανο των φασιστικών στοιχείων» και ότι «ο ελληνικός λαός ζητά από τους μεγάλους να διώξουν τη νεοφασιστική κυβέρνηση».³⁵⁶ Είναι εμφανής η διάκριση, η οποία επιχειρείται μεταξύ των ελληνικών κυβερνήσεων, «φορτισμένων» με αρνητικά στερεότυπα, και του ελληνικού λαού, μία διάκριση η οποία θα χρησιμοποιηθεί αρκετά και από μεταγενέστερες ρητορικές.

Οι εσωτερικές εξελίξεις στην Ελλάδα και οι πολιτικές των ελληνικών κυβερνήσεων προτάσσονται στην ενημέρωση των αλβανών αναγνωστών. Η γενική εικόνα θέλει τις ελληνικές αστικές εφημερίδες ως όργανο των ελληνικών κρατικών μηχανισμών. Σε απόσπασμα αναφέρεται ότι «οι αντιδραστικές εφημερίδες και οι οργανώσεις συνεχίζουν τη προβοκάτσια εναντίων των γειτονικών λαών». Επίσης, «αν και οι μοναρχοφασίστες στην Ελλάδα θέλουν να παρουσιάσουν ότι η κατάσταση είναι κανονική και παρά το ότι τον τελευταίο καιρό έχουν κάνει αλλαγές και μετακινήσεις των σωμάτων της εθνοφυλακής, με τέτοιο τρόπο ώστε να ρίξουν το φταίξιμο σε κατώτερα στελέχη, η τρομοκρατία συνεχίζεται». Σε άλλη είδηση αναγράφεται ότι «η Εθνοφυλακή και η οργάνωση «Χ» συνεχίζουν να τρομοκρατούν τους αθώους πολίτες και τους ανθρώπους της Αντίστασης». Αναφορές, όπως οι προαναφερθείσες, ενισχύουν την οπτική της εφημερίδας στην προσπάθειά της

³⁵⁵ *Bashkimi*, 15 Ιουλίου 1945.

³⁵⁶ *Bashkimi*, 20 Ιουλίου 1945.

να προβάλλει αντίθεση στις επιδιώξεις κυβερνήσεων και ελληνικού λαού και να διαμορφώσει τις σχετικές προσλήψεις από τους αλβανούς αναγνώστες.³⁵⁷

Μεταγενέστερα η διενέργεια εκλογών είναι ζήτημα με σημαντικό ενδιαφέρον στις αλβανικές αφηγήσεις για την ελληνική πολιτική. Στις 11 Οκτωβρίου η *Bashkimi* γράφει για «ελληνική κρίση» και ενημερώνει ότι «ο Βούλγαρης, καθώς δήλωνε την παραίτησή του, πρότεινε στον αντιβασιλέα να ζητήσει την ένωση των μοναρχικών με τους δημοκρατικούς», οι οποίοι, στη συνέχεια, απέρριψαν τις προτάσεις του αντιβασιλέα. Ο σχολιασμός έχει τον ίδιο ιδεολογικό προσανατολισμό και στη συνέχεια. Σε άρθρο με τίτλο «στην Ελλάδα του Σοφούλη δεν μπορούν να γίνουν ελεύθερες εκλογές» μεταφέρονται δηλώσεις μέλους της κεντρικής επιτροπής του ΕΑΜ: «σε περίπτωση που οι πατριώτες δεν απελευθερωθούν το μήνα Μάρτιο και δε μας ζητηθεί να λάβουμε μέρος στη κυβέρνηση Σοφούλη, το ΕΑΜ θα απέχει από τις εκλογές. Εμείς δεν αμφιβάλουμε για τις καλές προθέσεις των μελών της εκλογικής επιτροπής της Γαλλίας, της Αγγλίας και Αμερικής, που θα ξεκινήσουν για την Ελλάδα, αλλά είμαστε σίγουροι ότι η παρουσία τους κατά τη διάρκεια των εκλογών είναι άχρηστη».³⁵⁸ Αναφορικά με τη στάση της Αριστεράς για επικείμενες εκλογές ο συντάκτης γράφει ότι «τα κόμματα της Αριστεράς, τα οποία ήταν στην κορυφή της αντίστασης ενάντια στους κατακτητές, ζητούν να αναβληθούν οι εκλογές για ακόμη δύο μήνες, με τον όρο ότι εν τω μεταξύ θα γίνουν μεγάλες αλλαγές με τέτοιο τρόπο, ώστε να ωριμάσουν οι συνθήκες για αληθινές και ελεύθερες εκλογές. [Δηλαδή] να τοποθετηθεί μια κυβέρνηση που να εκπροσωπεί όλες τις δημοκρατικές τάσεις, να εκκαθαριστεί η διοίκηση από τα στοιχεία εκείνα που είχαν συνεργαστεί με τον κατακτητή, να απελευθερωθούν από τη φυλακή οι 17.000 δημοκρατικοί, να διαλυθούν τα ένοπλα σώματα της δεξιάς και να εγγραφούν στους εκλογικούς καταλόγους οι παρτιζάνοι της αριστεράς, που είναι εκτός αυτών. Αυτή είναι η επιθυμία του ελληνικού λαού, έτσι μπορούν να γίνουν ελεύθερες εκλογές».³⁵⁹ Στις 16 Ιουλίου η εφημερίδα πληροφορεί τους αναγνώστες της για τα γεγονότα που εκτυλίσσονται στην ελληνική Βουλή: «μερικές μέρες νωρίτερα η μοναρχοφασιστική κυβέρνηση Τσαλδάρη υπέβαλε πρόταση νόμου που προέβλεπε ασυνήθιστα μέτρα εναντίων όσων καταπατούσαν την κρατική οντότητα και την εθνική ακεραιότητα. Σύμφωνα με αυτό τον νόμο, η συμμετοχή σε δημόσιες συγκεντρώσεις και σε απεργίες τιμωρείται με όχι

³⁵⁷ *Bashkimi*, 24 Αυγούστου 1945.

³⁵⁸ *Bashkimi*, 6 Ιανουαρίου 1946.

³⁵⁹ *Bashkimi*, 19 Μαρτίου 1946.

λιγότερο από τρεις μήνες φυλάκισης. Ο νόμος έγινε δεκτός από τη ψευδο-Βουλή και τέθηκε σε ισχύ αμέσως. Εκτός από τους μοναρχικούς βουλευτές, στην αρχή ψήφισαν υπέρ αυτού του νόμου και οι φασίστες και ψευδο-δημοκράτες, όπως ο Σοφούλης, ο Κανελλόπουλος, ο Παπανδρέου, ο Σοφοκλής Βενιζέλος και άλλοι. Αυτός ο νόμος εξαφανίζει και τα τελευταία ίχνη ελευθερίας που μπορούσαν να υπάρχουν ακόμη στην Ελλάδα. Τα νέα μέτρα, που ξεπερνούν στην αγριότητα και αυτά του Μεταξά, έχουν ως στόχο να νομιμοποιήσουν το φασιστικό καθεστώς και την τρομοκρατία που έχει αυξηθεί σήμερα στην Ελλάδα». Ο ελληνικός αστικός πολιτικός κόσμος απορρίπτεται συνολικά. Η θέση για το δημοψήφισμα είναι σε ανάλογη γραμμή: «το δημοψήφισμα του ελληνικού κράτους είναι λογική συνέπεια των φεύτικων εκλογών της 31^{ης} Μαρτίου. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος της 1^{ης} Σεπτεμβρίου έχει οριστεί από το Δεκέμβριο του '44, όταν οι δρόμοι της Αθήνας πνίγηκαν στο αίμα και δεν επιτράπηκε στον ελληνικό λαό να χαρεί τους καρπούς του αγώνα του, όπως (χάρηκαν) οι άλλοι λαοί στα Βαλκάνια, αλλά υποχρεώθηκε να αντιμετωπίσει τη βίαιη τρομοκρατία όσων είχαν συνεργαστεί με τον φασίστα κατακτητή».³⁶⁰

Οι κατηγορίες εναντίον των ελληνικών κυβερνήσεων και των Μεγάλων Δυνάμεων που τις υποστηρίζουν στις αρχές του εμφυλίου πολέμου εντείνονται: «αυτοί που επιθυμούν να παραποιήσουν την ελληνική αλήθεια στον ΟΗΕ είναι οι άνθρωποι του Δεκεμβρίου του 1944». Σε άλλο σημείο αναγράφεται: «η ελληνική κυβέρνηση, ακολουθώντας τον δρόμο που της υπαγορεύουν οι πάτρωνές της, προσπαθεί να παρουσιάσει τον πόλεμο του ελληνικού λαού, που ενθαρρύνεται από τις γειτονικές δημοκρατικές χώρες, σαν κάτι που δεν είχε προηγούμενο. Αλλά ο ελληνικός λαός και όλος ο κόσμος γνωρίζουν καλά ότι η πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική. Ο ελληνικός λαός ξεκίνησε το σημερινό πόλεμο χωρίς την απειλή ενός νέου κατακτητή. Ο ελληνικός λαός ξεκίνησε τον πόλεμο που συνεχίζει σήμερα από τον Δεκέμβριο του 1944, όταν είχε μόλις διώξει τον ναζιστή κατακτητή. Σίγουρα ο ελληνικός λαός και οι φιλελεύθεροι λαοί όλου του κόσμου, που πολεμούσαν ... ενάντια στον φασισμό, έμειναν έκπληκτοι όταν είδαν το φθινόπωρο του '44 να αποβιβάζονται στα ελληνικά λιμάνια τα ... σώματα, τα οποία δεν είχαν λόγο να έρθουν στην Ελλάδα τη στιγμή που οι Γερμανοί είχαν εκδιωχθεί. Φυσικά τα αγγλικά σώματα δεν αποβιβάστηκαν στην Ελλάδα χωρίς να έχουν προετοιμάσει πρώτα το έδαφος. Αυτά ήρθαν μετά την

³⁶⁰ Ο.π.

αίτηση που ο πρωθυπουργός Παπανδρέου, παράγων του ιμπεριαλισμού, έκανε στον Churchill για να στείλει στην Ελλάδα «δυναμικές αγγλικές μονάδες», προβλέποντας την κρίσιμη κατάσταση που θα δημιουργείτο στην Ελλάδα». ³⁶¹ Είναι σημαντική η σύνδεση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου με τα Δεκεμβριανά υποδεικνύοντας ή αποδεχόμενος ο συντάκτης του κειμένου την ύπαρξη μίας συνέχειας.

Στο ίδιο πλαίσιο παράγονται κείμενα που περιγράφουν τις διώξεις που γίνονται στην Ελλάδα. Ο υπότιτλος άρθρου «οι προσπάθειες των αντιδραστικών κλικών για να εξοντώσουν όλες τις δημοκρατικές δυνάμεις είναι η πραγματική αιτία των ταραχών στην Ελλάδα» είναι ενδεικτικός. Ο αρθρογράφος θεωρεί ότι «η παραμονή των βρετανικών σωμάτων στην Ελλάδα, σημαίνει απώλεια της εθνικής ανεξαρτησίας σε όλο τον τόπο». Ανάλογες αναφορές από Έλληνες κομμουνιστές συντρόφους σε αλβανικό κοινό προβάλλονται: «στη συνεδρίαση της Συμβουλευτικής Επιτροπής της Άμυνας στις 18 Φεβρουαρίου, ο Παπαρήγας, εκπρόσωπος της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργασίας στην Ελλάδα, έκανε, ενώπιον των μελών της επιτροπής, μια περιγραφή των διώξεων των συνδικάτων στην Ελλάδα και ανέφερε πολλές περιπτώσεις συλλήψεων, απελάσεων και ύπουλων δολοφονιών των μαχητών της συνδικαλιστικής κίνησης. Ο Παπαρήγας διάβασε πολλά έγγραφα που δείχνουν ότι τα μέλη της κυβέρνησης ζητούν να επιβληθούν στα συνδικάτα ως ηγέτες, στη θέση των ηγετών που έχουν επιλεγεί νόμιμα από το συνέδριο των συνδικάτων, πρόσωπα που υπήρξαν στο παρελθόν συνεργάτες των γερμανών κατακτητών». ³⁶²

Εύκολα γίνεται αντιληπτή και η γεωπολιτική σημασία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου σε συνδυασμό με τις πραγματικότητες του Ψυχρού Πολέμου που διαμορφώνεται. Η βρετανική πολιτική στα Βαλκάνια αποτελεί κομβικό σημείο στην κατανόηση της αντίστοιχης ελληνικής σύμφωνα με αρθρογράφο της εφημερίδας: «δεν μπορεί να κατανοηθεί η χαοτική κατάσταση της Ελλάδας και ο εμφύλιος πόλεμος χωρίς την εξωτερική επέμβαση της ιμπεριαλιστικής πολιτικής της Αγγλίας και των στρατευμάτων κατοχής. Η Ελλάδα βρίσκεται στο επίκεντρο των βρετανικών ενδιαφερόντων, στρατιωτικά, πολιτικά και οικονομικά. Την Ελλάδα επιθυμούν να χρησιμοποιήσουν οι άγγλοι ιμπεριαλιστές, από τη μια μεριά, ως αφετηρία ενάντια στις δημοκρατίες των Βαλκανίων και της ανατολικής Ευρώπης γενικότερα, και, από την άλλη μεριά, ως πέρασμα για την Εγγύς Ανατολή. Ο

³⁶¹ *Bashkimi*, 13 Δεκεμβρίου, 1946.

³⁶² *Bashkimi*, 13 Φεβρουαρίου, 1947.

άνθρωπος όταν ζει στην Αθήνα, σε αυτό το διεθνές κέντρο ιμπεριαλισμού, νιώθει ότι η Ελλάδα είναι μια γέφυρα προστασίας και αφετηρίας για τον ιμπεριαλισμό. Μέσω της Ελλάδας οι ιμπεριαλιστές προσπαθούν να κάνουν αυτό που δεν έκαναν με τη πολιτική του Μονάχου. Η Ελλάδα όχι μόνο είναι σήμερα ένας συνήθης κρίκος στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα, αλλά προστατεύει το Σουέζ, το δρόμο για τις Ινδίες, το πετρέλαιο της Ανατολής, συνδέει την Ιταλία με τη Τουρκία από τη μία και είναι ... εναντίον των δημοκρατικών στα Βαλκάνια από την άλλη. Βρίσκεται ανάμεσα στην Αλβανία, στη Γιουγκοσλαβία, και στη Βουλγαρία και έχει η Ελλάδα ορίσει περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα τα σύνορα της δημοκρατίας και του φασισμού. Ο τρόπος της βρετανικής διαμεσολάβησης είναι περισσότερο άγριος στην Ελλάδα».³⁶³ Και σε άλλο σημείο: «οι Άγγλοι είναι υπεύθυνοι για τον εμφύλιο πόλεμο στην Ελλάδα έμμεσα ως ιμπεριαλιστές, αλλά και άμεσα ως κατακτητές, ως αρχηγοί του στρατού και της κρατικής μηχανής, στην οικονομία και αλλού. Η οικονομική και κοινωνική κατάσταση της πλειοψηφίας του ελληνικού λαού, η μιζέρια και η ανεργία, η τρομοκρατία και άλλα διαμορφώνουν τους εσωτερικούς λόγους του εμφυλίου πολέμου». Επιπρόσθετα: «ο ίδιος ο ελληνικός λαός, γνωστός για τη δημοκρατική παράδοση της ηρωικής Ελλάδας, είναι σε θέση να ρυθμίσει τις εσωτερικές του υποθέσεις χωρίς τη βοήθεια των ξένων στρατιωτικών δυνάμεων. Ο ελληνικός λαός δεν έχει ζητήσει μια τέτοια βοήθεια. Είναι η ελληνική κυβέρνηση αυτή που ζητάει μια τέτοια βοήθεια για να μείνει στην εξουσία ενάντια στη θέληση του ελληνικού λαού. Αυτό έχει επιβεβαιωθεί από όλη τη πορεία των γεγονότων στην Ελλάδα τα δυο τελευταία έτη μέχρι και σήμερα. Οι εκπρόσωποι των κυβερνήσεων Τσαλδάρη και Σοφούλη θέλουν να πιστέψουμε ότι οι κυβερνήσεις τους είναι αυτές που εκπροσωπούν και διαθέτουν την ψήφο εμπιστοσύνης του ελληνικού λαού. Αυτοί βασίζονται στις εκλογές του Απριλίου του 1946, οι οποίες έφεραν στην εξουσία τον Τσαλδάρη και τους οπαδούς του. Όμως είναι ο νυν πρωθυπουργός της Ελλάδας Σοφούλης αυτός που το Μάρτιο του 1947, εν όψει των εκλογών, δήλωσε ότι σύμφωνα με τις πληροφορίες που έρχονται από τις τέσσερις άκρες της Ελλάδας κανένας, εκτός από τους μοναρχικούς, δεν έχει τη δυνατότητα να θέσει υποψηφιότητα και να εκφραστεί ελεύθερα».³⁶⁴ Οι ελληνικές κυβερνήσεις παρουσιάζονται διαρκώς με την υποστήριξη των Βρετανών, αρχικά, και των Αμερικανών, στη συνέχεια, αλλά με απόσταση από τον ελληνικό λαό, ο οποίος προβάλλεται ως

³⁶³ *Bashkimi*, 4 Μαρτίου, 1947.

³⁶⁴ *Bashkimi*, 25 Οκτωβρίου, 1947.

ενιαίο σύνολο, απέναντι στους φιλομοναρχικούς πολιτικούς. Η παραίτηση της κυβέρνησης Σοφούλη αποτελεί μία καλή ευκαιρία για ενθουσιώδη σχόλια της αλβανικής κομμουνιστικής αρθρογραφίας: «Η κυβερνητική κρίση που προκαλείται στην Αθήνα-τόνισε το ράδιο- είναι αποτέλεσμα των βαριών γροθιών που έδωσε ο ελληνικός δημοκρατικός στρατός στις μοναρχοφασιστικές δυνάμεις τώρα τελευταία στο Γράμμο, είναι η επιμονή στην απεργία των εργατών στην Αθήνα, είναι το σκάνδαλο που αποκαλύφθηκε το τελευταίο καιρό στο κόλπο της μοναρχοφασιστικής κυβέρνησης».³⁶⁵

Παράλληλα, παρουσιάζονται ειδήσεις σχετικές με τους συντρόφους Έλληνες κομμουνιστές, όπως η τοποθέτηση στελεχών σε ηγετική θέση: «ο Γιάννης Ιωαννίδης ορίζεται προσωρινά πρόεδρος της Δημοκρατικής κυβέρνησης»³⁶⁶ ή η δράση Ελλήνων συντρόφων έπειτα από προσκλήσεις στην Αλβανία. Σε ομιλία στα Τίρανα της αντιπροσωπίας της ελληνικής κομμουνιστικής νεολαίας ο Σταύρος Ζάρμπαλος (sic) (=Ζαρμπαλάς) δήλωνε τα ακόλουθα: «να είστε σίγουροι ότι ο λαός και η νεολαία του Ζαχαριάδη δε θα προδώσουν ποτέ την αποστολή τους, θα πολεμάμε πάντα και σε κάθε περίπτωση χωρίς να λάβουμε υπ' όψιν κόπους και θυσίες μέχρι να πραγματοποιηθούν πλήρως τα συλλογικά μας οράματα, μέχρι τη στιγμή που θα σηκώσουμε τη σημαία της Λαϊκής Δημοκρατίας στην Ακρόπολη της Αθήνας. Και αυτή η ώρα δεν αργεί ακόμη».³⁶⁷

Ως ενδιαφέρον στοιχείο προβάλλει η προσπάθεια για απόσταση και μη σύνδεση της Αλβανίας με οποιαδήποτε εξέλιξη σχετική με τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο. Σύμφωνα με τη *Zëri i Popullit* «το ράδιο «Ελεύθερη Ελλάδα» υποστηρίζει ψευδείς ισχυρισμούς των μοναρχοφασιστών εναντίων του τόπου μας. Οι μοναρχοφασίστες και οι πάτρωνές τους για να σκεπάσουν τη καταστροφή που υπέστησαν στο μέτωπο του Γράμμου, διαδίδουν με έναν έντονο ρυθμό ειδήσεις ότι δήθεν οι μονάδες του Δημοκρατικού Στρατού έχουν περάσει στα χώματα της Αλβανίας και έχουν χτυπήσει (από την Αλβανία) τις μοναρχοφασιστικές δυνάμεις. Όχι μόνο αυτό, αλλά αυτοί λένε ακόμη ότι δήθεν τα μοναρχοφασιστικά σώματα έχουν χτυπήσει και τους Αλβανούς».³⁶⁸

Παρά τις προσπάθειες απόστασης και αποσύνδεσης της αλβανικής πολιτικής από τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο, η παρουσίαση του ζητήματος

³⁶⁵ *Zëri i Popullit*, 14 Απριλίου, 1949.

³⁶⁶ *Bashkimi*, 20.1. 1947 και 9.2.1947.

³⁶⁷ *Zëri i Popullit*, 20.9. 1949.

³⁶⁸ *Zëri i Popullit*, 10.4.1949.

στον ΟΗΕ απασχόλησε τον αλβανικό κομματικό τύπο με συγκεκριμένη οπτική στην παρουσίαση των γεγονότων: «η προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση παρουσιάζει μπροστά σε όλες τις αντιπροσωπίες στο Γενικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών ένα υπόμνημα όπου εκδηλώνει την επιθυμία της να δώσει ένα τέλος στον εμφύλιο πόλεμο μέσω μιας δημοκρατικής συνεννόησης, ακολουθώντας τις γραμμές που έχουν προταθεί από τη Σοβιετική Ένωση την περασμένη άνοιξη. Το υπόμνημα έχει υπογραφεί από τον πρόεδρο της προσωρινής δημοκρατικής κυβέρνησης Παρτσαλίδη. Στη συνέχεια, το υπόμνημα περιγράφει τον ελληνικό δημοκρατικό στρατό ως «μια κίνηση άμυνας ενάντια στη σκληρότητα του νέου φασιστικού καθεστώτος που τοποθετήθηκε και υποστηρίχθηκε από την ξένη επέμβαση». Το υπόμνημα τονίζει ότι από την αρχή του εμφύλιου πολέμου, οι δημοκρατικές δυνάμεις δεν έχουν σταματήσει τις προσπάθειές τους για ειρήνευση στην Ελλάδα».³⁶⁹ Γίνεται κατανοητό το πολιτικό διακύβευμα στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ και για αυτό επιμετρούνται οι ευθύνες της κυβέρνησης στην Αθήνα: «όπως είναι γνωστό, η μοναρχοφασιστική κυβέρνηση της Αθήνας και ολόκληρου του αγγλοαμερικανικού μπλοκ στον ΟΗΕ χρησιμοποιούν την κατάσταση που έχει δημιουργηθεί στην Ελλάδα, για την οποία είναι υπεύθυνοι οι κυβερνώντες της Αθήνας, του Λονδίνου και της Ουάσινγκτον, για να σκεπάσουν και να παραποιήσουν την αλήθεια, προβάλλοντας τη γνωστή κατηγορία ενάντια της Αλβανίας και της Βουλγαρίας. Όμως δεν είναι η πρώτη φορά που προβάλλεται αυτή η ψεύτικη κατηγορία για να αποτραβηχτεί η προσοχή του ΟΗΕ από το αληθινό ελληνικό πρόβλημα, δηλαδή την τρομοκρατία και την αγγλική και αμερικάνικη παρέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδας. Αλλά δεν είναι και η πρώτη φορά που έχουν αποτύχει αυτά τα εγχειρήματά τους, διότι η Σοβιετική Ένωση έχει πάντα αποκαλύψει τις προθέσεις της και έχει δείξει ποιος είναι ο δρόμος της σωστής λύσης του ελληνικού ζητήματος. Είναι καθήκον του ΟΗΕ να δώσει τέλος σε αυτό το παιχνίδι που συνεχίζει εδώ και χρόνια, να δώσει τέλος στις εκτελέσεις, στη πολιτική τρομοκρατίας, στις στρατιωτικές δίκες και σφαγές στην πλάτη του ελληνικού λαού».³⁷⁰

Όπως είναι ευνόητο για όλα τα ζητήματα ελληνικού ενδιαφέροντος, όπως τα παιδιά που μεταφέρθηκαν στις Λαϊκές Δημοκρατίες, ακολουθείται η θέση των ελλήνων κομμουνιστών συντρόφων: «σύμφωνα με την «Ελεύθερη Ελλάδα» το πρακτορείο ειδήσεων της Τσεχοσλοβακίας μεταδίδει μια είδηση ότι η κυβέρνηση της Αθήνας κατηγορεί τη μόνιμη Δημοκρατική κυβέρνηση της

³⁶⁹ *Zëri i Popullit*, 22.9.1949.

³⁷⁰ *Zëri i Popullit*, 5.10.1949.

Ελευθέρης Ελλάδας ότι έχει αρπάξει με τη βία και έχει στείλει παιδιά Ελλήνων στις λαϊκές δημοκρατίες και ότι δήθεν αυτά τα παιδιά βρίσκονται σε δύσκολη κατάσταση, υλική και υγείας. Αυτή (η κυβέρνηση της Αθήνας) προσθέτει ότι αυτά τα παιδιά έχουν χάσει την εθνική τους συνείδηση και έχουν γίνει δούλοι. Η μόνιμη Δημοκρατική κυβέρνηση της Ελευθέρης Ελλάδας απορρίπτει αυτούς τους ισχυρισμούς ως ψευδείς και δηλώνει ότι κανένα παιδί δεν απομακρύνθηκε με τη βία από την Ελλάδα χωρίς τη γραπτή συγκατάθεση των γονιών του. Αυτή (η Δημοκρατική κυβέρνηση) προσθέτει ότι αυτά τα παιδιά έχουν προικιστεί με σχολικά βιβλία στην ελληνική γλώσσα. Η μόνιμη Δημοκρατική κυβέρνηση της Ελευθέρης Ελλάδας ζητά να ελευθερώσει η κυβέρνηση της Αθήνας όλα τα παιδιά Ελλήνων που κρατούνται στις περιοχές συγκέντρωσης».³⁷¹

Ένα ακόμα ενδιαφέρον σημείο αποτελεί η εξιστόρηση των γεγονότων μετά το τέλος του ελληνικού εμφυλίου πολέμου και ο τρόπος με τον οποίο κωδικοποιείται η παρουσίαση της ήττας του Δημοκρατικού Στρατού, όταν ακόμα και το καλοκαίρι του 1949 εμφανίζεται ως νικητής ή μαχόμενος γενναία. Η είδηση αφορά μήνυμα του ραδιοσταθμού «Ελεύθερη Ελλάδα» με το οποίο η προσωρινή Δημοκρατική κυβέρνηση της Ελλάδας απευθύνεται στον ελληνικό λαό στις 15 Οκτωβρίου 1949 και ζητά μια «δημοκρατική ειρήνη» στην Ελλάδα: «αυτή η επιθυμία εκφράζεται από το γεγονός ότι ο Δημοκρατικός Στρατός σταμάτησε τη μάχη στο Βίτσι και στο Γράμμο για να σώσει την Ελλάδα για να μη γίνει στάχτη από τους μοναρχοφασίστες και τους πάτρωνές τους. Αυτό δε σημαίνει ότι ο Δημοκρατικός Στρατός συνθηκολόγησε. Αντίθετα, αυτό σημαίνει ότι αυτός πονάει το λαό και την πατρίδα του και ότι δε βάζει τα δικά του συμφέροντα πάνω από τα συμφέροντα του λαού. Οι μοναρχοφασίστες πρέπει να γνωρίζουν, συνεχίζει το μήνυμα, ότι σε περίπτωση που συνεχίσουν οι σφαγές, ο ελληνικός λαός δε θα γονατίσει. Και πάνω από όλα, αυτά τα σκάνδαλα και οι κλοπές, συνεχίζει το μήνυμα, προετοιμάζουν για τον ελληνικό λαό μια καταστροφή πιο μεγάλη, μια νέα σφαγή και έχουν ως στόχο να ξεσπάσει ένας πόλεμος ενάντια στις λαϊκές δημοκρατίες και τη Σοβιετικής Ένωση. Καθήκον του κάθε ευσυνείδητου στρατιώτη είναι να πολεμήσει για ψωμί, ειρήνη, ελευθερία».³⁷² Οι φόβοι της επόμενης ημέρας μετά τη στρατιωτική ήττα δεν μπορούν να αποκρυφτούν από παρόμοια κείμενα.

³⁷¹ Zëri i Popullit, 13.10.1949.

³⁷² Zëri i Popullit, 18.10.1949.

Καθώς πλέον οι διακρατικές σχέσεις Ελλάδας και Αλβανίας έχουν περάσει σε ένα διαφορετικό στάδιο, χωρίς την ύπαρξη ουσιαστικών επαφών, στις 28 Οκτωβρίου, με ένα άρθρο με τίτλο «οι ευθύνες πέφτουν πάνω στην ελληνική κυβέρνηση και τους υποστηρικτές της», «γίνεται γνωστό ότι η Επιτροπή της Ειρήνευσης-Συμμόρφωσης για τη λύση των διαφωνιών που υπάρχουν ανάμεσα στην Ελλάδα και τις γειτονικές της χώρες στον Βορρά δεν οδήγησε σε κανένα από αποτέλεσμα. Από τότε οι συζητήσεις για αυτό το ζήτημα ξεκίνησαν να γίνονται στη Πολιτική Επιτροπή. Είναι γνωστό ότι όταν εμφανίστηκε το ζήτημα της απειλής της πολιτικής ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας, φάνηκε ότι οι αντιπροσωπείες του αγγλοαμερικανικού μπλοκ στόχευαν στο να καλύψουν το χάος και την ιμπεριαλιστική πολιτική στην Ελλάδα, να απομακρύνουν τη προσοχή από την άγρια τρομοκρατία των μοναρχοφασιστών, από τη βίαιη επέμβαση του ξένου ιμπεριαλισμού, που είναι υπεύθυνος για την όλη σημερινή κατάσταση, και να αρχίσουν ένα νέο γύρο ισχυρισμών ενάντια των Λαϊκών Δημοκρατιών της Αλβανίας και της Βουλγαρίας. Αυτό το πράγμα κυριάρχησε και στις εργασίες της Επιτροπής της Ειρήνευσης-Συμμόρφωσης, όπου η ελληνική αντιπροσωπεία και οι εκπρόσωποί της έκαναν τα πάντα για να μπερδέψουν τα πράγματα, ώστε να μην επιτευχθεί κανένα αποτέλεσμα. Όλες οι εργασίες της Επιτροπής έδειξαν στο κράτος πως το αγγλο-αμερικάνικο μπλοκ δεν είναι υπέρ της λύσης του ελληνικού ζητήματος αλλά για τη διατήρηση του χάους στην Ελλάδα, δεν είναι για την ειρήνευση με τους εχθρούς του βορρά αλλά για τη δημιουργία νέων μπερδεμάτων, που εξυπηρετούν τη διαμόρφωση μιας αμφίβολης κατάστασης στα Βαλκάνια. Όπως πάντα αυτοί προσπάθησαν να σπρώξουν τα πράγματα, να ρίξουν το φταίξιμο στους άλλους, να πουν ψέματα και να μη φτάσουν σε κανένα σταθερό αποτέλεσμα. Οι λόγοι μιας τέτοιας πολιτικής είναι γνωστοί πλέον σε όλους. Αυτοί εξυπηρετούν πολεμοχαρείς και επιθετικούς σκοπούς». Το ενδιαφέρον έχει μετατοπιστεί από τις εξελίξεις στην ελληνική πολιτική στις ανησυχίες για ενδεχόμενη επιθετική πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας ή των ΗΠΑ ενάντια στην Αλβανία και τη Βουλγαρία, τις λαϊκές δημοκρατίες στα Βαλκάνια που ακολουθούν την πολιτική της ΕΣΣΔ. Δεν υπάρχει εμφανές ενδιαφέρον για τη Γιουγκοσλαβία, καθώς ήδη έχει συμβεί η ρήξη στις σχέσεις Στάλιν και Τίτο.

Στον αλβανικό τύπο εξακολουθεί να υπάρχει ενδιαφέρον και μετά τη λήξη του ελληνικού εμφύλιου πολέμου. Με το ίδιο ιδεολογικό περιεχόμενο υποδεικνύεται η επίλυση του πολιτικού ζητήματος στην Ελλάδα σύμφωνα με τη σοβιετική πολιτική: «για το ελληνικό πρόβλημα, υπάρχει μόνο μια λύση.

Και αυτή η λύση περιλαμβάνεται μόνο στις σοβιετικές προτάσεις. Άλλος δρόμος δεν υπάρχει. Το γεγονός ότι το ελληνικό ζήτημα, το οποίο κατευθύνθηκε σκόπιμα σε άλλο δρόμο, σε λάθος δρόμο, έφτασε σε τέτοιο νεκρό σημείο, είναι η πιο καλή πρόβα αυτής της αξίωσης. Η ευθύνη για την αποτυχία της λύσης του ελληνικού ζητήματος επιβαρύνει μόνο τις κυβερνήσεις Ουάσινγκτον, Λονδίνου και Αθήνας. Η μοναρχοφασιστική Ελλάδα θα παραμένει και στο μέλλον μια απειλή για την ειρήνη, μια εστία πολέμου και η κυβέρνησή της μια κούκλα επικίνδυνη στα χέρια όσων επιδιώκουν τον πόλεμο».³⁷³ Η λύση συμβάδιζε με τις απόψεις της ΕΣΣΔ και του υπουργού Εξωτερικών και αντιπροσώπου της στον ΟΗΕ Αντρέι Βισίνσκι: « ο Vishinski, ο πρόεδρος της σοβιετικής αντιπροσωπείας στις σημαντικές ομιλίες του, αναλύοντας όλο το ελληνικό πρόβλημα, διαβεβαίωσε ότι οι σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στην Ελλάδα και στις γειτονικές της χώρες, την Αλβανία και τη Βουλγαρία, συνδέονται οργανικά με τα εσωτερικά ζητήματα στην Ελλάδα. Ο Vishinski δήλωσε ότι οι πηγές και οι αφορμές του ελληνικού ζητήματος βρίσκονται στο εσωτερικό της Ελλάδας . Ο Vishinski έδειξε πως όλα τα δεινά του ελληνικού λαού, όπως και των σχέσεων της Ελλάδας με τους γείτονές της, είναι η ανοιχτή παρέμβαση της κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών και της Αγγλίας στην Ελλάδα, είναι το φασιστικό καθεστώς και η τρομοκρατία που κυριαρχεί σε αυτόν τον τόπο, είναι η πολιτική προβοκάτσιας και εχθρότητας της κυβέρνησης της Αθήνας ενάντια στην Αλβανία και στη Βουλγαρία».

Ένα άλλο ζήτημα που συνδέεται με το τέλος του ελληνικού εμφύλιου πολέμου ήταν οι παραβιάσεις των συνόρων της Αλβανίας: «ο Αλβανός εκπρόσωπος παρατήρησε ότι οι επιθετικές ενέργειες των μοναρχοφασιστών εναντίων της Αλβανίας έχουν εντατικοποιηθεί με ιδιαίτερο τρόπο μετά την άφιξη της λεγόμενης Βαλκανικής Επιτροπής στην Ελλάδα. Έτσι από το Νοέμβριο του 1948 μέχρι τις 27 Σεπτεμβρίου του 1949 οι Έλληνες μοναρχοφασίστες έχουν κάνει 492 ένοπλες προβοκάτσες στα αλβανικά σύνορα. Εν τω μεταξύ το ελληνικό πυροβολικό έριξε από ελληνικό έδαφος 7.572 οβίδες και είχε 471 περιπτώσεις παραβίασης των αλβανικών συνόρων από τα ελληνικά αεροπλάνα, τα οποία βομβάρδισαν τα (στρατιωτικά) σώματα που βρίσκονταν στα σύνορα και τον άμαχο πληθυσμό. Την ίδια περίοδο σκοτώθηκαν ή πληγώθηκαν 18 στρατιώτες ή αξιωματικοί, όπως και ένας σημαντικός αριθμός αλβανών πολιτών και καταστράφηκαν πολλά σπίτια.

³⁷³ *Zëri i Popullit*, 10.11.1949.

Ο αλβανός εκπρόσωπος έδειξε με απτά παραδείγματα – γεγονότα ότι τον τελευταίο καιρό οι προβοκατόρικες επιθέσεις των Ελλήνων έχουν ενταθεί λαμβάνοντας τον χαρακτήρα ενός μεγάλου φάσματος στρατιωτικών ενεργειών και ότι αυτές οι ενέργειες κατευθύνονται από τους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς του αμερικανικού στρατού υπό τη γενική διοίκηση του αμερικανού αξιωματικού Van Fleet. Υποστηριζόμενες (οι ελληνικές δυνάμεις) από 178 αεροπλάνα εξαπέλυσαν μια επίθεση εναντίον της Αλβανίας και μπήκαν σε βάθος δεκατριών χιλιομέτρων σε αλβανικό έδαφος.»³⁷⁴

Είναι προφανές ότι ο αλβανικός τύπος στις αφηγήσεις του αποτυπώνει τον ιδεολογικό μετασχηματισμό, ο οποίος συντελείται στις νέες κυρίαρχες κομματικές ελίτ του αλβανικού κράτους. Ο εθνικισμός συναντά την κομμουνιστική ιδεολογία σε μορφές αφηγήσεων που θα διαμορφώσουν νέα σχήματα. Σε αυτή τη λογική υπάρχει και ένα άλλο προσφιές παράδειγμα. Στην οριστική μορφή του βιβλίου του Ενβέρ Χότζα «Δύο φίλοι λαοί» που εκδόθηκε το 1985 και αναφέρεται στις ελληνοαλβανικές σχέσεις, παρατίθεται μία επιλογή από επίσημα κείμενα της δεκαετίας του 1940. Είναι εντυπωσιακό ότι τα κείμενα αυτά προβάλλουν τη σχέση φιλίας των δύο λαών, σε ευθεία ανταπόκριση και με τη νέα πολιτική επιλογή της δεκαετίας του 1980 από την αλβανική ηγετική ομάδα. Σύμφωνα με το Χότζα εχθρός αυτής της φιλίας κατά τη δεκαετία του 1940 είναι «οι Αμερικάνοι και οι Εγγλέζοι ιμπεριαλιστές και οι Έλληνες μοναρχοφασίστες»³⁷⁵. Πρόκειται για ένα ακόμα δείγμα λόγου, ενταγμένου σε μεταγενέστερες αφηγήσεις, ο οποίος αναδεικνύει τη σημασία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου για τη βαλκανική ιστορία.

Συμπερασματικά, σε μία πρώτη ανάγνωση και με ενδεικτικά δείγματα λόγου, η δεκαετία του 1940 με έμφαση στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο αποτελεί μία σημαντική πτυχή στις σχέσεις των δύο γειτονικών λαών, Ελλήνων και Αλβανών, η οποία δημιούργησε τις δικές της συνέχειες και ασυνέχειες στις αφηγήσεις του ενός για του άλλου. Όσο και αν αποτελεί μία «διανοητική κατασκευή» και με τη γνώση της υποκειμενικότητας των κρίσεων και «προσλήψεων», μπορούμε να μιλήσουμε για μία σχέση αμοιβαίας καχυποψίας ανάμεσα σε Έλληνες και Αλβανούς αυτή τη συγκεκριμένη περίοδο, μία σχέση με εντάσεις και προβλήματα ενταγμένη σταδιακά στις λογικές του Ψυχρού Πολέμου, η οποία και αποτυπώνεται και στον αλβανικό τύπο, εντέλει μία «δύσκολη γειτονία».

³⁷⁴ *Zëri i Popullit*, 27.12.1949.

³⁷⁵ Βλ. Ενβέρ Χότζα, *Δύο φίλοι λαοί*, Εκδόσεις Πλανήτης, Αθήνα [1985], 9-37.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΟ ΤΥΠΟ

Σπύρος Σφέτας* και Θανάσης Λούπας**

Για την εμπλοκή της Γιουγκοσλαβίας στον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο υπάρχουν σήμερα αρκετές μελέτες και γνωρίζουμε κατά βάση τόσο την πολιτική της όσο και το ύψος της γιουγκοσλαβικής βοήθειας προς τον Δημοκρατικό Στρατό. Ωστόσο, δεν έχει μελετηθεί η εικόνα του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου στα μέσα μαζικής ενημέρωσης της Γιουγκοσλαβίας και η πρόσληψη του ελληνικού Εμφυλίου από τη κοινή γνώμη της Γιουγκοσλαβίας. Ο τύπος της Γιουγκοσλαβίας ήταν ελεγχόμενος από το Κομμουνιστικό Κόμμα Γιουγκοσλαβίας και δεν υπήρχαν διαφορές μεταξύ των δύο βασικών εφημερίδων, της *Politika* του Βελιγραδίου και της *Borba* του Ζάγκρεμπ. Κατά συνέπεια, όσα γράφονταν είχαν διέλθει τη βάση της λογοκρισίας και απηχούσαν την επίσημη γιουγκοσλαβική πολιτική. Η γνώση βασικών παραμέτρων της γιουγκοσλαβικής πολιτικής είναι απαραίτητη για τη σωστή εκτίμηση των γραφόμενων στον Τύπο.

Οι πρώτες πενιχρές αναφορές του γιουγκοσλαβικού τύπου για την Ελλάδα έγιναν με αφορμή τα Δεκεμβριανά.³⁷⁶ Η *Politika* ανέφερε απλά τις συγκρούσεις στην Αθήνα, χωρίς να καταδικάζει την αγγλική επέμβαση, αλλά και χωρίς να εκφράζει έκδηλη υποστήριξη στον ΕΛΑΣ. Ωστόσο, έμμεσα διαφαινόταν μια συμπάθεια προς τον ΕΛΑΣ με την έκφραση «πατριώτες». Λαμβάνοντας υπόψη τη γιουγκοσλαβική πολιτική στο Μακεδονικό, είναι ευεξήγητη η επισήμανση ότι οι συγκρούσεις περιορίζονταν στην Αθήνα, ενώ η Θεσσαλονίκη και ολόκληρη η Μακεδονία βρίσκονταν στα χέρια του ΕΛΑΣ.³⁷⁷ Η συζήτηση των Δεκεμβριανών στην Κάτω Βουλή στο Λονδίνο και η κριτική που υπέστη ο Τσώρτσιλ έτυχαν ιδιαίτερης μνείας στον γιουγκοσλαβικό τύπο,³⁷⁸ χωρίς πάλι να καταδικαστεί η αγγλική επέμβαση. Σε εκτενές σχόλιο της η *Politika* επέδειξε κατανόηση για την αγγλική επέμβαση, την οποία

* Αναπληρωτής καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

** Υποψήφιος διδάκτορας Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

³⁷⁶ Βλ. *Politika*, 4.12.1944, 5.12.1944, 9.12.1944, 11.12.1944, 14.12.1944, 15.12.1944, 16.12.1944.

³⁷⁷ «Dok su pristalice Papandreu i britanske trupe gledaju da zagospdare Atinom i Pireom, Solun i Makedonija su u rukama ELAS-a», *Politika*, 8.12.1944.

³⁷⁸ *Politika*, 21, 22 & 23.12.1944.

απέδωσε στη διαφύλαξη των βρετανικών στρατηγικών συμφερόντων στην Ανατολική Μεσόγειο, αλλά επισήμανε ότι έπρεπε να ληφθεί υπόψη ότι το καθεστώς στην Αθήνα ήταν αντιλαϊκό.³⁷⁹ Η έλευση του Τσώρτσιλ στην Αθήνα, η αποτυχία της μεγάλης σύσκεψης στο Υπουργείο Εξωτερικών στις 26 Δεκεμβρίου 1945 και η συνέχιση των συγκρούσεων στην Αθήνα απλά καταγράφονταν ως ειδήσεις στο γιουγκοσλαβικό τύπο, χωρίς αιχμηρά σχόλια εναντίον της Μεγάλης Βρετανίας.³⁸⁰ Ακόμα και η υπογραφή της συμφωνίας της Βάριζας δεν σχολιάστηκε.³⁸¹ Η στάση αυτή του γιουγκοσλαβικού τύπου εξηγείται εύκολα. Η Γιουγκοσλαβία δεν είχε ακόμα απελευθερωθεί πλήρως και ο Τίτο, ο οποίος ζούσε πάντα με τον εφιάλτη συμμαχικής απόβασης στη Δαλματία δεν ήθελε να προκαλέσει τους Άγγλους. Αν οι Αγγλο-Αμερικανοί αποβιβάζονταν στη Δαλματία και στην Ιστρία για την απελευθέρωση των παραθαλάσσιων αυτών περιοχών από τους Γερμανούς, θα μετέφραζαν τη στρατιωτική του νίκη σε άσκηση πολιτικής επιρροής στη Γιουγκοσλαβία, κάτι που ο Τίτο ήθελε να αποτρέψει. Όσο η Αγγλία ήταν απασχολημένη με τα εσωτερικά της Ελλάδος, δεν θα αναμιγνυόταν δυναμικά στα εσωτερικά της Γιουγκοσλαβίας. Κατά συνέπεια, η Γιουγκοσλαβία δεν είχε ιδιαίτερους λόγους να καταδικάσει τη βρετανική πολιτική στην Ελλάδα.

Κατά το έτος 1945 τα κύρια άρθρα του γιουγκοσλαβικού τύπου επικεντρώνονταν στην τρομοκρατία της αντίδρασης κατά των οπαδών του ΕΑΜ,³⁸² στο διαμορφούμενο πολωτικό κλίμα, στην αδυναμία των ελληνικών κυβερνήσεων Πλαστήρα και Βούλγαρη να επιβάλουν την τάξη και να επιλύσουν τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα της χώρας, και ιδίως στο προσφυγικό κύμα προς τη Γιουγκοσλαβία ως απόρροια της τρομοκρατίας. Στα μέσα του 1945 είχε ήδη συγκροτηθεί στο Μπούλκες μια ελληνική κοινότητα 3.800 ατόμων για τους οποίους η Γιουγκοσλαβία ήταν η γη της επαγγελίας.³⁸³ Για ευνόητους, ωστόσο, λόγους ο τύπος επικεντρωνόταν στους Σλαβόφωνους από την ελληνική Μακεδονία που αναζητούσαν καταφύγιο στο Μοναστήρι.³⁸⁴ Το προσφυγικό κύμα των Σλαβοφώνων στο Μοναστήρι αποδιδόταν στην τρομοκρατία του μοναρχοφασισμού και στην ανάγκη εκκαθάρισης της Ηπείρου και της Δυτικής Μακεδονίας από τους Αλβανούς

³⁷⁹ «Grčka kriza», *Politika*, 26.12.1944.

³⁸⁰ *Politika*, 27, 29, 28 & 30.12.1944.

³⁸¹ «Sinoć je u Atini potpisan sporau», *Politika*, 14.2.1945.

³⁸² *Politika*, 3.3, 12.3.1945, 14.4.1945, 18.6.1945, 11, 27, 29.7.1945, 16, 18.8.1945· *Borba*, 8.3.1945, 9.4.1945, 3.7.1945, 1.8.1945.

³⁸³ «U Bulkes živi 3.800 Grka», *Politika*, 15.7.1948.

³⁸⁴ *Politika*, 27.6.1945, 2 & 16.7.1945, 13, 19, 20 & 31. 8.1945, 1 & 19. 9.1945· *Borba*, 10, 16, 19, 20, 22, 23 & 25.6.1945, 3 & 12.7.1945.

και τους βουλγαρίζοντες, όπως αποκαλούνταν οι «Μακεδόνες» στην Ελλάδα.³⁸⁵ Με τη μετατροπή του Μακεδονικού σε γιουγκοσλαβικό ζήτημα και με δεδομένες τις εδαφικές διεκδικήσεις της Γιουγκοσλαβίας στην ελληνική Μακεδονία η γιουγκοσλαβική πλευρά, προβάλλοντας τους Σλαβόφωνους ως θύματα εκδιώξεων στην ελληνική Μακεδονία, αποσκοπούσε προφανώς να «νομιμοποιήσει» την πολιτική της Ομόσπονδης Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας για συνολική λύση του Μακεδονικού. Στον Τύπο δεν υπήρχαν ακόμα υπαινιγμοί για εδαφικές διεκδικήσεις της Γιουγκοσλαβίας επί τμημάτων της ελληνικής Μακεδονίας στο όνομα του «μακεδονισμού». Αντίθετα, η Ελλάδα προβαλλόταν ως απειλή στα Βαλκάνια. Ο γιουγκοσλαβικός τύπος αναπαρήγαγε τη δημοσίευση χαρτών της «Μεγάλης Ελλάδας»³⁸⁶ ή σχολίαζε τις διαδηλώσεις εθνικιστικών κύκλων στην Αθήνα, όπου ακούγονταν τα συνθήματα «Θάνατος στους κομμουνιστές και τους Βούλγαρους», «Κάτω η Σόφια, η Μόσχα, το Βελιγράδι και τα Τίρανα», «Θάνατος στον Ζαχαριάδη», «Κάτω η Βάρκιζα», «Ζήτω ο βασιλιάς και ο Βούλγαρης».³⁸⁷ Η Ελλάδα παρουσιαζόταν ως μια χώρα με έλλειμμα δημοκρατίας,³⁸⁸ το καθεστώς της συγκρινόταν μ' αυτό το Φράνκο.³⁸⁹

Η παραίτηση της κυβέρνησης Βούλγαρη στις 9 Οκτωβρίου 1945 και η νέα πολιτική κρίση που εκδηλώθηκε με αφορμή το ζήτημα των εκλογών και του δημοψηφίσματος για την επιστροφή της μοναρχίας καταγράφονταν λιτά στον τύπο. Ο σχηματισμός της κυβέρνησης Σοφούλη στις 22 Νοεμβρίου 1945 με ευρύ κεντροαριστερό χαρακτήρα δεν προδίκασε μια ομαλή εξέλιξη της κατάστασης. Ο γιουγκοσλαβικός τύπος δημοσιοποίησε την απόφαση του ΕΑΜ στην οποία τονιζόταν ότι και με την κυβέρνηση Σοφούλη δεν μεταβλήθηκε η κατάσταση. Η κυβέρνηση δεν αναγνώρισε την εθνική αντίσταση, δεν χορήγησε γενική αμνηστία, ανεχόταν την τρομοκρατία, δεν προέβη σε κάθαρση του κρατικού μηχανισμού, της αστυνομίας και της χωροφυλακής και νόθευε τους εκλογικούς καταλόγους.³⁹⁰ Η *Politika* αναδημοσίευσε σχόλιο του σοβιετικού πρακτορείου ΤΑΣΣ στο οποίο επισημαινόταν ότι η γερμανική κατοχή

³⁸⁵ «Bivši minister Modis zahteva da se pošalje što više vojske i žandarmerije duž cele makedonske granice», *Politika*, 14.7.1945.

³⁸⁶ «Pretnja Miru na Balkanu», *Borba*, 8.7.1945.

³⁸⁷ «Na atinskim ulicama uzbeumljeni reacioneri viču: ‘Dole Sofija, Moskva, Beograd i Tirana» , *Politika*, 14.7.1945.

³⁸⁸ «Osvrt na priče o ‘grčkoj demokratiji’», *Borba*, 16.9.1945 · «Pravo lice Grčke ‘demokratije’», *Politika*, 24.9.1945.

³⁸⁹ «Između Grčke i Ferankove Španije postoji neverovatna sličnost» · *Borba*, 6.10.1945 ·

³⁹⁰ *Politika*, 14.12. 1945 · *Borba*, 15.12.1945.

ωχριούσε μπροστά στο καθεστώς της τρομοκρατίας που επικρατούσε στην Ελλάδα.³⁹¹

Είναι, ωστόσο, χαρακτηριστικό ότι το 1945 ο τύπος της Γιουγκοσλαβίας δεν στράφηκε έντονα κατά της αγγλικής πολιτικής στην Ελλάδα. Μετά την πλήρη επικράτηση του Τίτο στη Γιουγκοσλαβία και την εξάλειψη του κινδύνου αγγλικής ανάμιξης στα εσωτερικά της χώρας, η Γιουγκοσλαβία, έχοντας σοβιετική κάλυψη, άρχισε από το 1946 να ενοχοποιεί και την Αγγλία για το καθεστώς τρομοκρατίας στην Ελλάδα.

Από τις αρχές του 1946 η γλώσσα του τύπου έγινε επιθετική κατά των Άγγλων. Η γιουγκοσλαβική πλευρά επικροτούσε την πρωτοβουλία των Σοβιετικών διπλωματών στα Ηνωμένα Έθνη (Μανουΐλσκυ, Γκρομύκο, Βυσίνσκυ) για αποχώρηση των αγγλικών στρατευμάτων τα οποία απέβησαν στήριγμα της αντίδρασης, υπέθαλπαν την εσωτερική κρίση στην Ελλάδα και βρίσκονταν στη χώρα, χωρίς τη συναίνεση της Σοβιετικής Ένωσης.³⁹² Το ταξίδι της αντιπροσωπείας του ΕΑΜ, υπό τον Μήτσο Παρτσαλίδη στο Λονδίνο, στη Μόσχα και στο Λένινγκραντ παρουσιάστηκε ως μια διπλωματική κίνηση του ΚΚΕ για την αναζήτηση ειρηνικής λύσης του ελληνικού προβλήματος στη βάση της αποχώρησης των βρετανικών στρατευμάτων από την Ελλάδα και της συγκρότησης μιας αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης.³⁹³ Η σοβιετική πρωτοβουλία απέβη άκαρπη,³⁹⁴ ωστόσο η παραίτηση του Ιωάννη Σοφριανόπουλου από τη θέση του υπουργού Εξωτερικών εκτιμήθηκε ως εσωτερική αντίδραση εντός της κυβέρνησης στο καθεστώς της τρομοκρατίας και στη συνεχιζόμενη παρουσία αγγλικών στρατευμάτων στην Ελλάδα.³⁹⁵ Υπό τις συνθήκες αυτές ο γιουγκοσλαβικός τύπος, αναπαράγοντας τα δημοσιεύματα της *Izvestija*, χαρακτήρισε την κυβέρνηση Σοφούλη ως εκτελεστικό όργανο των Άγγλων,³⁹⁶ ενώ το πρακτορείο Τανγιούγκ προειδοποίησε για μοναρχικό πραξικόπημα στην Ελλάδα, αν οι εκλογές δεν αναβάλλονταν, αν δεν σχηματιζόταν μια αντιπροσωπευτική κυβέρνηση, αν δεν αποκαθίστατο η τάξη και αν δεν αναθεωρούνταν οι εκλογικοί κατάλογοι που συμπεριλάμβαναν και νεκρούς.³⁹⁷ Έτσι, οι εκλογές κρίθηκαν προκαταβολικά ως νόθες. Χωρίς να έχει ασφαλή δεδομένα, η *Borba* ανέβασε το ποσοστό της

³⁹¹ *Politika*, 22.12.1945

³⁹² *Borba*, 24.1.1946, 5.2.1946

³⁹³ *Borba*, 26 & 29.1.1946, 6.2.1946.

³⁹⁴ *Borba*, 7.2.1946.

³⁹⁵ *Politika*, 3.2.1946.

³⁹⁶ *Borba*, 23.3.1956.

³⁹⁷ *Borba*, 26.3.1946.

αποχής στις εκλογές της 31 Μαρτίου στο 75%³⁹⁸ και μετέδιδε αναλυτικά τις συνεντεύξεις του Ζαχαριάδη μετά τις εκλογές. Ο γενικός γραμματέας του ΚΚΕ, ο οποίος είχε επιλέξει την οδό προς την ένοπλη σύρραξη, δήλωσε ότι οι εκλογές επιδείνωσαν την πολιτική κατάσταση λόγω νοθείας. Το 1936 υπήρχαν 1.200.000 άτομα εγγεγραμμένα στους εκλογικούς καταλόγους και το 1946 2.300.000. Αν οι εκλογές ήταν ελεύθερες, τουλάχιστον το 65% θα ψήφιζε το ΕΑΜ. Σχετικά με το Μακεδονικό, το ΚΚΕ υποστήριζε την αυτοδιάθεση των λαών.³⁹⁹ Σε άλλες του δηλώσεις στη Θεσσαλονίκη ο Ζαχαριάδης ζήτησε τη ακύρωση των εκλογών και το σχηματισμό μιας ευρείας δημοκρατικής κυβέρνησης. Σχετικά με την Ελλάδα, υποστήριξε ότι αυτή ανήκε στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, απ' όπου εισήγγε και εξήγγε, προειδοποίησε τον «μοναρχοφασισμό» και την «πλουτοκρατία» για την πολιτική ανωμαλία στην Ελλάδα και απέδωσε τα γεγονότα του Λιτοχώρου στην αυτοάμυνα.⁴⁰⁰

Είναι εμφανές ότι ο γιουγκοσλαβικός τύπος παρουσίαζε τη διολίσθηση της Ελλάδας στον εμφύλιο πόλεμο ως αποτέλεσμα της τρομοκρατίας του «μοναρχοφασισμού» και της «αγγλικής επέμβασης». Για τις εκλογές γνωρίζουμε σήμερα ότι η εκλογική νοθεία δεν ξεπερνούσε το 2%, χωρίς αυτό να έχει καταλυτική επίδραση στην τελική διαμόρφωση του αποτελέσματος. Στις εκλογές προσήλθε το 60% των νόμιμα εγγεγραμμένων. Ο Ζαχαριάδης στη Δεύτερη Ολομέλεια (12-15 Φεβρουάριο 1946) είχε επιβάλει τις απόψεις του για πέρασμα στην ένοπλη σύρραξη η οποία θα είχε μια σταδιακή κλιμάκωση, ξεκινώντας ως αυτοάμυνα. Η «λευκή τρομοκρατία» ήταν αντανάκλαση και της «ερυθράς τρομοκρατίας» και έδινε στο ΚΚΕ τον αποχρώντα λόγο για πέρασμα στην ένοπλη σύγκρουση. Η αποχή από τις εκλογές ενίσχυε τις υποψίες των αντικομμουνιστικών κύκλων για συνωμοτικά σχέδια του ΚΚΕ.

Ο σχηματισμός της κυβέρνησης Τσαλδάρη, στις 18 Μαΐου 1946, αποκλειστικά με στελέχη της Ηνωμένης Παράταξης Εθνικοφρόνων, δεν θεωρήθηκε ως ουσιαστική μεταβολή στην Ελλάδα. Τα δημοσιεύματα του γιουγκοσλαβικού τύπου, απηχώντας την επίσημη γραμμή του ΚΚΕ, χαρακτήριζαν και τη νέα κυβέρνηση δικτατορική, που αποσκοπούσε στην καταστρατήγηση των αστικών ελευθεριών,⁴⁰¹ με αφορμή την ψήφιση νόμου που προέβλεπε θανατική καταδίκη για ενέργειες που στρέφονταν κατά του

³⁹⁸ *Borba*, 3.4.1946.

³⁹⁹ *Borba*, 2.4.1946.

⁴⁰⁰ *Borba*, 16.4.1946.

⁴⁰¹ *Borba*, 1.7.1946.

κράτους.⁴⁰² Η τρομοκρατία εναντίον των «δημοκρατών» γενικά εμφανιζόταν ως κλιμακούμενη ενόψει της διεξαγωγής του δημοψήφισματος για την επιστροφή του Γεωργίου Β'.⁴⁰³ Κατά το δημοψήφισμα της 1 Σεπτεμβρίου 1946, στο οποίο συμμετείχε το ΚΚΕ, το 69% τάχτηκε υπέρ της επανόδου του βασιλιά και το 31% εναντίον, ωστόσο πάλι από τα κόμματα του ΕΑΜ το δημοψήφισμα χαρακτηρίστηκε νόθο.⁴⁰⁴ Καθώς το δημοψήφισμα είχε διεξαχθεί, όταν ήδη είχαν αρχίσει οι εργασίες του Συνεδρίου της Ειρήνης στο Παρίσι, η επιστροφή του Γεωργίου Β' θεωρήθηκε ότι αποσκοπούσε όχι μόνο στην κατάπνιξη των ελευθεριών του ελληνικού λαού, αλλά και στην προώθηση των επιθετικών σχεδίων της Ελλάδας στα Βαλκάνια.⁴⁰⁵

Από το καλοκαίρι του 1946 ο γιουγκοσλαβικός τύπος επιδόθηκε σε μια εκστρατεία κατασυκοφάντησης της Ελλάδας ως απειλής για την ειρήνη στα Βαλκάνια λόγω των ελληνικών εθνικών διεκδικήσεων: της διεκδίκησης της Βορείου Ηπείρου και διορθωτικών αλλαγών στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα.⁴⁰⁶ Όπως είναι γνωστό, η Γιουγκοσλαβία προωθούσε σχέδια για τη συγκρότηση μιας βουλγαρο-γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας, μακροπρόθεσμα με την Αλβανία ως μια συνιστώσα. Στη διεκδίκηση της Βορείου Ηπείρου από την Ελλάδα η Γιουγκοσλαβία απαντούσε ότι τασσόταν υπέρ της ελευθερίας της Αλβανίας⁴⁰⁷. Ταυτόχρονα, θεωρούσε φυσικό το δικαίωμά της να διεκδικεί την ελληνική Μακεδονία λόγω της τρομοκρατίας την οποία υφίσταντο οι Σλαβομακεδόνες από τον «μοναρχοφασισμό» και της ύπαρξης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας ως «φυσικής μητέρας». Μια σειρά από άρθρα στον τύπο υποστήριζαν την άποψη αυτή και αμφισβητούσαν στην Ελλάδα το δικαίωμα να κατέχει τμήματα της Μακεδονίας.⁴⁰⁸ Κατά συνέπεια, ο δρόμος του ΚΚΕ προς την ένοπλη σύγκρουση θεωρούνταν ως η μοναδική επιλογή του ελληνικού λαού να διασωθεί από την τρομοκρατία του μοναρχοφασισμού και να αποκαταστήσει σχέσεις φιλίας και συνεργασίας με τους γείτονες. Από τον Σεπτέμβριο του 1946 άρχισαν σταδιακά να δημοσιεύονται στον τύπο και οι πρώτες ειδήσεις για τις συγκρούσεις του Δημοκρατικού Στρατού.⁴⁰⁹ Ο ένοπλος αγώνας παρουσιαζόταν ως η απόδειξη της αποφασιστικότητας του ελληνικού

⁴⁰² *Borba*, 10.6.1946.

⁴⁰³ *Borba*, 22.8.1946.

⁴⁰⁴ *Politika*, 5.9.1946.

⁴⁰⁵ *Politika*, 4.9.1946.

⁴⁰⁶ *Borba*, 11,31 & 8.1946 · *Politika*, 12.9.1946.

⁴⁰⁷ *Borba*, 31.8.1946.

⁴⁰⁸ *Borba*, 26, 28 & 31.8.1946, 3, 9 & 19.9.1946, 2, 7.10.1946 · *Politika*, 27 & 30.8.1946, 1.9.1946, 19.9.1946.

⁴⁰⁹ *Borba*, 26, 29.9.1946 · *Politika*, 27.11.1946.

λαού να αντιταχθεί στην ανάμιξη των Άγγλων.⁴¹⁰ Δεν υπάρχει καμιά αναφορά στον γιουγκοσλαβικό τύπο ούτε για την επίσκεψη του Ζαχαριάδη στο Βελιγράδι, ούτε για γιουγκοσλαβική βοήθεια ούτε για τη δράση του ΝΟΦ.

Από τις αρχές του 1947 η προσοχή του γιουγκοσλαβικού τύπου στράφηκε περισσότερο στην κατάσταση στην Ελλάδα λόγω της σύστασης της Διεθνούς Εξεταστικής Επιτροπής η οποία όφειλε να εξετάζει την εμπλοκή των γειτονικών βαλκανικών κρατών στον εμφύλιο πόλεμο. Η επιτροπή συστάθηκε μετά από προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης στο Συμβούλιο Ασφαλείας, τον Δεκέμβριο του 1946. Συγκεκριμένα, στις 12 Δεκεμβρίου 1946 ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης κατήγγειλε στο Συμβούλιο Ασφαλείας τη στάση της Γιουγκοσλαβίας η οποία ενεργούσε βάσει σχεδίου για την ενσωμάτωση της ελληνικής Μακεδονίας στην Ομόσπονδη Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας και παρείχε ενεργό βοήθεια στους αντάρτες που χρησιμοποιούσαν το έδαφος της Γιουγκοσλαβίας, της Βουλγαρίας και της Αλβανίας ως βάσεις για επιδρομές σε ελληνικό έδαφος. Την επόμενη ημέρα οι αντιπρόσωποι της Γιουγκοσλαβίας, της Αλβανίας και της Γιουγκοσλαβίας αρνήθηκαν τους ελληνικούς ισχυρισμούς και υποστήριξαν ότι το ελληνικό αίτημα αποσκοπούσε στην παραπλάνηση της δημόσιας κοινής γνώμης. Η Διεθνής Εξεταστική Επιτροπή ανέλαβε τις εργασίες της στις αρχές του 1947.

Από τις αρχές του 1947 ο γιουγκοσλαβικός τύπος άρχισε μια εκστρατεία αμφισβήτησης των ελληνικών ισχυρισμών με κύριο επιχείρημα ότι ο Δημοκρατικός Στρατός διεξήγε επιχειρήσεις σε όλη τη χώρα. Σε κύριο άρθρο της η *Borba* στις 5 Ιανουαρίου 1947 υποστήριξε ότι ο Δημοκρατικός Στρατός είχε αναλάβει επιχειρήσεις στην Κεντρική και Νότια Ελλάδα και έτσι δεν ίσχυε ο ισχυρισμός του Τσαλδάρη ότι ο Δημοκρατικός Στρατός ενισχυόταν από τις γειτονικές χώρες. Με τη σύσταση της Διεθνούς Εξεταστικής Επιτροπής, υποστηριζόταν στον τύπο, η κυβέρνηση Τσαλδάρη προέβη σε έναν ελιγμό για να δικαιολογήσει την κατοχή της Ελλάδας από τη Μεγάλη Βρετανία. Ο εμφύλιος πόλεμος θα σταματούσε αν οι Βρετανοί εγκατέλειπαν την Ελλάδα και σχηματιζόταν κυβέρνηση όλων των δημοκρατικών δυνάμεων που θα διεξήγαγε νέες εκλογές.⁴¹¹ Δημοσιεύονταν χάρτες των επιχειρησιακών ζωνών του Δημοκρατικού Στρατού σε ολόκληρη τη χώρα για να ατονήσει το ελληνικό επιχείρημα σχετικά με τη βοήθεια των γειτονικών κρατών. Η Ελλάδα παρουσιαζόταν ως μια εξαρτημένη χώρα της οποίας η πολιτική δεν χαρασσόταν στην Αθήνα, αλλά στο Λονδίνο και ο αγώνας του Δημοκρατικού

⁴¹⁰ *Borba*, 29.10.1946.

⁴¹¹ «Demokratska armija uspešno operiše u srednoj i južnoj Grčkoj», *Borba*, 5.1.1947.

Στρατού αποσκοπούσε στη δημοκρατία, στην εθνική ανεξαρτησία και κυριαρχία.⁴¹² Η αντικατάσταση της κυβέρνησης Τσαλδάρη από την κυβέρνηση του Δημητρίου Μάξιμου, τον Ιανουάριο του 1947, εκτιμήθηκε απλά ως μανούβρα της ελληνικής αντίδρασης.⁴¹³ Ενόψει της άφιξης της Επιτροπής στην Ελλάδα ο δημοσιογράφος της *Borba*, Καπετάνοβιτς, επισκέφθηκε την Αθήνα για να δώσει στο γιουγκοσλαβικό κοινό μια άμεση εικόνα της χώρας. Η Ελλάδα παρουσιαζόταν ως μια χώρα όπου κυριαρχούσε ο τρόμος, η μαύρη αγορά, η πείνα, η οικονομική κατάρρευση και η ξενοκρατία.⁴¹⁴ Οι άλλοτε συνεργάτες των Γερμανών αποτελούσαν την ευημερούσα κυρίαρχη τάξη των κερδοσκόπων, ενώ οι λαϊκές μάζες ζούσαν στη φτώχεια.⁴¹⁵ Οι προδότες και οι δοσίλογοι κατείχαν τις υψηλότερες διοικητικές θέσεις στην Ελλάδα. Από τους 353 βουλευτές, οι 118 ήταν πρώην συνεργάτες των Γερμανών.⁴¹⁶ Ο δημοσιογράφος επισήμανε ότι ενόψει της άφιξης της Διεθνούς Εξεταστικής Επιτροπής, η κυβέρνηση έκλεισε το στρατόπεδο του Παύλου Μελά στη Θεσσαλονίκη, ενώ στην Αθήνα εξαλείφθηκαν τα αντικομμουνιστικά συνθήματα των Χιτών.⁴¹⁷ Ο εκπρόσωπος της Γιουγκοσλαβίας στη Διεθνή Εξεταστική Επιτροπή, Γιόσιπ Τζέρτζα (Josip Đerđa), δήλωσε ότι το σημερινό καθεστώς στην Ελλάδα είχε ξένη υποστήριξη, προωθούσε την τρομοκρατία στο εσωτερικό και προκαλούσε τις γειτονικές χώρες, απέναντι στις οποίες είχε εδαφικές διεκδικήσεις.⁴¹⁸ Επιπλέον, είχε επιβάλει ένα τρομοκρατικό καθεστώς στον πληθυσμό της Μακεδονίας του Αιγαίου.⁴¹⁹ Όταν τον Μάρτιο του 1947 εξαγγέλθηκε η αμερικανική βοήθεια, ο γιουγκοσλαβικός τύπος, που απηχούσε και την επίσημη γιουγκοσλαβική πολιτική, διαμαρτυρήθηκε για την ανάμιξη της Αμερικής στα εσωτερικά της Ελλάδας⁴²⁰ και χαρακτήρισε την αμερικανική βοήθεια ως υποθήκευση του εθνικού πλούτου στο ξένο κεφάλαιο.⁴²¹ Η αμερικανική βοήθεια θα συντελούσε στη στρατιωτικοποίηση της χώρας, στην ενίσχυση της αντίδρασης και δεν θα συνέβαλε στην ανάπτυξη της Ελλάδας. Η σωτηρία της Ελλάδας βρισκόταν στην αλλαγή πολιτικής της.⁴²²

⁴¹² *Borba*, 8, 20 & 28.1.1947, 13.2.1947 · *Politika*, 8, 9 & 1.1947, 7 & 10.2.1947.

⁴¹³ *Borba*, 27.1.1947.

⁴¹⁴ *Borba*, 10.2.1947.

⁴¹⁵ *Borba*, 11.2.1947.

⁴¹⁶ *Borba*, 18.2.1947.

⁴¹⁷ *Borba*, 9.2.1947.

⁴¹⁸ *Borba*, 15.2.1947.

⁴¹⁹ *Borba*, 16.2.1947.

⁴²⁰ *Borba*, 9.3.1947.

⁴²¹ *Borba*, 10.3.1947 · *Politika*, 16.3.1947.

⁴²² *Borba*, 13.3.1947 & 1.4.1947.

Κατά τη διάρκεια των εργασιών της Διεθνούς Εξεταστικής Επιτροπής, τον Μάρτιο του 1947, μέλη της σοβιετικής, της γιουγκοσλαβικής, της πολωνικής, της βουλγαρικής και της αλβανικής αντιπροσωπείας συναντήθηκαν με τον Μάρκο Βαφειάδη στη Θεσσαλία ο οποίος τους επέδωσε και ειδικό υπόμνημα για την κατάσταση στην Ελλάδα. Η συνέντευξη του Βαφειάδη ανακλύωνε τις πάγιες θέσεις του ΚΚΕ ότι για την κατάσταση στην Ελλάδα ευθύνονταν η τρομοκρατία του μοναρχοφασισμού και η ξένη επέμβαση. Σχετικά με τον εξοπλισμό του Δημοκρατικού Στρατού, ο Βαφειάδης δεν ενέπλεξε τις γειτονικές χώρες, αλλά επισήμανε ότι αυτός προερχόταν από γερμανικά και αγγλικά όπλα, από αφοπλισμό Ελλήνων στρατιωτών και κατάσχεση όπλων διαφόρων τρομοκρατικών ομάδων. Για ευνόητους λόγους η συνέντευξη του Βαφειάδη προβλήθηκε ιδιαίτερα στον γιουγκοσλαβικό τύπο.⁴²³

Είναι εμφανές ότι ο γιουγκοσλαβικός τύπος πρόβαλε την άποψη ότι η Γιουγκοσλαβία δεν είχε καμιά εμπλοκή στον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο. Όταν η αμερικανική αντιπροσωπεία της Διεθνούς Εξεταστικής Επιτροπής παρουσίασε το σχέδιο πορίσματος που ενέπλεκε τη Γιουγκοσλαβία, η γιουγκοσλαβική πλευρά το απέρριψε. Κατά την αγγλο-αμερικανική εκδοχή, στο Μπούλκες λειτουργούσε στρατόπεδο εκπαίδευσης των ανταρτών, το οποίο όμως έκλεισε προσωρινά κατά τη διάρκεια της έρευνας. Δεν υπήρχε αμφιβολία ότι οι αντάρτες με τις επιχειρήσεις τους αποσκοπούσαν στην ανατροπή της ελληνικής κυβέρνησης. Τα μεθοριακά, ωστόσο, επεισόδια για τα οποία κατηγορούνταν η Ελλάδα δεν υπέκρυπταν επιθετικούς σκοπούς της Ελλάδας έναντι των γειτόνων.⁴²⁴ Με άλλα λόγια, η Ελλάδα δεν ήταν ταραξίας της ειρήνης στα Βαλκάνια. Ο αντιπρόσωπος της Γιουγκοσλαβίας, Γιόσιπ Τζέρτζα, αντέκρουσε αυτές τις θέσεις με το επιχείρημα ότι ο εμφύλιος πόλεμος διεξαγόταν σε ολόκληρη τη χώρα και όχι μόνο σε παραμεθόριες περιοχές και ότι τα αίτια του εμφυλίου οφείλονταν στην τρομοκρατία του μοναρχοφασισμού και στην ξένη επέμβαση.⁴²⁵ Σε παρόμοιους τόνους κινήθηκε και ο εκπρόσωπος της Γιουγκοσλαβίας στον ΟΗΕ, Σάβα Κοσάνοβιτς. Υποστήριξε ότι ήταν αβάσιμες οι κατηγορίες για εμπλοκή της Γιουγκοσλαβίας στον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο ο οποίος οφειλόταν σε εσωτερικά αίτια. Αν ο λαός εξέφραζε τη θέλησή του τα αίτια της κρίσης θα ξεπερνούσαν αμέσως.⁴²⁶ Την ίδια άποψη εξέφρασε και ο Σοβιετικός εκπρόσωπος Αντρέϊ Γκρομύκο.⁴²⁷

⁴²³ *Borba*, 25.3.1947· *Politika*, 12.5.1947.

⁴²⁴ *Borba*, 18.5.1947.

⁴²⁵ *Borba*, 24.5.1947.

⁴²⁶ *Borba*, 20.5.1947.

⁴²⁷ *Borba*, 10.7.1947.

Ο γιουγκοσλαβικός τύπος συνέχιζε να αναφέρεται λιτά στις επιχειρήσεις του Δημοκρατικού Στρατού, τις οποίες παρουσίαζε ως νικηφόρες, παρόλο που ο Δημοκρατικός Στρατός δεν ήλεγχε κανένα αστικό κέντρο. Ιδιαίτερα επισήμανε τη σταδιακή αύξηση της δύναμης των ανταρτών.⁴²⁸ Η νίκη του Δημοκρατικού Στρατού παρουσιαζόταν ως μονόδρομος για τη σωτηρία της χώρας και την προσέγγιση των βαλκανικών λαών. Ο σχηματισμός της κυβέρνησης Σοφούλη-Τσαλδάρη τον Σεπτέμβριο του 1947 δεν συνιστούσε καμιά μεταβολή της εσωτερικής κατάστασης της Ελλάδας.⁴²⁹

Όπως είναι γνωστό, στις 18 Αυγούστου 1947 το πόρισμα της Διεθνούς Εξεταστικής Επιτροπής εγκρίθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας παρά την αρνητική ψήφο της Σοβιετικής Ένωσης, της Πολωνίας και την αποχή της Γαλλίας. Η Αμερική επιδίωξε την έκδοση ψηφίσματος του Συμβουλίου Ασφαλείας με βάση το πόρισμα, αλλά λόγω σοβιετικού βέτο η αμερικανική πρόταση δεν πέρασε. Τότε η Αμερική έφερε τα θέματα στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, η οποία στις 21 Οκτωβρίου ενέκρινε τη συγκρότηση Ειδικής Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Βαλκάνια, UNSCOB (United Nations Special Committee on the Balkans), ώστε αυτή να μεσολαβήσει για τη συμφιλίωση των βαλκανικών κρατών. Η Σοβιετική Ένωση, όπως και η Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία και Αλβανία, αντιτάχθηκαν στη συγκρότηση της Βαλκανικής Επιτροπής. Ο Βυσίνσκυ μίλησε για έναν άξονα Wall Street-Αθήνας-Άγκυρας.⁴³⁰ Επρόκειτο για μια οξεία φάση του Ψυχρού Πολέμου μετά την εξαγγελία του Σχεδίου Μάρσαλ και την ίδρυση της Κομμουνιστικής Βαλκανικής Επιτροπής. Η Βαλκανική Επιτροπή χαρακτηρίστηκε από τον γιουγκοσλαβικό τύπο ως όργανο του αμερικανικού ιμπεριαλισμού.⁴³¹ Ο τύπος επικρότησε την ίδρυση της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης των ανταρτών⁴³² και καταδίκασε την απόφαση Σοφούλη-Τσαλδάρη να θέσει εκτός νόμου το ΚΚΕ ως αναβίωση του ιδιώνυμου.⁴³³ Ωστόσο, η Γιουγκοσλαβία δεν αναγνώρισε επίσημα την κυβέρνηση του Μάρκου.

Δεν υπάρχει καμιά αναφορά στον γιουγκοσλαβικό τύπο για γιουγκοσλαβική στρατιωτική βοήθεια προς τον Δημοκρατικό Στρατό, αλλά μόνο για ανθρωπιστική βοήθεια προς τους πρόσφυγες. Συχνά οι πηγές του γιουγκοσλαβικού τύπου ήταν οι εκπομπές του ραδιοφωνικού σταθμού των

⁴²⁸ *Borba*, 7.10.1947.

⁴²⁹ *Borba*, 10.9.1947.

⁴³⁰ *Borba*, 30.10.1947.

⁴³¹ *Borba*, 15.12.1948.

⁴³² *Borba*, 24.12.1947.

⁴³³ *Politika*, 27.11.1947.

ανταρτών *Ελεύθερη Ελλάδα* ο οποίος εξέπεμπε από γιουγκοσλαβικό έδαφος, χωρίς όμως αυτό να αναφέρεται. Για την Τρίτη Ολομέλεια του ΚΚΕ που συνήλθε τον Σεπτέμβριο του 1947 στο Βελιγράδι και επεξεργάστηκε το σχέδιο Λίμνες δεν θα μπορούσε φυσικά να αναμένει κανείς ότι θα γινόταν κάποια μνεία. Ο Δημοκρατικός Στρατός παρουσιαζόταν ως μαζικό κίνημα σε όλη τη χώρα με νικηφόρα πορεία.⁴³⁴ Η αποτυχία του Δημοκρατικού Στρατού να καταλάβει την Κόνιτσα αποσιωπήθηκε, αντίθετα, αναφέρθηκε απλά ότι οι μοναρχοφασίστες υπέστησαν μεγάλες απώλειες στη μάχη της Κόνιτσας⁴³⁵ και ότι ο Δημοκρατικός Στρατός απειλούσε σημαντικές θέσεις του μοναρχοφασισμού.⁴³⁶ Η «Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση» αποτελούσε την αντίδραση του ελληνικού λαού στην κυβέρνηση Σοφούλη-Τσαλδάρη και στο σχέδιο Μάρσαλ.⁴³⁷ Η αποτυχία του Δημοκρατικού Στρατού να καταλάβει τη Θεσσαλονίκη δεν καταγράφτηκε ως ήττα, αντίθετα, τονίστηκαν οι μεγάλες απώλειες του μοναρχοφασισμού.⁴³⁸ Ο τύπος συνέχιζε την εκστρατεία του κατά του μοναρχοφασισμού και της αμερικανικής επέμβασης.⁴³⁹ Η δολοφονία του Αμερικανού δημοσιογράφου Τζωρτζ Πολκ, στις 16 Μαΐου 1948, πρόσφερε μια ακόμα ευκαιρία για την εκδήλωση αντιαμερικανισμού. Η ερμηνεία που δόθηκε στον γιουγκοσλαβικό τύπο ήταν ότι ο Αμερικανός δημοσιογράφος δολοφονήθηκε από κυβερνητικά όργανα μετά τη συνέντευξη που του έδωσε ο Μάρκος Βαφειάδης, διότι θα εξέφραζε στην Αμερική μια διαφορετική άποψη για τον εμφύλιο πόλεμο, καταδικάζοντας την αμερικανική πολιτική στην Ελλάδα.⁴⁴⁰ Για την απώλεια του Γράμμου από τον Δημοκρατικό Στρατό, τον Αύγουστο του 1948, ο τύπος έγραψε απλά ότι ο Δημοκρατικός Στρατός πέρασε στο Βίτσι.⁴⁴¹ Δεν δινόταν η εντύπωση στο αναγνωστικό κοινό της Γιουγκοσλαβίας ότι ο Δημοκρατικός Στρατός συναντούσε δυσκολίες στις επιχειρήσεις του. Ούτε υπάρχουν αναφορές για τον αντίκτυπο της ρήξης Τίτο-Στάλιν στις σχέσεις του ΚΚΕ με το Κομμουνιστικό Κόμμα Γιουγκοσλαβίας ή για τη διένεξη Βαφειάδη-Ζαχαριάδη. Από τα γραφόμενα στον Τύπο κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1948 προέκυπτε ότι η Γιουγκοσλαβία συνέχιζε τη συνεπή πολιτική της έναντι του «δημοκρατικού κινήματος» στην Ελλάδα. Η Γιουγκοσλαβία αρνήθηκε το 1948 να συνεργαστεί με τη Βαλκανική Επιτροπή

⁴³⁴ *Borba*, 3.1.1948.

⁴³⁵ *Borba*, 5.1.1948.

⁴³⁶ *Borba*, 8.1.1948.

⁴³⁷ *Borba*, 11.1.1948.

⁴³⁸ *Borba*, 17.2.1948.

⁴³⁹ *Borba*, 6, 23.3.1948.

⁴⁴⁰ *Borba*, 9.6.1948.

⁴⁴¹ *Borba*, 16.9.1948.

την οποία στιγμάτισε ως όργανο του μοναρχοφασισμού.⁴⁴² Τον Οκτώβριο του 1948 η Γιουγκοσλαβία εξέδωσε «Λευκή Βίβλο» για την Ελλάδα.⁴⁴³ Σχετικά με το θόρυβο που είχε δημιουργηθεί για το λεγόμενο «παιδομάζωμα» η Γιουγκοσλαβία επεσήμανε ότι τα παιδιά φιλοξενούνταν στη Γιουγκοσλαβία και ήταν πρόθυμη να διευκολύνει την επιστροφή τους όταν θα το επέτρεπαν οι συνθήκες. Είχε μάλιστα ετοιμάσει και ειδική ταινία για το δράμα των παιδιών την οποία ήθελε να προβάλει στα Ηνωμένα Έθνη, κάτι που δεν έγινε λόγω της αντίδρασης του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ.⁴⁴⁴ Στον εξωτερικό κόσμο προβαλλόταν η άποψη ότι η μοναδική εμπλοκή της Γιουγκοσλαβίας στον εμφύλιο πόλεμο στην Ελλάδα ήταν η ανθρωπιστική της βοήθεια προς τους πρόσφυγες και τα παιδιά του εμφυλίου, θύματα των καταστάσεων.

Στους πρώτους μήνες του 1949 ο γιουγκοσλαβικός τύπος αναφερόταν στις στρατιωτικές επιχειρήσεις του Δημοκρατικού Στρατού (Καρδίτσα, Νάουσα, Καρπενήσι, Φλώρινα), επισημαίνοντας μόνο τις απώλειες του εχθρού.⁴⁴⁵ Δεν υπήρξε καμιά αναφορά στις διενέξεις μεταξύ του ΚΚΕ και του ΚΚ Γιουγκοσλαβίας για το Μακεδονικό. Όπως είναι γνωστό, η Δεύτερη Ολομέλεια του Κεντρικού Συμβουλίου του ΝΟΦ, στις 3 Φεβρουαρίου 1949, είχε θέσει ως αποστολή της να συγκαλέσει τον Μάρτιο του 1949 το Δεύτερο Συνέδριο του ΝΟΦ το οποίο θα επισημοποιούσε τη νέα γραμμή του ΚΚΕ στο Μακεδονικό: «Ένωση της Μακεδονίας σε ένα ενιαίο, ανεξάρτητο, ισότιμο μακεδονικό κράτος μέσα στη λαϊκοδημοκρατική ομοσπονδία των βαλκανικών λαών που είναι η δικαίωση των πολύχρονων αιματηρών αγώνων του». Η θέση στρεφόταν άμεσα κατά της Γιουγκοσλαβίας, διότι απαιτούσε την απόσχιση της Ομόσπονδης Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας από τη Γιουγκοσλαβία και την ίδρυση ανεξάρτητου κράτους. Με άλλα λόγια, ότι το Μακεδονικό δεν ήταν γιουγκοσλαβικό ζήτημα, αλλά ζήτημα ίδρυσης ενιαίας και ανεξάρτητης Μακεδονίας. Ο Ζαχαριάδης είχε έμμεσα προσχωρήσει στην εκστρατεία της Κομινφόρμ κατά της Γιουγκοσλαβίας, χωρίς, ωστόσο, δημόσια να υψώνει τους τόνους. Η γιουγκοσλαβική βοήθεια είχε μειωθεί και οι επαφές μεταξύ των δύο κομμάτων διενεργούνταν από χαμηλόβαθμα στελέχη, αλλά τα σύνορα παρέμεναν ανοικτά και μαχητές του Δημοκρατικού Στρατού περιθάλπονταν στη Γιουγκοσλαβία. Όπως είναι γνωστό, λόγω πιέσεων το ΚΚΕ υπαναχώρησε φραστικά και δήλωσε ότι η πολιτική του κόμματος παρέμενε η απόφαση της

⁴⁴² *Borba*, 28.11.1948.

⁴⁴³ *Borba*, 14.10.1948.

⁴⁴⁴ *Borba*, 6.11.1948.

⁴⁴⁵ *Borba*, 15, 24 & 25.1.1949, 16.2.1948· *Politika*, 16 & 23.1.1949.

Πέμπτης Ολομέλειας για το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και εθνικής αποκατάστασης του μακεδονικού λαού. Οι διευκρινίσεις αυτές δημοσιεύθηκαν στον γιουγκοσλαβικό τύπο.⁴⁴⁶ Είναι γνωστό, ωστόσο, ότι το ΚΚΕ ακολουθούσε επί της ουσίας αντιγιουγκοσλαβική πολιτική, μετατρέποντας το ΝΟΦ σε όργανο κατά της Γιουγκοσλαβίας. Στις 27 Μαρτίου 1949 ιδρύθηκε η «Κομμουνιστική Οργάνωση της Μακεδονίας του Αιγαίου» ως τμήμα του ΚΚΕ και αντίβαρο στο Κομμουνιστικό Κόμμα Μακεδονίας. Κατά τον ανασχηματισμό της 3 Απριλίου 1949 Σλαβομακεδόνες προωθήθηκαν σε υψηλές θέσεις. Η είδηση για τον ανασχηματισμό δημοσιεύθηκε στον γιουγκοσλαβικό τύπο, χωρίς όμως να σχολιαστεί.⁴⁴⁷ Είναι γνωστό, επίσης ότι η Γιουγκοσλαβία είχε αρχίσει μυστικές συνομιλίες με την Αμερική για τη χορήγηση αμερικανικής βοήθειας με αντάλλαγμα την παύση της ενίσχυσης του Δημοκρατικού Στρατού. Ο γιουγκοσλαβικός τύπος αντέκρουσε τις αιτιάσεις της Κομινφόρμ για επαφές μεταξύ Τσαλδάρη και Γιουγκοσλαβίας σχετικά με την εκχώρηση ελεύθερης ζώνης στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης.⁴⁴⁸ Και μετά το κλείσιμο των ελληνογιουγκοσλαβικών συνόρων, στις 10 Ιουλίου 1949, ο γιουγκοσλαβικός τύπος αντέκρουσε τις κατηγορίες της Κομινφόρμ για χρήση του γιουγκοσλαβικού εδάφους από τον ελληνικό στρατό στις επιχειρήσεις κατά του Δημοκρατικού Στρατού.⁴⁴⁹ Επρόκειτο για τις κατηγορίες σχετικά με το λεγόμενο «πισώπλατο χτύπημα», την προδοσία του Τίτο, που έγινε κατόπιν το άλλοθι του Ζαχαριάδη για την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού. Μετά την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού ο γιουγκοσλαβικός τύπος αντέκρουσε συνεχώς την επίσημη θέση της ομάδας του Ζαχαριάδη ότι για την ήττα ευθυνόταν η προδοσία της κλίμακας του Τίτο και καταδίκαιζε την τακτική του ΚΚΕ να καλλιεργήσει αντιγιουγκοσλαβικό κλίμα στους πρόσφυγες στη Γιουγκοσλαβία.⁴⁵⁰ Η ήττα του Δημοκρατικού Στρατού αποδόθηκε στην εσφαλμένη τακτική του. Από την επιθετική τακτική που εφάρμοσε αρχικά εξέπεσε σε αμυντική τακτική.⁴⁵¹

---

⁴⁴⁶ *Politika*, 10.3.1949.

⁴⁴⁷ *Politika*, 6.4.1949.

⁴⁴⁸ *Politika*, 21.5.1949.

⁴⁴⁹ *Borba*, 23.7.1949.

⁴⁵⁰ *Borba*, 1 & 5. 9.1949.

⁴⁵¹ *Borba*, 7.9.1949.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι εμφανές ότι ο γιουγκοσλαβικός τύπος έδινε μια παραπλανητική εικόνα για τον εμφύλιο. Απέδιδε τον εμφύλιο πόλεμο αποκλειστικά στην τρομοκρατία του μοναρχοφασισμού και στην ξένη επέμβαση. Αμφισβητούσε την άμεση εμπλοκή της Γιουγκοσλαβίας και επισήμανε μόνο την ανθρωπιστική της βοήθεια προς τους πρόσφυγες. Κατηγορούσε την Ελλάδα ότι έτρεφε εδαφικές διεκδικήσεις έναντι των γειτονικών βαλκανικών χωρών, αλλά θεωρούσε εντελώς φυσική την ένωση της «Μακεδονίας του Αιγαίου» με το κράτος των Σκοπίων. Μιλούσε συνεχώς για νικηφόρα πορεία του Δημοκρατικού Στρατού, παραβλέποντας τα μεγάλα προβλήματα εφεδρειών που αντιμετώπιζε. Η ευθυγράμμιση του ΚΚΕ με την πολιτική της Κομινφόρμ, μετά τη ρήξη του Τίτο με τον Στάλιν, παρείχε στον γιουγκοσλαβικό τύπο την ευχέρεια να προσβάλει εύσχημα επιχειρήματα για την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1946-1949 ΣΤΟΝ ΡΟΥΜΑΝΙΚΟ ΤΥΠΟ

Παύλος Βασιλειάδης* και Απόστολος Πατελάκης**

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Στόχος του παρόντος άρθρου είναι να δώσει μια όσο το δυνατόν περισσότερο ολοκληρωμένη εικόνα για τον τρόπο με τον οποίο ο Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος του 1946-1949 παρουσιαζόταν και ερμηνευόταν ενώπιον της ρουμανικής κοινής γνώμης μέσω των σημαντικότερων κομμουνιστικών εφημερίδων της εποχής. Προτού προχωρήσουμε σε περισσότερες λεπτομέρειες γύρω από την προσέγγιση και την επικοινωνιακή διαχείριση ενός τόσο φλέγοντος για τότε ζητήματος, θα θέλαμε να δώσουμε συνοπτικά ορισμένες πληροφορίες τόσο γύρω από ιστορικό πλαίσιο όσο και από το ιδεολογικό υπόβαθρο που καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την στάση της τότε ρουμανικής ειδησεογραφίας πάνω στο θέμα.

Όταν ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Ελλάδα κατέστη αναπότρεπτος το 1946, το ρουμανικό κράτος βρισκόταν ήδη σε τροχιά κομμουνιστικοποίησης και σχεδόν απόλυτης ταύτισης των γεωπολιτικών του συμφερόντων με τις επιδιώξεις του σοβιετικού παράγοντα. Η χώρα είχε ήδη βιώσει την ολοκληρωτική διείσδυση του ΚΚΡ σε κάθε σχεδόν έκφανση της δημόσιας ζωής, ενώ το 1947 επρόκειτο να δει το βασιλιά της Μιχαήλ Α΄ να εξωθείται σε παραίτηση και το 1948 να εγκαθιδρύεται και επίσημα καθεστώς Λαϊκής Δημοκρατίας και τις παραδοσιακές πολιτικές δυνάμεις και τις όποιες αντιπολιτευτικές φωνές να περιθωριοποιούνται οριστικά. Ο ρουμανικός τύπος δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Παρά τις όποιες διαφορές που θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς στο ύφος και στη διάταξη της ύλης, καμία εφημερίδα στη Ρουμανία της εποχής εκείνης δεν μπορούσε να καταγράψει, να παρουσιάσει και να ερμηνεύσει ένα γεγονός στο αναγνωστικό κοινό εκτός των πλαισίων της κομματικής γραμμής, η οποία προωθούνταν κατά κύριο λόγο μέσω της περιώνυμης εφημερίδας *Scântea*, όργανο της Κεντρικής Επιτροπής του Ρουμανικού Κομμουνιστικού Κόμματος. Κατά αυτόν τον τρόπο, έννοιες όπως

* Υποψήφιος Διδάκτορας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

** Ιστορικός.

«δημοσιογραφική ακρίβεια», «πλουραλισμός» και «αντικειμενικότητα» δύσκολα μπορούσαν να συμβιβαστούν με τη λειτουργία του ρουμανικού τύπου, ο οποίος είχε μεταβληθεί σε ένα ακόμα άξονα προπαγάνδας του ολοένα και πιο δυνατού ΚΚΡ.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, αντιλαμβανόμαστε ότι, παρά την αδιαμφισβήτητη χρησιμότητά του ως βασικό εργαλείο έρευνας μιας ολόκληρης εποχής, ο μεταπολεμικός ρουμανικός τύπος εύλογα δημιουργεί ερωτήματα ως προς την ακρίβεια ή την αντικειμενικότητα, με την οποία αναπαρήγαγε την επικαιρότητα του Ελληνικού Εμφυλίου. Ακόμα, ωστόσο, και υπό αυτό το καθεστώς των ιδεολογικών παρωπίδων, μπορούμε αφενός να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα γύρω από το ιδεολογικό υπόβαθρο, τη διαμόρφωση των νοοτροπιών και τις εκάστοτε σκοπιμότητες και αφετέρου να απαντήσουμε, ενδεχομένως με μεγαλύτερη ασφάλεια, σε ορισμένα ερωτήματα σχετικά με την εικόνα που επιδίωκαν να καλλιεργήσουν στην τοπική και διεθνή κοινή γνώμη οι Ρουμάνοι κομμουνιστές γύρω από τις εξελίξεις στην Ελλάδα, προσθέτοντας έτσι ακόμα μια ψηφίδα στο σύνθετο μωσαϊκό σχέσεων και αλληλεπιδράσεων μεταξύ των λαϊκών δημοκρατιών της ανατολικής Ευρώπης και του Ελληνικού Εμφυλίου την περίοδο 1946-1949.

Οι εφημερίδες, στις οποίες θα εστιάσουμε την προσοχή μας για τις ανάγκες του παρόντος άρθρου είναι οι εξής δύο: α) η γνωστή κομμουνιστική εφημερίδα *Scînteia* (στα ελληνικά «Σπίθα»), όργανο της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΡ και β) η εφημερίδα *Ελεύθερη Ρουμανία* (*Romînia Liberă*), η οποία εκδιδόταν και προπολεμικά, αλλά μετά το 1945 αναγκάστηκε να συμπλεύσει με τη νέα κομμουνιστική δεοντολογία και να «αναδιατάξει» τη θεματολογία της. Άλλες ευρείας κυκλοφορίας εφημερίδες ήταν το *Σύμπαν* (*Universul*), δημοφιλής εφημερίδα του Μεσοπολέμου που άλλαξε και αυτή ιδεολογική και πολιτική γραμμή μετά το 1945 για να κλείσει οριστικά το 1953, το *Αγροτικό Μέτωπο* (*Frontul Plugarilor*), ο *Ταξικός Αγώνας* (*Luptă de Clasă*), κ.α.

Οι διάφορες υφολογικές και, ενίοτε, θεματολογικές διαφορές που χαρακτήριζαν τα δύο προς μελέτη έντυπα δεν έπαιζαν ουσιαστικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο κατέγραφαν, παρουσίαζαν και ερμήνευαν τα γεγονότα στο αναγνωστικό τους κοινό. Όπως αναφέραμε, ο αυστηρός έλεγχος του ΚΚΡ στη λειτουργία του τύπου δεν ευνοούσε τον πλουραλισμό και τις εναλλακτικές προσεγγίσεις. Έτσι, η διαχείριση του θέματος του Ελληνικού Εμφυλίου τόσο από τη *Scînteia* όσο και από την *Ελεύθερη Ρουμανία* ήταν σε γενικές γραμμές πανομοιότυπος. Σε αυτό συνέβαλε και το γεγονός ότι βασική πηγή πληροφόρησης τους, πέρα τους δικούς τους ανταποκριτές και τα τοπικά

ρουμανικά πρακτορεία ειδήσεων RADOR και AGERPRESS, ήταν το Ρωσικό Πρακτορείο TACC, οι μεταδόσεις του «Ράδιο Μόσχα», το έντυπο της Κομινφόρμ «Για διαρκή ειρήνη, για τη λαϊκή δημοκρατία» καθώς και οι διάφορες δημοσιεύσεις των κομμουνιστικών ή αριστερών εντύπων, τα οποία κυκλοφορούσαν στη χώρα που εκάστοτε αποτελούσε επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος. Στην ελληνική περίπτωση, δημοσιεύματα από εφημερίδες όπως ο Ριζοσπάστης, η Μάχη και άλλα έντυπα φίλα προσκείμενα στην Αριστερά φιλοξενούνταν συχνά στα φύλλα των ρουμανικών εφημερίδων. Δεν έλειπαν, επίσης, φορές που, κυρίως για σκοπούς προπαγάνδας, τα ρουμανικά πολιτικά και οικονομικά έντυπα αναπαρήγαγαν πληροφορίες από το Reuters, τους Times και από ευρείας κυκλοφορίας γαλλικές, γερμανικές και αμερικανικές εφημερίδες, με την τελική ερμηνεία των γεγονότων να συνάδει πάντα με τις ιδεολογικές προδιαγραφές και τις πολιτικές σκοπιμότητες της κομμουνιστικής ηγεσίας. Η πρακτική αυτή χρησιμοποιούνταν κατά κόρον για τη σύνταξη των διεθνών στηλών και έτσι ο ρουμανικός τύπος προωθούσε την εκάστοτε άποψη που επιθυμούσε το ΚΚΡ απλά με το να βάζει τα ξένα, «ιμπεριαλιστικά» δημοσιεύματα να μιλούν στη θέση του.

Η δομή, παράλληλα, της εκάστοτε περιεχόμενης ύλης σε μια εφημερίδα ήταν συγκροτημένη έτσι ώστε να ευνοείται κατά κόρον η ανάπτυξη προπαγάνδας. Ήταν αναμενόμενο για μια ρουμανική εφημερίδα της εποχής να χρησιμοποιεί υπεραπλουστεύσεις για να στηρίξει στερεοτυπικές αντιλήψεις (π.χ. «οι Αμερικανοί είναι ιμπεριαλιστές») ή να επαναλαμβάνει φράσεις με ειδικό συναισθηματικό υπόβαθρο (ελευθερία, δημοκρατία κ.λπ.) για να χειραγωγήσει τους αναγνώστες σε μια συγκεκριμένη άποψη. Επίσης, οι λενινιστικές και σταλινικές αυθεντίες αποτελούσαν πάντα ένα σταθερό ρεζερβουάρ «ερμηνειών». Τέλος, το γεγονός ότι η έκταση που δινόταν σε μια εφημερίδα για να παρουσιάσει το διεθνές της ρεπορτάζ, δεν ξεπερνούσε τη μία σελίδα (σε σύνολο τεσσάρων ή έξη σελίδων), κάθε άλλο παρά απέτρεπε τη χρήση συνθηματικού λόγου και δυσκόλευε τους αναγνώστες στο να σχηματίσουν αντικειμενική άποψη γύρω από ένα κρίσιμο θέμα. Η περίπτωση του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου αποτελεί ένα αρκετά αντιπροσωπευτικό δείγμα εφαρμογής των συγκεκριμένων τακτικών.

Αυτός ο μονομερής τρόπος προσέγγισης γεγονότων και αναπαραγωγής ειδήσεων (ξύλινη γλώσσα, τυποποιημένη επιχειρηματολογία, προκατασκευασμένα συμπεράσματα, ιδεολογικοποίηση αντί κριτική εξέταση των πραγμάτων κ.λπ.) μας επέτρεψε στο να οργανώσουμε συστηματικότερα τη μελέτη μας γύρω από τη διαχείριση του θέματος του Ελληνικού Εμφυλίου

από την «τέταρτη εξουσία» της κομμουνιστικής Ρουμανίας, εντοπίζοντας τρία βασικά ιδεολογικά αξιώματα, μέσα από τα οποία φιλτράρονταν και, εντέλει, ερμηνευόταν κάθε είδηση σχετικά με τις συγκρούσεις στην Ελλάδα εκείνη την εποχή. Καθώς το κάθε αξίωμα οδηγούσε σε ένα συγκεκριμένο τύπο αρθρογραφίας, καταφέραμε να ταξινομήσουμε τα άρθρα για τον Ελληνικό Εμφύλιο στις εξής τρεις θεματικές κατηγορίες:

ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΑΡΧΟΦΑΣΙΣΤΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Οι δέκα ελληνικές κυβερνήσεις που εναλλάχθηκαν στο χρονικό διάστημα μεταξύ των εκλογών της 31 Μαρτίου 1946 και του τέλους του Εμφυλίου τον Σεπτέμβριο του 1949 έγιναν στόχος οξείας κριτικής, έντονου χλευασμού και δριμύτατων καταγγελιών από τα φύλλα των ρουμανικών εφημερίδων. Όσο κλιμακωνόταν η σύγκρουση μεταξύ των δύο στρατοπέδων, τόσο οι εφημερίδες της κομμουνιστικής Ρουμανίας ανέβαζαν τους τόνους στην αρθρογραφία τους. Έτσι, οι απλές εκδηλώσεις ανησυχίας των ρουμανικών εφημερίδων για την αδυναμία της κυβέρνησης να επιβάλει την πολιτική ομαλότητα στις αρχές του 1946 μετατρέπονται σταδιακά σε αυστηρή κριτική για να καταλήξουν το 1949 σε έντονα επιθετικά κείμενα με ακραίους χαρακτηρισμούς εναντίον του Εθνικού Στρατού, των κυβερνήσεων, των πολιτικών κομμάτων μη φίλα προσκείμενων στην Αριστερά και του Παλατιού.

Από τον Ιανουάριο του 1946 η *Scânteia* εκφράζει ανησυχία για τις λαϊκές απεργίες και διαμαρτυρίες που ξεσπάνε σε μεγάλες πόλεις της Ελλάδας λόγω της ανοχής της κυβέρνησης στη δράση φιλομοναρχικών ταραχοποιών στοιχείων που πλήττουν το λαϊκό κίνημα και επιβάλλουν κλίμα τρομοκρατίας στη χώρα ενόψει εκλογών⁴⁵². Η αδυναμία επιβολής πολιτικής ομαλότητας, το κλίμα τρομοκρατίας που ενισχύεται (ειδικά με αφορμή τις ταραχές των χιτών στην Καλαμάτα⁴⁵³), τα βρετανικά στρατεύματα που δεν αποσύρονται, οι αριστερές δυνάμεις που διώκονται και αναγκάζονται να μποϊκοτάρουν τις εκλογές της 31 Μαρτίου είναι βασικά μοτίβα κριτικής των δύο εφημερίδων προς την κυβέρνηση Σοφούλη μέχρι τον Απρίλιο του 1946.⁴⁵⁴ Για τις εν λόγω εκλογές, οι δύο εφημερίδες συντάσσονται με τις θέσεις του ΕΑΜ ότι είναι καθοδηγούμενες από τους φιλομοναρχικούς και τα βρετανικά συμφέροντα⁴⁵⁵

⁴⁵² *Scânteia*, 7.1.1946, 12.1.1946, 18.1.1946

⁴⁵³ *Scânteia*, 24.1.1946· *România Liberă*, 23.1.1946, 25.1.1946

⁴⁵⁴ *Scânteia*, 7.2.1946, 14.2.1946, 15.2.1946, 20.2.1946, 3.3.1946, 13.3.1946· *România Liberă*, 6.3.1946, 8.3.1946, 14.3.1946

⁴⁵⁵ *Scânteia*, 17.3.1946, 21.3.1946· *România Liberă*, 23.3.1946

και υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα αναβολής τους και την αντικατάσταση της κυβέρνησης Σοφούλη με κυβέρνηση ευρείας αποδοχής, στην οποία θα εκπροσωπούνταν και η Αριστερά⁴⁵⁶.

Το αποτέλεσμα των εκλογών της 31 Μάρτιου, καθώς και ο σχηματισμός των κυβερνήσεων Παναγιώτη Πουλίτσα και Κ. Τσαλδάρη μονοπωλούν το ενδιαφέρον της ρουμανικής αρθρογραφίας το επόμενο διάστημα. Η *Scânteia* σε μια σειρά δημοσιευμάτων το πρώτο δεκαήμερο του Απριλίου κάνει λόγο για «εξαναγκαστικές εκλογές» με κίβδηλες διαδικασίες που δεν αντικατοπτρίζουν το δημόσιο αίσθημα και, φυσικά, δε θα μπορούσαν να θεωρηθούν έγκυρες, τη στιγμή που πάνω από 1.104.000 πολίτες (το 50% περίπου των ψηφοφόρων) απείχαν.⁴⁵⁷ Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η *Ελεύθερη Ρουμανία* που μιλάει για 48% αποχή, αλλοιωμένους εκλογικούς καταλόγους και σοβαρότατες παρατυπίες στη διαδικασία.⁴⁵⁸ Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η επίθεση στο σταθμό της Χωροφυλακής του Λιτόχωρου την 1 Απριλίου 1946, η οποία θεωρείται ως η εναρκτήρια πράξη του Εμφυλίου, σχολιάζεται άκρως επιγραμματικά στη *Scânteia* ως τοπική σύγκρουση μεταξύ στρατιωτών της κυβέρνησης και του τοπικού πληθυσμού, χωρίς, όμως, να γίνεται η παραμικρή νύξη για παρουσία ανταρτών ή ανάμειξη του ΚΚΕ στα γεγονότα⁴⁵⁹.

Η κλιμάκωση των ένοπλων επιθέσεων σε σταθμούς χωροφυλακής τους επόμενους μήνες παραλείπεται να αναφερθεί, ενώ οι αυξανόμενες συγκρούσεις στην ελληνική ύπαιθρο μαζί με τις διώξεις αριστερών και την δολοφονία του γνωστού συντάκτη του *ΡΙζοσπάστη*, Κώστα Βιδάλη, χαρακτηρίζονται ανεξαιρέτως ως πράξεις τρομοκρατίας που υποθάλλει η μοναρχική-αντιδραστική κυβέρνηση του Κων/νου Τσαλδάρη, η οποία, σύμφωνα με τα ρουμανικά δημοσιεύματα, μαζί με τη φτώχεια και τη «βρετανική κατοχή» θέλει να φορτώσει τη χώρα και με μία εμφύλια αντιπαράθεση.⁴⁶⁰ Οι συζητήσεις στη Βουλή για τον ορισμό ημερομηνίας για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος σχετικά με την επιστροφή ή όχι του βασιλιά Γεωργίου Β' στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται απόπειρα «φιλομοναρχικού πραξικοπήματος» και «εκφασισμού της χώρας», το περιώνυμο δε Γ' Ψήφισμα

⁴⁵⁶ *Scânteia*, 6.3.1946, 9.3.1946, 11.3.1946, 18.3.1946, *România Liberă*, 7.3.1946,

⁴⁵⁷ *Scânteia*, 3.4.1946, 4.4.1946, 5.4.1946, 6.4.1946, 10.4.1946, 11.4.1946

⁴⁵⁸ *România Liberă*, 4.4.1946, 5.4.1946

⁴⁵⁹ *Scânteia*, 3.4.1946

⁴⁶⁰ *Scânteia*, 5.6.1946, 20.6.1946, 1.7.1946, 6.7.1946, 8.7.1946, 14.7.1946, 22.7.1946, 2.8.1946, 3.8.1946, 10.8.1946, 22.8.1946, 24.8.1946, 30.8.1946· *România Liberă*, 16.5.1946, 6.7.1946, 14.7.1946, 27.8.1946

στις 18 Ιουνίου 1946 «περί εκτάκτων μέτρων κατά των επιβουλευόμενων την δημοσίαν τάξιν και την ακεραιότητα της χώρας», σχολιάζεται από *Scînteia* και *Ελεύθερη Ρουμανία* ότι καταπατεί θεμελιώδεις πολιτικές ελευθερίες⁴⁶¹. Από εκείνο περίπου το χρονικό σημείο χαρακτηρισμοί όπως «φασιστικός», «αντιδημοκρατικός» και «αντιδραστικός» χρησιμοποιούνται όλο και συχνότερα στις ειδήσεις που δημοσιεύουν οι δύο εφημερίδες για τις ελληνικές κυβερνήσεις. Το δημοψήφισμα της 1 Σεπτεμβρίου 1946 αποδοκιμάζεται ως «φάρσα», ενώ ο βασιλιάς Γεώργιος ερμηνεύεται από την *Ελεύθερη Ρουμανία* ως φορέας εμφυλίου πολέμου για το λαό στον οποίο επιστρέφει⁴⁶². Από εκείνο το χρονικό σημείο ο όρος «μοναρχοφασισμός» μαζί με όλα τα παράγωγά του θα αρχίσει να κάνει όλο και πιο συχνά την εμφάνισή του στην κριτική του ρουμανικού τύπου προς την ελληνική πολιτική ηγεσία.

Έντονη κριτική ασκείται επίσης και στην εξωτερική πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης εκείνη την περίοδο, κυρίως σε ό,τι αφορούσε το θέμα των εθνικών διεκδικήσεων και πιο συγκεκριμένα τα ελληνικά αιτήματα στη Διάσκεψη της Ειρήνης για προσάρτηση της Βορείου Ηπείρου και αναδιάρθρωση των ελληνο-βουλγαρικών συνόρων, αιτήματα τα προσέκρουσαν στην ισχυρή αντίδραση της ΕΣΣΔ και των κρατών δορυφόρων της. Σε σχετικά δημοσιεύματα ο ρουμανικός τύπος παίρνει ξεκάθαρα θέση εναντίον των αιτημάτων τη Ελλάδα⁴⁶³. Ο αρχισυντάκτης της *Ελεύθερης Ρουμανίας*, Nicolae Bellu, σε ένα εκτενές άρθρο σχετικά με την κατάσταση στην Ελλάδα κατηγορεί την κυβέρνηση των Αθηνών ότι, μεταξύ άλλων, χρησιμοποιεί «χιτλερικές μεθόδους επέκτασης» σε βάρος των γειτόνων της και επαινεί την προσφυγή του Ουκρανού υπουργού Εξωτερικών στα Ηνωμένα Έθνη εναντίον της Ελλάδας για τα παραπάνω θέματα ως μια συγκινητική προσπάθεια διαφύλαξης της ασφάλειας και της ειρήνης στα πολύπαθα Βαλκάνια.⁴⁶⁴

Το φθινόπωρο του 1946 οι ειδήσεις που προέρχονται από *Scînteia* και την *Ελεύθερη Ρουμανία* σχετικά με τις ολοένα κλιμακούμενες συγκρούσεις στην Ελλάδα κάνουν ανοιχτά πλέον λόγο για εμφύλιο πόλεμο που έχουν εξαπολύσει η Δεξιά και οι Άγγλοι εναντίον των πατριωτικών και δημοκρατικών δυνάμεων. Ιδιαίτερα καυστικοί είναι οι χαρακτηρισμοί τους για τον ελληνικό στρατό («συμμορία τρομοκρατών», «καταφύγιο εγκληματιών πολέμου», «στρατιές του Τσαλδάρη»), ο δε Έλληνας πρωθυπουργός

⁴⁶¹ *Scînteia*, 21.6.1946· *România Liberă*, 21.6.1946

⁴⁶² *România Liberă*, 4.9.1946, 6.9.1946

⁴⁶³ *România Liberă*, 25.9.1946

⁴⁶⁴ *România Liberă*, 29.8.1946

παρουσιάζεται ως κύριος υπεύθυνος για τις εκτελέσεις και τους διωγμούς που πληθαίνουν στη χώρα.⁴⁶⁵

Οι καυστικοί χαρακτηρισμοί απέναντι στις ελληνικές κυβερνήσεις συνεχίζονται αμείωτοι και το 1947, όταν οι επιχειρήσεις του Εθνικού Στρατού εναντίον των ανταρτών αρχίζουν να διεξάγονται σε ευρύτερη κλίμακα και με συστηματικότερο τρόπο. Η *Scânteia* κατηγορεί ήδη από το πρώτο της φύλλα για το 1947 τον Τσαλδάρη ότι ο εμφύλιος πόλεμος του έχει «κατακλύσει» όλη την Ελλάδα, θεωρεί φασιστική την κίνησή της κυβέρνησης να δικάσει την ΕΠΟΝ, ενώ σχολιάζει περιπαιχτικά το σχηματισμό της κυβέρνησης Μάξιμου στις 24 Ιανουαρίου 1947 ως μια πανικόβλητη προσπάθεια των «τσαλδαρικών» να κρύψουν τα εγκλήματά τους ενόψει του ερχομού της Διεθνούς Επιτροπής του ΟΗΕ στην Αθήνα.⁴⁶⁶ Οι συνεχείς αναφορές των δύο εφημερίδων στις πολεμικές επιχειρήσεις του 1947 εναλλάσσονται μεταξύ εγκωμίων για τον ΔΣΕ και λιβέλων κατά των εθnikοφρόνων και της κυβέρνησής τους, η οποία, μέσω εκτελέσεων, εκτοπίσεων και άλλων εγκλημάτων, συνεχίζει να τρομοκρατεί και να πολεμά τον ελληνικό λαό.⁴⁶⁷ Η *Scânteia*, μάλιστα, κατηγορεί τον Τσαλδάρη ότι την περίοδο του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου εφοδίαζε την κρατική ασφάλεια της φασιστικής Ουγγαρίας με πληροφορίες έναντι αμοιβής και προκειμένου να το αποδείξει δημοσιεύει τη μαρτυρία του τότε επικεφαλής της ουγγρικής ασφάλειας, Ujszaszy, ο οποίος αναφέρει μία προς μία τις πληροφορίες που έλαβαν τα ουγγρικά όργανα ασφαλείας από τον Έλληνα πολιτικό⁴⁶⁸.

Οι στρατιωτικές και πολιτικές εξελίξεις που οδήγησαν στην παραίτηση της κυβέρνησης Μάξιμου στις 29 Αυγούστου 1947 και στον τελικό σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας μεταξύ Λαϊκού Κόμματος και Φιλελευθέρων στις 7 Σεπτεμβρίου 1947, αντιμετωπίζονται ως φανερά σημάδια κρίσης ενός αντιδραστικού συστήματος, η ίδια δε η κυβέρνηση βαδίζει, κατά την *Ελεύθερη Ρουμανία* και τη *Scânteia*, στον ίδιο δρόμο με τις προηγούμενες

⁴⁶⁵ *Scânteia*, 19.9.1946, 20.9.1946, 21.9.1946, 28.9.1946, 29.10.1946, 9.10.1946, 10.10.1946, 15.10.1946, 17.1946, 14.11.1946, 21.11.1946, 27.11.1946· *România Liberă*, 28.9.1946, 11.10.1946, 16.10.1946, 18.10.1946, 24.11.1946

⁴⁶⁶ *Scânteia*, 5.1.1947, 23.1.1946, 24.1.1946, 25.1.1946, 31.1.1946

⁴⁶⁷ *România Liberă*, 15.1.1947, 22.2.1947, 28.3.1947, 11.4.1947, 11.5.1947, 16.7.1947, 26.7.1947, 9.8.1947, 5.9.1947, 17.9.1947, 24.9.1947, 22.10.1947· *Scânteia*, 5.2.1947, 5.3.1947, 2.4.1947, 7.5.1947, 26.5.1947, 22.6.1947, 1.7.1947, 15.8.1947, 2.9.1947, 20.10.1947, 6.11.1947

⁴⁶⁸ *Scânteia*, 20.9.1947, 22.10.1947.

μοναρχοφασιστικές κυβερνήσεις αξιοποιώντας στο έπακρο τα λεφτά και τα όπλα του αγγλο-αμερικανικού ιμπεριαλισμού⁴⁶⁹.

Δεδομένου ότι το 1948 σημαδεύτηκε από τις επιχειρήσεις «Χαραυγή» και «Κορωνίς» του Εθνικού Στρατού από τη μια πλευρά και την απόπειρα εφαρμογής του «Σχεδίου Λίμνες» από τον ΔΣΕ από την άλλη, το ενδιαφέρον του ρουμανικού τύπου μονοπωλούν κυρίως οι πολεμικές εξελίξεις. Η δυσφήμιση της «μοναρχοφασιστικής» κυβέρνησης Λαϊκών και Φιλελευθέρων συνεχίζεται με ιδιαίτερη έμφαση να δίνεται στην ισχυρή εξάρτηση της από τις Ηνωμένες Πολιτείες και στις βιαιότητες στις οποίες (εκτελέσεις, συλλήψεις, εκτοπίσεις, δολοφονίες) γεγονός που, σύμφωνα την ερμηνεία του ρουμανικού τύπου, τον πανικό του αντιδραστικού στρατοπέδου για την διαφαινόμενη ήττα του. Η δυσφορία των εθνικοφρόνων λόγω της σθεναρής αντίστασης του ΔΣΕ καθώς και τα προβλήματα συνεργασίας που παρουσιάζονται στους κόλπους της κυβέρνησης, αλλά αποσιωπώνται λόγω του αμερικανικού παράγοντα, είναι κάποια πρόσθετα σημεία, στα οποία ο ρουμανικός τύπος επικεντρώνει την κριτική του⁴⁷⁰.

Αυτό που κάνει ιδιαίτερη εντύπωση στην αρθρογραφία των δύο εφημερίδων σχετικά με την ελληνική κυβέρνηση εκείνη την περίοδο είναι ένα εμπρηστικό άρθρο που κυκλοφόρησε την άνοιξη του 1948 και έθετε σχεδόν απροκάλυπτα ζήτημα προστασίας των Βλάχων της Ελλάδας από τις μοναρχοφασιστικές ακρότητες. Το εν λόγω άρθρο φιλοξενήθηκε στις στήλες της *Scânteia* στις 26 Απριλίου και το υπέγραφε ο Mircea Balaceanu. Το άρθρο κατονόμαζε ανοιχτά τους βλαχόφωνους πληθυσμούς της Ελλάδας ως Ρουμάνους (τους οποίους υπολόγιζε σε περίπου 500.000) και έκρουε τον κώδωνα του κινδύνου για τις συνεχόμενες διώξεις τους από τους φασίστες του Τσαλδάρη για το αδίκημά τους «να μιλούν μια παραλλαγή της γλώσσα που μιλάνε οι πολίτες της ελεύθερης ρουμανικής λαϊκής δημοκρατίας». Βασική θέση, επίσης, του Balaceanu είναι ότι οι Ρουμάνοι της Ελλάδας οφείλουν να επιδιώξουν μια ισότιμη θέση μαζί με τις υπόλοιπες μειονότητες σε μια λαϊκή δημοκρατική Ελλάδα. Δεν γνωρίζουμε αν ήταν μια πρωτοβουλία εκ μέρους της Ρουμανίας να δώσει κίνητρα στους βλαχόφωνους της Ελλάδας να ενταχθούν στον ΔΣΕ ή μια προσπάθεια απόσπασης κάποιας υπόσχεσης από το ΚΚΕ προς τους Ρουμάνους κομμουνιστές, παίζοντας το χαρτί του

⁴⁶⁹ *România Liberă*, 19.6.1947, 27.8.1946, 29.8.1947, 3.9.1947, 4.9.1947, 11.9.1947· *Scânteia*, 29.8.1947, 1.9.1947, 13.9.1947.

⁴⁷⁰ *Scânteia*, 10.3.1948, 19.3.1948, 25.3.1948, 7.5.1948, 8.5.1948, 31.5.1948, 3.6.1948, 24.7.1948, 27.7.1948, 5.8.1948, 3.10.1948, 2.12.1948, 8.12.1948· *România Liberă*, 25.4.1948, 14.5.1948.

εθνικισμού. Ούτως ή άλλως, παρόμοιο άρθρο δεν εμφανίστηκε ξανά στις ρουμανικές εφημερίδες εκείνη την περίοδο.⁴⁷¹

Εξίσου εντυπωσιακή είναι η απουσία οποιασδήποτε νύξης των ρουμανικών εφημερίδων στο σχέδιο της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης που άρχισε να τίθεται σε εφαρμογή τον Μάρτιο του 1948 σχετικά με την αναγκαστική απομάκρυνση των παιδιών από τις εμπόλεμες περιοχές της Ελλάδας και τη μεταφορά τους στις Λαϊκές Δημοκρατίες. Παρά το γεγονός ότι αυτές οι μετακινήσεις καταγγέλθηκαν από τις ελληνικές κυβερνήσεις και προκάλεσαν συζητήσεις στους διεθνείς οργανισμούς, ο ρουμανικός τύπος σιωπά σχεδόν επιδεικτικά χωρίς καν να μπει σε κάποια διαδικασία διάψευσης αυτών των καταγγελιών ως προπαγάνδα.

Όταν το 1949 ο ΔΣΕ περιήλθε σε δυσχερή θέση, οι ρουμανικές εφημερίδες προσάρμοσαν ανάλογα τη φρασεολογία τους, συνέχισαν ωστόσο να παρουσιάζουν μια διαστρεβλωμένη πραγματικότητα στο ρουμανικό κοινό. Οι ειδήσεις για αυθαιρεσίες και εγκλήματα, αν και με λιγότερη συχνότητα, συνεχίζουν να δημοσιεύονται και να ερμηνεύονται ως σπασμωδικές αντιδράσεις των «ανθρώπων του Τσαλδάρη» μπροστά στο ενδεχόμενο της ήττας. Αντί για τις επιτυχίες του Εθνικού Στρατού και το τελειωτικό του χτύπημα στους αντάρτες στο τέλος Αυγούστου 1949, η *Scânteia* και η *Ελεύθερη Ρουμανία* προτιμούν να εστιάσουν την προσοχή τους στις ανθρώπινες απώλειες των μοναρχοφασιστών, στα επεισόδια στην ελληνο-αλβανική μεθόριο καθώς και στις ολοένα συχνότερες επαφές της αντιδραστικής κυβέρνησης των Αθηνών με την «προδοτική κλίκα του Τίτο».⁴⁷² Μέχρι το τέλος του 1949 η κυβέρνηση Διομήδη (που είχε σχηματιστεί στις 30 Ιουνίου του ίδιου έτους) δεν αντιμετωπίζεται στην ρουμανική αρθρογραφία διαφορετικά από ό,τι οι προηγούμενες. Καθεστώς τρομοκρατίας, προκλήσεις στα σύνορα των γειτονικών κρατών, υποταγή στα αμερικανικά συμφέροντα και συνεργασία με τον Τίτο είναι κάποια από τα αρνητικά που της προσάπτει η *Ελεύθερη Ρουμανία* κατά τη διάρκεια του τριμήνου που ακολούθησε την ήττα στο Γράμμο.⁴⁷³ Σε κάθε περίπτωση, και οι δυο εφημερίδες όχι μόνο αποφεύγουν να δηλώσουν ρητά το αποτέλεσμα των συγκρούσεων, αλλά δεν κάνουν την παραμικρή αναφορά, σαν να μην είχε συμβεί.

⁴⁷¹ *Scânteia*, 26.4.1948.

⁴⁷² *Scânteia*, 2.9.1949, 3.9.1949, 4.9.1949, 6.9.1949, 9.9.1949, 15.9.1949· *România Liberă*, 5.9.1949, 9.9.1949, 21.9.1949.

⁴⁷³ *România Liberă*, 5.9.1949, 28.9.1949, 30.9.1949, 17.10.1949, 2.11.1949, 5.11.1949.

ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ ΤΟΥ ΑΓΓΛΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΥ

Η ευθύνη για την έκρυθμη κατάσταση στην Ελλάδα και τα εγκλήματα σε βάρος του αγνού και υπέρμαχου της δημοκρατίας ελληνικού λαού δεν ήταν αποκλειστικό προνόμιο των κυβερνήσεων των Αθηνών. Εξίσου συνυπεύθυνοι για την εμφύλια σύγκρουση παρουσιάζονταν από το ρουμανικό τύπο ο βρετανικός και ο αμερικανικός παράγοντας. Η καχυποψία και η ασυμφωνία συμφερόντων μεταξύ των άλλοτε πολεμικών Συμμάχων είχε αρχίσει να παγιώνεται (για να καταλήξει σε αυτό που ονομάζουμε Ψυχρός Πόλεμος), φαίνεται στα άρθρα της *Ελεύθερης Ρουμανίας* και της *Scânteia* στις αρχές του 1946 γύρω από την παρουσία των βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα παραμονές των εκλογών του Μαρτίου.⁴⁷⁴ Η *Scânteia* μεταφέρει δηλώσεις ηγετικών στελεχών του ΕΑΜ και του Νίκου Ζαχαριάδη σύμφωνα με τις οποίες όσο παρέμεναν οι Βρετανοί σε ελληνικό δεν επρόκειτο να υπάρξουν ελεύθερες εκλογές και δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση.⁴⁷⁵ Η *Ελεύθερη Ρουμανία* από την πλευρά της σε δημοσίευσμά της στις 15 Απριλίου αναφέρει ότι η Δεξιά κυριάρχησε στις «εκλογές» λόγω της παρουσίας των Βρετανών.⁴⁷⁶ Οι δανειακές συμφωνίες που συνάπτονται μεταξύ τους και οι βρετανικές ενισχύσεις που δίνονται στους «τσαλδαρικούς» σε στρατιωτικό επίπεδο, συνιστούν απόδειξη της ιμπεριαλιστικής βρετανικής πολιτικής⁴⁷⁷.

Το 1947 στο στόχαστρο της ρουμανικής έντυπης κριτικής θα μπει και η πολιτική των ΗΠΑ, όπως εκφράστηκε μέσω του δόγματος Τρούμαν και του σχεδίου Μάρσαλ στην Ελλάδα. Ήδη από το Δεκέμβριο του 1946 η *Ελεύθερη Ρουμανία* δημοσιεύει ρεπορτάζ από τις συζητήσεις (ή τα «κλαφουρίσματα», όπως γράφει) του Τσαλδάρη σε Βρετανούς και Αμερικανούς στο πλαίσιο του ΟΗΕ.⁴⁷⁸ Από τη στιγμή που οι Βρετανοί αφήνουν το έργο της οικονομικής και στρατιωτικής υποστήριξης της Ελλάδας στις ΗΠΑ και το δόγμα Τρούμαν αρχίζει σταδιακά να υλοποιείται, η *Scânteia* και η *Ελεύθερη Ρουμανία* δημοσιεύουν άρθρα μέσα από τα οποία καταδικάζεται η πολιτική των Αμερικανών να καταπατούν την ανεξαρτησία και αυτονομία της Ελλάδας, υπαγορεύοντας συγκεκριμένες αντιλαϊκές πολιτικές ως αντάλλαγμα της

⁴⁷⁴ *Scânteia*, 17.3.1946, 24.3.1946, 28.3.1946, 31.3.1946· *România Liberă*, 3.1.1946, 23.3.1946.

⁴⁷⁵ *Scânteia*, 9.3.1946, 29.3.1946.

⁴⁷⁶ *România Liberă*, 15.4.1946.

⁴⁷⁷ *România Liberă*, 3.6.1946, 8.6.1946, 28.9.1946, 30.9.1946· *Scânteia*, 3.2.1946, 1.7.1946.

⁴⁷⁸ *România Liberă*, 21.12.1946.

υλικής βοήθειας που δίνει στους μοναρχοφασίστες για να καταδιώκουν τις δημοκρατικές δυνάμεις.⁴⁷⁹ Το σύνθημα «Έλληνες δολοφονούνται από αμερικανικά όπλα» μπορεί να μη γράφεται ποτέ ανοιχτά, αλλά υπαινίσσεται σχεδόν ξεκάθαρα στις περισσότερες αναφορές των δύο εφημερίδων για τις επιχειρήσεις του Εθνικού Στρατού στην Κεντρική και Βόρεια Ελλάδα το 1947-1949. Χαρακτηριστικό είναι ένα άρθρο που δημοσιεύει η *Scânteia* στις 4 Μαρτίου 1948, σύμφωνα με το οποίο ο Van Fleet διέταξε να εκτελεστούν επί τόπου οι αιχμάλωτοι αντάρτες, με το επιχείρημα ότι αντάρτικα σώματα δεν μπορούν επ' ουδενί να θεωρηθούν «εμπόλεμη παράταξη».⁴⁸⁰

Η αμερικανική οικονομική και στρατιωτική βοήθεια προβάλλεται ως ο μόνος λόγος για τον οποίο οι μοναρχοφασίστες συνεχίζουν να κυβερνούν την Ελλάδα, ενώ παράλληλα η διπλωματική υποστήριξη που λαμβάνει στα πλαίσια του ΟΗΕ από ΗΠΑ και Βρετανία αντιμετωπίζεται ως ακόμα μια έκφραση των προσπαθειών επέκτασης του αγγλο-αμερικανικού ιμπεριαλισμού με θύμα τους Έλληνες. Γενικά, η εμπλοκή του ΟΗΕ στην εμφύλια διαμάχη στην Ελλάδα όπως εκφράστηκε μέσα από τη δράση *Διερευνητικής Επιτροπής των επεισοδίων στα βόρεια ελληνικά σύνορα* και τη σύνταξη των σχετικών εκθέσεων της το 1947 αντιμετωπίζεται με μεγάλη δυσπιστία από το ρουμανικό τύπο, πάγια θέση του οποίου ήταν ότι με τέτοιες διαδικασίες αμφισβητείται η εθνική κυριαρχία των γειτονικών κρατών της Ελλάδας⁴⁸¹. Την ίδια δύσπιστη (έως εχθρική) στάση, κρατάει ο ρουμανικός τύπος, όταν η Ουάσιγκτον προσπάθησε μέσω της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών να αποκαταστήσει τις διπλωματικές σχέσεις της Ελλάδας με τους βόρειους γείτονες της, προωθώντας τη σύσταση μεικτών επιτροπών για την αποφυγή μεθοριακών επεισοδίων⁴⁸².

Στα τελευταία στάδια των πολεμικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, το μένος του ρουμανικού τύπου θα κατευθυνθεί και προς τη Γιουγκοσλαβία του Τίτο, η οποία, έχοντας έρθει σε οριστική ρήξη με τη Ρωσία του Στάλιν, αρχίζει να καλλιεργεί επιμελώς και με μεγάλη προσοχή μια προσέγγιση με τη Δύση.

⁴⁷⁹ *Scânteia*, 28.4.1947, 22.5.1947, 28.5.1947, 19.6.1947, 28.6.1947, 14.8.1947, 3.8.1947, 7.8.1947 31.8.1947, 19.9.1947· *România Liberă*, 13.3.1947, 14.3.1947, 30.3.1947, 18.6.1947, 17.7.1947, 18.7.1947, 28.8.1947, 7.9.1947, 14.9.1947.

⁴⁸⁰ *Scânteia*, 4.3.1948.

⁴⁸¹ *România Liberă*, 30.1.1947, 8.2.1947, 21.2.1947, 7.3.1947, 28.3.1947· *Scânteia*, 3.2.1947, 9.2.1947, 13.2.1947, 7.3.1947, 10.3.1947, 20.5.1947, 10.8.1947, 27.9.1947.

⁴⁸² Φάσεις των συζητήσεων αυτών, που είχαν ήδη αρχίσει τον Νοέμβριο του 1948 χωρίς ωστόσο να σημειώνουν ιδιαίτερη πρόοδο, αναφέρονται στον τύπο της Ρουμανίας, ο οποίος και αυτή τη φορά παίρνει ξεκάθαρα το μέρος των σοβιετικών θέσεων στο θέμα, βλ: *România Liberă*, 2.11.1949, 5.9.1949, 14.9.1949, 23.11.1949.

Από τα τέλη του 1948 η κριτική στη Γιουγκοσλαβία του Τίτο γίνεται όλο και πιο συστηματική στο ρουμανικό τύπο, ο οποίος προσπαθεί να καλλιεργήσει την εντύπωση ότι ο Τίτο και η «κλίκα» έχουν παρεκκλίνει από τις αρχές του σοσιαλισμού, συμπεριφέρονται δικτατορικά και κλείνει συμφωνίες με τους ιμπεριαλιστές. Έτσι όταν λαμβάνουν χώρα τα γεγονότα στο Καϊμακτσαλάν τον Ιούλιο του 1949 που οδήγησαν τη Γιουγκοσλαβία να κλείσει τα σύνορα της στους έλληνες αντάρτες, η *Scânteia* δε διστάζει να καταδικάσει μέσα από τα άρθρα της τον Τίτο ως συνεργάτη του μοναρχοφασισμού, ενώ η *Ελεύθερη Ρουμανία* δημοσιεύει, μάλιστα, για την περίπτωση εξαιρετικά περιπαικτικές γελοιογραφίες.⁴⁸³

ΤΟ «ΕΓΚΩΜΙΟ» ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

Από την άλλη πλευρά, βέβαια, ο αποκλειστικός δέκτης θετικών σχολίων, εγκωμίων και επαίνων από το ρουμανικό τύπο είναι το ΚΚΕ, τα ηγετικά του στελέχη και, φυσικά, οι μαχητές του ΔΣΕ. Χρησιμοποιώντας τις γνωστές προπαγανδιστικές τακτικές της υπεραπλούστευσης, του συνθηματικού λόγου και των υποκειμενικών αξιολογικών κρίσεων, η *Scânteia* και η *Ελεύθερη Ρουμανία* τάσσονται αναφανδόν υπέρ του ΚΚΕ χαρακτηρίζοντας στα κείμενά τους δίκαιο τον αγώνα του για δημοκρατία και κοινωνική δικαιοσύνη, συμπάσχουν με τα δεινά που υπομένει ο ελληνικός λαός από τους μοναρχοφασίστες, φιλοξενούν σχεδόν καθημερινά δηλώσεις του Νίκου Ζαχαριάδη και άλλων ηγετικών φυσιογνωμιών του ΚΚΕ για την κατάσταση στην Ελλάδα, ενώ παράλληλα μεταδίδουν στην κοινή γνώμη της Ρουμανίας μόνο ευχάριστες ειδήσεις για τους έλληνες αντάρτες.

Από το 1946 και οι δύο εφημερίδες εκφράζουν τη συμπαράστασή τους στον αγώνα του ΚΚΕ και του ΕΑΜ στα «δίκαια» αιτήματά τους για αναβολή των εκλογών του Μαρτίου, αποχώρηση των Άγγλων, πραγματική εφαρμογή της αμνηστίας και σχηματισμός κυβέρνησης που να συμπεριλαμβάνει τις αριστερές δυνάμεις⁴⁸⁴. Επίσης, υπερασπίζονται την κίνηση της Αριστεράς να απέχει από τις εκλογές στις 31 Μαρτίου 1946 και ασκούν δριμύτατη κριτική στην κυβέρνηση που ανέχεται την τρομοκρατία των δεξιών παραστρατιωτικών οργανώσεων και εξωθεί τη χώρα σε εμφύλιο⁴⁸⁵. Ιδιαίτερα αντιπροσωπευτικό

⁴⁸³ *Scânteia*, 8.7.1949, 21.7.1949, 28.7.1949, 29.7.1949, 3.8.1949, 16.8.1949, 28.8.1949· *România Liberă*, 9.7.1949, 22.7.1949, 26.8.1949

⁴⁸⁴ *Scânteia*, 6.2.1946, 10.2.1946, 15.2.1946, 1.3.1946, 3.3.1946, 7.3.1946, 9.3.1946, 21.3.1946· *România Liberă*, 5.1.1946, 7.3.1946, 14.3.1946, 25.3.1946, 1.4.1946

⁴⁸⁵ *Scânteia*, 8.3.1946, 6.7.1946

του κλίματος που ήθελαν να καλλιεργήσουν οι εφημερίδες στην κοινή γνώμη της Ρουμανίας για την κατάσταση στην Ελλάδα είναι ένα άρθρο του Nicolae Bellu, αρχισυντάκτη της *Ελεύθερης Ρουμανίας*, στο οποίο προσπαθούσε να μοιραστεί με τον υπόλοιπο κόσμο την ανησυχία του σχετικά με τον εκφασισμό του ελληνικού κράτους που προωθείται μέσα από τη μεθόδευση της επιστροφής της μοναρχίας, τις συλλήψεις αριστερών, την ανυπαρξία κοινωνικής πολιτικής και την παρουσία ξένων στρατευμάτων, και να εκφράσει την αλληλεγγύη του ελεύθερου κόσμου στον αγώνα του ΚΚΕ⁴⁸⁶. Από το τέλος του 1946, οπότε και συγκροτείται ο ΔΣΕ, αρχίζουν να πληθαίνουν και οι ειδήσεις γύρω από τις πολεμικές εξελίξεις. Ήδη το ρουμανικό κοινό ήταν ενημερωμένο ότι οι δημοκρατικές δυνάμεις, μην αντέχοντας τη μοναρχοφασιστική τρομοκρατία, είχαν περάσει στην αντεπίθεση και έλεγχαν τμήματα στην ορεινή δυτική και βόρεια Ελλάδα.⁴⁸⁷

Με τη γενίκευση των συγκρούσεων και την κλιμάκωση της βίας τα έτη 1947-1949 δε θα ήταν ίσως υπερβολικό να πούμε ότι το «στρατιωτικό ρεπορτάζ» που φιλοξενούσαν οι ρουμανικές εφημερίδες ήταν μια σειρά διθυραμβικών σχολίων και υπέρμετρων θριαμβολογιών, που στόχευαν περισσότερο στη συναισθηματική φόρτιση παρά στην ενημέρωση του ρουμανικού κοινού. Όλα σχεδόν τα κείμενα μιλάνε για ηρωικές πράξεις αντίστασης, μεγάλες νίκες και μεγαλεπήβολες επιχειρήσεις που θα συντρίψουν το στρατό των μοναρχοφασιστών και των ιμπεριαλιστών και θα εγκαθιδρύσουν λαϊκή δημοκρατία στην Ελλάδα. Ένα από τα πρώτα εγκωμιαστικά για τον ΔΣΕ άρθρα είναι μια ανταπόκριση του Αμερικανού δημοσιογράφου στην Ελλάδα, Robert R. Blake, για λογαριασμό της εφημερίδας *Cleveland Plain Dealer* που δημοσιεύτηκε, ωστόσο, στις 9 Ιανουαρίου 1947 στην *Ελεύθερη Ρουμανία* και στο οποίο ο αμερικανός ρεπόρτερ εξέφραζε το θαυμασμό του για το ελεύθερο πνεύμα, την ολιγάρχεια και την αυταπάρνηση που επιδείκνυαν οι έλληνες αντάρτες⁴⁸⁸. Με την έναρξη οργανωμένων αντιανταρτικών επιχειρήσεων από τον Εθνικό Στρατό την άνοιξη του 1947, οι δύο εφημερίδες αναφέρουν τη γενναία αντίσταση του ΔΣΕ που ανακόπτει συνεχώς τις επιχειρήσεις των μοναρχοφασιστών έχοντας στο πλάι του τον βασανισμένο από την τρομοκρατία της χωροφυλακής κόσμο της επαρχίας.⁴⁸⁹ Οι δυσκολίες που αντιμετώπισε ο Εθνικός Στρατός αναφέρονται

⁴⁸⁶ *România Liberă*, 4.8.1946

⁴⁸⁷ *Scânteia*, 14.9.1946, 20.9.1946, 9.10.1946, 17.10.1946, 21.11.1946, 29.11.1946

⁴⁸⁸ *România Liberă*, 7.1.1947

⁴⁸⁹ *Scânteia*, 28.3.1947, 31.3.1947, 20.4.1947, 22.4.1947, 24.4.1947, 27.4.1947, *România Liberă*, 17.4.1947, 19.4.1947, 5.5.1947

διεξοδικά και με μία δόση αυταρέσκειας από το ρουμανικό τύπο, ο οποίος μιλάει για πανικόβλητους χωροφύλακες και χωρίς ηθικό στρατιώτες. Η προσωρινή κατάληψη της Σπάρτης στις 12 Φεβρουαρίου και η απελευθέρωση των αριστερών κρατουμένων, οι επιχειρήσεις του ΔΣΕ στα Γρεβενά στις 25 Ιουλίου και στο Μέτσοβο στις 18 Οκτωβρίου είναι μερικές από τις σημαντικότερες στρατιωτικές εξελίξεις που καλύπτει το 1947 η *Scânteia*.⁴⁹⁰ Το τέλος του έτους βρίσκει τις δυο εφημερίδες να δημοσιεύουν αμφότερες τη διαπίστωση της *Chicago Sun* ότι στην Ελλάδα «οι αντάρτες ελέγχουν σχεδόν το μισό της χώρας».⁴⁹¹ Με ενθουσιασμό αντιμετωπίζουν επίσης την είδηση για το σχηματισμό της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης της Ελεύθερης Ελλάδας, «φιλοξενώντας» παράλληλα δηλώσεις του Μάρκου Βαφειάδη προς όλους τους ελεύθερους Έλληνες να πάρουν τα όπλα εναντίον του μοναρχοφασισμού.⁴⁹²

Οι δύο πρώτοι μήνες του 1948 ξεκινάνε με ειδήσεις σχετικά με τις εκτεταμένες επιχειρήσεις που εξαπολύει εναντίον των κυβερνητικών στρατευμάτων ο ΔΣΕ στην Κεντρική Μακεδονία, με στόχο τη Θεσσαλονίκη, στην Ήπειρο, όπου διεξάγει σκληρές μάχες στην Κόνιτσα και τα Γιάννενα, αλλά και στην Αττική.⁴⁹³ Παρά το γεγονός ότι το περιβόητο «Σχέδιο Λίμνες» που προέβλεπε κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τους αντάρτες δεν πραγματοποιήθηκε, η *Ελεύθερη Ρουμανία* δημοσιεύει στις 18 Φεβρουαρίου 1948 τη δήλωση του Μάρκου Βαφειάδη ότι «επτά δέκατα του ελληνικού εδάφους βρίσκονται υπό τον έλεγχο των λαϊκών δυνάμεων».⁴⁹⁴ Ο εξωραϊσμός και η εξύμνηση του ΔΣΕ ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο, όταν η *Scânteia* δημοσίευσε σε συνέχειες στις αρχές Μαρτίου ένα εκτενές κείμενο του Λευτέρη Αποστόλου, ηγετικού στελέχους του ΕΑΜ και στρατευμένου τότε στο ΔΣΕ, για την καθημερινή ζωή «στο στρατό του Μάρκου». Το κείμενο του Αποστόλου περιγράφει με γλαφυρότατο τρόπο τις δυσκολίες και τους κινδύνους της αντάρτικης ζωής, αλλά ταυτόχρονα αναδεικνύει το θάρρος, την αυτοθυσία και την ακλόνητη πίστη των στρατιωτών του Μάρκου ότι η δημοκρατία και η δικαιοσύνη θα έλθουν στην ταλαιπωρημένη Ελλάδα.⁴⁹⁵ Κατά τη διάρκεια της μεγάλης μάχης του Γράμμου που διήρκεσε περίπου 70

⁴⁹⁰ *Scânteia*, 15.2.1947, 27.7.1947, 24.10.1947

⁴⁹¹ *Romînia Liberă*, 22.12.1947· *Scânteia*, 22.12.1947

⁴⁹² *Romînia Liberă*, 19.12.1947, 31.12.1947· *Scânteia*, 31.12.1947

⁴⁹³ *Scânteia*, 7.1.1948, 10.1.1948, 16.1.1948, 9.2.1948, 13.2.1948

⁴⁹⁴ *Romînia Liberă*, 18.2.1948

⁴⁹⁵ *Scânteia*, 29.2.1948, 1.3.1947, 2.3.1947, 3.3.1947, 4.3.1947, 5.3.1947, 6.3.1947, 7.3.1947

μέρες (14.6 – 21.8 1948) η *Scânteia* και η *Ελεύθερη Ρουμανία* ενημέρωναν συστηματικά τη ρουμανική κοινή γνώμη γύρω από τις πολεμικές εξελίξεις δημοσιεύοντας άρθρα που αναφέρονταν στην ηρωική αντίσταση που προέβαλαν οι αντάρτες απέναντι στις μοναρχοφασιστικές επιθέσεις, τους παράτολμους ελιγμούς τους καθώς και τα καθοριστικά που έδιναν στις αντίπαλες κυβερνητικές δυνάμεις, οι οποίες υπό το μεγάλο βάρος των απωλειών τους αναγκάστηκαν να πάψουν τις επιθετικές τους πρωτοβουλίες⁴⁹⁶. Οι εσωτερικοί κραδασμοί που προκλήθηκαν στην κυβέρνηση μετά τις επιχειρήσεις στο Γράμμο αποτελούν για την *Scânteia* το καλύτερο παράσημο για τον ΔΣΕ, οι νικηφόρες επιχειρήσεις του οποίου συνεχίζουν να αποτελούν κεντρικό θέμα των ρουμανικών εφημερίδων και το φθινόπωρο του 1948⁴⁹⁷. Το τέλος του έτους βρίσκει την Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση να «γιορτάζει» ένα χρόνο ζωής και τη *Scânteia* να δημοσιεύει με αυτήν την αφορμή τους εορτασμούς των Ελλήνων κομμουνιστών για το γεγονός κάνοντας παράλληλα ένα μικρό απολογισμό των επιτευγμάτων της⁴⁹⁸.

Η ρήξη Τίτο-Στάλιν το καλοκαίρι του 1948, η σταδιακή ψύχρανση των σχέσεων ΚΚΕ και ΚΚΓ, η αποπομπή του Μάρκου Βαφειάδη από την ηγεσία του ΔΣΕ και της κυβέρνησης την άνοιξη του 1949, η αδυναμία αναπλήρωσης των μεγάλων κενών του ΔΣΕ που είχε προκαλέσει η μάχη του Γράμμου το 1948, η αποτυχημένη προσπάθεια του Ζαχαριάδη να οργανώσει και να παρατάξει τακτικό στρατό, οι εξελίξεις στο Μακεδονικό ειδικά μετά τις αποφάσεις της Ε' Ολομέλειας του ΚΚΕ στις 30-31 Ιανουαρίου 1949, οι αποφασιστικότερες πρωτοβουλίες των ΗΠΑ στον εξοπλισμό και στην οργάνωση του ελληνικού στρατού, η καθιέρωση του «Πολεμικού Συμβουλίου», η ανάληψη της αρχιστρατηγίας από τον Αλέξανδρο Παπάγο και οι έντονες συζητήσεις για επιχειρήσεις του Εθνικού Στρατού εναντίον της Αλβανίας υπήρξαν εξελίξεις που καθόρισαν τις τελευταίες πράξεις της εμφύλιας ελληνικής τραγωδίας και κυρίως της τελικής ήττας του ΔΣΕ. Οι νέες εξελίξεις αντικατοπτρίστηκαν και στη φρασεολογία του ρουμανικού τύπου, κάθε φορά που δημοσιευόταν κάποια είδηση για την κατάσταση των ανταρτών στην Ελλάδα. Παρά τις γενναίες επιθέσεις των ανταρτών σε Νάουσα,⁴⁹⁹

⁴⁹⁶ *Scânteia*, 2.7.1948, 4.7.1948, 14.7.1948, 21.7.1948, 29.7.1948, 30.7.1948, 6.8.1948, 7.8.1948, 21.8.1948· *România Liberă*, 2.7.1948, 4.7.1948, 7.7.1948, 18.7.1948, 31.7.1948, 1.8.1948, 10.8.1948

⁴⁹⁷ *Scânteia*, 31.8.1948, 7.9.1948, 14.9.1948, 16.9.1948, 23.9.1949, 22.10.1948, 28.10.1948, 12.11.1948, 17.11.1948, 27.11.1948· *România Liberă*, 8.9.1948, 23.9.1948, 30.9.1948, 24.10.1948, 27.10.1948, 18.11.1948

⁴⁹⁸ *Scânteia*, 23.12.1948, 24.12.1948· *România Liberă*, 24.12.1948

⁴⁹⁹ *Scânteia*, 15.1.1949

Καρπενήσι,⁵⁰⁰ και Φλώρινα⁵⁰¹ το πρώτο δίμηνο του 1949 και την ανακατάληψη μεγάλου μέρους του Γράμμου,⁵⁰² οι δημοσιεύσεις της *Scînteia* σχετικά με τη δράση του ΔΣΕ το 1949 εμφανίζονται συγκρατημένες ως προς τον απώτερο στόχο των ανταρτών, τη συντριβή δηλαδή των μοναρχοφασιστών και την εγκαθίδρυση λαϊκής δημοκρατίας στην Ελλάδα. Ακόμα και η αναφορά της λέξης «νίκη» άρχισε να γίνεται όλο και πιο αραιή στα ρουμανικά δημοσιεύματα. Η αλλαγή αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι οι αδυναμίες των ανταρτικών σωμάτων σε άνδρες και πολεμικό υλικό είχαν αρχίσει πια να γίνονται αισθητές. Η δυσχερής θέση του ΔΣΕ επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο με το κλείσιμο των ελληνο-γιουγκοσλαβικών συνόρων από τον Τίτο τον Ιούλιο του 1949 και τα περιθώρια αισιοδοξίας για συντριβή του μοναρχοφασισμού, παρά τις διαβεβαιώσεις ηγετικών στελεχών προς τα έξω για το αντίθετο,⁵⁰³ στένευαν. Δεν ήταν, εξάλλου, κρυφό ότι η ΕΣΣΔ είχε καταθέσει από τον Απρίλιο μέσω των διπλωματικών της αντιπροσώπων στον ΟΗΕ μια σειρά προτάσεων για κατάπαυση του πυρός και σταμάτημα των μαζικών εκτελέσεων.⁵⁰⁴

Έτσι, ο κομμουνιστικός τύπος της Ρουμανίας, παρότι δεν εγκατέλειψε τα διθυραμβικά του σχόλια, φρόντιζε να παρουσιάζει τον ΔΣΕ ως τη δύναμη που ως βασική προτεραιότητα έχει την ειρήνη και τη συμφιλίωση σε μια δημοκρατική Ελλάδα και όχι τη διαιώνιση της αιματοχυσίας. Ένα δημοσίευμα που αντικατοπτρίζει αυτήν την τάση είναι μια διακήρυξη της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης της Ελεύθερης Ελλάδας στη *Scînteia* στις 7 Ιουλίου 1949, η οποία καλούσε όλους τους Έλληνες να ενωθούν για να τελειώσει ο εμφύλιος πόλεμος που προκάλεσαν τα αγγλο-αμερικανικά ιμπεριαλιστικά συμφέροντα και, προκειμένου να την σωθούν από την καταστροφή, να υποστηρίξουν τις προτάσεις της Σοβιετικής Ένωσης εκείνη την εποχή για τον τερματισμό του πολέμου στην Ελλάδα.⁵⁰⁵ Εξίσου χαρακτηριστικό του νέου κλίματος είναι και ένα άρθρο του Λευτέρη Αποστόλου μερικές μέρες μετά τη συντριβή του ΔΣΕ στο Γράμμο (6 Σεπτεμβρίου 1949) στη *Scînteia*, στο οποίο επαινεί την ηρωική αντίσταση του ελληνικού λαού κόντρα στο φασισμό όλα αυτά τα χρόνια και υπογραμμίζει τη σημασία της προσπάθειας των

⁵⁰⁰ România Liberă, 24.1.1949

⁵⁰¹ Scînteia, 17.2.1949· România Liberă, 18.2.1949

⁵⁰² Scînteia, 5.4.1949, 7.4.1949, 9.4.1949

⁵⁰³ România Liberă, 9.6.1949· Scînteia, 8.6.1949

⁵⁰⁴ România Liberă, 22.5.1949, 2.6.1949

⁵⁰⁵ Scînteia, 7.7.1949

δημοκρατικών δυνάμεων να φέρουν ειρήνη και δικαιοσύνη στην Ελλάδα.⁵⁰⁶ Για έναν «απαιτητικό αναγνώστη» στη Ρουμανία ήταν σαφές ότι οι Έλληνες κομμουνιστές αποδέχονταν λίγο-πολύ την ήττα, επειδή είχαν αρχίσει να μιλούν περισσότερο για προσπάθεια ειρήνευσης και λιγότερο για νίκη.

Με την οριστική ήττα του ΔΣΕ στο Γράμμο οι ειδήσεις για τις εξελίξεις στην Ελλάδα αρχίσαν να αραιώνουν. Τις «επιχειρήσεις που θα έφεραν τη νίκη» διαδέχθηκαν στη ρουμανική αρθρογραφία οι «πρωτοβουλίες για παύση των καταστροφικών για τους Έλληνες συγκρούσεων». Ειδικά οι παρεμβάσεις του επικεφαλής της σοβιετικής αντιπροσωπείας στον ΟΗΕ, Αντρέι Βισίνσκυ, για το σταμάτημα των εκτελέσεων και την απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων στην Ελλάδα από τις 25 Οκτωβρίου μέχρι την 1^η Νοεμβρίου σχολιάζονται και αναλύονται σε βάθος⁵⁰⁷. Όπως ήταν αναμενόμενο, η λέξη «ήττα» για τις ελληνικές κομμουνιστικές δυνάμεις, όσο και αν υπαινιχθηκε, δε αναφέρθηκε ποτέ στις ρουμανικές εφημερίδες. Ωστόσο, τα γενικά συμφραζόμενα κάθε σχετικής είδησης δεν άφηναν περιθώριο για παρερμηνεία στο αναγνωστικό κοινό. Στις 27 Οκτωβρίου 1950, η *Scînteia* δημοσίευσε άλλη μια διακήρυξη από τους Έλληνες κομμουνιστές, την οποία αυτή τη φορά δεν «υπέγραφε» πια η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση, αλλά το ελληνικό Κομμουνιστικό Κόμμα.⁵⁰⁸ Το συμπέρασμα που έβγαине, επισφράγιζε προηγούμενες δηλώσεις και διακηρύξεις που είχαν υπαινιχθεί, αλλά ποτέ εκφράσει καθαρά, ότι οι κομμουνιστικές δυνάμεις είχαν τερματίσει τις πολεμικές τους δραστηριότητες για να αποκατασταθεί η ειρήνη στη χώρα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Έχοντας οργανώσει την παραπάνω ταξινόμηση, το συμπέρασμα στο οποίο θα μπορούσαμε να καταλήξουμε είναι το ότι ο ελληνικός Εμφύλιος, παρόλο που παρουσιαζόταν μέσα από το πρίσμα συγκεκριμένων ιδεολογικών και πολιτικών σκοπιμοτήτων, υπήρξε ένα αρκετά προβεβλημένο επικοινωνιακά θέμα στη ρουμανική κοινωνία. Αναμφίβολα παράγοντες όπως η γειτνίαση, η διεθνής αλληλεγγύη και ο σοβιετικός γεωπολιτικός σχεδιασμός, τον οποίο το ρουμανικό κράτος λάμβανε υπόψη, έπαιξαν το ρόλο τους στο να κρατούν ζωντανό το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης της χώρας γύρω από το ζήτημα. Η διαχείριση του ζητήματος, όπως εξετάσαμε, ακολουθούσε ένα

⁵⁰⁶ *Scînteia*, 6.9.1949.

⁵⁰⁷ *România Liberă*, 28.10.1949, 31.10.1949, 2.11.1949.

⁵⁰⁸ *Scînteia*, 27.10.1950.

συγκεκριμένο τύπο προσέγγισης με τον οποίο το ρουμανικό κοινό θα έπρεπε να εξοικειωθεί τις επόμενες δεκαετίες. Κατά αυτόν τον τρόπο, ένας Ρουμάνος, όταν διάβαζε για τον Ελληνικό Εμφύλιο, περίμενε να δει άρθρα που θα ασκούσαν κριτική στον αγγλοαμερικανικό ιμπεριαλισμό, δημοσιεύματα που θα καταδίκαιζαν την αντιδραστική κυβέρνηση των μοναρχοφασιστών και κείμενα που θα εξήραν τον ευγενή αγώνα των επαναστατικών δυνάμεων.

Σίγουρα, το συγκεκριμένο σύστημα αναπαραγωγής και ερμηνείας ειδήσεων δύσκολα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως οτιδήποτε άλλο εκτός από προπαγάνδα. Αυτός ήταν, ωστόσο, ο αντικειμενικός στόχος του ΚΚΡ. Η συστηματική προβολή του Ελληνικού Εμφυλίου και η έντονη προπαγάνδα υπέρ του ΚΚΕ και του ΔΣΕ σε μία κοινωνία που τότε βιάδιζε ολοταχώς προς την κομμουνιστικοποίησή της, είναι φανερό ότι αποτελούσαν μέρος μιας ευρύτερης προσπάθειας της τότε κομμουνιστικής ηγεσίας να πείσει για την ορθότητα των πολιτικών της επιλογών και να διαβάλει την ίδια στιγμή τα αντίπαλα καπιταλιστικά μοντέλα οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης που ακολουθούσαν οι «ιμπεριαλιστικές» κυβερνήσεις των κρατών της Δύσης. Στο πλαίσιο, επομένως, του συγκεκριμένου συστήματος, που σε μεγάλο βαθμό είχε στηθεί πάνω στα σκληρά σταλινικά πρότυπα της ΕΣΣΔ, μπορούμε να αντιληφθούμε τη σημασία που είχαν ο Ελληνικός Εμφύλιος και η προπαγανδιστική του αντιμετώπιση ως μέσα ιδεολογικής νομιμοποίησης των νέων μηχανισμών προσαρμογής της ρουμανικής κοινωνίας στην κομμουνιστική πραγματικότητα.

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στα χρόνια που ακολούθησαν τον Ελληνικό Εμφύλιο η Ρουμανία βίωσε και αυτή ένα μέρος των «συνεπειών» της συντριβής του ΔΣΕ το 1949. Το παράνομο πλέον ΚΚΕ επρόκειτο να εγκατασταθεί μαζί με όλους τους μηχανισμούς του στο Βουκουρέστι και να συντονίζει στο εξής τις δραστηριότητές του από εκεί, ενώ παράλληλα οι ρουμανικές ηγεσίες σε αγαστή συνεργασία με τους Έλληνες κομμουνιστές θα επιδοθούν στο έργο της φροντίδας, εκπαίδευσης και αποκατάστασης των ελληνόπουλων που βρέθηκαν στη χώρα ως αποτέλεσμα των επιχειρήσεων μεταφοράς τους από την Ελλάδα στις λαϊκές δημοκρατίες το 1948-1949, αλλά και άλλων Ελλήνων πολιτικών προσφύγων. Παρά, λοιπόν, το όποιο στοιχείο υπερβολής που ενδέχεται να περιέχει η παρακάτω κρίση, δε θα ήταν τελείως άτοπο να προσθέσουμε σε όλα τα παραπάνω ότι ο ρουμανικός τύπος προετοίμασε, τρόπον τινά, τη ψυχική διάθεση της κοινής γνώμης απέναντι στο νέο κύμα των πολιτικών προσφύγων που για τις

επόμενες δεκαετίες θα γίνονταν μέρος της πολιτικής και κοινωνικής ζωής της κομμουνιστικής Ρουμανίας.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ: ΜΕΓΑΛΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ

ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΡΟΥΜΑΝ ΣΤΟΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΤΥΠΟ

Γιάννης Σακκάς*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 1946 οι σχέσεις των ΗΠΑ με τη Σοβιετική Ένωση επιδεινώθηκαν. Η εμμονή των Σοβιετικών να ελέγξουν την ανατολική και κεντρική Ευρώπη (το «γερμανικό» ήταν τότε το πιο ακανθώδες ζήτημα) και οι πιέσεις τους στο Ιράν (Ιαν.-Μάιος 1946) και στην Τουρκία (Αυγ.-Οκτ. 1946) εκλήφθηκαν σε Ουάσιγκτον και Λονδίνο ως ένδειξη επιθετικότητας και επεκτατισμού.⁵⁰⁹ Το Φεβρουάριο, μετά τη δημόσια ομιλία του Στάλιν για τα σχέδια ανοικοδόμησης της Σοβιετικής Ένωσης και το αναπόφευκτο της σύγκρουσης καπιταλισμού-σοσιαλισμού, ο Τζωρτζ Κένναν, ανώτατο στέλεχος της αμερικανικής πρεσβείας στη Μόσχα και ειδικός σε θέματα σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής, με εκτενές τηλεγράφημά του (και ένα χρόνο αργότερα με άρθρο του, που δημοσίευσε ανώνυμα στο περιοδικό *Foreign Affairs*) υποστήριξε ότι η Σοβιετική Ένωση ακολουθούσε μια δομικά επεκτατική πολιτική, που συνδύαζε τον κομμουνιστικό ιδεολογικό ζήλο με την παλαιά παράδοση του τσαρικού επεκτατισμού. Σύμφωνα με τον Κένναν η ιδεολογία αυτή αποτελούσε τον πυρήνα της φιλοσοφίας με την οποία ο Στάλιν αντιμετώπιζε τον κόσμο. Οι προστριβές της Σοβιετικής Ένωσης με τις ΗΠΑ δεν ήταν προϊόν κάποιας παρεξήγησης ή της έλλειψης επικοινωνίας, αλλά εγγενείς στον τρόπο που αντιλαμβανόταν η Σοβιετική Ένωση τις εξωτερικές υποθέσεις. Για να αποφευχθεί η παγκόσμια σοβιετική κυριαρχία, ήταν ανάγκη να προβληθεί «μια πολιτική σταθερής ανάσχεσης» σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη εκδηλωνόταν η σοβιετική επιθετικότητα.⁵¹⁰

* Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών Πανεπιστήμιο Αιγαίου

⁵⁰⁹ Bruce R. Kuniholm, *The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey, and Greece*, Princeton University Press, Princeton 1980.

⁵¹⁰ *Foreign Relations of the United States, 1946*, vol. VI, 706-9. "The Sources of Soviet Conduct" by "X", *Foreign Affairs* (July 1947), 566-82. Βλ. επίσης George Kennan, *Memoirs, 1925-1950*, Pantheon, New York 1967, 393, 402· David Mayers, *George Kennan and the Dilemmas of US Foreign Policy*, Oxford University Press, Oxford 1988, 105-6, 109-10, 120· John Iatrides, «George F. Kennan and the Birth of Containment. The Greek Test Case», *World Policy Journal* (fall 2005), 126-45.

Το τηλεγράφημα του Κένναν προκάλεσε εντύπωση στην Ουάσιγκτον και ενίσχυσε τη θέληση του Τρούμαν να υιοθετήσει πιο σκληρή πολιτική έναντι της Σοβιετικής Ένωσης. Το Σεπτέμβριο συντάχθηκε από τον ειδικό σύμβουλο του Αμερικανού προέδρου Κλαρκ Κλίφορντ και το βοηθό του Τζώρτζ Έλσυ η πρώτη επίσημη έκθεση (Clifford-Elsey report), που προέτρεπε τις ΗΠΑ «να προετοιμαστούν, για να αντιδράσουν με σθένος και επιτυχία σε κάθε σοβιετική πρόκληση».⁵¹¹ Η αμερικανική κυβέρνηση ανησυχούσε ιδιαίτερα για τους μακροπρόθεσμους σοβιετικούς στόχους στην Ανατολική Μεσόγειο και στη Μέση Ανατολή, περιοχές παραδοσιακά υπό βρετανικό έλεγχο.⁵¹² Αν οι κομμουνιστές επικρατούσαν στην Ελλάδα, η Σοβιετική Ένωση θα αποκτούσε ερείσματα στα νότια σύνορά της και θα απειλούσε την πλούσια σε κοιτάσματα πετρελαίου Μέση Ανατολή. Επιπλέον διαμορφωνόταν στην περιοχή αυτή ένα κρίσιμο γεωστρατηγικό κενό, καθώς η Βρετανία ετοιμαζόταν να αποχωρήσει από την Παλαιστίνη και διαπραγματευόταν τη στρατιωτική της παρουσία στην Αίγυπτο. Πιθανή κατάρρευση του κυβερνητικού στρατοπέδου στην Αθήνα θα λειτουργούσε ως ντόμινο, αφού η Τουρκία γεωγραφικά απομονωμένη θα περιερχόταν και αυτή στη σοβιετική σφαίρα επιρροής, ενώ θα ενισχύονταν τα κομμουνιστικά κόμματα της Ιταλίας και της Γαλλίας με απρόβλεπτες συνέπειες για τη δυτική Ευρώπη.⁵¹³

Στις 21 Φεβρουαρίου 1947 οι Βρετανοί ενημέρωσαν αιφνιδιαστικά τους Αμερικανούς ότι αδυνατούσαν να συνεχίσουν τη στρατιωτική και οικονομική

⁵¹¹ Report, «American Relations with the Soviet Union» by Clark Clifford [Clifford-Elsey Report], 24 September 1946, Conway Files, Truman Papers http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/4-1.pdf (έγινε πρόσβαση στις 20 Δεκεμβρίου 2014).

⁵¹² Dean Acheson, *Present at the Creation: My Years in the State Department*, W. W. Norton, New York 1969, 195.

⁵¹³ Η ανησυχία κορυφώθηκε μετά τις εκθέσεις για την κρισιμότητα της κατάστασης στην Ελλάδα του Αμερικανού πρεσβευτή στην Αθήνα Λίνκολν Μακβή, του προέδρου της ερευνητικής επιτροπής του ΟΗΕ Μαρκ Έθριντζ και του αρχηγού της αμερικανικής οικονομικής αποστολής Πωλ Πόρτερ. Η θεωρία του ντόμινο σε σχέση με τη σοβιετική απειλή διατυπώθηκε για πρώτη φορά από Βρετανούς αξιωματούχους στο Foreign Office το καλοκαίρι του 1945. Στις ΗΠΑ ένας από τους πιο ένθερμος θιασώτες της ήταν ο υφυπουργός Εξωτερικών Ντιν Άτσεσον. Ο Τρούμαν στο διάγγελμα της 12^{ης} Μαρτίου ανέλυσε την κατάσταση στην Ελλάδα με βάση αυτή τη θεωρία: «Εάν η Ελλάδα περιπέσει στον έλεγχο μιας ένοπλης μειοψηφίας, το αποτέλεσμα στη γειτονική Τουρκία θα είναι άμεσο και σοβαρό. Σύγχυση και ανωμαλία θα διαχυθούν σε ολόκληρη τη Μέση Ανατολή. Ακόμη περισσότερο, η εξαφάνιση της Ελλάδας ως ανεξάρτητου κράτους θα ασκήσει βαθιά επίδραση σ' όλες τις χώρες της Ευρώπης, οι λαοί των οποίων αγωνίζονται να διατηρήσουν την ελευθερία και την ανεξαρτησία τους, ενώ επουλώνουν τις πληγές του πολέμου». Η θεωρία του ντόμινο θα αποτελέσει τη νομιμοποιητική βάση για την αμερικανική εμπλοκή στον πόλεμο του Βιετνάμ τη δεκαετία του 1960.

βοήθεια προς την Ελλάδα μετά το τέλος του Μαρτίου. Η αντίδραση της αμερικανικής κυβέρνησης υπήρξε άμεση. Αξιωματούχοι του Στέιτ Ντιπάρτμεντ ορίστηκαν να συντάξουν το διάγγελμα του Αμερικανού προέδρου, ενώ ο υφυπουργός Εξωτερικών Ντιν Άτσεσον ανέλαβε την επεξεργασία του και το κύριο βάρος της υπεράσπισης της νέας αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στο Κογκρέσο, το οποίο ελεγχόταν τότε από τους Ρεπουμπλικάνους.⁵¹⁴

Στις 12 Μαρτίου ο Τρούμαν εκφώνησε ενώπιον των δύο σωμάτων του Κογκρέσου βαρυσήμαντο διάγγελμα, που καθιερώθηκε ως «Δόγμα Τρούμαν». Σ' αυτό ζήτησε την έγκριση παροχής μεγάλης στρατιωτικής και οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα και στην Τουρκία, τονίζοντας ότι οι χώρες αυτές ήταν οι κεντρικοί μοχλοί άμυνας της Δύσης ενάντια στο διεθνή κομμουνισμό. Αφού περιέγραψε με μελανά χρώματα την κατάσταση στις δύο χώρες, υπογράμμισε ότι ήταν καθήκον των ΗΠΑ να βοηθήσουν τα κράτη, που ήθελαν να διατηρήσουν «τους ελεύθερους θεσμούς τους» και «την εθνική τους ακεραιότητα» έναντι των «επιθετικών κινήματων», τα οποία επιδίωκαν να επιβάλουν «ολοκληρωτικά καθεστώτα». Στη συνέχεια τόνισε τους δύο τρόπους ζωής, που κάθε έθνος όφειλε να επιλέξει. Ο ένας τρόπος ζωής βασιζόταν στη θέληση της πλειοψηφίας, στους δημοκρατικούς θεσμούς και στην ελευθερία. Ο άλλος τρόπος βασιζόταν στη θέληση μιας μειοψηφίας, η οποία επιβλήθηκε δια της βίας στην πλειοψηφία διαμέσου τρομοκρατικών και καταπιεστικών μεθόδων. Οι ΗΠΑ όφειλαν «να υποστηρίξουν τους ελεύθερους λαούς, οι οποίοι αντιστέκονται στην επιχειρούμενη υποδούλωσή τους από ένοπλες μειοψηφίες ή εξωτερικές πιέσεις».⁵¹⁵

Στο διάγγελμα ο Αμερικανός πρόεδρος δεν αναφέρθηκε ονομαστικά στη Σοβιετική Ένωση ή στον κομμουνισμό (με εξαίρεση μία αναφορά στους

⁵¹⁴ Joseph M. Jones, *The Fifteen Weeks: February 21-June 5, 1947*, Viking Press, New York 1955· George Elsey, «Impression of a Speechwriter», στο Eugene Rossides (ed.), *The Truman Doctrine of Aid to Greece: A Fifty-Year Retrospective*, Academy of Political Science, New York 1998, 55-59. Ο Τρούμαν αποφάσισε να αναθεωρήσει την αμερικανική πολιτική έναντι της ΕΣΣΔ μετά την αποτυχία του συνεδρίου των υπουργών Εξωτερικών στο Λονδίνο το Σεπτέμβριο του 1945. Η κατάλληλη στιγμή για να εγκαινιάσει τη νέα αμερικανική πολιτική παρουσιάστηκε, όταν έγινε φανερή η διάθεση αποχώρησης της οικονομικά καταρρέουσας Βρετανίας από την ανατολική Μεσόγειο. Denna Frank Fleming, *The Cold War and its Origins, 1917-60*, vol. 1, 1917-50, Doubleday and Company, New York 1961, 442.

⁵¹⁵ Harry S. Truman, *Speech on Greek Aid*, March 12, 1947, Washington DC, στο Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος/Υπηρεσία Διπλωματικού & Ιστορικού Αρχείου, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου: Ψυχρός Πόλεμος – Δόγμα Truman – Σχέδιο Marshall (μέσα από διπλωματικά και ιστορικά έγγραφα)*, τ. Β': 1943-1947, Καστανιώτης, Αθήνα 2002, 187-190.

Έλληνες κομμουνιστές), αλλά γενικά στην απειλή των «στρατευμένων μειοψηφιών» και των «ολοκληρωτικών καθεστώτων». Με τον τρόπο αυτό οι συντάκτες του θέλησαν να μεταδώσουν στο Κογκρέσο και στην κοινή γνώμη το μήνυμα της ηθικής υποχρέωσης των ΗΠΑ να προασπίσουν τον τρόπο ζωής του αμερικανικού λαού (επομένως το διάγγελμα είχε και προσωπικό χαρακτήρα, αφορούσε κάθε Αμερικανό) και τα ελεύθερα καθεστώτα στον κόσμο (επίκληση στην ιδιαίτερα αρεστή στους Αμερικανούς έννοια της ελευθερίας), αφήνοντας παράλληλα περιθώρια συνεννόησης με την αντίπαλη πλευρά. Η έμφαση στην υπεράσπιση των αμερικανικών αρχών και αξιών αποσκοπούσε στη μεγαλύτερη δυνατή νομιμοποίηση του μεταπολεμικού αμερικανικού ηγεμονισμού.

Η αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης στο διάγγελμα ήταν ήπια. Σε ομιλία του στο Συμβούλιο Ασφαλείας στις 7 Απριλίου ο αντιπρόσωπος της ΕΣΣΔ στον ΟΗΕ Αντρέι Γκρομύκο απλά επισήμανε ότι το διάγγελμα παραγκώνιζε και υπονόμει τον ΟΗΕ και ότι δεν εξασφάλιζε τη σταθερότητα και την ειρήνη στην ανατολική Μεσόγειο. Ο σοβιετικός Τύπος δεν προέβη σε κάποιο σχολιασμό με εξαίρεση ένα επικριτικό άρθρο της *Izvestia* στις 13 Μαρτίου. Την 1 Απριλίου ο Άτσεσον, απευθυνόμενος σε γερουσιαστές, είπε ότι το διάγγελμα «δεν έχει ως τώρα επηρεάσει την επίσημη ρωσική πολιτική. Δεν έχει καν αναφερθεί.... Το σχόλιο της σοβιετικής εφημερίδας ήταν ασυνήθιστα προσεκτικό».⁵¹⁶ Η Μόσχα αντέδρασε υποτονικά, επειδή το μήνυμα του Αμερικανού προέδρου δεν έθιγε τα συμφέροντά της στην ανατολική Ευρώπη, αλλά αφορούσε δύο χώρες που ανήκαν στη δυτική σφαίρα επιρροής. Προσδοκούσε μάλιστα τη διαίρεση του δυτικού κόσμου σε περίπτωση που οι ΗΠΑ επιχειρούσαν να αντικαταστήσουν το βρετανικό παράγοντα στην ανατολική Μεσόγειο. Το Σεπτέμβριο 1947 ο Αντρέι Ζντάνοφ, που ήταν υπεύθυνος για την οργάνωση της Κομινφόρμ, εξέφρασε την άποψη ότι το αμερικανικό διάγγελμα απευθυνόταν όχι μόνο ενάντια στη Σοβιετική Ένωση αλλά και ενάντια στη Βρετανία. «διότι σηματοδοτεί την εκδίωξη της Βρετανίας από τη σφαίρα επιρροής της στη Μεσόγειο και την Εγγύς Ανατολή».⁵¹⁷

Το δόγμα Τρούμαν αποτέλεσε τομή στην αμερικανική εξωτερική πολιτική. Οι ΗΠΑ εγκατέλειψαν την πολιτική του απομονωτισμού και

⁵¹⁶ Lawrence S. Wittner, *American Intervention in Greece, 1943-1949*, Columbia University Press, New York 1982, 84.

⁵¹⁷ Tony Judt, *Postwar. A History of Europe since 1945*, Vintages Books, London 2010, 127.

ανέλαβαν ηγετικό ρόλο στο διεθνές σύστημα, γεγονός που φάνηκε τα επόμενα χρόνια με το σχέδιο Μάρσαλ, την ίδρυση του NATO και τη συμμαχική αποστολή στον πόλεμο της Κορέας. Επίσης αντικατέστησαν το πνεύμα συνεργασίας και κατευνασμού, που επιδείκνυαν έως τότε έναντι της Μόσχας, με μια στρατηγική αντίστασης απέναντι στις σοβιετικές βλέψεις στην ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε ότι το δόγμα δεν είχε «οικουμενικό» χαρακτήρα, δηλαδή δε δέσμευε τις ΗΠΑ να προστατεύσουν τα δημοκρατικά καθεστώτα από τον κομμουνισμό σε οποιοδήποτε μέρος του πλανήτη. Σύμφωνα με τον Άτσεσον, επρόκειτο για μια νέα εξωτερική πολιτική, δυναμική και εξωστρεφή, αλλά οι ΗΠΑ θα αναλάμβαναν δράση μόνο όταν οι περιστάσεις το επέτρεπαν και με βάση τις δυνατότητές τους. Επρόκειτο για μια διακήρυξη αμερικανικού ενδιαφέροντος για τις παγκόσμιες υποθέσεις, όχι όμως για μια γενική αρχή πολιτικής. Η αμερικανική παρέμβαση είχε τοπικό χαρακτήρα, αφορούσε συγκεκριμένες χώρες. Βέβαια ο αντίκτυπος του δόγματος ήταν ευρύτερος. Στη δυτική Ευρώπη οι κομμουνιστές της Γαλλίας και της Ιταλίας αποχώρησαν από τις κυβερνήσεις (Μάιος 1947), ενώ στην ανατολική Ευρώπη οι κομμουνιστές της Ουγγαρίας ανάγκασαν σε παραίτηση τον πρωθυπουργό Φέρενς Νάγκι και ανέλαβαν την εξουσία (Ιούνιος 1947). Παρ' όλα αυτά, η πολιτική της πολυμέτωσης σταυροφορίας εναντίον του κομμουνισμού σε παγκόσμια κλίμακα υιοθετήθηκε με τον πόλεμο της Κορέας, όχι εξαιτίας της κρίσης στην Ελλάδα και στην Τουρκία.⁵¹⁸

Σε σχέση με την Ελλάδα το δόγμα συνέβαλε στην ήττα των ανταρτών, στην οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας και στην ένταξή της σε δυτικούς θεσμούς, όπως στο NATO και αργότερα στην ΕΟΚ. Από την άλλη πλευρά

⁵¹⁸ Βλ. John Lewis Gaddis, «Reconsiderations: Was the Truman Doctrine a Real Turning Point», *Foreign Affairs* (Jan. 1974), 386-402. Για το δόγμα Τρούμαν η βιβλιογραφία είναι πλούσια. Αναφέρουμε ενδεικτικά: Ιωάννης Φίλανδρος, «Δόγμα Τρούμαν και Σχέδιο Μάρσαλ: Αξίες και πολιτισμική ταυτότητα της Ατλαντικής Συμμαχίας», στο Παναγιώτης Ήφαιστος, Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Η Έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, 1941-50. Στρατηγικά ή Ιδεολογικά Αίτια;*, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2012, 239-54· Laurence Wittner, ό.π., κεφ. 3 «The Truman Doctrine», 70-102· Howard Jones, «A New Kind of War. America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece», Oxford University Press, New York 1989· Eugene T. Rossides (ed.), *The Truman Doctrine of Aid to Greece*, Academy of Political Science, New York 1998· Robert L. Ivie, «Fire, Flood, and Red Fever: Motivating Metaphors of Global Emergency in the Truman Doctrine Speech», *Presidential Studies Quarterly* 1999 29(3), 570-591· Dennis Merrill, «The Truman Doctrine: Containing Communism and Modernity», *Presidential Studies Quarterly*, 2006, 36 (1), 27-37· Robert Frazier, «Kennan, 'Universalism' and the Truman Doctrine», *Journal of Cold War Studies*, 2009, 11\2, 3-34.

έθεσε τα θεμέλια για τη δημιουργία μιας σχέσης εξάρτησης της χώρας από τον αμερικανικό παράγοντα. Τις επόμενες τρεις δεκαετίες οι ΗΠΑ άσκησαν μεγάλη επιρροή σε καίριους τομείς της ελληνικής πολιτικής, αμυντικής και οικονομικής πολιτικής, επιδιώκοντας να διαμορφώσουν τις εξελίξεις και να επιβάλουν λύσεις κατά το δοκούν.

Ο ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

Στις ΗΠΑ το διάγγελμα, αν και έγινε δεκτό θετικά από μεγάλο τμήμα της κοινής γνώμης, προκάλεσε και έντονες αντιδράσεις. Ανάμεσα στους πιο σημαντικούς επικριτές του ήταν ο Χένρι Γουάλας, αντιπρόεδρος στην κυβέρνηση του Φράνκλιν Ρούζβελτ (1941-5) και ο Γουόλτερ Λίπμαν, μια από τις καλύτερες δημοσιογραφικές πένες στη χώρα. Ένα μήνα πριν το θάνατο του Ρούζβελτ ο Γουάλας ανέλαβε το υπουργείο Εμπορίου και συνέχισε επί Τρούμαν. Όμως το Σεπτέμβριο του 1946 αναγκάστηκε να παραιτηθεί, επειδή αρνήθηκε να υποστηρίξει την ψυχροπολεμική πολιτική του νέου προέδρου. Το 1948 έθεσε υποψηφιότητα για την προεδρία των ΗΠΑ με το Προοδευτικό Κόμμα, αλλά δεν εξελέγη και αποσύρθηκε οριστικά από την πολιτική. Ως εκδότης του φιλελεύθερου περιοδικού *The New Republic* (1946-8) δημοσίευσε σειρά επικριτικών άρθρων κατά της νέας αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Η βασική του θέση ήταν ότι οι ΗΠΑ δεν έπρεπε να αναλάβουν στρατιωτικές δεσμεύσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά να βοηθήσουν οικονομικά τις κατεστραμμένες χώρες της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης της Σοβιετικής Ένωσης. Η συνεργασία των ΗΠΑ με την ΕΣΣΔ ήταν άκρως απαραίτητη για την οικοδόμηση του μεταπολεμικού κόσμου. Οι Ευρωπαίοι μπορούσαν να αποτελέσουν γέφυρα ανάμεσα στις υπερδυνάμεις αποφεύγοντας την ταύτιση με τη μια ή την άλλη πλευρά. Ο Γουάλας προειδοποίησε ότι η νέα αμερικανική πολιτική θα αποτελέσει την αρχή «ενός αιώνα φόβου».⁵¹⁹

Ο Λίπμαν με άρθρα του στη στήλη «Today and Tomorrow» της *New York Herald Tribune* (15, 18, 22 και 29 Μαρτίου, 3, 8, 10, 25 Απριλίου 1947) και στην *Washington Post* (18 Μαρτίου, 17 Απριλίου 1947)⁵²⁰ υποστήριξε ότι ο Κένναν δεν κατανοούσε τις αιτίες της σοβιετικής πολιτικής και ότι η πρότασή του για ανάσχεση ήταν ένα διπλωματικό και στρατηγικό «τερατούργημα». Ο ρωσικός επεκτατισμός ήταν τσαρική φιλοδοξία, όχι κομμουνιστική καινοτομία.

⁵¹⁹ John Culver, John Hyde, *American Dreamer. The Life and Times of Henry A. Wallace*, W. W. Norton, New York 2000.

⁵²⁰ Τα άρθρα αυτά δημοσιεύτηκαν στο Walter Lippmann, *The Cold War: A Study in U.S. Foreign Policy*, Harper, New York, 1947.

Η ιδεολογία έπαιζε μικρό ρόλο στη σοβιετική πολιτική.⁵²¹ Η νέα αμερικανική εξωτερική πολιτική θα ήταν αναποτελεσματική, επειδή οι ΗΠΑ δεν είχαν τη στρατιωτική ισχύ να αναχαιτίσουν τη Σοβιετική Ένωση σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη εκδηλωνόταν η επιθετικότητά της. Στη θέση της έπρεπε να υιοθετήσουν την πολιτική της απεμπλοκής (disengagement) από τη Γερμανία και γενικότερα από την Ευρώπη των αμερικανικών, σοβιετικών και βρετανικών στρατευμάτων. Αν αυτό γινόταν, θα φανερώνονταν οι σοβιετικές προθέσεις και ίσως τότε οι δύο υπερδυνάμεις κατόρθωναν να φτάσουν σ' ένα *modus vivendi* μέσω της διπλωματίας και των διαπραγματεύσεων. Ο Αμερικανός δημοσιογράφος είχε την πεποίθηση ότι το δόγμα ήταν λάθος, γιατί απέριπτε τη διπλωματία: «Για ένα διπλωμάτη», εξήγησε, «να θεωρεί ότι εχθρικές και ανταγωνιστικές δυνάμεις δεν μπορούν να φτάσουν σ' ένα συμβιβασμό είναι να αγνοεί το σκοπό της διπλωματίας».

Αναφορικά με την Ελλάδα ο Λίπμαν υποστήριζε ότι η ανάσχεση του κομμουνισμού δεν μπορούσε να γίνει με την ενίσχυση αντιδραστικών και μη αντιπροσωπευτικών κυβερνήσεων. Αυτό θα οδηγούσε τις ΗΠΑ σε αποξένωση από τους άλλους λαούς. Εξάλλου, έγραφε «δεν είμαστε αρκετά πλούσιοι για να υποστηρίξουμε την αντίδραση σ' όλο τον κόσμο ή αρκετά δυνατοί για να τη διατηρήσουμε στην εξουσία». Η επέμβαση υπέρ της μιας πλευράς του εμφυλίου στην Ελλάδα ήταν μια «απαράδεκτη δέσμευση», ενώ ο στόχος των ΗΠΑ θα έπρεπε να είναι «η διευθέτηση του ελληνικού ζητήματος».⁵²²

Επικεφαλής της θετικής ανταπόκρισης στο διάγγελμα του προέδρου Τρούμαν στον αμερικανικό Τύπο τέθηκαν οι *New York Times*. Ο δημοσιογράφος Τζέιμς Ρέστον διατηρούσε στενές σχέσεις με την πολιτική ηγεσία και αντλούσε τις πληροφορίες του για την Ελλάδα από αναφορές κυβερνητικών αξιωματούχων. Στις 28 Φεβρουαρίου σε πρωτοσέλιδο άρθρο του διατύπωσε την άποψη ότι ο ελληνικός εμφύλιος ήταν μέρος της σύγκρουσης ανάμεσα στις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ. Οι Βρετανοί είχαν αναθέσει στους Αμερικανούς «να αναλάβουν ένα μεγάλο μέρος της ευθύνης για την παγκόσμια ειρήνη και σταθερότητα, την οποία είχαν αναλάβει αυτοί το 19^ο αιώνα». Την επόμενη ημέρα ο Ρέστον επανέλαβε ότι οι ΗΠΑ είχαν φτάσει σ' «ένα κρίσιμο σημείο στις προσπάθειές τους να διαφυλάξουν την παγκόσμια ειρήνη και σταθερότητα». Στη συνέχεια επισήμανε: α) την ικανότητα των

⁵²¹ Το παράδοξο είναι ότι ο ίδιος ο Κένναν, ο εμπνευστής της πολιτικής της ανάσχεσης, επέκρινε το διάγγελμα, ιδιαίτερα την πρόβλεψη για στρατιωτική βοήθεια στην Ελλάδα, τη διάκριση ανάμεσα στους δύο τρόπους ζωής και τη γενικότερη δέσμευση για υπεράσπιση των «ελεύθερων λαών». George Kennan, ό. π., 322-3.

⁵²² *New York Herald Tribune*, 18 Μαρτίου 1947.

ΗΠΑ να εμποδίσουν «την επέκταση της σοβιετικής επιρροής στη Μέση Ανατολή», β) την ετοιμότητά τους «να αναλάβουν τους κινδύνους και το βάρος της ενίσχυσης της παγκόσμιας σταθερότητας, όπως έκαναν οι Βρετανοί το 19^ο αιώνα» και γ) την προθυμία τους να βοηθήσουν την ελληνική κυβέρνηση, «που αντιμετώπιζε την εχθρότητα της Σοβιετικής Ένωσης». Έως τώρα η «αυστηρή ανάσχεση» είχε διατηρήσει την ισορροπία δυνάμεων. Όμως η ελληνική κρίση απειλούσε αυτή την ισορροπία και είχε αντίκτυπο «σ' όλη τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή».

Στις 2 Μαρτίου οι *New York Times* σε κύριο άρθρο τους με τον τίτλο «ο παγκόσμιος ρόλος μας», για να δικαιολογήσουν την αλλαγή στην αμερικανική εξωτερική πολιτική, προσέφυγαν στη θεωρία του ντόμινο. Αν η Ελλάδα έπεφτε στα χέρια των κομμουνιστών, η Τουρκία δε θα μπορούσε να αντισταθεί στις ρωσικές πιέσεις και η αμερικανική επιρροή στη Μέση Ανατολή θα ετίθετο σε κίνδυνο. Οι ΗΠΑ έπρεπε να αντιδράσουν δυναμικά αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες σε παγκόσμια κλίμακα. Την παραμονή του διαγγέλματος η εφημερίδα σχολίασε ότι «το ζήτημα της Ελλάδας είναι σπουδαιότερο από τη ίδια την Ελλάδα». «Όπως η Αυστρία και η Τσεχοσλοβακία το 1938», εξήγησε, «η Ελλάδα είναι σήμερα ο ακρογωνιαίος λίθος της ισορροπίας δυνάμεων, στην οποία η ειρήνη πρέπει να βασίζεται. Αν η Ελλάδα, το τελευταίο προπύργιο της δυτικής επιρροής στα Βαλκάνια, περιέλθει στη ρωσική κυριαρχία, θα φανεί στον κόσμο ότι η Δύση είναι ή απρόθυμη ή υπερβολικά αδύνατη να διατηρήσει αυτή την ισορροπία».⁵²³

Στις 12 Μαρτίου οι *New York Times* επανήλθαν στο θέμα της αμερικανικής ισχύος. «Όταν ο πρόεδρος Τρούμαν παρουσιαστεί στο Κογκρέσο», προέβλεψαν, «θα κατεβάσει την κουρτίνα μιας εποχής για την αμερικανική εξωτερική πολιτική και θα εγκαινιάσει ένα νέο κεφάλαιο σύμφωνα με τις αλλαγές, που έχουν επέλθει στη θέση μας στο μεταπολεμικό κόσμο». Οι ΗΠΑ δε θα προστάτευαν μόνο την Ελλάδα και την Τουρκία από «τη Ρωσία και τις μαριονέτες της», αλλά θα αντιμετώπιζαν «το δυναμικό ρωσικό επεκτατισμό, ο οποίος είχε ήδη μετατρέψει τη μισή Ευρώπη σε σφαίρα ρωσικής κυριαρχίας και τώρα κινούνταν για παρόμοια κυριαρχία στην υπόλοιπη Ευρώπη, στη Μέση Ανατολή και στην Ασία». Η εποχή της απομόνωσης τελειώνει: «αντικαθίσταται από τη εποχή της αμερικανικής υπευθυνότητας».⁵²⁴

⁵²³ *New York Times*, 11 Μαρτίου 1947, «Saving Greece».

⁵²⁴ Ο. π., 12.3.1947, «Mr. Truman».

Τις επόμενες δύο ημέρες κύρια άρθρα της εφημερίδας υπογράμμισαν ότι ο Τρούμαν «δεν προκάλεσε τον κομμουνισμό, ούτε πρότεινε σταυροφορία εναντίον του». Απλά προειδοποίησε «τη Ρωσία να απομακρυνθεί από την επιθετικότητα και τη διπλωματική «φθορά», που χαρακτηρίζουν την πολιτική της μετά το τέλος του πολέμου».⁵²⁵ Στις 30 Μαρτίου ένα ακόμα κύριο άρθρο για το διάγγελμα επικεντρώθηκε στις ολέθριες συνέπειες της πολιτικής του κατευνασμού: οι δημοκρατίες επλήγησαν από τους δύο παγκόσμιους πολέμους, επειδή απέτυχαν να καταδείξουν τα όρια της ανοχής τους απέναντι στην επιθετικότητα. Τώρα όμως ήταν αποφασισμένες να αντιδράσουν και να αποτρέψουν μια νέα καταστροφή.

Στις 14 Μαρτίου η μετριοπαθής ρεπουμπλικανική *New York Herald Tribune*, αν και υποστήριξε ότι το προεδρικό μήνυμα δεν ήταν διακήρυξη υπέρ του αμερικανικού ιμπεριαλισμού ή κήρυξη πολέμου στη Ρωσία, αναγνώρισε ότι έθετε σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη. Στη συνέχεια αναρωτήθηκε αν «είμαστε αρκετά ισχυροί και σοφοί, ώστε να κάνουμε τη δυτική καπιταλιστική δημοκρατία να λειτουργήσει επιτυχώς σε χώρες όπως η Ελλάδα». Η εφημερίδα υπενθύμιζε στους αναγνώστες της τις περιπτώσεις της Ισπανίας, της Αργεντινής και της Κίνας και σχολίασε ότι, «αν επιθυμούμε να δείξουμε την αξία του συστήματός μας, πρέπει να εργαστούμε σκληρά να βελτιώσουμε τις συνθήκες σε τέτοια μέρη». Στις 18 Απριλίου υπογράμμισε ότι «δεν ήταν σκοπός των ΗΠΑ να προκαλέσουν τη Σοβιετική Ένωση σ' ένα ατελείωτο και αμοιβαία εξαντλητικό αγώνα, αλλά να δείξουν στη Μόσχα ότι υπάρχει μια κόκκινη γραμμή αρχών πέρα από την οποία δε θα υποχωρήσουμε».

Η φιλελεύθερη και ανώτερης στάθμης στις ανταποκρίσεις της σε θέματα εξωτερικής πολιτικής *Christian Science Monitor* είχε περισσότερες αμφιβολίες. Στις 13 Μαρτίου τόνισε ότι οι ΗΠΑ αναλάμβαναν ριψοκίνδυνες υποχρεώσεις στο εξωτερικό. Η δέσμευσή τους να αντιμετωπίσουν την επιθετικότητα των ολοκληρωτικών καθεστώτων θα τις ανάγκαζε να στηρίξουν δεξιούς δικτάτορες. Την επόμενη ημέρα η εφημερίδα επανέλαβε ότι τα ελεύθερα έθνη δεν ήταν δυνατόν να αντιταχθούν στη Σοβιετική Ένωση στηρίζοντας αντιδραστικές κυβερνήσεις και υποστήριξε ότι το ελληνικό ζήτημα έπρεπε να επιλυθεί, αλλά με «λιγότερη καχυποψία και μίσος προς τη Ρωσία». Ήταν επίσης αναγκαίο να καταβληθεί μεγαλύτερη προσπάθεια να καταστεί ο ΟΗΕ

⁵²⁵ Ο. π., 13 και 14.3.1947.

ικανός να αναλάβει το εποπτικό του έργο, γιατί οι ΗΠΑ δε θα μπορούσαν να το κάνουν μόνες τους για πολύ καιρό.

Στις 13 Μαρτίου η *Chicago Tribune*, υπέρμαχος του απομονωτισμού, σχολίασε ότι το διάγγελμα σχεδόν ισοδυναμούσε με κήρυξη πολέμου. Όμως ο ρωσικός κομμουνισμός ήταν εχθρική δύναμη και οι ΗΠΑ όφειλαν να προβάλλουν σθεναρή αντίσταση. Ο πόλεμος δε θα ξεσπούσε αμέσως, αλλά η έκρηξή του «είχε ήδη δρομολογηθεί. Η διακήρυξη απόλυτης εχθρότητας ανάμεσα σ' αυτή τη χώρα και στη Ρωσία δεν μπορεί να μετριαστεί ή να αποσυρθεί». Στις 15 Μαρτίου, μια άλλη εφημερίδα του Σικάγο, η *Daily News*, γνωστή για την αναλυτική και τεκμηριωμένη κάλυψη των διεθνών εξελίξεων, επισήμανε ότι η προεδρική ομιλία ήταν λανθασμένη. Η αλλαγή πολιτικής δέσμευε τις ΗΠΑ «ηθικά να σώσουν κάθε κλονιζόμενο έθνος στην Ευρώπη και να εκκαθαρίσουν τους κομμουνιστές». Η πολιτική αυτή θα εξαντλούσε τους φυσικούς πόρους της χώρας και θα την οδηγούσε αναπόφευκτα σε πόλεμο με τη Ρωσία.

Το αριστερό περιοδικό *The Nation* ήταν κατηγορηματικό. Η κυβέρνηση Τρούμαν σκόπευε «να στηρίξει μια σάπια αντιδραστική ολιγαρχία στην Ελλάδα» ως «μέρος ευρύτερου σχεδίου να αναχαιτιστεί η Ρωσία». Οι αναφορές του Αμερικανού προέδρου στη δημοκρατία ήταν «γλοιώδεις» και η σκέψη του βασιζόταν σε «λανθασμένες απόψεις»: ότι οι Έλληνες αντάρτες ήταν πιόνια της σοβιετικής πολιτικής, ότι μια λαϊκή εξέγερση μπορούσε εύκολα να κατασταλεί με εξωτερική επέμβαση και ότι ο ΟΗΕ δεν ήταν ο κατάλληλος φορέας για την οικονομική ανασυγκρότηση της Ελλάδας.⁵²⁶

Ο ΒΡΕΤΑΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

Στη Βρετανία ο συντηρητικός τύπος επιδοκίμασε το διάγγελμα και τη νέα αμερικανική εξωτερική πολιτική. Η *Daily Telegraph* περιέγραφε την προεδρική ομιλία ως «ένα μεγάλο βήμα για την αποκατάσταση της ελληνικής οικονομίας και τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και ελευθερίας». Η πρωτοβουλία αυτή μόνο από τις ΗΠΑ μπορούσε να προέλθει. Ο ΟΗΕ αδυνατούσε να παράσχει μεγάλη οικονομική βοήθεια και, «αν το ελληνικό ζήτημα ερχόταν στο Συμβούλιο Ασφαλείας, η λήψη απόφασης θα καθυστερούσε και η κυβέρνηση των Αθηνών θα κινδύνευε να ανατραπεί».⁵²⁷ Οι *Times* του Λονδίνου χαρακτήρισαν το διάγγελμα «ιστορικό έγγραφο» με μεγάλη

⁵²⁶ Laurence Wittner, ό. π., 81.

⁵²⁷ *Daily Telegraph*, 15.3.1947.

απήχηση και τη βοήθεια προς την Ελλάδα και την Τουρκία «τολμηρό βήμα». Αν το Κογκρέσο συναινούσε, «η ελληνική και τουρκική ασφάλεια θα ενισχυόταν και το αποτέλεσμα της απόφασης για όλη τη Μέση Ανατολή θα ήταν καθοριστικό». Η αποχώρηση των βρετανικών στρατευμάτων από την Ελλάδα θα δημιουργούσε ένα κενό ισχύος, αλλά δεν υπήρχε καλύτερος σύμμαχος να το καλύψει από τις ΗΠΑ. Η εφημερίδα προσδοκούσε την άμεση υλοποίηση του διαγγέλματος:

Η Αμερική πρέπει να αποσαφηνίσει, αν θα αναλάβει ή θα απορρίψει τις μεγάλες ευθύνες, που η ισχύς και ο φυσικό της πλούτος της επιβάλλουν. Είναι στρατιωτικά, οικονομικά και ηθικά ισχυρή.

Ο σκοπός του διαγγέλματος ήταν αμυντικός και απόρροια της πίεσης των γεγονότων. «Μια σταθερή αμερικανική πολιτική», τόνισαν οι Times, «δε θα είναι επιθετική και, αν φέρει μεγαλύτερη ασφάλεια στον κόσμο, θα πρόκειται για μια ασφάλεια που θα ωφελήσει όλους χωρίς εξαίρεση».⁵²⁸ Στις 27 Μαρτίου επιδοκίμασαν τον αμερικανικό παρεμβατισμό στις διεθνείς υποθέσεις υπογραμμίζοντας ότι «ο μεγαλύτερος κίνδυνος είναι όχι μήπως οι ΗΠΑ χρησιμοποιήσουν τη μεγάλη τους δύναμη, για να επιδιώξουν μια άδικη υπόθεση, αλλά μήπως δεν τη χρησιμοποιήσουν καθόλου».

Ο φιλελεύθερος τύπος ήταν ικανοποιημένος με το προτεινόμενο πρόγραμμα βοήθειας, αν και εξέφρασε επιφυλάξεις σχετικά με τη διατύπωση και τις επιπτώσεις του. Η *Manchester Guardian* ισχυρίστηκε ότι «η βοήθεια στην Ελλάδα και την Τουρκία δε φαίνεται να έγινε υπό την πίεση πολιτικών όρων» και ότι οι ΗΠΑ δεν επιθυμούσαν να περιορίσουν τη βρετανική επιρροή στη Μέση Ανατολή. Παρ' όλα αυτά,

αν στη θέση του Τρούμαν ήταν ο Ρούσβελτ θα προσπαθούσε να πετύχει τα ίδια πράγματα μέσω του ΟΗΕ επιδιώκοντας την υποστήριξη των άλλων εθνών – συμπεριλαμβανομένου και του ρωσικού, αν ήταν δυνατόν. Η ειρήνη, το status quo, η ακεραιότητα των εθνών – αυτά δεν είναι αποκλειστικά αμερικανικά συμφέροντα αλλά συμφέροντα όλων μας.⁵²⁹

Λίγες μέρες αργότερα η *Guardian* σε κύριο άρθρο της αναφέρθηκε στην ομιλία του Τρούμαν εκτενώς. Η βοήθεια ήταν απαραίτητη για την Ελλάδα, αλλά το θέμα ήταν πώς οι Έλληνες θα τη χρησιμοποιούσαν. «Σχεδόν κάθε επισκέπτης στην Αθήνα», επισήμανε η εφημερίδα, «εντυπωσιάζεται από την πολυτελή ζωή των πλουσίων, τη μαύρη αγορά και το προκλητικό ξόδεμα ξένου συναλλάγματος σε προϊόντα πολυτελείας, ενώ η μισή βιομηχανία είναι

⁵²⁸ *The Times*, 13.3.1947.

⁵²⁹ *The Manchester Guardian*, 14.3.1947.

αδρανής». Η κυβέρνηση στην Ελλάδα, αν και δημοκρατικά εκλεγμένη, είναι κυβέρνηση εφοπλιστών και επιχειρεί να κυβερνήσει τη χώρα προς όφελος των εφοπλιστών. Ακόμα όμως και σ' αυτό είναι αναποτελεσματική: «η Ελλάδα αποδείχθηκε ανίκανη να βοηθήσει τον εαυτό της και έχει καταστήσει δύσκολη τη βοήθεια των άλλων προς αυτή». «Θα δούμε τώρα» κατέληξε η εφημερίδα με ύφος κάπως ειρωνικό για την κριτική που δέχτηκε η βρετανική πολιτική στην Ελλάδα, «αν οι Αμερικανοί είναι περισσότερο ικανοί να αντιμετωπίσουν τον αυταρχισμό της ελληνικής Δεξιάς, το λήθαργο του Κέντρου, την ανευθυνότητα της Αριστεράς και τη γενική οικονομική σαπίλα».⁵³⁰

Η φιλελεύθερη *News Chronicle* ήταν πιο επικριτική από την *Guardian*. Σε κύριο άρθρο της στις 6 Μαρτίου υπογράμμισε ότι η έκκληση της ελληνικής κυβέρνησης για βοήθεια ήταν «ξεκάθαρη παραδοχή όχι μόνο της οικονομικής χρεοκοπίας της αλλά και της ανικανότητάς της να επιβιώσει χωρίς εξωτερική υποστήριξη». Μετά την ομιλία του Αμερικανού προέδρου η εφημερίδα επέκρινε «την απουσία στις παρατηρήσεις του Τρούμαν του παραμικρού ίχνους ευφυΐας ή διπλωματικής φινέτσας» και ευχήθηκε ο στρατηγός Μάρσαλ να εξηγήσει την πολιτική της κυβέρνησης με λιγότερο δραματικούς και πιο συμφιλιωτικούς όρους. Η Αμερική «για πρώτη φορά είχε έρθει αντιμέτωπη πρόσωπο με πρόσωπο με τις πρακτικές συνέπειες της παγκόσμιας θέσης της. Το ερώτημα ήταν πώς θα ανταποκρινόταν σ' αυτές».⁵³¹

Η εφημερίδα των Εργατικών *Daily Herald*, η οποία υποστήριζε ένθερμα τον υπουργό Εξωτερικών Έρνεστ Μπέβιν, ανησυχούσε για τον «πεσιμισμό» στην ομιλία του Τρούμαν. Επρόκειτο για «ωμή πρόκληση στη Σοβιετική Ένωση». Η αμερικανική βοήθεια «δε θα ωφελούσε τον ελληνικό λαό, αν δεν είχε ως προϋπόθεση τη μεταρρύθμιση και τον εκδημοκρατισμό του πολιτικού συστήματος (με το σχηματισμό μιας ευρύτερης κυβέρνησης, τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών, τη χορήγηση αμνηστίας σ' όλους τους αντιπάλους του καθεστώτος». Σύμφωνα με την εφημερίδα «αυτή ήταν η ώρα για τη Βρετανία να χρησιμοποιήσει την ηθική της δύναμη, ώστε να ωθήσει τις ΗΠΑ να εργαστούν για τη συνύπαρξη με τη Σοβιετική Ένωση».⁵³² Ο ηγέτης των αριστερών βουλευτών του Εργατικού Κόμματος Μάικλ Φουτ, γράφοντας στην ίδια εφημερίδα, συνέδεσε τη νέα πολιτική των ΗΠΑ με τα πετρελαϊκά της

⁵³⁰ Ο. π., 17.3.1947, «The aid to Greece».

⁵³¹ *News Chronicle*, 13.3.1947, «America Speaks».

⁵³² *Daily Herald*, 13.3.1947, «America, Greece, Turkey – and Russia».

συμφέροντα. Η πρότασή του ήταν να διεθνοποιηθούν το Σουέζ και τα Δαρδανέλλια και να αναλάβει κυρίαρχο ρόλο στη Μέση Ανατολή ο ΟΗΕ.⁵³³

Άλλοι βουλευτές του Εργατικού Κόμματος επίσης εξέφρασαν στον Τύπο τις αντιρρήσεις τους στο διάγγελμα. Στη *Sunday Pictorial* ο θιασώτης του βρετανικού σοσιαλιστικού τρίτου δρόμου ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις Ρίτσαρντ Κρόσμαν συνόψισε σε τέσσερις λέξεις τη στάση της εργατικής αριστεράς: «Όχι, ευχαριστούμε κύριε Τρούμαν». Για το διανοούμενο Χάρολντ Λάσκι το διάγγελμα ήταν μια σχεδιασμένη προσπάθεια των ΗΠΑ να περιορίσουν την άνοδο του σοσιαλισμού γενικά και της ρωσικής επιρροής ειδικότερα. Ο γνωστός για τις φιλοκομμουνιστικές του απόψεις Κόννι Ζιλιάκους επισήμανε ότι πίσω από την επιθετική πολιτική των ΗΠΑ βρίσκονταν τα συμφέροντα της Wall Street.⁵³⁴ Ο μετριοπαθής Τζορτζ Τόμας, που μόλις είχε επιστρέψει από την Ελλάδα, περιέγραψε το δόγμα ως «γυμνή πολιτική ισχύος... η πιο καταθλιπτική δήλωση από την έναρξη του πολέμου».⁵³⁵ Στις 18 Μαρτίου οι βρετανικές εφημερίδες δημοσίευσαν τις ερωτήσεις εργατικών βουλευτών στη Βουλή των Κοινοτήτων. Ο Σίντνεϋ Σίλβερμαν προειδοποίησε ότι η αμερικανική βοήθεια, αν δε συνοδευτεί με κατάλληλους πολιτικούς όρους, θα φέρει την καταστροφή. Ο Τομ Ντρίμπεργκ αποκάλεσε το δόγμα «εισβολή του ιμπεριαλισμού του δολαρίου στη νοτιοανατολική Ευρώπη», ενώ ο Γουίλιαμ Γουόρμπεϋ στηλίτευσε την αμερικανική κυβέρνηση για τον «παραγκωνισμό των διεθνών οργανισμών».

Το Μάιο του 1947 ο Φουτ και άλλοι δύο εργατικοί βουλευτές εξέδωσαν το έντυπο «Συνεχίστε Αριστερά», προκειμένου να το υποβάλουν προς ψήφιση στο συνέδριο του κόμματός τους. Το υπέγραψαν άλλοι δώδεκα βουλευτές και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *New Statesman*. Το κεφάλαιο για την εξωτερική πολιτική αναφερόταν κυρίως στις σχέσεις των υπερδυνάμεων και στην Ελλάδα. Οι αμερικανικοί φόβοι για τη ρωσική επιθετικότητα ήταν αβάσιμοι, αφού η Ρωσία δεν είχε οικονομικούς λόγους, για να ακολουθήσει επεκτατική πολιτική. Αντίθετα η καχυποψία της Μόσχας για τις δυτικές προθέσεις ήταν ιστορικά δικαιολογημένη. Το χάσμα ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις έπρεπε να γεφυρωθεί, διαφορετικά η Βρετανία θα χανόταν, η Ευρώπη θα καταστρεφόταν και ο κόσμος θα υπέφερε από τα ατομικά πλήγματα. Η Σοβιετική Ένωση «δεν ήταν το μοναδικό ολοκληρωτικό κράτος στον κόσμο και η συλλογική ασφάλεια εναντίον της ΕΣΣΔ δεν ήταν ο καλύτερος τρόπος

⁵³³ Ο.π., 30.3.1947.

⁵³⁴ *Forward*, 22.3.1947 (Laski), *New Statesman*, 5.4.1947 (Zilliacus).

⁵³⁵ *Daily Herald*, 14.3.1947.

για να προαχθούν η δημοκρατία και ο σοσιαλισμός, τα μόνο μέσα θεραπείας στην εξάπλωση του ολοκληρωτισμού». Η βρετανική κυβέρνηση όφειλε να συνεργαστεί με τις προοδευτικές δυνάμεις της Ευρώπης, για να γεφυρώσει αυτό το χάσμα χαράσσοντας έναν εναλλακτικό τρίτο δρόμο. Η πολιτική του Μπέβιν στην Ελλάδα είχε δημιουργήσει μια επικίνδυνη πόλωση ανάμεσα στη δεξιά και την αριστερά. Η παρουσία των βρετανικών στρατευμάτων δε βοήθησε την επίλυση του ελληνικού προβλήματος, αντίθετα το περιέπλεξε.⁵³⁶

Για το περιοδικό της αριστεράς του Εργατικού Κόμματος *Tribune* η αμερικανική διπλωματία ήταν «γυμνή πολιτική ισχύς» και η ομιλία του Τρούμαν «μια φανφάρα στην αμερικανική εκστρατεία εναντίον του κομμουνισμού».⁵³⁷ Ο πιο ριζοσπαστικός *New Statesman* υποπτευόταν ότι οι ΗΠΑ θα χρησιμοποιούσαν την ισχύ τους για την ανάσχεση του σοσιαλισμού στην Ευρώπη και θεωρούσε ότι το δόγμα ήταν η τελική απόδειξη ότι η βρετανική εξάρτηση από τις ΗΠΑ ήταν ασύμβατη με την προσκόλλησή της στον ΟΗΕ και την αγγλο-ρωσική συνεργασία.⁵³⁸ Και τα δύο περιοδικά υποστήριζαν ότι η Βρετανία έπρεπε να μειώσει την εξάρτησή της από τις ΗΠΑ και να δημιουργήσει μαζί με τη Γαλλία ένα συνασπισμό ανεξάρτητων χωρών, που θα κρατούσε τις ισορροπίες ανάμεσα στις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ.

Η αντίδραση του φιλοκομμουνιστικού και κομμουνιστικού Τύπου στο διάγγελμα Τρούμαν ήταν σφοδρή. Η πιο οξεία κριτική ασκήθηκε από την *Reynolds News*, την εβδομαδιαία εφημερίδα του συνεταιριστικού κινήματος. Το δόγμα ήταν «αρνητικό» και «κακόβουλο», μια προσπάθεια των ΗΠΑ να σταματήσουν την άνοδο του σοσιαλισμού στην Ευρώπη και να καταστήσουν τον κόσμο μια τεράστια αποικιακή περιοχή για τον αμερικανικό ιμπεριαλισμό. Όπως χαρακτηριστικά έγραψε η εφημερίδα, για τους Αμερικανούς ιθύνοντες «οποιοσδήποτε τύπος κοινοτικής επιχείρησης, που εκτείνεται πέρα από την κατοχή των τοπικών γραμμών του τραμ είναι κομμουνισμός και πρέπει να αναχαιτιστεί».⁵³⁹ Η *Daily Worker*, το επίσημο όργανο του βρετανικού κομμουνιστικού κόμματος, επέκρινε «την περαιτέρω ενίσχυση των επιθετικών και αντιδραστικών πτυχών της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής». Η Ελλάδα και η Τουρκία θα μεταβάλλονταν σε «αποικιακά παραρτήματα» των ΗΠΑ. Υπεύθυνος γι' αυτό ήταν και ο Μπέβιν, επειδή είχε κάνει «την περισσότερη βρώμικη δουλειά» συμβάλλοντας στην

⁵³⁶ Michael Foot, Richard Crossman & Ian Mikardo, *Keep Left*, New Statesman, London 1947, 34-7.

⁵³⁷ *Tribune*, 21.3.1947.

⁵³⁸ *The New Statesman*, 22.3.1947.

⁵³⁹ *Reynolds News*, 16.3.1947.

«υποβάθμιση της ελληνικής δημοκρατίας». Ο πραγματικός σκοπός των «αμερικανικών δολαρίων» ήταν να «σώσουν τους παραπαίοντες κυβερνήτες της Ελλάδας και τους δικτάτορες της Τουρκίας και να αναχαιτίσουν τις προωθούμενες δυνάμεις της δημοκρατίας». Ο Τρούμαν υποχωρούσε στους «χειρότερους ιμπεριαλιστές, στους ατομιστές και στους υπόλοιπους του άγριου πληρώματος, που ονειρεύονται παγκόσμια κυριαρχία» συμπαρασύροντας μαζί τους και τη Βρετανία.⁵⁴⁰

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Την άνοιξη του 1947 η διαφαινόμενη αλλαγή στην αμερικανική εξωτερική πολιτική αποτέλεσε ένα από τα κύρια θέματα στον αγγλοαμερικανικό Τύπο. Στις ΗΠΑ το διάγγελμα Τρούμαν είχε ευρεία αποδοχή ως προς το οικονομικό του σκέλος αλλά επικράτησε σκεπτικισμός ή και άρνηση σε σχέση με το στρατιωτικό του σκέλος. Σύμφωνα με έρευνα της Gallup Poll στις 27 Μαρτίου το 56% των ερωτηθέντων υποστήριζε την οικονομική βοήθεια προς την Ελλάδα ενώ το 32% ήταν αντίθετο. Στο ερώτημα για την αποστολή στρατιωτικών συμβούλων μόνο το 37% ήταν υπέρ, ενώ το 55% ήταν κατά. Το ίδιο ποσοστό (55%) ήταν αντίθετο στον παραγκωνισμό του ΟΗΕ και τη μονομερή πρωτοβουλία των ΗΠΑ.⁵⁴¹

Η πλειοψηφία του αμερικανικού τύπου επιδοκίμασε το διάγγελμα υποστηρίζοντας ότι η Σοβιετική Ένωση ασκούσε επεκτατική πολιτική, έναντι της οποίας οι ΗΠΑ όφειλαν να αντιδράσουν σθεναρά, για να προστατεύσουν τα δημοκρατικά καθεστώτα και την παγκόσμια ειρήνη. Όμως εφημερίδες και εβδομαδιαία έντυπα με φιλελεύθερο και αριστερό προσανατολισμό πρόβαλαν σοβαρές αντιρρήσεις. Το διάγγελμα θα οδηγούσε σε επιδείνωση των αμερικανοσοβιετικών σχέσεων και πιθανόν σ' έναν ακόμα παγκόσμιο πόλεμο· θα χώριζε τον κόσμο σε ζώνες επιρροής, οξύνοντας την πόλωση ανάμεσα στις υπερδυνάμεις· θα εξαντλούσε οικονομικά τη χώρα· θα την ανάγκαζε να υποστηρίξει αυταρχικά και δικτατορικά καθεστώτα· και θα υπονόμει τον παγκόσμιο ρόλο του ΟΗΕ.

Στη Βρετανία το διάγγελμα έγινε θετικά δεκτό από την εργατική κυβέρνηση και τη συντηρητική αντιπολίτευση. Ιδιαίτερα ο Μπέβιν ήταν περιχαρής, επειδή οι ΗΠΑ θα στέκονταν στο πλευρό της εξασθενημένης από

⁵⁴⁰ *Daily Worker*, 13.3.1947.

⁵⁴¹ Denna Frank Fleming, ό. π., 457· Laurence Wittner, ό. π., 81

τον πόλεμο Βρετανίας στις παγκόσμιες υποθέσεις, ενώ ο Τσόρτσιλ έσπευσε να δηλώσει ότι η αμερικανική κυβέρνηση είχε υιοθετήσει την πολιτική που ο ίδιος είχε εξαγγείλει στο Φούλτον το Μάρτιο του 1946. Όμως οι αντιδράσεις στο διάγγελμα ήταν πιο πολλές και πιο έντονες από τις αντιδράσεις στις ΗΠΑ και προήλθαν κυρίως από την αριστερά των Εργατικών, η οποία εκείνη την περίοδο αμφισβητούσε την πολιτική του Μπέβιν, και από τους κομμουνιστές, που ασκούσαν μεγάλη επιρροή στο εργατικό κίνημα.

Ο συντηρητικός Τύπος επιδοκίμασε την πρόθεση των ΗΠΑ να εγκαταλείψουν τον απομονωτισμό αναλαμβάνοντας μέρος των βρετανικών δεσμεύσεων στη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Ο φιλελεύθερος Τύπος έπραξε το ίδιο, αλλά ήταν επιφυλακτικός ως προς τον τρόπο υλοποίησης και τις επιπτώσεις του διαγγέλματος. Αντίθετα οι εφημερίδες και τα έντυπα της εργατικής και κομμουνιστικής αριστεράς το αποκήρυξαν εστιάζοντας την κριτική τους στους οικονομικούς στόχους των ΗΠΑ, στον κίνδυνο για την παγκόσμια ειρήνη και τη βρετανική ασφάλεια και στον παραγκωνισμό του ΟΗΕ ως οργανισμού επίλυσης συγκρούσεων και διευθέτησης διεθνών προβλημάτων.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΟΝ ΟΗΕ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΤΥΠΟ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1946-1949)

Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου*

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος αποτέλεσε μία από τις πρώτες διενέξεις που αντιμετώπισε ο νεοσύστατος Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), μόλις λίγους μήνες μετά την έναρξη ισχύος του Καταστατικού Χάρτη του (24 Οκτωβρίου 1945). Έναυσμα έδωσε μία καταγγελία της Σοβιετικής Ένωσης στο Συμβούλιο Ασφαλείας στις 21 Ιανουαρίου 1946, ότι η παρουσία βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα αποτελούσε παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας και απειλούσε τη διεθνή ασφάλεια. Το Συμβούλιο καλούνταν να λάβει μέτρα σύμφωνα με το άρθρο 35 (το αναφερόμενο με τη σειρά του στο άρθρο 34) του Καταστατικού Χάρτη του Οργανισμού.⁵⁴²

Η καταγγελία κατετέθη ενόσω η Ελλάδα βρισκόταν στην τροχιά των πρώτων εθνικών εκλογών μετά την Κατοχή, οι οποίες είχαν προσδιοριστεί για τις 31 Μαρτίου 1946 από την κυβέρνηση του Θεμιστοκλή Σοφούλη (22 Νοεμβρίου 1945- 4 Απριλίου 1946) μετά από πίεση της βρετανικής και

---

* Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

⁵⁴² Άρθρο 34.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας μπορεί να ερευνά κάθε διένεξη ή κάθε κατάσταση που θα ήταν δυνατό να οδηγήσει σε διεθνείς προστριβές ή να δημιουργήσει διένεξη, με σκοπό να διαπιστώνει αν η παράταση αυτής της διένεξης ή αυτής της κατάστασης είναι πιθανό να θέσει σε κίνδυνο τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

Άρθρο 35.

1. Κάθε Μέλος των Ηνωμένων Εθνών μπορεί να επιστήσει την προσοχή του Συμβουλίου Ασφαλείας ή της Γενικής Συνελεύσεως σε διαφορές ή σε καταστάσεις σαν κι αυτές που αναφέρονται στο Άρθρο 34.

2. Ένα κράτος που δεν είναι Μέλος των Ηνωμένων Εθνών μπορεί να επιστήσει την προσοχή του Συμβουλίου Ασφαλείας ή της Γενικής Συνελεύσεως σε μια διαφορά στην οποία το κράτος αυτό είναι ενδιαφερόμενο μέρος, με τον όρο ότι θα αποδεχτεί προκαταβολικά, για ό,τι αφορά αυτή τη διαφορά, τις υποχρεώσεις για ειρηνικό διακανονισμό που προβλέπονται από αυτόν το Χάρτη.

3. Οι ενέργειες της Γενικής Συνελεύσεως, σχετικά με ζητήματα που της υποδεικνύονται σύμφωνα με το Άρθρο αυτό, θα καθορίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις των Άρθρων 11 και 12.

αμερικανικής διπλωματίας. Η απόφαση εκείνη είχε βασιστεί στη συνεννόηση Αθήνας-Λονδίνου-Ουάσιγκτον, το καλοκαίρι του 1945, να αντιστραφεί η σειρά διεξαγωγής των εκλογών και του δημοψηφίσματος που είχε καθοριστεί στη Συμφωνία της Βάρκιζας,⁵⁴³ ώστε να μην λάβουν οι εκλογές δημοψηφισματικό χαρακτήρα. Επρόκειτο για πρόταση των κομμάτων του Κέντρου, που επιθυμούσαν να μην συνθλιβούν μέσα σε συνθήκες ακραίας πόλωσης για το πολιτειακό ζήτημα. Στις 11 Δεκεμβρίου 1945 το ΚΚΕ απέσυρε την ανοχή που είχε αρχικά παράσχει στην κυβέρνηση Σοφούλη ζητώντας να ικανοποιηθούν θεμελιώδη αιτήματα για την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών, όπως η χορήγηση γενικής αμνηστίας, η ριζική ανασύνταξη των εκλογικών καταλόγων, η αναδιοργάνωση των διοικητικών υπηρεσιών, καθώς και να συμμετάσχει το ΕΑΜ στην έως τότε αμιγώς κεντρώα κυβέρνηση. Το επόμενο μήνα (Ιανουάριος 1946) έκλεισαν οριστικά οι διάλογοι επικοινωνίας της αριστεράς στην κυβέρνηση όταν παραιτήθηκε ο Νίκος Καζαντζάκης από τη θέση υπουργού άνευ χαρτοφυλακίου και λίγο αργότερα, στις 29 Ιανουαρίου 1946, ο υπουργός Εξωτερικών Ιωάννης Σοφιανόπουλος. Το ίδιο διάστημα το ΚΚΕ και το ΕΑΜ έδειχναν να προσανατολίζονται στην αποχή από τις επικείμενες εκλογές, τάση που ανακόπηκε με αποφάσεις των οργάνων τους στα μέσα Ιανουαρίου 1946 και αντικαταστάθηκε λίγες μέρες αργότερα από προτάσεις για αναβολή των εκλογών.⁵⁴⁴

Αυτό το αρνητικό κλίμα που είχε αρχίσει να δημιουργείται γύρω από τις ελληνικές εκλογές προσέφερε γόνιμο έδαφος στη Μόσχα να αμφισβητήσει την τήρηση της Συμφωνίας της Γιάλτας από τις δυτικές δυνάμεις, επιστρέφοντας την κριτική για τη δική της στάση στην Ανατολική Ευρώπη. Παράλληλα, η Μόσχα βρήκε την ευκαιρία να «απαντήσει» στην καταγγελία που είχε καταθέσει, επικαλούμενο το άρθρο 35 του Καταστατικού Χάρτη και με τη στήριξη της Βρετανίας και των ΗΠΑ, το Ιράν στις 19 Ιανουαρίου 1946 – η πρώτη που κατετέθη στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ- ότι τα σοβιετικά

⁵⁴³ Το άρθρο 9 της Συμφωνίας της Βάρκιζας προέβλεπε τη διεξαγωγή ελεύθερου δημοψηφίσματος για το πολιτειακό ζήτημα το ταχύτερο δυνατό και στη συνέχεια εκλογές για την δημιουργία Συντακτικής Συνέλευσης που θα κατήριττε νέο Σύνταγμα. Οι σύμμαχοι δυνάμεις θα προσκαλούνταν να στείλουν παρατηρητές για την επιτήρηση τόσο του δημοψηφίσματος όσο και των εκλογών. Για τις εκλογές και το δημοψήφισμα βλ. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, «Οι Εκλογές και το δημοψήφισμα του 1946 προοίμιο του εμφυλίου πολέμου», στο Γιάννης Ο. Ιατρίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950: ένα έθνος σε κρίση*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984, 307-340.

⁵⁴⁴ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, Πατάκης, Αθήνα 2001, 57-59.

στρατεύματα δεν αποχωρούσαν από τη χώρα, όπως προέβλεπε η Τριμερής Συνθήκη του 1942.⁵⁴⁵

Το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέτασε τη σοβιετική καταγγελία για το ελληνικό ζήτημα χωρίς να καταλήξει σε επίπληξη είτε της βρετανικής είτε της ελληνικής πλευράς. Οι ΗΠΑ έπαιξαν μεσολαβητικό ρόλο συμβάλλοντας και στην σύνταξη του τελικού κοινού ανακοινωθέντος με το οποίο επισφραγίστηκε το κλείσιμο της υπόθεσης τον Φεβρουάριο του 1946.⁵⁴⁶

Το ελληνικό ζήτημα επανήλθε στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ στις 24 Αυγούστου 1946 μέσω νέας καταγγελίας, αυτή τη φορά της Ουκρανίας, η οποία χρέωνε την ευθύνη όχι πια στη Βρετανία, όπως είχε γίνει με την σοβιετική καταγγελία, αλλά στην ελληνική κυβέρνηση. Συγκεκριμένα, ο υπουργός Εξωτερικών της Ουκρανίας Ντιμίτρι Μανουίλκσι, επικαλούμενος το άρθρο 35 του Καταστατικού Χάρτη, κατηγόρησε την ελληνική κυβέρνηση ότι έθετε σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Κοινό στοιχείο της σοβιετικής και της ουκρανικής καταγγελίας ήταν ότι τοποθετούσαν τη ρίζα του προβλήματος στο εσωτερικό της Ελλάδας, ότι περιέγραφαν τη σύγκρουση κυβέρνησης-ανταρτών σαν εσωτερικό πρόβλημα. Σε αντίθεση με την ουδετερότητα που είχε επιδείξει κατά τη συζήτηση της σοβιετικής διαμαρτυρίας, η Ουάσιγκτον έλαβε τώρα θέση υπερασπιζόμενη τη νομιμότητα της ελληνικής κυβέρνησης. Με αυτόν τον τρόπο υπερασπιζόταν και τη νομιμότητα των πρόσφατων ελληνικών εκλογών, τις οποίες είχε επιβλέψει διεθνής επιτροπή με συμμετοχή και των ΗΠΑ. Οι Αμερικανοί έπαιξαν έτσι καθοριστικό ρόλο στη σύσταση, υπό την αιγίδα του Συμβουλίου Ασφαλείας, μίας τριμελούς επιτροπής η οποία θα διερευνούσε το πρόβλημα της Ελλάδας σε συνάρτηση και με τους βόρειους γείτονές της. Το δεύτερο σκέλος διευκόλυνε η κατάθεση καταγγελίας εναντίον της Ελλάδας από την Αλβανία τον Αύγουστο του 1946, η οποία καταλόγιζε στην Αθήνα απειλητική συμπεριφορά με διώξεις μεινοτήτων, εθνικές διεκδικήσεις σε βάρος της Αλβανίας και ανάμιξη στις εσωτερικές της υποθέσεις.⁵⁴⁷

Παρά τις προειδοποιήσεις ότι για άλλη μια φορά θα έθετε βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας για τη διερευνητική επιτροπή, ο πρέσβης της ΕΣΣΔ Αντρέι Γκρομύκο αποδέχθηκε τη σύσταση της επιτροπής, αλλά διαφώνησε με

⁵⁴⁵ Zulkanain Abdul Rahman, Amer Saifude Ghazali, Rosmadi Fauzi, Norazlan Hadi Yaacob, «Britain, the United Nations and the Iranian Crisis of 1946», *Middle-East Journal of Scientific Research* 18/11 (2013), 1544-1556.

⁵⁴⁶ *Foreign Relations of the United States (FRUS)*, 1946 (VII), Washington, D.C., Government Printing Office, 1969, 104-115.

⁵⁴⁷ *FRUS* 1946 (VII), 202-217.

την αμερικανική πλευρά ως προς το αντικείμενο της διερεύνησης τονίζοντας τη διαμετρικά αντίθετη προσέγγισή του στο ελληνικό πρόβλημα. Η Ουάσιγκτον θεωρούσε γενεσιουργό αίτιο της σύγκρουσης τις διαταραγμένες συνθήκες στα Βαλκάνια, ενώ η Μόσχα επέμενε ότι η ανωμαλία ξεκινούσε από την αυταρχική και καταπιεστική πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης, αμφισβητώντας εμμέσως τις διαδικασίες ανάδειξής της. Μετά από ένα μήνα, στις 20 Σεπτεμβρίου 1946 η συζήτηση επί της ουκρανικής καταγγελίας τερματίστηκε χωρίς αποτέλεσμα και το θέμα απεσύρθη από την ατζέντα του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Έτσι, άνοιξε ο δρόμος για την υποβολή μιας τρίτης, καθοριστικότερης καταγγελίας στο Συμβούλιο Ασφαλείας, αυτή τη φορά εκ μέρους της ίδιας της ελληνικής κυβέρνησης υπό την άμεση καθοδήγηση των ΗΠΑ. Θεμέλιο της ελληνικής διπλωματικής πρωτοβουλίας αποτελούσε η κατηγορία ότι αίτιο της εσωτερικής αναταραχής αποτελούσε η παροχή υλικής και ηθικής υποστήριξης στην ανατρεπτική δράση των Ελλήνων ανταρτών από την πλευρά της Αλβανίας, της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας. Η Αθήνα αναφέρθηκε εκτενώς σε μια σειρά από μεθοριακά επεισόδια που τεκμηρίωναν, κατά την αντίληψή της, ενέργειες που συνιστούσαν παρέμβαση στο εσωτερικό της και απειλούσαν τη διεθνή ειρήνη. Και σε αυτή την περίπτωση σημείο αναφοράς υπήρξαν τα άρθρα 34 και 35 του Κατασταστικού Χάρτη του Οργανισμού. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος, η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε τη σύσταση επιτροπής που θα διερευνούσε την καταγγελία της. Πράγματι, μετά από σύντομες διαβουλεύσεις, συνεστάθη μια Επιτροπή με εντολή να διερευνήσει τα βίαια επεισόδια στα σύνορα της Ελλάδας συλλέγοντας στοιχεία και από τις τέσσερις εμπλεκόμενες χώρες. Αυτός ακριβώς ήταν ο λόγος που οδήγησε τη σοβιετική πλευρά να αποδεχθεί την πρόταση, προσβλέποντας στην ανάδειξη των ελληνικών ευθυνών μέσω των ερευνών που θα γίνονταν και στο εσωτερικό της Ελλάδας. Η συμμετοχή της Σοβιετικής Ένωσης και της Πολωνίας στην Επιτροπή διασφάλιζαν αυτή την προοπτική.⁵⁴⁸

Το έργο της Διερευνητικής Επιτροπής διήρκεσε τέσσερις μήνες, από τις 30 Ιανουαρίου 1947 έως τις 23 Μαΐου 1947. Τα πορίσματά της παρουσιάστηκαν δημοσίως στις 20 Μαΐου 1947. Κατά τη σύνταξη της σχετικής Έκθεσης στη Γενεύη, οι ΗΠΑ ζήτησαν τη συγκρότηση μιας επικουρικής υποεπιτροπής που θα παρέμενε στη Θεσσαλονίκη συνεχίζοντας τη συλλογή στοιχείων. Η πρόταση ενεκρίθη στις 17 Απριλίου 1947 κατά

⁵⁴⁸ Βαγγέλης Κουφουδάκης, «Οι Ηνωμένες Πολιτείες, τα Ηνωμένα Έθνη, και το ελληνικό ζήτημα, 1946-1953», στο Ιατρίδης, ό.π., 487-528, εδώ 499.

πλειοψηφία από τα μέλη του Συμβουλίου Αφαιρίας, αλλά απείχαν η Σοβιετική Ένωση και η Πολωνία (9-0-2), επιδιώκοντας να διαχωρίσουν τη θέση τους από τα μελλοντικά πορίσματα της πλειοψηφίας. Η επικουρική διερευνητική υποεπιτροπή βρήκε επίσης κλειστές πόρτες στην Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία.

Η Επιτροπή επιβεβαίωσε κατά πλειοψηφία τις καταγγελίες της ελληνικής κυβέρνησης ότι οι τρεις γειτονικές χώρες παρείχαν βοήθεια στους Έλληνες αντάρτες. Παρότι αναγνώριζε, παράλληλα, ότι η ελληνική κυβέρνηση είχε σοβαρές αδυναμίες, ως κύριο αίτιο της συνέχισης του εσωτερικού ελληνικού προβλήματος ανέφερε τη δυνατότητα των ανταρτών να «κτυπούν-και-να-φεύγουν» πέρα από τα σύνορα. Ωστόσο, υπήρξαν διαφορετικές αποχρώσεις. Η Γαλλία απείχε από την τελική Έκθεση. Το Βέλγιο και η Κολομβία την προσυπέγραψαν, αλλά διατύπωσαν την επιφύλαξη ότι έργο της Επιτροπής ήταν να αναφέρει τα συμβάντα και να προτείνει λύσεις, αντί να αποδίδει ευθύνες. Η Σοβιετική Ένωση και η Πολωνία υπέβαλαν χωριστή Έκθεση, με την οποία αντέκρουαν την πλειοψηφία επιρρίπτοντας την πλήρη ευθύνη για τα μεθοριακά επεισόδια στα Βαλκάνια στην πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης και στον εμφύλιο που μαινόταν στη χώρα εξαιτίας της. Καμία πλευρά δεν δέχθηκε στη συνέχεια τα ψηφίσματα της άλλης και η υπόθεση έληξε για το Συμβούλιο Ασφαλείας στις 15 Σεπτεμβρίου 1947. Μαζί της έληξε και η αποστολή τόσο της Διερευνητικής Επιτροπής όσο και της υποεπιτροπής.⁵⁴⁹

Το ζήτημα, όμως, δεν έληξε γενικά για τον ΟΗΕ και, ευρύτερα, για τη διεθνή πολιτική. Το έτος 1947 είχε αλλάξει άρδην τις αμερικανο-σοβιετικές σχέσεις με τον Ψυχρό Πόλεμο να εκτοπίζει ολοφάνερα πια την συμμαχική συνεργασία και τη μεταπολεμική συνεννόηση που είχε εξαντληθεί στη Διάσκεψη Ειρήνης. Οι εξελίξεις ήταν καταιγιστικές. Λίγο αφότου συστάθηκε η Διερευνητική Επιτροπή του Συμβουλίου Ασφαλείας για τα Βαλκάνια, οι ΗΠΑ απέστειλαν στην Ελλάδα επιτροπή ειδικών να εξετάσει την οικονομική κατάσταση της χώρας (Αποστολή Πόρτερ) σηματοδοτώντας μια αμεσότερη εμπλοκή στην ελληνική υπόθεση.⁵⁵⁰ Πριν ολοκληρώσουν το έργο τους τόσο η Αποστολή Πόρτερ για την οικονομία όσο και Διερευνητική Επιτροπή του ΟΗΕ, ο Αμερικανός Πρόεδρος Τρούμαν εξήγγειλε ένα φιλόδοξο πρόγραμμα οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας προς τη χειμαζόμενη Ελλάδα (και την

⁵⁴⁹ Βαγγέλης Κουφουδάκης, *ό.π.*, 500.

⁵⁵⁰ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Επιτηρητές σε απόγνωση. Αμερικανοί σύμβουλοι στην Ελλάδα 1947-53*, Μεταμεσονύκτιες εκδόσεις, Αθήνα, 2013.

Τουρκία) στις 12 Μαρτίου 1947, πράξη που σηματοδότησε την αντικατάσταση της Βρετανίας ως κυρίαρχης ξένης επιρροής στην Ελλάδα από τις ΗΠΑ.⁵⁵¹ Το Δόγμα Τρούμαν ακολούθησε τον Ιούνιο του 1947 η εξαγγελία του Σχεδίου Μάρσαλ, που έδειχνε την αποφασιστικότητα της Ουάσιγκτον να στερήσει από τη Σοβιετική Ένωση τη δυνατότητα να τροφοδοτεί την πολιτική και οικονομική αστάθεια στην Ευρώπη για να επεκτείνει τη δύναμή της.⁵⁵²

Η συζήτηση στον ΟΗΕ δεν μπορούσε να μείνει ανέπαφη από τη μείζονα πολιτική αντιπαράθεση των δύο Υπερδυνάμεων. Όπως ήταν φυσικό, μετατράπηκε και το Συμβούλιο Ασφαλείας, αργότερα και η Γενική Συνέλευση, σε ένα πεδίο αντιπαράθεσης και το Καταστατικό του σε όπλο της μίας πλευράς εναντίον της άλλης στην προσπάθειά τους να προειδοποιήσουν ότι δεν θα ανέχονταν ενέργειες που θα διατάρασσαν την ειρήνη και να συσπειρώσουν τους συμμάχους τους. Στην ελληνική περίπτωση, η εσωτερική σύγκρουση συνδέθηκε κυρίως με την επεκτατικότητα του κομμουνισμού και λιγότερο με τους εσωτερικούς διχασμούς. Αξιοσημείωτο, είναι, όμως, ότι τόσο η βρετανική όσο και η αμερικανική κυβέρνηση, ενώ δημοσίως υποβάθμιζαν τις ευθύνες των ελληνικών κυβερνήσεων, ασκούσαν τεράστια πίεση στις ελληνικές πολιτικές δυνάμεις να συγκροτήσουν κυβερνητικούς συνασπισμούς ευρείας αποδοχής και να παραιτηθούν από πολιτικές εκδικητικότητας. Ένας λόγος ήταν η ανάγκη να καταρρίψουν τις κατηγορίες των κομμουνιστικών κρατών, ένας δεύτερος να πείσουν τις δικές τους δημοκρατίες ότι η παρεχόμενη οικονομική και διπλωματική βοήθεια κατέληγε στα σωστά χέρια.⁵⁵³

Μία τρίτη παράμετρος, εξίσου σημαντική, ήταν ότι προκλητικές συμπεριφορές των ελληνικών κυβερνήσεων μπορούσαν να υποσκάπτουν διαρκώς την αποτελεσματικότητα της προσπάθειας που γινόταν για γρήγορο και νικηφόρο τερματισμό του εμφυλίου. Η πορεία του Σχεδίου Μάρσαλ στην

⁵⁵¹ Department of State Bulletin, *Aid to Greece and Turkey*, Government Printing Office, Washington, D.C. 1947· Joseph M. Jones, *The Fifteen Weeks*, Harcourt, Brace & World, New York 1964· George Martin Alexander, *The Prelude to the Truman Doctrine. British Policy in Greece, 1918-1974*, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1983· Lawrence S. Wittner, *American Intervention in Greece 1943-1949*, Columbia University Press, New York 1982, 66-80· Θανάσης Δ. Σφήκας, *Οι Άγγλοι Εργατικοί και ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα*, Φιλίστωρ, Αθήνα 1997.

⁵⁵² John Lewis Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947*, Columbia University Press, New York, 347-352· John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment. A Critical Appraisal of Postwar American National Policy*, Oxford University Press, New York 1982, 25-77· Walter LaFeber, *America, Russia and the Cold War*, Jon Wiley and Sons, New York 1967, 47 κ.ε.

⁵⁵³ Department of State Bulletin, Report to Congress on Assistance to Greece, Washington, D.C., 30 June-30 July 1949 (Quarterly Reports)· Lawrence Wittner, ό.π., 79· John Lewis Gaddis Gaddis, ό.π., 76 κ.ε.

Ελλάδα βρίθει συγκρούσεων μεταξύ της κυβέρνησης και της Αμερικανικής Αποστολής για την αναποτελεσματικότητα των κυβερνητικών πολιτικών, τη διαιώνιση αδικιών και κοινωνικών ανισοτήτων και την κακή διαχείριση της αμερικανικής βοήθειας. Η ροή της συνδέθηκε άρρηκτα με την υλοποίηση συγκεκριμένων στόχων, όπως συνέβη και στις υπόλοιπες χώρες του προγράμματος, συμπεριλαμβανομένων και πολιτικών στόχων, όπως π.χ. οι κατά καιρούς διευρύνσεις ή αλλαγές των κυβερνητικών σχημάτων, αργότερα η υιοθέτηση σταθεροποιητικών εκλογικών νόμων (περίπτωση Πιουριφόνι, 1952) κ.λπ.⁵⁵⁴

Σε εκείνη την πρώτη περίοδο της αμερικανικής παρέμβασης, παράλληλα με τις εργασίες του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, η αμερικανική πίεση απέδωσε δύο κυβερνητικές αλλαγές: πρώτον, τη διεύρυνση της κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Τσαλδάρη τον Ιανουάριο του 1947, ώστε να συμπεριλάβει άλλους έξι πολιτικούς αρχηγούς (Γ. Παπανδρέου, Π. Κανελλόπουλο, Ναπ. Ζέρβα, Στ. Γονατά, Απ. Αλεξανδρή, Σπ. Μαρκεζίνη) και να παραχωρήσει την πρωθυπουργία σε μια εξωκοινοβουλευτική προσωπικότητα, τον πρώην τραπεζίτη Δημήτριο Μάξιμο, δεύτερον, την πρωθυπουργοποίηση του Θεμιστοκλή Σοφούλη και την προσχώρηση του Κόμματος Φιλελευθέρων στον κυβερνητικό συνασπισμό στις 7 Σεπτεμβρίου 1947.⁵⁵⁵

Σε αυτή την πολιτική ατμόσφαιρα και με τη Σοβιετική Ένωση να απορρίπτει πλέον οριστικά το Σχέδιο Μάρσαλ, οι ΗΠΑ μετέφεραν το ελληνικό ζήτημα στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στις 25 Σεπτεμβρίου 1947. Ένα μήνα αργότερα, στις 21 Οκτωβρίου 1947, ενεκρίθη με μεγάλη πλειοψηφία η δημιουργία μιας Ειδικής Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Βαλκάνια (United Nations Special Committee on the Balkans, UNSCOB). Η UNSCOB οργάνωσε το έργο της παρακολούθησης των συνόρων της Ελλάδας προς την Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία με βάση το γραφείο της στη Θεσσαλονίκη. Είχε την αμέριστη στήριξη των Αμερικανών και τα πορίσματά της επιβεβαίωναν τις αιτιάσεις της Ελλάδας για τον ρόλο των τριών γειτονικών χωρών στην εσωτερική της σύγκρουση. Οι τρεις χώρες, όπως επίσης η

⁵⁵⁴ Γιάννης Ιατρίδης, «Εμφύλιος Πόλεμος, 1945-1949: εθνικοί και διεθνείς παράγοντες» στο Γιάννης Ο. Ιατρίδης, *Ένα έθνος σε κρίση*, ό.π., 341-382· Αργύρης Φατούρος, «Πώς κατασκευάζεται ένα επίσημο πλαίσιο διείδυσης: οι Ηνωμένες Πολιτείες στην Ελλάδα, 1947-1948», ό.π., 419-460· Γιώργος Σταθάκης, *Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ. Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004· Konstantina E. Botsiou, «New Policies, Old Politics: American Concepts of Reform in Marshall Plan Greece», *Journal of Modern Greek Studies*, 27/2 (2009), 209-240.

⁵⁵⁵ Ηλίας Νικολακόπουλος, ό.π., 97-98.

Πολωνία και η Σοβιετική Ένωση, αρνήθηκαν να συνεργαστούν με την Επιτροπή. Η Επιτροπή παρέμεινε στη χώρα έως το 1951.⁵⁵⁶

Μέχρι τότε κατέγραφε μεγάλο αριθμό μεθοριακών επεισοδίων, πήρε χιλιάδες συνεντεύξεις και παρείχε πληροφορίες για ποικίλα ζητήματα. Το 1948 ανέκυψε, μεταξύ άλλων, το θέμα των παιδιών που οδηγούνταν από τους αντάρτες στις κομμουνιστικές χώρες, θέμα που παρακολούθησε μέχρι το τέλος της λειτουργίας της αποτυπώνοντας τον μη επαναπατρισμό τους.⁵⁵⁷ Την ίδια χρονιά, με πρόταση της Αυστραλίας, συστήθηκε μία παράλληλη Επιτροπή Συμφιλίωσης με στόχο να συνετίσει τις κομμουνιστικές χώρες και να καλλιεργήσει την προσέγγιση με την Αθήνα. Επικεφαλής της τέθηκε ο Αυστραλός υπουργός Εξωτερικών και Πρόεδρος της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ Δρ. Χέρμπερτ Έβατ (Herbert Evatt). Η Επιτροπή αυτή καταργήθηκε το καλοκαίρι του 1949 χωρίς να καρποφορήσει η προσπάθειά της. Ήδη από το 1948, όμως, η ελληνική κυβέρνηση και η Αμερικανική Αποστολή είχαν προσανατολιστεί στη συντριβή των ανταρτών απορρίπτοντας κάθε συμφιλίωτική ενέργεια.⁵⁵⁸ Η ρήξη Στάλιν-Τίτο το 1948 δημιούργησε επιπλέον ένα επλιδόφορο για τον σκοπό αυτό ρήγμα στο μέτωπο των Ελλήνων κομμουνιστών με τα τρία γεινοτικά κράτη.

Το έργο της UNSCOB ολοκληρώθηκε μετά τον τερματισμό του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα. Η διατήρησή της κρίθηκε σκόπιμη για την παρακολούθηση των εξελίξεων στα Βαλκάνια σε μια περίοδο αβεβαιότητας. Η ασφάλεια των ελληνικών συνόρων πέρασε, άλλωστε, σε νέα ιστορική φάση με ένταξη της χώρας στο NATO το διάστημα Σεπτεμβρίου 1951 – Φεβρουαρίου 1952.⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ Βαγγέλης Κουφουδάκης, *ό.π.*, 506.

⁵⁵⁷ Βασίλης Κόντης, Σπυρίδων Σφέτας (επιμ.), *Εμφύλιος πόλεμος - Έγγραφα από τα γιουγκοσλαβικά και βουλγαρικά αρχεία*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής 1999, 25-35, 140-146, 217-218· L. Baerentzen, «Το "παιδομάζωμα" και οι Παιδοπόλεις», στο L. Baerentzen, Γ.Ο. Ιατρίδης, Ο. Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949*, Ολκός, Αθήνα 1992, 137-164· Τασούλα Βερβενιώτη, «Οι μαχήτριες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας», στο Ηλίας Νικολακόπουλος, Άλκης Ρήγος, Γρηγόρης Ψαλλίδας (επιμ.), *Ο εμφύλιος πόλεμος*, Θεμέλιο, Αθήνα 2002, 125-142.

⁵⁵⁸ Θανάσης Δ. Σφήκας, «Η 'ειρηνοπόλεμη' διάσταση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου: ειρηνευτικές πρωτοβουλίες και δυνατότητες συμβιβασμού», *ό.π.*, 75-101.

⁵⁵⁹ Evanthis Hatzivassiliou, *Greece and the Cold War. Frontline State, 1952-1967*, Routledge, London 2006, 17-35.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΟΝ ΟΗΕ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΞΕΝΟ ΤΥΠΟ

Η εμπλοκή του ΟΗΕ στον ελληνικό εμφύλιο απασχόλησε έντονα τον διεθνή Τύπο. Λόγω της άμεσης ανάμιξης της Βρετανίας στις ελληνικές υποθέσεις πριν, αλλά και μετά το Δόγμα Τρούμαν (κυρίως μέσω της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής), οι βρετανικές εφημερίδες αφιέρωναν συστηματικά στήλες στις εργασίες των Επιτροπών που είχαν αποσταλεί από τον Οργανισμό στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα, άρθρα γνώμης, αναλύσεις και ανταποκρίσεις κατέγραφαν την πορεία των εχθροπραξιών, τις πολιτικές των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης και το πολιτικό υπόβαθρο της σύγκρουσης που μαινόταν στην Ελλάδα. Ο πολιτικός προσανατολισμός κάθε εφημερίδας επηρέαζε την επιλογή των θεμάτων και την έμφαση που δινόταν στο ρόλο του ΟΗΕ ως προς το ελληνικό πρόβλημα, ενώ δεν έλειπαν και αναλύσεις όπου οι θέσεις των εφημερίδων συνέκλιναν.

Το στοιχείο αυτό αφορά τις τρεις κύριες βρετανικές εφημερίδες που μελετήθηκαν για την παρούσα ανάλυση. Περισσότερα κοινά σημεία παρουσιάζουν η ημερήσια *The Manchester Guardian* και η εβδομαδιαία *The Observer*, τόσο ως προς την ενημερωτική αρθρογραφία όσο και ως προς τις αναλύσεις. Η πρώτη δείχνει μια εμφανώς κεντροαριστερή τάση προβάλλοντας έναν σοβαρό και βάσιμο προβληματισμό πάνω στις εσωτερικές καταβολές του πολέμου. Η δεύτερη επιμένει περισσότερο στις διεθνοπολιτικές διαστάσεις του θέματος που αναγγέλλουν νέους τρόπους συγκρούσεων μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων. Υποστηρίζει μια αποφασιστική στάση του ΟΗΕ και των ΗΠΑ έναντι των Ελλήνων ανταρτών, της Σοβιετικής Ένωσης και των δορυφόρων της. Και οι δύο εφημερίδες θεωρούν καταλύτη της εσωτερικής κρίσης τις πολιτικές των ελληνικών κυβερνήσεων που διοίκησαν τη χώρα μετά την Κατοχή, αλλά σε διαφορετικό βαθμό: η *Manchester Guardian* κεραινοβολεί συχνά τις ελληνικές κυβερνήσεις για αντιδημοκρατικότητα, εκδικητικότητα και για προστασία μιας στενής πολιτικοοικονομικής ολιγαρχίας που εκμεταλλεύεται τη μεγάλη μάζα των φτωχών Ελλήνων. Αντίθετα, η *Observer* σχετικοποιεί τη σημασία της κυβερνητικής ποιότητας ως ένα, ανάμεσα σε πολλά, αίτιο εκτροχιασμού του εμφυλίου, που δεν αλλάζει την ανάγκη να παραμείνει η Ελλάδα συνδεδεμένη με τη Δύση λόγω ακλόνητων ιστορικών και γεωπολιτικών συσχετισμών με τα βρετανικά συμφέροντα στην Ανατολική Μεσόγειο. Τοποθετεί δε υψηλότερα στην ιεραρχία από ό,τι η *Manchester Guardian* την υπονομευτική παρέμβαση των όμορων κομμουνιστικών χωρών στη ελληνική διαμάχη.

Πιο αποστασιοποιημένη και προσηλωμένη στα επίσημα ανακοινωθέντα είτε του ΟΗΕ είτε της ελληνικής κυβέρνησης και των Αμερικανών αξιωματούχων εμφανίζεται η εφημερίδα *The Times*, η οποία και στο θέμα αυτό επιλέγει μια αυστηρή ουδετερότητα. Όπως και στην περίπτωση της *Observer*, η αρθρογραφία και οι αναλύσεις αντανακλούν την αντίληψη ότι η κομμουνιστική απειλή στην Ελλάδα αποτελεί καινοφανή συνδυασμό εσωτερικής στρατιωτικής ανταρσίας και εξωτερικής υποστήριξης με στόχο την παράταση ενός πολέμου φθοράς. Η θέση αυτή προβάλλεται ήδη το φθινόπωρο του 1946 με αφορμή τη διαμαρτυρία της Ουκρανίας στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για τις πρακτικές της «μοναρχο-φασιστικής» κυβέρνησης στην Αθήνα, που παρουσιάζονται να απειλούν τη διεθνή ειρήνη. Η διαμαρτυρία αποδίδεται στην πολιτική μείωση της ελληνικής αριστεράς μετά από τα πλήγματα που επέφεραν η αποχή στις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946 και, στη συνέχεια, το θετικό για τη βασιλεία δημοψήφισμα για το πολιτειακό της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1946.⁵⁶⁰ Από αυτή την άποψη, οι *Times* μετέδιδαν αμεσότερα τον παλμό των διεθνών διπλωματικών διεργασιών της εποχής.

Οι βρετανικές εφημερίδες παρακολουθούν το ελληνικό ζήτημα στον ΟΗΕ από τη στιγμή που αυτό αρχίζει να διεθνοποιείται με επιμέρους πρωτοβουλίες. Πρώτη φορά ετέθη από τη Σοβιετική Ένωση από τον αναπληρωτή υπουργό Εξωτερικών και αντιπρόσωπο της Σοβιετικής Ένωσης στον ΟΗΕ Αντρέι Βυσίνσκι τον Ιανουάριο του 1946. Οι αιτιάσεις κατά της ελληνικής κυβέρνησης και των βρετανικών αποστολών που κατέθεσε στο Συμβούλιο Ασφαλείας ο Ρώσος αντιπρόσωπος αποδόθηκαν στην πρόθεση της Μόσχας να αμφισβητηθούν οι εθνικές εκλογές που θα διεξάγονταν στην Ελλάδα υπό την επιτήρηση Διεθνούς Επιτροπής του ΟΗΕ. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα κατηγορούνταν για επιθετικές βλέψεις έναντι των γειτονικών της χωρών. Η συγκεκριμένη αναφορά κατηγορούσε την Ελλάδα για εδαφικές διεκδικήσεις στην Αλβανία (Βόρειος Ήπειρος) παραπέμποντας στη δημόσια ρητορεία της ελληνικής κυβέρνησης.⁵⁶¹ Ο τύπος παρουσίαζε τη σαφή προσπάθεια της Σοβιετικής Ένωσης να εμφανίσει την Ελλάδα σαν τον

⁵⁶⁰ *The Times*, 11.9.1946.

⁵⁶¹ Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, «Το πολιτικό πρόγραμμα του Λαϊκού Κόμματος στις εκλογές του 1946», στο Γρηγόρης Ψαλλίδας (επιμ.), *Οι εκλογές του 1946*, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Κ. Μητσοτάκης, Αθήνα 2008, 171-195· Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, «Μια «πύρρειος νίκη»: η διάβρωση του Λαϊκού Κόμματος μέσω του εμφυλίου», στο Βασίλης Γούναρης, Στάθης Καλύβας, Γιάννης Στεφανίδης (επιμ.), *Ανορθόδοξος πόλεμος, διαμόρφωση ταυτοτήτων και μεταπολεμική πρόσληψη: τρεις καμπές της ελληνικής ιστορίας*, Πατάκης, Αθήνα 2009, 332-359.

ταραξία των Βαλκανίων όσο διαρκούσε η ευαίσθητη διαπραγμάτευση στη Διάσκεψη Ειρήνης, η οποία θα σφράγιζε τα τετελεσμένα του πολέμου και όπου οι ΗΠΑ επεδίωκαν ταχείες και χωρίς ανατροπές διευθετήσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι η εφημερίδα δεν ενέτασσε τη σοβιετική πρωτοβουλία εναντίον της Ελλάδας στον ΟΗΕ σε ένα ευρύτερο σχέδιο ανάδειξης «γκρίζων ζωνών», όπου επιβάλλεται ή επανεξέταση της δυτικής παρουσίας, ενώ είχε τεθεί τέτοιο ζήτημα π.χ. στο Ιράν (Ιανουάριος 1946) και σε σχέση με τη Συνθήκη του Μοντρέ για τα Στενά του Βοσπόρου (1945-1946). Η ελληνική περίπτωση εξακολουθεί να θεωρείται μεμονωμένη.

Η εφημερίδα *The Manchester Guardian* προέβαλε την απάντηση του Βρετανού υπουργού Εξωτερικών Έρνεστ Μπέβιν (Ernest Bevin) ότι η παρουσία βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα κρινόταν απαραίτητη από όλες τις πολιτικές δυνάμεις και τους διεθνείς παρατηρητές πλην της Σοβιετικής Ένωσης, μέχρι τη διεξαγωγή των εκλογών.

Ωστόσο, οι εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946 δεν ακύρωσαν την ανάγκη βρετανικής επιτήρησης. Παρότι κρίθηκαν ομαλές, ιδιαίτερα για τα βαλκανικά δεδομένα,⁵⁶² με περιορισμένη νοθεία στις πόλεις, αλλά εκτεταμένη βία κατά αριστερών ψηφοφόρων στην επαρχία, η αδιαμφισβήτητη νίκη του Λαϊκού Κόμματος δεν φαινόταν να κατευνάζει τα πάθη. Αντιθέτως, ο υπολογισμός του ποσοστού αποχής σε 20-25% την ακρωτηρίαζε, ενώ ο εθνικιστικός λόγος της νέας κυβέρνησης δεν υποσχόταν συμβιβαστική λύση ούτε με την αριστερά ούτε με τις γειτονικές χώρες. Η διατήρηση βρετανικών δυνάμεων στην Ελλάδα κρινόταν και πάλι απαραίτητη ως περιοριστικός μηχανισμός σε επιθετικές ενέργειες που θα εξωθούσαν την αριστερά σε ανοικτό εμφύλιο πόλεμο. Αξιοσημείωτο είναι, ότι η βρετανική εφημερίδα εξακολουθεί να θεωρεί σε μεγάλο βαθμό τη συμπεριφορά των ανταρτών αντίδραση στις πολιτικές των παλαιών πολιτικών ελίτ και λιγότερο απόρροια αυτόνομου σχεδιασμού με ψυχοπολεμικές διακλαδώσεις. Η ερμηνεία της απηχεί προφανώς συμπεράσματα από τη μακροχρόνια παρακολούθηση του ελληνικού πολιτικού προβλήματος.

Την ίδια πεποίθηση για την ανάγκη παραμονής των βρετανικών δυνάμεων στην Ελλάδα δείχνει και η *Observer*. Πιθανή αποχώρηση θεωρείται ότι θα επέφερε επιβολή δεξιάς δικτατορίας και οριστική βύθιση σε έναν αδυσώπητο εμφύλιο.⁵⁶³ Παρόλα αυτά, προβάλλεται, επίσης, η επικριτική

⁵⁶² Περιορισμένη νοθεία στις πόλεις, αλλά αρκετή βία στην επαρχία που εμπόδισε αρκετούς αριστερούς να ψηφίσουν, *The Manchester Guardian*, 3 και 12.4.1946.

⁵⁶³ *The Observer*, 7.4.1946.

βρετανική στάση απέναντι στη Βουλγαρία για τις εδαφικές διεκδικήσεις που έθετε στη Διάσκεψη Ειρήνης σε βάρος της Ελλάδας, θυμίζοντας στη Σόφια ότι οι Έλληνες αντιστάθηκαν εξ αρχής με γενναιότητα στον Άξονα, ενώ οι Βούλγαροι συνεργάστηκαν συμμετέχοντας στη βάρβαρη τριπλή κατοχή της Ελλάδας.⁵⁶⁴

Ομοίως με τις εκλογές του Μαρτίου 1946, η εφημερίδα *The Manchester Guardian* θεώρησε ατυχή τον προσδιορισμό του δημοψηφίσματος για την 1^η Σεπτεμβρίου 1946 –αντί του αρχικά συμφωνηθέντος 1948. Επέριπτε ευθύνες στην ελληνική κυβέρνηση, αλλά και στη Βρετανία για τη χρόνια εμμονή της, ήδη από την Κατοχή, με την επιστροφή του βασιλιά ενάντια στην επιθυμία της πλειοψηφίας. Η θετική έκβαση του δημοψηφίσματος υπέρ της βασιλείας θεωρήθηκε απότοκος του φόβου προς τον κομμουνισμό που γεννούσε ο εμφύλιος.⁵⁶⁵

Το επόμενο στάδιο του ελληνικού ζητήματος στον ΟΗΕ αφορά τη συζήτηση της ουκρανικής διαμαρτυρίας στο Συμβούλιο Ασφαλείας το Σεπτέμβριο του 1946. Τις κατηγορίες ότι η «μοναρχο-φασιστική» κυβέρνηση της Αθήνας καταπιέζει τους πολιτικούς της αντιπάλους και νοθεύει τις εκλογές απέρριψαν οι ΗΠΑ, η Βρετανία, η Ολλανδία και η Αυστραλία. Οι *Times* εξηγούσαν την επιμονή της Σοβιετικής Ένωσης στον περιορισμό της επιρροής της αριστεράς στην Ελλάδα μετά από τις εκλογές και το δημοψήφισμα και προέβαλαν την άποψη ότι οι εκλογές και το δημοψήφισμα διεξήχθησαν ομαλά για τα βαλκανικά δεδομένα.⁵⁶⁶ Παράλληλα, ανέφεραν δηλώσεις του Έλληνα πρωθυπουργού και υπουργού Εξωτερικών Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, ότι οι αντάρτες ελάμβαναν βοήθεια από την Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία.⁵⁶⁷

Τέτοιες δηλώσεις έδιναν μια πρόγευση της στάσης που θα τηρούσε η ελληνική κυβέρνηση στο εσωτερικό πρόβλημα. Δύο μήνες αργότερα, το Νοέμβριο 1946, διατυπώθηκε η επίσημη ελληνική διαμαρτυρία για την παρέμβαση της Αλβανίας, της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας στον ελληνικό εμφύλιο μέσω της παροχής υλικής και ηθικής υποστήριξης προς του Έλληνες αντάρτες. Η διαμαρτυρία που υπέβαλε η Αθήνα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ υπό την καθοδήγηση της αμερικανικής κυβέρνησης έγινε με επίκληση του άρθρου 35 (άρα και 34) του καταστατικού χάρτη του.

⁵⁶⁴ *The Manchester Guardian*, 16.8.1946.

⁵⁶⁵ *The Manchester Guardian*, 3.9.1946.

⁵⁶⁶ *The Times*, 11.9.1946.

⁵⁶⁷ *The Times*, 27.9.1946.

Ουσιαστικά αντέστρεψε το επιχείρημα που είχε προβάλει η σοβιετική πλευρά στο Συμβούλιο Ασφαλείας στις αρχές του 1946, ότι η ξένη –δηλαδή η βρετανική– στήριξη προς το αντιδημοκρατικό καθεστώς των Αθηνών αποτελούσε κατάφωρη παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας που δυναμίτιζε την εσωτερική ειρήνευση και τη διεθνή ειρήνη. Τώρα η ελληνική κυβέρνηση κατηγορούσε την Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία για παροχή βοήθειας στον αντάρτικο στρατό, ο οποίος αντιστοιχούσε σε μια πολιτική και κοινωνική μειοψηφία, ως γεγονός που συνιστούσε παρέμβαση στα εσωτερικά πράγματα υπονομεύοντας την εσωτερική σταθεροποίηση και την ειρήνη στα Βαλκάνια. Παρουσιάζοντας τις ελληνικές θέσεις ως υπουργός Εξωτερικών, ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης επέμενε ότι διέθετε αδιάσειστα τεκμήρια για την ξένη παρέμβαση και απαίτησε πλήρη έρευνα από τις δύο πλευρές των συνόρων.⁵⁶⁸ Η επίκληση του άρθρου 35 (έμμεσα και του άρθ. 34) του Χάρτη του ΟΗΕ, κάθε φορά για το αντίπαλον δέος, φαίνεται ότι αποτελούσε μονόδρομο για τις δύο πλευρές της αντιπαράθεσης.

Από τη στιγμή που συγκροτήθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας η Επιτροπή για την διερεύνηση των μεθοριακών επεισοδίων στα Βαλκάνια ξεκίνησε η τακτική κάλυψη των εργασιών της στον βρετανικό τύπο. Συχνά γινόταν μνεία στα εμπόδια που αντιμετώπιζε η Επιτροπή, αντικειμενικά λόγω γεωμορφολογίας της Ελλάδας και ελλιπούς συγκοινωνίας, αλλά και πολιτικά, όπως ήταν οι αντικρουόμενες πληροφορίες μαρτύρων ή η απροθυμία τους να συνεργαστούν, ιδιαίτερα από την πλευρά της Αλβανίας, της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας.

Η εφημερίδα *The Observer* τόνισε την πολιτική αδυναμία της Επιτροπής επειδή ήταν εξουσιοδοτημένη απλώς να συλλέγει στοιχεία (fact-finding mission), χωρίς να είναι σε θέση να προβεί σε συστάσεις.⁵⁶⁹

Η *Manchester Guardian* θεώρησε, επίσης, βήμα προόδου τη σύσταση της Επιτροπής με τη διαφορά ότι χρέωνε τον ελληνικό εμφύλιο λιγότερο στις παρεμβάσεις Αλβανίας, Βουλγαρίας και Γιουγκοσλαβίας και περισσότερο στην απουσία κλίματος συνεννόησης μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων της χώρας, το οποίο πολλαπλασίαζε τις δυνατότητες της αριστεράς να στρατολογεί διωκόμενους πολίτες, όχι απαραίτητα κομμουνιστές. Τούτο φαινόταν να παραδέχονται πολιτικοί όλων των κομματικών αποχρώσεων, αλλά δεν είναι διατεθειμένοι να θεραπεύσουν την κατάσταση. Επαναπαύονταν στις δάφνες της αντίστασης κατά του Άξονα και την ξένη

⁵⁶⁸ *The Manchester Guardian*, 21 και 27.11.1946.

⁵⁶⁹ Susan Strange, «Commission on Greece: A Delicate Task», *The Observer*, 21.12.1946.

βοήθεια που εξασφάλιζε μετά τον πόλεμο η κομμουνιστική απειλή.⁵⁷⁰ Ο αρθρογράφος βουλευτής M. Philips Price έκανε μάλιστα έκκληση να δείξει η Βρετανία ότι δεν φοβόταν τόσο πολύ τον κομμουνισμό, ώστε να χρηματοδοτεί και να προστατεύει ένα φαύλο καθεστώς που δεν βάζει φρένο στη φοροδιαφυγή και τη μαύρη αγορά, ενώ ανέχεται τη διάχυτη κερδοσκοπία αντί να επενδύει στην ανόρθωση της παραγωγικότητας.⁵⁷¹

Η κριτική παρέμεινε αμείωτη και ενόσω διεξήγγε τις έρευνές της η Διερευνητική Επιτροπή από τον Ιανουάριο έως τον Μάιο του 1947, οπότε παρουσίασε τα πορίσματά της,⁵⁷² ενσωματώνοντας και τη σοβιετική κριτική. Τα σοβαρότερα ήταν, πρώτον, ότι τα αντίποινα της κυβέρνησης («λευκή τρομοκρατία») εναντίον μειονοτήτων μετά το 1944-45 ενίσχυσαν τις τάξεις των ανταρτών με πολλούς διωκόμενους που δεν ήταν κομμουνιστές, δεύτερον ότι λάδι στη φωτιά των σχέσεων της Ελλάδας με την Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία έριξαν οι αδιάλλακτες εδαφικές διεκδικήσεις της σε βάρος τους. Η ίδια εφημερίδα είχε σημειώσει λίγους μήνες νωρίτερα ότι ο εμφύλιος δεν ήταν παρόλα αυτά υπόθεση της βόρειας ελληνικής μεθορίου αποκλειστικά, αφού μαινόταν και στην Πελοπόννησο, όπου δεν υπήρχαν ούτε εδαφικές ούτε μειονοτικές διαφορές με τους γείτονες. Η ανάγκη διεθνούς παρέμβασης, εν προκειμένω βρετανικής, εξακολουθούσε να κρίνεται σκόπιμη.⁵⁷³

Στο αμέσως επόμενο διάστημα, ο βρετανικός τύπος κατέγραφε αναλυτικά τη σταδιακή ανάμιξη των ΗΠΑ στο ελληνικό πρόβλημα και τον αντίκτυπό της στις αμερικανο-σοβιετικές σχέσεις. Μικρότερη προσοχή από όσο θα περίμενε κανείς σήμερα δόθηκε στην αμερικανική Αποστολή διερεύνησης των ελληνικών οικονομικών προβλημάτων του Πωλ Πόρτερ (Paul A. Porter).⁵⁷⁴

Η παρέμβαση του Αντρέι Γκρομύκο, μόνιμου αντιπροσώπου της Σοβιετικής Ένωσης στον ΟΗΕ, στις 8 Απριλίου 1947 καλύφθηκε εκτενώς από

⁵⁷⁰ Για την επιδίωξη της ξένης βοήθειας και εξάρτησης βλ. Κουφουδάκης, ό.π., 507-521. Κυριάκος Βαρθαρέσος, *Έκθεσις επί του Οικονομικού προβλήματος της Ελλάδος*, Σαββάλας, Αθήνα 2002, 320-371. Botsiou, «American Policies of Reform», ό.π.

⁵⁷¹ Ο Price είχε διατελέσει ανταποκριτής της εφημερίδας για το Ανατολικό Μέτωπο στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και θεωρούνταν από τους πιο έγκυρους αναλυτές της ελληνικής πολιτικής, *The Manchester Guardian*, 11.12.1946.

⁵⁷² *The Manchester Guardian*, 21.5.1947.

⁵⁷³ *The Manchester Guardian*, 4.1.1947.

⁵⁷⁴ Paul A. Porter, *Ζητείται ένα θαύμα για την Ελλάδα*. Ημερολόγιο ενός προεδρικού απεσταλμένου, 20 Ιανουαρίου – 27 Φεβρουαρίου 1947, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, Αθήνα 2010.

την εφημερίδα *The Manchester Guardian*.⁵⁷⁵ Δόθηκε έμφαση στην τριαντάλεπτη τοποθέτησή του στο Συμβούλιο Ασφαλείας εναντίον του Δόγματος Τρούμαν και της συνέχισης των ερευνών του ΟΗΕ στα Βαλκάνια σε σχέση με τον ελληνικό εμφύλιο. Ο Γκρομύκο κατηγορήσε τις ΗΠΑ για μονομερείς ενέργειες εκτός του πλαισίου του ΟΗΕ και χωρίς να έχουν τεκμηριωθεί στο Συμβούλιο Ασφαλείας οι καταγγελίες της Αθήνας περί ανάμιξης των γειτόνων της στα εσωτερικά της θέματα. Η απόφαση για παροχή αμερικανικής βοήθειας προς την Ελλάδα και την Τουρκία, αποτελούσε, κατά τη Μόσχα, παραβίαση των αρχών του ΟΗΕ και υπονόμηση της αξιοπιστίας του. Σε μια ειδική αποστογή του λόγου του, ο «άνδρας-μυστήριο», αλλά και «βαρόμετρο» της σοβιετικής διπλωματίας διαχώρισε την Ελλάδα από την Τουρκία τονίζοντας ότι η Τουρκία δεν άξιζε να λάβει βοήθεια λόγω της στάσης της στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Το επιχείρημα για τη μη παρέμβαση των ΗΠΑ στην Ελλάδα ήταν ότι στην Ελλάδα δεν άξιζε να χάσει την ανεξαρτησία της. Η Σοβιετική Ένωση αντιπρότεινε να εποπτευθεί η αποστολή αμερικανικής οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας στην Ελλάδα από μία Επιτροπή που θα όριζε το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Απέρριψε, ταυτόχρονα, την πρόταση του πρέσβη των ΗΠΑ στον Οργανισμό Ουόρεν Όστιν (Warren R. Austin) για την παραμονή μιας υποεπιτροπής του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ στα Βαλκάνια έως ότου η Διερευνητική Επιτροπή ολοκλήρωνε την Έκθεσή της. Μια τέτοια κίνηση θεωρούνταν από το Κρεμλίνο προπέτασμα καπνού για «ενέργειες των ΗΠΑ που δεν έβαιναν προς όφελος των Ηνωμένων Εθνών».⁵⁷⁶

Η *Manchester Guardian* κατέγραψε την έντονη επιδοκιμασία των απόψεων Γκρομύκο από το κοινό που είχε κατακλύσει τις λίγες διαθέσιμες θέσεις κατά τη συνεδρίαση του Συμβουλίου. Περίπου 6.000 ενδιαφερόμενοι είχαν κάνει σχετική αίτηση μετά από την εύστοχη κίνηση της σοβιετικής πλευράς, να δημοσιοποιήσει το κείμενο της ομιλίας. Η τοποθέτηση του Γκρομύκο άγγιξε ευαίσθητες χορδές στην απομονωτική Αμερική, αλλά και στο ρωσόφιλο κλίμα που είχε καλλιεργήσει ο πόλεμος.⁵⁷⁷ Η επιρροή και των δύο αυτών διαστάσεων παρέμενε ισχυρή, παρόλο που οι δυτικοί διπλωμάτες έκριναν εύλογη και σύννομη την αμερικανική πρωτοβουλία για την Ελλάδα. Πιο λακωνικές οι αναφορές της εφημερίδας *The Times*, αναφέρθηκαν κυρίως στη

⁵⁷⁵ Alistair Cooke, «Mr. Gromyko wins support on Greece. Round Condemnation of the Truman Plan», *The Manchester Guardian*, 9.4.1947.

⁵⁷⁶ Ο.π.

⁵⁷⁷ Wilson D. Miscamble, *From Roosevelt to Truman: Potsdam, Hiroshima, and the Cold War* Cambridge University Press, Cambridge 2007, 86-122

σύσταση μιας υποεπιτροπής του Συμβουλίου Ασφαλείας για τα Βαλκάνια, που θα συνέχιζε να εποπτεύει τα σύνορα μεταξύ της Ελλάδας και των τριών γειτονικών χωρών.⁵⁷⁸

Τα πορίσματα της Διερευνητικής Επιτροπής του Συμβουλίου Ασφαλείας για τα Βαλκάνια παρουσιάστηκαν σε δημόσια εκδήλωση της Επιτροπής στις 20 Μαΐου 1947 στη Γενεύη. Σύμφωνα με τον ανταποκριτή της εφημερίδας *The Manchester Guardian*, η αμερικανική αντιπροσωπεία στην Επιτροπή απέδωσε ευθύνες στην Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία για παροχή βοήθειας προς τους Έλληνες αντάρτες, από τις οποίες δεν απαλλάσσονταν λόγω των υπαρκτών και σοβαρών λαθών και παραλείψεων της ελληνικής κυβέρνησης. Οι τρεις χώρες δεν παρουσίασαν επαρκή τεκμήρια για να αποδείξουν μη εμπλοκή στις ελληνικές υποθέσεις, παρά τους περί του αντιθέτου ισχυρισμούς τους. Η αδιάλλακτη στάση της Ελλάδας απέναντι σε πολιτικούς αντιπάλους μετά τα Δεκεμβριανά κρινόταν ότι ενθάρρυνε την καταφυγή πολλών διωκόμενων Ελλήνων στα αντάρτικα σώματα.⁵⁷⁹ Η εφημερίδα προέβαλε ξανά με αυτή την ευκαιρία την κριτική της στάση απέναντι στις πολιτικές των ελληνικών κυβερνήσεων ως βασικό αίτιο του εμφυλίου πολέμου.

Η εφημερίδα *Observer* εστίασε στα δεδομένα που δημιουργούσε το έργο της Επιτροπής του ΟΗΕ, συγκεκριμένα στο ότι 9 από τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας είχαν αποδεχθεί την Έκθεσή της.⁵⁸⁰ Οι *Times* τόνισαν το αίτημα του Αμερικανού πρέσβη στον ΟΗΕ Ουόρεν Όστιν, να ζητήσει το Συμβούλιο Ασφαλείας από τις την Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία να παύσουν τη χορήγηση βοήθειας προς τους αντάρτες. Χαρακτηριστική ήταν η εμφατική αναπαραγωγή της θέσης του ότι στη νέα εποχή, εξωτερική παρέμβαση δεν μπορούσε να θεωρείται μόνον η στρατιωτική εισβολή σε μία άλλη χώρα, αλλά και η υπονόμευση της εσωτερικής ειρήνης και οικονομικής σταθερότητας, όπως εν προκειμένω στην Ελλάδα.⁵⁸¹

Το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1947 το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στις διεργασίες εντός του ΟΗΕ για τη μορφή που θα ελάμβανε η παρακολούθηση του ελληνικού προβλήματος. Οι ΗΠΑ ζητούσαν τη σύσταση μιας μόνιμης επιτροπής, δείχνοντας διατεθειμένες να μεταφέρουν το θέμα από το Συμβούλιο Ασφαλείας στη Γενική Συνέλευση, ώστε να παρακάμψουν

⁵⁷⁸ *The Times*, 11 και 10.5.1947.

⁵⁷⁹ *The Manchester Guardian*, 21.5.1947.

⁵⁸⁰ *The Observer*, 17.8.1947.

⁵⁸¹ *The Times*, 28.6.1948.

το βέτο της Σοβιετικής Ένωσης. Οι Σοβιετικοί αντετίθεντο με το επιχείρημα ότι κάτι τέτοιο θα υπέσκαπτε το κύρος του Συμβουλίου. Πάντως, η υποεπιτροπή που παρέμεινε στη Θεσσαλονίκη στο μεσοδιάστημα αντιμετώπισε μεγάλες δυσκολίες να προσεγγίσει μάρτυρες από την Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία.⁵⁸²

Τόσο η *Manchester Guardian* όσο και η *Observer* κατέγραψαν με έμφαση το γεγονός ότι ο Γκρομύκο επέρριψε στην ελληνική κυβέρνηση την ευθύνη για όλα τα μεθοριακά επεισόδια που είχαν καταγράψει οι απεσταλμένοι του ΟΗΕ και απαίτησε την υπαγωγή της αμερικανικής βοήθειας στην εποπτεία του διεθνούς οργανισμού.

Αίσθηση στον Τύπο προκάλεσε η δήλωση του Μιλτιάδη Πορφυρογέννη στο συνέδριο του γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος στο Στρασβούργο ότι οι ελπίδες των ανταρτών συγκεντρώνονταν πια στη συγκρότηση ελεύθερης κυβέρνησης.⁵⁸³ Οι εφημερίδες ανέφεραν ότι μετά το πόρισμα της Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Βαλκάνια που είχε βρει «ένοχες» τις τρεις γειτονικές χώρες της Ελλάδας για παροχή βοήθειας προς τους αντάρτες, μία τέτοια εξέλιξη απειλούσε να εντείνει αυτή την υποστήριξη εφόσον θα έθετε ζήτημα αναγνώρισης της κυβέρνησης ή των ανταρτών ως εμπόλεμου μέρους. Η είδηση για την δημιουργία «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης» επιβεβαιώθηκε τον Δεκέμβριο του 1947.⁵⁸⁴ Ωστόσο, η αναγνώριση δεν ήλθε –ούτε τότε ούτε αργότερα– παρά την ευρύτατη κάλυψη της είδησης από τον κομμουνιστικό Τύπο και την προειδοποίηση των ανταρτών ότι θα συνέσφιγγαν τις σχέσεις με τις όμορες χώρες. Παρά την εμφανή σκλήρυνση της στάσης του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ), η βρετανική εφημερίδα επεσήμαινε τη συνέχιση των φαύλων ελληνικών πολιτικών, παρά τις μεγάλες προσπάθειες της Αμερικανικής Αποστολής.⁵⁸⁵

Στους πρώτους μήνες του 1948 απομακρύνθηκε ο κίνδυνος αθρόων αναγνωρίσεων του ΔΣΕ και της κυβέρνησης του Μάρκου Βαφειάδη. Η ανοικτή και άμεση ανάμιξη των ΗΠΑ στην ελληνική υπόθεση λειτούργησε αποτρεπτικά σε μια τέτοια πρόκληση, η οποία θα είχε διεθνείς επιπτώσεις.⁵⁸⁶ Παράλληλα, η Επιτροπή του ΟΗΕ συνέχισε να αποστέλλει στον Οργανισμό εκθέσεις που επιβεβαίωναν τις παρεμβάσεις της Αλβανίας, της Βουλγαρίας

⁵⁸² *The Manchester Guardian*, 23.6.1947.

⁵⁸³ *The Manchester Guardian*, 15.7.1947.

⁵⁸⁴ *The Manchester Guardian*, 27.12.1947.

⁵⁸⁵ *The Manchester Guardian*, 18.11.1947.

⁵⁸⁶ *The Observer*, 4.1.1948.

και της Γιουγκοσλαβίας.⁵⁸⁷ Μετά από τις επιχειρήσεις του Γράμμου, το ενδιαφέρον εστιάστηκε στις συνεχιζόμενες ελληνικές καταγγελίες για τη στάση Αλβανίας, Βουλγαρίας και Γιουγκοσλαβίας στην Πολιτική Επιτροπή του Οργανισμού.⁵⁸⁸

Ήδη από το φθινόπωρο του 1948, αλλά ξεκάθαρα από τις αρχές του 1949 έφυγε από την εικόνα των τριών βαλκανικών χωρών η Γιουγκοσλαβία. Ο Τίτο μείωσε σταδιακά τη βοήθεια προς τους Έλληνες αντάρτες μέσα στο εξάμηνο που ακολούθησε τη ρήξη του με τον Στάλιν, μέχρι να οριστικοποιηθεί η στάση του ΚΚΕ και του ΔΣΕ απέναντι στο Βελιγράδι. Μετά την απομάκρυνση του Μάρκου Βαφειάδη (Ιανουάριος 1949) οι αντάρτες έχασαν τη ζωτική γιουγκοσλαβική στήριξη. Την απώλεια αυτή συνέδεσαν οι Βρετανοί σχολιαστές με τις νέες προτάσεις των ανταρτών για επίτευξη συμβιβασμού το καλοκαίρι του 1949. Οι προτάσεις Πορφυρογέννη από την Πράγα για διεξαγωγή νέων εκλογών υπό την εποπτεία του ΟΗΕ⁵⁸⁹ συνέπεσαν σχεδόν με τις προτάσεις Σοφιανόπουλου για αμοιβαία υποχώρηση των δύο πλευρών, ενίσχυση του ρόλου του ΟΗΕ αντί μονομερών παρεμβάσεων τύπου Σχεδίου Μάρσαλ και σχηματισμό κεντρίας κυβέρνησης για να αποδυναμωθούν τα άκρα.⁵⁹⁰ Παράλληλα, συμβιβαστικότερη διάθεση άρχισε να δείχνει και η ίδια η Μόσχα. Η *Manchester Guardian* κάλεσε μάλιστα τις ΗΠΑ και τη Βρετανία να μην απορρίψουν τις πρωτοβουλίες επαναπροσέγγισης της Σοβιετικής Ένωσης ώστε να μην πληγεί το κύρος της ως υπερδύναμης.⁵⁹¹ Ήταν προφανές ότι οι αντάρτες είχαν χάσει τον εμφύλιο. Το κλείσιμο των συνόρων από τον Τίτο αναφέρθηκε ως επιστέγασμα από την *Manchester Guardian*.⁵⁹² Οι *Times* αναφέρθηκαν λίγους μήνες αργότερα στις προειδοποιήσεις των ανταρτών περί επανάληψης του πολέμου. Ταυτόχρονα, επιβεβαίωσαν ότι η Επιτροπή του ΟΗΕ συνέχιζε το έργο της στα Βαλκάνια και η βρετανική στρατιωτική αποστολή 3.000 ανδρών, η οποία βρισκόταν στην Ελλάδα από τον Οκτώβριο του 1944, επρόκειτο να αποχωρήσει από τη χώρα.⁵⁹³

⁵⁸⁷ *The Manchester Guardian*, 10.1 και 23.9.1948.

⁵⁸⁸ *The Manchester Guardian*, 26.10.1948.

⁵⁸⁹ *The Manchester Guardian*, 5.5.1949.

⁵⁹⁰ Alexander Wreth, «A Greek's Proposal for Ending the Civil War», *The Manchester Guardian*, 26.5.1949.

⁵⁹¹ *The Manchester Guardian*, 2.6.1949.

⁵⁹² *The Manchester Guardian*, 1.11.1949.

⁵⁹³ *The Times*, 28.12.1949.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΣΚΟΠΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Η διεθνοποίηση του ελληνικού πολιτικού προβλήματος στον ΟΗΕ σηματοδότησε τη μακρόσυρτη μετάβαση από τη βρετανική στην αμερικανική παρέμβαση στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο και, κατ' επέκταση, στην ελληνική πολιτική. Η διπλωματική κινητοποίηση των ΗΠΑ προκάλεσε ανακούφιση στο Λονδίνο, όπου είχε συνειδητοποιηθεί η αδυναμία των βρετανικών δυνάμεων να επιβάλουν την εσωτερική ειρήνευση στην Ελλάδα. Ο βρετανικός Τύπος παρακολούθησε συστηματικά τη σταδιακή εμπλοκή των Αμερικανών, επιχειρώντας συχνά συγκρίσεις με τους βρετανικούς χειρισμούς του παρελθόντος, οι οποίοι θεωρούνταν διδίαερα προβληματικοί. Παράλληλα, ο Τύπος αναδείκνυε τις αντιδημοκρατικές συμπεριφορές των ελληνικών αντικομμουνιστικών δυνάμεων, τις οποίες πολλοί παρατηρητές θεωρούσαν βασικό αίτιο τόσο του εμφυλίου όσο και της βρετανικής αποτυχίας να σταθεροποιήσει την Ελλάδα μετά την Κατοχή. Η αμερικανική παρέμβαση κρινόταν μεθοδική, σφαιρικά προετοιμασμένη και απαραίτητη για να αποκρουστεί η προσπάθεια της Σοβιετικής Ένωσης να εμποδίσει την ανασυγκρότηση της Ελλάδας με το να παρέχει στήριξη στους αντάρτες. Ιδιαίτερα η *Manchester Guardian*, ιδεολογικά εγγύτερη στη βρετανική κυβέρνηση των Εργατικών, απέδιδε μεγάλη σημασία στη δραστική θεραπεία των πολιτικών προβλημάτων της Ελλάδας επιμένοντας στην επιβολή μεταρρυθμίσεων στην οικονομία, τη διοίκηση και τον στρατό από ευρύτατους κυβερνητικούς συνασπισμούς. Οι βρετανικές εφημερίδες επικροτούσαν, τέλος, τον τρόπο με τον οποίο οι ΗΠΑ ενέπλεξαν τον ΟΗΕ στο ελληνικό ζήτημα, καθώς οι δυτικές δυνάμεις διέθεταν εκεί συμπαγείς πλειοψηφίες. Μετά από την έντονη διεθνή κατακραυγή που είχε προκαλέσει η βρετανική πολιτική στην μετακατοχική Ελλάδα, η διεθνής νομιμοποίηση που προσέφερε ο ΟΗΕ επέτρεπε τολμηρότερες πρωτοβουλίες. Η έλευση των Επιτροπών του ΟΗΕ και των ΗΠΑ στην Ελλάδα βοήθησαν τη Βρετανία να αισθάνεται λιγότερο μόνη και λιγότερο ανεπαρκής να αντιμετωπίσει τον εμφύλιο κρατώντας την Ελλάδα προσηδεμένη στη Δύση. Αρκετά δημοσιεύματα, ωστόσο, απέπνεαν και μία δόση θυμόσοφης πικρίας για την απώλεια της βρετανικής πρωτοκαθεδρίας στις ελληνικές υποθέσεις.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΤΥΠΟ

Χρήστος Χρηστίδης*

Για τη Βρετανία και τον λαό της, ο ελληνικός Εμφύλιος ήταν ένας πόλεμος που διεξαγόταν χιλιάδες μίλια μακριά, ο οποίος, όμως, επηρέαζε ταυτόχρονα σε μεγάλο βαθμό τις πολιτικές ισορροπίες και τους ευρύτερους στρατηγικούς σχεδιασμούς του Λονδίνου την επαύριον του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Παρά την αιφνιδιαστική της απόφαση, τον Φεβρουάριο του 1947, να απαγκιστρωθεί από την ανάγκη παροχής βοήθειας προς την εμπόλεμη Ελλάδα και την συνακόλουθη εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν από τον αμερικανό πρόεδρο τον Μάρτιο του ίδιου χρόνου, η εμπλοκή της Βρετανίας στην ελληνική υπόθεση παρέμενε βαρύνουσα.⁵⁹⁴

Το παρόν άρθρο επιχειρεί να ανιχνεύσει τους βασικούς άξονες του δημόσιου λόγου, όπως αυτός αποτυπώνεται στα κυριότερα βρετανικά φύλλα, κατά τον τελευταίο και καθοριστικό χρόνο του ελληνικού Εμφυλίου. Αποφεύγοντας την απλή καταγραφή των γεγονότων, το ανά χείρας κείμενο εστιάζει σε συγκεκριμένες – κρίσιμες – καμπές, με αφετηρία τον Ιανουάριο του 1949. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται η κατά το δυνατόν πληρέστερη αποτύπωση ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος, τόσο στο εσωτερικό της Ελλάδας, όσο και διεθνώς. Παρακολουθώντας τις παρεμβάσεις και τις αναλύσεις των ανταποκριτών και των αρθρογράφων των εφημερίδων *Times*, *Manchester Guardian* και *Observer*, θα αναδειχθούν οι εκτιμήσεις τους για

* Διδάσκων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

⁵⁹⁴ Από την εξαιρετικά πλούσια βιβλιογραφία γύρω από την εν λόγω περίοδο, ενδεικτικά μόνο: Γιάννης Ο. Ιατροίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στην δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984· Θανάσης Δ. Σφήκας, *Οι Άγγλοι Εργατικοί και ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα: ο ιμπεριαλισμός της «μη επέμβασης»*, Φιλίστωρ, Αθήνα, 1997· Γιώργος Μαργαρίτης, *Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου (1946-1949)*, 2 τόμοι, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2001· Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία: κόμματα και εκλογές 1946-1967*, Πατάκης, Αθήνα 2001· Jean Meynaud (με τη συνεργασία Π. Μερλόπουλου και Γ. Νοταρά), *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα*, Σαββάλας, Αθήνα 2002· Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Θεμέλιο, Αθήνα 1983· Χάγκεν Φλάισερ (επιμ.), *Η Ελλάδα '36-49, Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο: τομές και συνέχειες*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2003· Ηλίας Νικολακόπουλος, Άλκης Ρήγος, Γρηγόρης Ψαλλίδας (επιμ.), *Ο εμφύλιος πόλεμος: από την Βάρκιζα στον Γράμμο, Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1949*, Θεμέλιο, Αθήνα, 2002· Φίλιππος Ηλιού, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος: η εμπλοκή του ΚΚΕ*, Θεμέλιο, Αθήνα 2005· D.H. Close, *The Greek Civil War, 1943-1950: Studies of Polarization*, Routledge, London, 1993.

την πορεία του πολέμου και την ακολουθούμενη βρετανική πολιτική και οι προτάσεις που διατυπώθηκαν για τον τρόπο με τον οποίο θα έπρεπε να χειρισθεί την κρίση η διεθνής κοινότητα. Θα υποστηριχθεί ότι οι Βρετανοί, παρακολουθώντας από απόσταση πλέον τις εξελίξεις στην Ελλάδα, μπορούσαν να αρθρώνουν έναν λόγο πιο μετριοπαθή, μια και πλέον οι συνθήκες είχαν αλλάξει για αυτούς, αν ιδίως τις συνέκρινε κανείς με τον Δεκέμβριο του 1944. Παράλληλα, θα καταδειχθεί το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των Βρετανών ακόμη και πριν την τελική νίκη του Εθνικού Στρατού τον Αύγουστο του 1949, για την επόμενη μέρα και την ανάγκη ανασυγκρότησης της οικονομίας, αποκατάστασης των πληγέντων του πολέμου και λειτουργικής ενσωμάτωσης της χώρας στο Δυτικό κόσμο.

Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΕΛΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ

Το 1949 ξεκίνησε για τα δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα του Εμφυλίου με σημαντικές μεταβολές σε επίπεδο προσώπων και στρατηγικής. Στην κυβερνητική πλευρά, η απόφαση να ανατεθεί η αρχιστρατηγία στον Αλέξανδρο Παπάγο, η οποία ελήφθη μετά από σειρά παλινωδιών και έντονων πιέσεων ιδιαίτερα από την πλευρά του βασιλιά Παύλου, έδωσε το στίγμα μίας συνολικά διαφορετικής στρατηγικής. Υπό την νέα ισχυρή ηγεσία του Παπάγου, ο Εθνικός Στρατός (ΕΣ) αυτονομήθηκε σε σημαντικό βαθμό από πολιτικές παρεμβάσεις, εστιάζοντας στην αναδιάταξη των δυνάμεών του, στο πλαίσιο μίας συνολικά διαφορετικής πολεμικής στρατηγικής. Η αναδιοργάνωση του στρατού είχε ήδη αρχίσει να αποδίδει, ενώ εκπονούνταν σχέδια για την οριστική εκκαθάριση περιοχών και προετοιμαζόταν το έδαφος, σε επιχειρησιακό επίπεδο, για την οριστική κατίσχυση επί του αντιπάλου. Αντίστοιχα και για το στρατόπεδο του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ)⁵⁹⁵, το νέο έτος ξεκινούσε με μία σύγκρουση κορυφής που σχετιζόταν με την ακολουθούμενη τακτική πολέμου. Η άρνηση του Μάρκου Βαφειάδη να αποδεχθεί την νέα γραμμή, που επέβαλε ο γενικός γραμματέας του ΚΚΕ Νίκος Ζαχαριάδης, οδήγησε στην καθαίρεσή του πρώτου και την απομάκρυνση σημαντικού αριθμού στελεχών. Σύμφωνα με την νέα στρατηγική, ο ΔΣΕ θα μετασχηματιζόταν σε τακτικό στρατό, γεγονός που πρακτικά οδηγούσε σε συνέχιση των επιχειρήσεών του καθ' όλη τη διάρκεια του χειμώνα.

⁵⁹⁵ Για μία συνολική αποτίμηση της δράσης του ΔΣΕ, βλ. Νίκος Μαραντζίδης, *Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας (1946-1949)*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010.

Επισημαίνοντας την ανάγκη επιπλέον βοήθειας προς την ελληνική κυβέρνηση, ο στρατιωτικός ανταποκριτής των *Times* σημείωνε στην αρχή της χρονιάς ότι παρά τον περιορισμό των ανταρτών στον Γράμμο, η δυνατότητά τους να εισέρχονται στην Αλβανία, από όπου επέστρεφαν με νέο εξοπλισμό καθιστούσε την κατάσταση εξαιρετικά αμφίροπη. Συνεπώς, τα αιτήματα της ελληνικής κυβέρνησης για επιπλέον στρατιωτική βοήθεια, έδειχναν να αντικατοπτρίζουν τον πραγματικό κίνδυνο μίας εκ νέου ενίσχυσης του ΔΣΕ που θα έβρισκε τον ΕΣ χωρίς επαρκή ισχύ προκειμένου να αντιμετωπίσει τον αντίπαλο.⁵⁹⁶ Λίγες ημέρες αργότερα, έλαβε χώρα η 5^η Ολομέλεια του ΚΚΕ, κατά την οποία αποφασίστηκε η καθαίρεση του Μάρκου Βαφειάδη, μετά την ανοικτή πλέον σύγκρουσή του με την ηγεσία του κόμματος. Το γεγονός αποτυπώνεται με τρόπο σκωπτικό από στον βρετανικό Τύπο, καθώς επισημαίνεται ότι η «απαλλαγή» του Βαφειάδη από όλα του τα καθήκοντα οφείλεται στο ότι ήταν «σοβαρά άρρωστο»,⁵⁹⁷ πάντα σύμφωνα με την σχετική ανακοίνωση του ραδιοφωνικού σταθμού των ανταρτών.

Οι νέες ισορροπίες που είχαν διαμορφωθεί μετά τη ρήξη Τίτο-Στάλιν για το σύνολο των κρατών της Βαλκανικής, είχαν άμεση επίδραση και στο εσωτερικό του ΚΚΕ. Η διάσταση μεταξύ φιλογιουγκοσλαβικών στοιχείων και στελεχών πιστών στον Ζαχαριάδη κορυφώθηκε με αφορμή την συζήτηση περί αποδοχής μίας ανεξάρτητης «ενιαίας» Μακεδονίας, οδηγώντας στην εκκαθάριση σημαντικού αριθμού διαφωνούντων από τις γραμμές του κόμματος και κατ' επέκταση του ΔΣΕ.⁵⁹⁸ Στα τέλη Φεβρουαρίου, οι *Times* σημείωναν ότι ακόμη δεν έδειχναν να υπάρχουν απτά κέρδη για την Ελλάδα από την ρήξη του Τίτο με την Κομμουνιστική, «η οποία θεωρείται από όλους ως η πραγματική αιτία πίσω από την εκδίωξη του Βαφειάδη», παραθέτοντας μάλιστα μαρτυρίες αιχμαλώτων του ΔΣΕ που υποστήριζαν, ότι κατά τους προηγούμενους μήνες «είχαν μάθει να θεωρούν τον Τίτο “Φασίστα”». Το άρθρο παραθέτει περιγραφές των αιχμαλώτων για τις συνθήκες που επικρατούσαν εντός του ΔΣΕ και τον τρόπο που είχαν απαχθεί και εν συνεχεία εξαναγκασθεί να πολεμήσουν στην μάχη της Φλώρινας. Αν και

⁵⁹⁶ «The Greeks at War: Deterioration After the Grammos Victories», *The Times*, 14.1.1949

⁵⁹⁷ «General Markos Dismissed: “Seriously Ill”», *The Times*, 4.2.1949

⁵⁹⁸ Για το σχέσεις Ελλάδας – Γιουγκοσλαβίας και την ανακίνηση του Μακεδονικού κατά την δεκαετία του 1940, ενδεικτικά βλ., Ιάκωβος Μιχαηλίδης, *Τα πρόσωπα του Ιανού: οι ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις την περίοδο του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1947-1949)*, Πατάκης, Αθήνα 2007· Σπυρίδων Σφέτας, *Η διαμόρφωση της σλαβομακεδονικής ταυτότητας: μία επώδυνη διαδικασία*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2003· Ιωάννης Κολιόπουλος, *Λεηλασία φρονημάτων*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995·

κανείς πρέπει να προσεγγίζει με ιδιαίτερη προσοχή αντίστοιχες περιγραφές, οι οποίες μπορεί να τελούν υπό την επίδραση συναισθηματικών φορτίσεων των πρωταγωνιστών ή σκοπιμοτήτων του εκάστοτε συντάκτη, η συνολική ερμηνεία του ανταποκριτή αποδίδει σε μεγάλο βαθμό έναν από τους βασικούς λόγους της αποδυνάμωσης του ΔΣΕ κατά τους τελευταίους μήνες του πολέμου, την αμφίβολη πλέον αποτελεσματικότητα της βίαιης στρατολογίας:

Πιθανή άρνησή τους [να συμμετάσχουν στην μάχη] θα σήμαινε θάνατο από τους ίδιους τους αντάρτες. Αναφέρθηκαν ιδιαίτερα σε μία περίπτωση, κατά την οποία ο πολιτικός επίτροπος έριξε χειροβομβίδες προς τους άνδρες του, προκειμένου να τους αναγκάσει να προχωρήσουν. Η παρουσία όλο και περισσότερων ανδρών που έχουν εξαναγκαστεί να ενταχθούν στις γραμμές των ανταρτών (...) μπορεί να έπαιξε ρόλο στην πανωλεθρία τους στην Φλώρινα.⁵⁹⁹

Στους μήνες που ακολούθησαν, ο ΔΣΕ πέτυχε σε ένα βαθμό να ανακτήσει εδάφη που είχε χάσει στον Γράμμο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι μπορούσε να ανατρέψει τον εις βάρος του συσχετισμό δυνάμεων, όπως αυτός είχε πλέον παγιωθεί. Η ενίσχυση του ΕΣ από τις Ηνωμένες Πολιτείες με στρατιωτικό υλικό και τεχνογνωσία έδειχνε ήδη να αποδίδει τόσο σε επιχειρησιακό επίπεδο, όσο και στη γενικότερη ψυχολογία του κυβερνητικού στρατοπέδου. Παρά ταύτα, τα δημοσιεύματα συνέχιζαν να εμμένουν στην πιθανότητα μίας νέας ανατροπής των δεδομένων, τονίζοντας ότι «τίποτα δεν θα πρέπει να επισκιάσει το βασικό γεγονός, που είναι ότι ο πόλεμος απέχει ακόμη πολύ από το να κερδηθεί».⁶⁰⁰ Επιχειρώντας, μάλιστα να θέσει το ζήτημα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, με αφορμή την συνάντηση Bevin-Acheson στην Ουάσιγκτον εν όψει της υπογραφής του Ατλαντικού Συμφώνου, οι *Times* θα προτείνουν να συζητηθεί και το ελληνικό ζήτημα καθώς υπήρχαν ακόμη πολύ σημαντικές παράμετροι, που έχριζαν ιδιαίτερης προσοχής, όπως το Μακεδονικό για το οποίο η εφημερίδα αναφέρει χαρακτηριστικά: «Θεωρούμενα νεκρά μετά το 1945, αυτά τα παράξενα φυτά του Μακεδονικού και των άλλων βαλκανικών εθνικισμών – μυστικά και άγνωστα για τον υπόλοιπο κόσμο, ολόκληρη η ζωή όμως για τους άμεσα εμπλεκόμενους – έχουν πλέον βγάλει νέους βλαστούς».

Σύμφωνα με την σχετική ανάλυση, το Μακεδονικό, αν και μπορεί να είχε μικρή σημασία για τον υπόλοιπο κόσμο, στο πλαίσιο του ελληνικού

⁵⁹⁹ «Outside Aid for Greek rebels», *The Times*, 28.2.1949

⁶⁰⁰ «The Needs of Greece», *The Times*, 4.4.1949

Εμφυλίου θα μπορούσε να μεταβάλει σημαντικά τα δεδομένα, καθώς μεγάλο μέρος του ΔΣΕ αποτελούταν πλέον από Σλαβομακεδόνες που επιδίωκαν την ένωση της «ελληνικής Μακεδονίας», με «τις άλλες δύο στα βόρεια των συνόρων». Ερμηνεύοντας, μάλιστα, την ανεκτική στάση του ΚΚΕ έναντι αυτών των στοιχείων, το άρθρο καταλήγει ότι το κόμμα, λόγω της στρατιωτικής του αποδυνάμωσης έδειχνε αναγκασμένο να λάβει υπόψη αυτές τις στρατηγικές επιλογές παρά την αμηχανία που του προκαλούσε σε επίπεδο πολιτικής πρακτικής ή ανακίνηση ενός τόσο ευαίσθητου εθνικού θέματος. Λίγους μήνες πριν το τέλος του Εμφυλίου, το άρθρο διαβλέπει μία ευκαιρία για την ελληνική κυβέρνηση, η οποία θα μπορούσε, παράλληλα με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, να εκμεταλλευθεί και αυτή την τουλάχιστον διφορούμενη στάση του αντίπαλου στρατοπέδου, σε ένα θέμα μάλιστα εθνικού ενδιαφέροντος. Ξεπερνώντας τον στενό πυρήνα του ζητήματος, ο αρθρογράφος επιχειρεί σε αυτή την ανάλυση μία ευρύτερη προσέγγιση, θέτοντας μάλιστα κυβερνήσεις και πολίτες του «ελεύθερου κόσμου» προ των ευθυνών τους, σημειώνοντας ότι «έχουν υποχρέωση να κάνουν ό,τι μπορούν ώστε να συμπαρασταθούν στην Ελλάδα κατά την περίοδο αυτή που έχει ανάγκη».⁶⁰¹ Πρόκειται για βασικό σχήμα στην ανάλυση όλων των αρθρογράφων εκείνης της περιόδου, σύμφωνα με το οποίο στην Ελλάδα διεξαγόταν ένας πόλεμος που αφορούσε όλη την Ευρώπη και κατά συνέπεια, η αλληλεγγύη του «ελεύθερου κόσμου» θα έπρεπε να θεωρείται δεδομένη.

Καθίσταται συνεπώς σαφές, ότι ο ελληνικός Εμφύλιος πέρα από μία αμιγώς στρατιωτική σύγκρουση με ευρύτερες διεθνείς προεκτάσεις, παραμένει για τους Βρετανούς και ένα τραύμα για τον Δυτικό κόσμο, ο οποίος τίθεται πολύ συχνά προ των ευθυνών του, σε επίπεδο όχι μόνο στρατηγικής αλλά και ανθρωπισμού. Είναι ενδεικτικό, ότι κάνοντας λόγο για τις λιποταξίες στις τάξεις του ΔΣΕ, οι αρθρογράφοι αναφέρονται σε ποσοστά που το 1949 πλησίαζαν το 40% του συνόλου των μαχητών, γεγονός που αποδείκνυε, σύμφωνα με τους ίδιους, τις μεθόδους που είχαν χρησιμοποιηθεί για την επιστράτευση ανδρών και γυναικών. Επιχειρώντας, μάλιστα, να δώσει μία συνολική ερμηνεία των στόχων των ανταρτών, ο *Observer* έκρινε ότι επιδιώκουν να ματαιώσουν το Σχέδιο Μάρσαλ και να δυσφημίσουν την ελληνική κυβέρνηση, «κάτι που για να επιτευχθεί θα πρέπει να καταστραφεί η οικονομία της χώρας».⁶⁰² Πρόκειται συνεπώς για μία απειλή πολύ ευρύτερη των όποιων απωλειών σε επίπεδο στρατιωτικών επιχειρήσεων. Μια απειλή

⁶⁰¹ «The needs of Greece», *The Times*, 4.4.1949

⁶⁰² «Major attack by Greek Communists defeated», *The Observer*, 8.5.1949

που στρέφεται κατά των αρχών και των στρατηγικών επιλογών του «ελεύθερου κόσμου» για την μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εποχή.

Την άνοιξη του 1949 το κέντρο βάρους των εξελίξεων γύρω από τον ελληνικό Εμφυλίου, δείχνει να μετατίθεται από τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της Δυτικής Μακεδονίας, εκτός Ελλάδας. Ήδη στα τέλη Απριλίου ο Μιλτιάδης Πορφυρογένης είχε καταθέσει προς τον πρόεδρο της γενικής συνέλευσης του ΟΗΕ, Herbert V. Evatt, πρόταση κατάπαυσης του πυρός με παράλληλη χορήγηση γενικής αμνηστίας και διεξαγωγή εκλογών. Αν και πολλοί θεωρούσαν ότι η πρόταση μπορεί να εξυπηρετεί συμφέροντα της Μόσχας, ο *Guardian* εκτιμούσε ότι θα μπορούσε – εφόσον δεν περιείχε παράλογες απαιτήσεις – να αποτελέσει μία βάση για την επίτευξη μίας συμφωνίας μεταξύ των δύο πλευρών.⁶⁰³ Δείγμα της κόπωσης από τον ήδη τριετή ελληνικό Εμφύλιο ή ψύχραιμης στάθμισης των δεδομένων; Σε κάθε περίπτωση, η αντίδραση των βρετανικών εφημερίδων σε αυτή την πρόταση επιβεβαιώνει την διάχυτη αβεβαιότητα, που επικρατούσε λίγο πριν την τελική πράξη της εμφύλιας σύγκρουσης, ως προς τον τελικό νικητή καθώς και γύρω από τις ευρύτερες συνέπειες που θα είχε η σύγκρουση για το μέλλον της χώρας.

Η κατάσταση έδειξε να περιπλέκεται ακόμη περισσότερο μετά την πρωτοβουλία της Σοβιετικής Ένωσης να καταθέσει, μέσω του αντιπροσώπου της στον ΟΗΕ Αντρέι Γκρομύκο, πρόταση τερματισμού του Εμφυλίου προς τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Μεγάλη Βρετανία. Βάση της σχετικής πρωτοβουλίας είχε αποτελέσει η προηγούμενη πρόταση Πορφυρογένη, η οποία πλέον είχε κωδικοποιηθεί σε συγκεκριμένα βήματα: άρση των εχθροπραξιών, χορήγηση γενικής αμνηστίας, διενέργεια εκλογών με εποπτεία των τριών Δυνάμεων, απόσυρση όλων των ξένων δυνάμεων από την Ελλάδα και συγκρότηση μικτής επιτροπής των τριών Δυνάμεων για τον έλεγχο των συνόρων της χώρας. Επιχειρώντας μία πρώτη αξιολόγηση των σοβιετικών προτάσεων οι *Times* έκριναν ότι, αν και πλέον η Μόσχα έδειχνε να δέχεται τριμερή εποπτεία των ελληνικών εκλογών, την οποία είχε ρητά απορρίψει το 1946, με το σύνολο των προτάσεων επιχειρούσε να επιβάλει τη συμμετοχή των ανταρτών στην κυβέρνηση την ώρα που οι Δυτικοί σύμμαχοι θα έπρεπε να παραιτηθούν του δικαιώματος βοήθειας προς την Ελλάδα.⁶⁰⁴

⁶⁰³ «Greek Rebels Want to End War: May be Part of Moscow's General Peace Offensive», *The Manchester Guardian*, 5.5.1949.

⁶⁰⁴ «Soviet Proposal for Greece: British View, no By-Passing of Athens», *The Times*, 21.5.1949

Λίγες ημέρες αργότερα, η ίδια εφημερίδα επανέρχεται επιχειρώντας μία ανάλυση της σοβιετικής πρότασης, την οποία πάντως το Foreign Office είχε ήδη απορρίψει, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι δεν θα μπορούσε να αποφασιστεί κάτι τέτοιο χωρίς τη σύμφωνη γνώμη της ελληνικής κυβέρνησης και ότι ο πόλεμος θα τελείωνε πολύ σύντομα, αρκεί οι βόρειοι γείτονες να σταματούσαν να εξοπλίζουν τον ΔΣΕ. Εκκινώντας πάντως από διαφορετική αφετηρία, οι *Times* εκτιμούν, ότι παρά την αισιοδοξία του ΕΣ για την τελική νίκη, σε έναν εμφύλιο πόλεμο τίποτα δεν πρέπει να θεωρείται δεδομένο. Σύμφωνα λοιπόν με την εν λόγω ανάλυση, υπήρχαν ορισμένα σημεία της πρότασης Γκρομύκο, τα οποία θα έπρεπε να επανεξεταστούν όπως η διεξαγωγή εκλογών με τριμερή εποπτεία και ο έλεγχος των συνόρων από την μικτή επιτροπή, καταλήγοντας: «Όσο αυξάνονται οι στρατιωτικές επιτυχίες, καθίσταται πιο απαραίτητο για την ελληνική κυβέρνηση, να δείξει πέρα από κάθε αμφισβήτηση, ότι υπάρχει χώρος στην [μεταπολεμική] ελληνική ζωή, για εκείνους που έχουν παραπλανηθεί από τους αντάρτες».⁶⁰⁵ Πρόκειται για μία σαφώς μετριοπαθή τοποθέτηση, που αφορά πλέον την επόμενη ημέρα για την Ελλάδα. Σε μία περίοδο που αντίστοιχες φωνές στην Ελλάδα έδειχναν αδύναμες να ακουστούν, λόγω της πώλησης του Εμφυλίου, οι *Times* αξιολογούν τον πόλεμο και τις συνέπειές του στις συνολικές τους προεκτάσεις και επί τη βάση στρατηγικών επιλογών, που άπτονταν του τρόπου με τον οποίο επρόκειτο να διαμορφωθούν οι μεταπολεμικές πολιτικές και κοινωνικές ισορροπίες στην Ελλάδα.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΡΑΜΜΟ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΗΜΕΡΑ

Επιστρέφοντας στις πολεμικές επιχειρήσεις των δύο αντιμαχόμενων πλευρών, τα δεδομένα άλλαξαν κατά τρόπο δραματικό για τον ΔΣΕ μετά την απόφαση του στρατάρχη Τίτο να κλείσει τα ελληνο-γιουγκοσλαβικά σύνορα, ως επιστέγασμα της ρήξης του με την Σοβιετική Ένωση και των κακών σχέσεών του με το ΚΚΕ. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό, ότι κατά τη διάρκεια της σχετικής εξαγγελίας, ο Τίτο υπογράμμισε ότι η τακτική της Κομινφόρμ θα είχε μοιραία αποτελέσματα για τον αγώνα των Ελλήνων ανταρτών. Σύμφωνα με τους *Times* ο λόγος που ο Τίτο συνέχιζε την παροχή βοήθειας προς τον ΔΣΕ, ήταν για να αποφύγει την κατηγορία της σύμπραξης με τους ιμπεριαλιστές, από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της Κομινφόρμ. Έτσι οι Έλληνες αντάρτες είχαν – έως τον Ιούλιο του 1949 – τη δυνατότητα να εισέρχονται

⁶⁰⁵ «Moscow and Greece», *The Times*, 9.6.1949

στην γιουγκοσλαβική επικράτεια προκειμένου να ξεφύγουν από τον ΕΣ. Η ανάγκη, όμως του στρατάρχη για οικονομική ενίσχυση από τις Δυτικές δυνάμεις τον οδήγησε στην απόφασή του αυτή, η οποία επρόκειτο να σφραγίσει το τέλος του ελληνικού Εμφυλίου.⁶⁰⁶

Ενώ όμως εντείνονταν οι συγκρούσεις μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών στο τέλος του καλοκαιριού του 1949, ο Steven Runciman υπογράφει ένα άρθρο με τίτλο «Το πείραμα της Μακρονήσου». Ο Runciman, που είχε επισκεφθεί το στρατόπεδο στο πλαίσιο σχετικής πρωτοβουλίας της ελληνικής πλευράς με στόχο την άσκηση επιρροής στην διεθνή κοινή γνώμη, μέσω της συγκάλυψης των πραγματικών συνθηκών που επικρατούσαν στο νησί και, δείχνει εντυπωσιασμένος από τα αποτελέσματα της «αναμόρφωσης» των εγγλείστων οπλιτών και αξιωματικών υπόπτων για «ροπή προς τον κομμουνισμό». Το άρθρο υποστηρίζει ότι οι άνδρες στην Μακρόνησο απολάμβαναν την παραμονή τους και τις δυνατότητες που τους παρέχονταν από την διοίκηση του στρατοπέδου, η οποία στόχευε στην απομάκρυνσή τους από το κοινωνικό περιθώριο και την αρμονική ένταξή τους ως νομοταγή μέλη μίας δημοκρατίας, καταλήγοντας:

Ο τύπος των χωρών του παραπετάσματος, ονομάζει την Μακρόνησο «ελληνικό Νταχάου». Αυτή η ανόητη φράση, είναι στην πραγματικότητα ένας φόρος τιμής στον ανθρωπισμό των Ελλήνων. Στην Μακρόνησο το παλιό ελληνικό πνεύμα ξαναγεννιέται, ζωηρό, πρόθυμο και γεμάτο πίστη και ελπίδα. Με την κατάλληλη υποστήριξη θα μπορέσει να κερδίσει τον πόλεμο και να χτίσει μία καλύτερη Ελλάδα. Είναι στο χέρι της ελληνικής κυβέρνησης και των συμμάχων της, να μην πάει χαμένο.⁶⁰⁷

Κατά τις δύο τελευταίες εβδομάδες του Αυγούστου του 1949 η έκβαση του πολέμου στα βουνά της Δυτικής Μακεδονίας έδειχνε πλέον προδιαγεγραμμένη. Με δεδομένες τις συνεχείς νικηφόρες επιχειρήσεις του ΕΣ, και την υποχώρηση του ΔΣΕ προς τα ελληνοαλβανικά σύνορα, είχε καταστεί σαφές ότι το πρόβλημα της επόμενης ημέρας σχετιζόταν άμεσα με την στάση που θα τηρούσαν τα Τίρανα, ακόμη και μετά την λήξη του πολέμου. Στις 22 Αυγούστου, οι *Times* υποστηρίζουν ότι οι δυνάμεις των ανταρτών που θα κατέληγαν στην Αλβανία θα μπορούσαν εύκολα να περνούν τα σύνορα και να

⁶⁰⁶ «Ending Aid for Greek Rebels: Tito Closing Frontier», *The Manchester Guardian*, 12.7.1949

⁶⁰⁷ «A Greek Concentration Camp: The Makronesos Experiment», *The Times*, 17.8.1949

ξαναρχίσουν τις επιθέσεις εντός της ελληνικής επικράτειας, εφόσον το επιτρέπουν οι αλβανικές αρχές. Παρά την επιτυχή έκβαση του τριετούς πολέμου, η ανασφάλεια τόσο της ελληνικής στρατιωτικής διοίκησης, όσο και των συμμαχικών δυνάμεων για τον ρόλο της γειτονικής χώρας εντάθηκε όσο περνούσαν οι εβδομάδες · ανασφάλεια ότι μπορεί με την ενίσχυση ξένων κρατών οι άνδρες του ΔΣΕ να θα συνεχίσουν να επιχειρούν, ρίχνοντας το ηθικό των ανδρών του ΕΣ, οι οποίοι θα οδηγούνταν στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για «έναν πόλεμο χωρίς τέλος».⁶⁰⁸

Η τελική υποχώρηση του ΔΣΕ στα αλβανικά εδάφη, σήμανε την οριστική νίκη του ΕΣ και το τέλος του Εμφυλίου, χωρίς όμως αυτό να διασφαλίζει την εδαφική ακεραιότητα των ελληνικών συνόρων έναντι πιθανών επιδρομών ανδρών του ΔΣΕ από την Αλβανία. Ήδη η επιτροπή του ΟΗΕ για τα Βαλκάνια κατήγγελλε από τις αρχές Σεπτεμβρίου παραβιάσεις των συνόρων από αλβανικές δυνάμεις, οι οποίες θα βοηθούσαν αντάρτες να διαφύγουν στην Αλβανία. Εβδομάδες μετά την νίκη του ΕΣ, ο κίνδυνος μίας πιθανής εκτράχυνσης της κατάστασης, η οποία θα μπορούσε πλέον να λάβει ευρύτερες διαστάσεις με την συμμετοχή και άλλων δυνάμεων παρέμενε υπαρκτός. Αυτή η νέα συνθήκη συνοψίζεται μέσα από τις γραμμές ενός σχετικού άρθρου του Guardian, όπου αναφερόταν ότι «η ελληνική κυβέρνηση μπορεί πλέον να υποστηρίξει, χωρίς δυνατότητα αντίκρουσης από την πλευρά της Ρωσίας, ότι αν ο πόλεμος αυτός ήταν «εμφύλιος» τώρα έχει τελειώσει».⁶⁰⁹

Η οριστική κατάπαυση των εχθροπραξιών, όμως, δεν επισφραγίστηκε παρά μόνο στα μέσα Οκτωβρίου του 1949, όταν ο μεταδόθηκε διάγγελμα της «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης» από το Βουκουρέστι. Παρά το γεγονός, ότι η ανακοίνωση τόνιζε ότι ο ΔΣΕ δεν είχε καταθέσει τα όπλα, «μα μονάχα τα έθεσε παρά πόδα»⁶¹⁰, επρόκειτο για την μόνη απτή αναγνώριση της νίκης του ΕΣ, που άνοιγε πλέον ένα νέο κεφάλαιο για την χώρα. Ερμηνεύοντας την ανακοίνωση ο Guardian σημείωνε την επομένη, ότι δεν επρόκειτο για παράδοση εκ μέρους του ΔΣΕ, και δεν συνιστούσε μεταβολή της τακτικής του κόμματος.⁶¹¹ Το ίδιο το κείμενο, άλλωστε έκανε λόγο για «υποχώρηση μπροστά την υλική υπεροχή που συγκέντρωσαν οι ξένοι καταχτητές, ενισχυμένοι από την τιτοϊκή αποστασία». Προσεγγίζοντας και πάλι την ανακοίνωση μέσα από τις βρετανικές εφημερίδες, η ερμηνεία που

⁶⁰⁸ «Liberation of “Free Greece”: Frontier Area Cleared», *The Times*, 22.8.1949

⁶⁰⁹ «Albania Accused», *The Manchester Guardian*, 14.9.1949

⁶¹⁰ *Ελευθερία*, 18 Οκτωβρίου 1949

⁶¹¹ «Cutting their Losses?», *The Manchester Guardian*, 17.10.1949

δίνεται είναι ότι οι αντάρτες δεν θα είχαν λάβει αυτή την πρωτοβουλία, αν δεν ήταν προς το συμφέρον και της Σοβιετικής Ένωσης. Συνδυάζοντάς την μάλιστα με τις προτάσεις Γκρομύκο την προηγούμενη άνοιξη και την πληροφορία ότι οι μαχητές του ΔΣΕ επρόκειτο να μεταφερθούν από την Αλβανία στην Τσεχοσλοβακία, ο *Guardian* επισημαίνει ότι η περίοδος δείχνει να είναι κατάλληλη προκειμένου να γίνουν διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών, καθώς η Σοβιετική Ένωση δεν έδειχνε να έχει ακόμη πολλά να προσφέρει.⁶¹²

Είναι συνεπώς σαφές ότι την επαύριον της παραδοχής της ήττας από το ΚΚΕ, το ενδιαφέρον των βρετανικών εφημερίδων στρέφεται στην επόμενη ημέρα για την Ελλάδα και τον ευρύτερο χώρο των Βαλκανίων. Σε άρθρο τους δύο ημέρες μετά την ανακοίνωση, ο συντάκτης του *Guardian* αναφωνεί «ο πόλεμος τελείωσε, ζήτω ο πόλεμος!», θέλοντας να υπογραμμίσει την ασάφεια του μηνύματος και την αδυναμία συνεννόησης προκειμένου να βρεθεί μία κοινά αποδεκτή λύση για το μέλλον της Ελλάδας. Σύμφωνα πάντα με την ίδια ανάλυση, ακόμη και αν αυτή η ημιτελής διακοπή των εχθροπραξιών αρκούσε για την ελληνική κυβέρνηση, δεν μπορούσε επ' ουδενί να θεωρηθεί επαρκής για τον υπόλοιπο κόσμο. Άλλωστε, σύμφωνα με το δημοσίευμα, παρά τις ξένες παρεμβάσεις το ζήτημα της διαμάχης με τον κομμουνισμό στην Ελλάδα δεν ήταν νέο και συνεπώς δεν υπήρχε λόγος να υποκρίνεται κανείς ότι δεν υφίσταται. Σε αυτή τη βάση, σύμφωνα με τον *Guardian*, μπορούσε να θεωρηθεί δικαιολογημένο το ρωσικό αίτημα για εγγυήσεις για την προστασία των κομμουνιστών έναντι πιθανών κρουσμάτων πολιτικής εκδικητικότητας. Παράλληλα, προτείνεται να δοθεί ένα είδος αμνηστίας σε κάποιους από τους διωκόμενους, προκειμένου να αποτραπεί ένα πιθανό κύμα ένοπλων προσφύγων από τις γειτονικές χώρες. Η σχετική ανάλυση καταλήγει με μία συνολική πρόταση, σύμφωνα με την οποία η προσφορότερη λύση θα ήταν η αναμονή μίας ειρηνικής λύσης, που θα έρθει με τον χρόνο.⁶¹³ Με την πρόταση αυτή, επιβεβαιώνεται το κλίμα κόπωσης που επικρατούσε εντός και εκτός ελληνικών συνόρων από τον Εμφύλιο. Η πρόταξη του εφικτού από το ευκαίριο επιβεβαιώνει την ανάγκη ειρήνευσης και διαμόρφωσης των απαραίτητων συνθηκών για την ανασυγκρότηση της χώρας και την διασφάλιση της εδαφικής της ακεραιότητας σε έναν κόσμο σε μετάβαση, προς μία νέα εποχή.

Στην απαρχή της νέας αυτής περιόδου, η Ελλάδα έδειχνε ήδη τα πρώτα σημάδια επιστροφής σε ειρηνικούς ρυθμούς ζωής: χιλιάδες πρόσφυγες

⁶¹² «Cutting their Losses?», *The Manchester Guardian*, 17.10.1949

⁶¹³ «Die Hard War», *The Manchester Guardian*, 19.10.1949

επέστρεφαν στις εστίες τους, ο πολιτικός κόσμος ετοιμαζόταν για τις εκλογές της επόμενης άνοιξης και η δραχμή έδειχνε σταθεροποιητικές τάσεις. Για τους Βρετανούς αναλυτές η άμβλυνση της εχθρότητας ανάμεσα στους έως τότε αντιπάλους των δύο στρατοπέδων του Εμφυλίου, προϋπέθετε αμοιβαίες υποχωρήσεις και μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω της πρόταξης ενός νέου οράματος: της ανασυγκρότησης. Πρόκειται για την βασική ιδέα πάνω στην οποία θα επιχειρήσουν να οικοδομήσουν την πολιτική τους στρατηγική και ελληνικές πολιτικές δυνάμεις, οι οποίες όμως συχνά – μέσα στα επόμενα χρόνια – θα βρεθούν να συνθλίβονται στις συμπληγάδες της πόλωσης που γεννήθηκαν και παγιώθηκαν μέσα στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο.

ΎΦΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ, 1944-1949: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ *LE MONDE*

Σοφία Παπαστάμκου*

Η κάλυψη του ελληνικού εμφύλιου πολέμου από τη γαλλική εφημερίδα *Le Monde* από τα Δεκεμβριανά ως τη λήξη του επιτρέπει να παρακολουθήσει κανείς τη θέση ενός γεγονότος με διεθνείς προεκτάσεις στα πλαίσια ενός εντύπου διεθνούς εμβέλειας, τον τρόπο διαμόρφωσης της αναπαράστασης του γεγονότος μέσα από αυτό το μέσο, τον τρόπο πρόσληψής του και τις διαστάσεις του που αναδείχθηκαν. Η θέση του εμφύλιου στο γαλλικό τύπο γενικά έχει ήδη μελετηθεί για την περίοδο 1946-1949⁶¹⁴. Στόχος εδώ είναι να δοθεί έμφαση και στην ιστορία του ίδιου του εντύπου, το οποίο δημιουργήθηκε σχεδόν παράλληλα με τα Δεκεμβριανά, αλλά και στη μορφή του, συνδυάζοντας ποσοτική και ποιοτική έρευνα στα σχετικά άρθρα.

LE MONDE : ΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΙΓΜΑ ΜΙΑΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ

Η εφημερίδα *Le Monde* ιδρύθηκε το 1944, την επαύριο της Απελευθέρωσης, από τις στάχτες της παλαιότερης φιλελεύθερης αστικής εφημερίδας *Le Temps* (1861-1942). Ο πρόγονος του *Monde* είχε συνεχίσει να κυκλοφορεί μετά τη συνθηκολόγηση του 1940 και την κατάργηση της Γαλλικής Δημοκρατίας, χωρίς να αντιταχθεί στο καθεστώς του Βισύ και στην ιδεολογία του αρχιστράτηγου Πεταίν. Ωστόσο, μετά την εισβολή της νότιας ζώνης που αποτελούσε την επικράτεια του Βισύ από τις γερμανικές δυνάμεις, το Νοέμβριο του 1942, η διεύθυνση της εφημερίδας αποφάσισε τη διακοπή της κυκλοφορίας της.⁶¹⁵ Μετά την Απελευθέρωση, η προσωρινή κυβέρνηση των αντιστασιακών δυνάμεων με επικεφαλής το στρατηγό Σαρλ ντε Γκωλ αποκατέστησε την ελευθερία του τύπου και διέθετε σαφή βούληση να ευνοήσει την ανασύσταση των παραδοσιακών αστικών εντύπων. Η εφημερίδα *Le Temps* αποτέλεσε ιδιαίτερη περίπτωση: η νέα πολιτική εξουσία ευνοούσε τη δημιουργία ενός

* Δρ. Ιστορίας

⁶¹⁴ Νάση Μπάλτα, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος (1946-1949) μέσα από τον γαλλικό τύπο*, Οδυσσέας, Αθήνα 1993.

⁶¹⁵ Jean-Noël Jeanneney, *François de Wendel en République, l'argent et le pouvoir, 1919-1940*, Le Seuil, Paris, 1976, 461.

νέου τίτλου που όμως θα στόχευε να οικειοποιηθεί το ιδεολογικό στίγμα και το αναγνωστικό κοινό της εν λόγω εφημερίδας, δηλαδή τις φιλελεύθερες πολιτικές και οικονομικές ελίτ.⁶¹⁶

Στις 18 Δεκεμβρίου 1944 κυκλοφόρησε το πρώτο φύλλο της νέας εφημερίδας *Le Monde*.⁶¹⁷ Τη διεύθυνσή της ανέλαβε, με μεσολάβηση του ίδιου του ντε Γκωλ, ο αντιστασιακός Hubert Beuve-Méry. Η επιλογή του Beuve-Méry αντιπροσώπευε ταυτόχρονα τη συνέχεια και τη ρήξη με την εφημερίδα *Le Temps*, στην οποία είχε εργαστεί ως ανταποκριτής στην Πράγα από το 1935 ως το 1938, οπότε και παραιτήθηκε σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την επίσημη συντακτική γραμμή που επικροτούσε την πολιτική του ενδοτισμού απέναντι στη χιτλερική Γερμανία. Ο Beuve-Méry διατήρησε ένα μέρος των συναδέλφων του από το Μεσοπόλεμο ως βασικό πυρήνα του νέου εντύπου, που όταν δημιουργήθηκε περιελάμβανε 47 δημοσιογράφους, ωστόσο από το 1945 άρχισαν μαζικές προσλήψεις νέων μελών με στόχο την ανανέωση της παλιάς φρουράς.⁶¹⁸ Η νέα εφημερίδα διατήρησε επίσης ένα σαφή προσανατολισμό προς την πολιτική επικαιρότητα, την οικονομία και τη διεθνή ειδησεογραφία, ανοίχτηκε όμως σε μεγαλύτερη ποικιλία πληροφορίας, διευρύνοντας έτσι το αναγνωστικό της κοινό από τις πολιτικο-διπλωματικές και οικονομικές ελίτ στο σύνολο της μεσαίας τάξης.⁶¹⁹

Σαφήνεια, αξιοπιστία, ταχύτητα και πληρότητα πληροφορίας ήταν η υπόσχεση που έδινε η εφημερίδα στο αναγνωστικό της κοινό,⁶²⁰ παρά τα περιορισμένα οικονομικά μέσα που διέθετε. Στο ίδιο πνεύμα, ήδη από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της, ευνοήθηκε η συνεργασία με ειδικούς ανταποκριτές. Η δημιουργία της νέας εφημερίδας συνέπεσε με την ανάδυση του νέου μεταπολεμικού κόσμου, στον οποίο η ελληνική κατάσταση κατέλαβε σύντομα μία εξαιρετικά ορατή θέση. Οι συντακτικές προτεραιότητες του *Monde* αντανακλώνται πλήρως στην κάλυψη των ελληνικών πραγμάτων εξαρχής, όπως δείχνει η παρουσίαση της τυπολογίας των σχετικών δημοσιευμάτων που ακολουθεί, αλλά και ο διορισμός ειδικού ανταποκριτή στην Αθήνα, σε μία περίοδο που ο αριθμός τους ήταν ακόμα περιορισμένος. Ο πρώτος πυρήνας τέτοιων ανταποκριτών περιελάμβανε δημοσιογράφους

⁶¹⁶ Patrick Eveno, *Histoire du journal Le Monde: 1944-2004*, Albin Michel, Paris, 2004, 23-24, 29-32.

⁶¹⁷ Με την ημερομηνία της επομένης, δηλ. 19 Δεκεμβρίου, καθότι πρόκειται για βραδινή εφημερίδα.

⁶¹⁸ Patrick Eveno, *ό.π.*, 52-53.

⁶¹⁹ Patrick Eveno, *ό.π.*, 57.

⁶²⁰ *Le Monde*, 19.12. 1944.

εγκατεστημένους στη Νέα Υόρκη, τις κυριότερες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, το Κάιρο και, από το 1947, την Αθήνα. Με αποστολή την κάλυψη του ελληνικού Εμφυλίου, ο Μαρκ Μαρσώ στάλθηκε στην ελληνική πρωτεύουσα, όπου εγκαταστάθηκε μόνιμα και, στη δεκαετία του 1960 τελούσε χρέη μόνιμου ανταποκριτή τόσο του *Monde* όσο και άλλων γαλλόφωνων εντύπων (*Gazette de Lausanne, Libre Belgique, Valeurs actuelles*).⁶²¹

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι αναφορές στην ελληνική κατάσταση είναι παρούσες ήδη από το δεύτερο φύλλο της εφημερίδας, όπου παρέχονται συνοπτικά πληροφορίες για τις συγκρούσεις μεταξύ των βρετανικών δυνάμεων και του ΕΛΑΣ στην Αθήνα και την εσωτερική πολιτική κατάσταση, συγκεκριμένα τις διαφωνίες της κυβέρνησης Γεωργίου Παπανδρέου σχετικά με το θέμα διορισμού του αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού ως αντιβασιλέα.⁶²² Από το 1944 ως το 1949, ο ελληνικός Εμφύλιος καλύπτεται τακτικά και αδιάλειπτα από την εφημερίδα, χαρακτηριστικό που διακρίνει το *Monde*, μαζί με το έντυπο της κομμουνιστικής αριστεράς *L'Humanité*, στο γαλλικό τύπο.⁶²³ Στο σύνολο των περίπου εφτακοσίων δημοσιευμάτων της εφημερίδας που αφορούν την Ελλάδα σε αυτήν την περίοδο, η έκρυθμη κατάσταση της χώρας αφορά τη συντριπτική τους πλειοψηφία.

Τα σχετικά δημοσιεύματα περιλαμβάνουν μετάδοση σύντομων ειδήσεων και εκτενέστερες αναλύσεις. Αφορούν τρεις βασικές θεματικές κατηγορίες: 1) τις βίαιες συγκρούσεις και τις μάχες αρχικά στα πλαίσια των Δεκεμβριανών και στην συνέχεια κατά την περίοδο 1946-1949, 2) την εξέλιξη της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης, 3) τη διεθνή διάσταση των ελληνικών θεμάτων τόσο σε επίπεδο Βαλκανίων όσο και στο ταυτόχρονα διαμορφούμενο ψυχροπολεμικό πλαίσιο. Τα δημοσιεύματα αυτά αποτελούσαν αντικείμενο συγκεκριμένων στηλών της εφημερίδας: 1) *Δελτίο από το εξωτερικό* (*Bulletin de l'étranger*), πρώτη σελίδα, 2) *Νέα από το εξωτερικό* (*Nouvelles de l'étranger*), δεύτερη (ή περιστασιακά τέταρτη) σελίδα, 3) *Μικρές αναφορές από το εξωτερικό* (*Petites dépêches de l'étranger*), δεύτερη σελίδα, 4) *Τελευταία νέα* (*Dernières nouvelles*), όγδοη σελίδα, 5) *Γράμμα από την*

⁶²¹ *Nouvelle École*, 47, 1995, 162· Patrick Eveno, ό.π., 275-276.

⁶²² *Le Monde*, 20.12.1944.

⁶²³ Athanasia Balta, «La presse française face à la guerre civile grecque (1946-1949)», *Cahiers balkaniques*, 41 (2013), URL : <http://ceb.revues.org/3986> ; DOI : 10.4000/ceb.3986 [ημερομηνία πρόσβασης 17.9.2014].

Ελλάδα ή Γράμμα από την Αθήνα, πρώτη ή δεύτερη σελίδα. Πρόκειται για τη στήλη του ειδικού ανταποκριτή της εφημερίδας στην Αθήνα, Μαρκ Μαρσώ. Τα ελληνικά θέματα φιλοξενούνταν επίσης στις στήλες άλλων ανταποκριτών, είτε πριν τη δημιουργία της στήλης του Μαρσώ είτε περιστασιακά, για παράδειγμα στις ανταποκρίσεις του απεσταλμένου της εφημερίδας στη Νέα Υόρκη κατά τη διάρκεια της εξέτασης του ελληνικού θέματος από το Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Η πρώτη και η τελευταία κατηγορία των παραπάνω στηλών φιλοξενούσαν εκτενέστερες αναφορές και αναλύσεις, ενώ οι υπόλοιπες αφορούσαν αναμετάδοση ειδήσεων από πρακτορεία. Εκτός από τις παραπάνω κατηγορίες, και αποκλειστικά κατά την πρώτη φάση της κυκλοφορίας της εφημερίδας, τα νέα σχετικά με την Ελλάδα συναντούνται σε στήλες χωρίς σαφή ταξινόμηση, στην πρώτη ή και δεύτερη σελίδα (η οποία αφορούσε τη διεθνή ειδησεογραφία). Το φαινόμενο αυτό συναντάται κυρίως στο τέλος του 1944-αρχές 1945 σε μια περίοδο που η δομή των στηλών του εντύπου ήταν σε εξέλιξη και ενδιαφέρει στο βαθμό που η προσωρινή σήμανση του περιεχομένου της είδησης με συνοπτικούς τίτλους τύπου «Κρίση» ή «Τα γεγονότα» είναι ενδεικτική της ασάφειας της φύσης των γεγονότων της Ελλάδας προτού λάβουν ξεκάθαρα το χαρακτηρισμό του Εμφυλίου πολέμου.

**«ΈΝΑΣ ΤΕΤΟΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ, ΠΟΛΕΜΟΣ ΝΤΡΟΠΙΑΣΤΙΚΟΣ, ΠΟΛΕΜΟΣ ΠΟΥ ΔΕΝ
ΤΟΛΜΑΕΙ ΝΑ ΠΕΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ»: 624 Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ LE MONDE**

Στη συντριπτική τους πλειοψηφία, τα δημοσιεύματα περί Ελλάδας εμφανίζονται στην πρώτη ή και στη δεύτερη σελίδα της εφημερίδας. Το αναγνωστικό κοινό της ήταν λοιπόν δέκτης μίας συνεχούς ροής πληροφορίας σε σχέση με την Ελλάδα, κάτι που εγείρει το θέμα της πρόσληψης των σχετικών γεγονότων από το *Monde* και τον τρόπο παρουσιάσής τους. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η σήμανση της σχετικής με την Ελλάδα ειδησεογραφίας του τέλους 1944-αρχών 1945 είναι εύγλωττη. Από τις συγκρούσεις των Δεκεμβριανών μεταξύ των βρετανικών δυνάμεων και του ΕΛΑΣ στην Αθήνα ως την υπογραφή της ανακωχής της 11ης Ιανουαρίου και στη συνέχεια της συμφωνίας της Βάρκιζας, η κατάσταση χαρακτηρίζεται είτε

---

⁶²⁴ Marc Marceau, «L'offensive contre les rebelles et ses conséquences politiques», *Le Monde*, 19.4.1947.

ως «Ελληνική κρίση» (La crise grecque)⁶²⁵ είτε ως «Τα ελληνικά γεγονότα» (Les événements de Grèce)⁶²⁶ ή ακόμα «Η κατάσταση στην Ελλάδα» (La situation en Grèce)⁶²⁷ ή «το ελληνικό πρόβλημα» (le problème grec).⁶²⁸ Ήδη όμως από τότε ένα σύντομο άρθρο του δημοσιογράφου και λογοτέχνη Raymond Millet με θέμα τις ελληνο-γαλλικές σχέσεις κατά τη διάρκεια της Κατοχής χρησιμοποίησε ξεκάθαρα τον όρο «εμφύλιος πόλεμος» (guerre civile), αναφερόμενο στη συνέχιση των «δοκιμασιών» (épreuves) της Ελλάδας μετά το τέλος της Κατοχής.⁶²⁹

Η εξέλιξη των τίτλων στη συνέχεια είναι ενδεικτική της κλιμάκωσης της κατάστασης. Η αύξηση της βίας έπειτα από τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946 και την επίθεση των ανταρτών στο Λιτόχωρο Πιερίας, ιδιαίτερα κατά την περίοδο μεταξύ Ιουλίου και Οκτωβρίου της ίδιας χρονιάς,⁶³⁰ αντανακλάται εμφανώς στους τίτλους της σχετικής ειδησεογραφίας του *Monde*. «Επεισόδια» (incidents),⁶³¹ «ανταρτοπόλεμος» (guérilla)⁶³² ή «αγώνας» (lutte) [εναντίον των ανταρτών],⁶³³ «κρίσιμη κατάσταση» (situation critique),⁶³⁴ είναι οι όροι που κυριαρχούν. Σε αυτά τα συμφραζόμενα, παραμονές της επιστροφής του βασιλιά Γεωργίου στην Ελλάδα κατόπιν της παλινόρθωσης της μοναρχίας το Σεπτέμβριο, η εφημερίδα έθετε σαφώς το ερώτημα: «Εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα»; (Guerre civile en Grèce ?), εκτιμώντας ότι οι υπάρχουσες ενδείξεις σε αυτό το συμπέρασμα οδηγούσαν.⁶³⁵ Το ίδιο δημοσίευμα έκανε λόγο για «εκστρατεία ένοπλης αντίστασης» των αντιπάλων της κυβέρνησης Τσαλδάρη, τη στιγμή που η σελίδα των διεθνών νέων απέδιδε το περιεχόμενο δήλωσης του Έλληνα πρωθυπουργού με τίτλο «Πρόκειται για πόλεμο εναντίον του κράτους»,⁶³⁶ δείγμα πολυφωνίας της εφημερίδας στην κάλυψη των γεγονότων. Στο εξής, ο όρος «εμφύλιος πόλεμος» συναντάται τακτικά.⁶³⁷

⁶²⁵ *Le Monde*, 30.12.1944 και 2, 3, 4, 5, 6, 10, 12, 13, 14.1.1945.

⁶²⁶ *Le Monde*, 21, 23, 24-25, 27, 31.12.1944 και 2, 5, 9, 12, 13.1.1945.

⁶²⁷ *Le Monde*, 22.12.1944 και 16.1.1945.

⁶²⁸ *Le Monde*, 20.1.1945.

⁶²⁹ *Le Monde*, 28.12.1945.

⁶³⁰ David H. Close και Θάνος Βερέμης, «Ο στρατιωτικός αγώνας, 1945-1949» στο Ντέιβιντ Κλόουζ (επιμ.), *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950. Μελέτες για την πόλωση*, Φιλίστωρ, Αθήνα, 2000, 132-134.

⁶³¹ *Le Monde*, 19, 27.8.1946 και 16.11.1946.

⁶³² *Le Monde*, 19.8.1946.

⁶³³ *Le Monde*, 18.7.1946.

⁶³⁴ *Le Monde*, 28.9.1946 και 10.10.1946.

⁶³⁵ *Le Monde*, 27.9.1946.

⁶³⁶ Ό.π.

⁶³⁷ Ένα παράδειγμα μεταξύ πολλών: *Le Monde*, 27-28.4.1947. Βλ. επίσης, Νάση Μπάλλα, ό.π., 54-55.

Ιδιαίτερη μνεία αξίζουν οι – μάλλον σπάνιες – αναφορές στον ισπανικό εμφύλιο. Χρονικά, εμφανίζονται το 1947, στο ίδιο δηλαδή διάστημα που εντοπίζονται και σε άλλα έντυπα του γαλλικού τύπου.⁶³⁸ Η άμεση σύνδεση των δύο εμφύλιων πολέμων κινητοποιήθηκε περισσότερο στο ιδεολογικό και λεκτικό οπλοστάσιο της κομμουνιστικής αριστεράς γύρω από το δίπολο της σύγκρουσης μεταξύ φασιστικών και δημοκρατικών δυνάμεων.⁶³⁹ Ο *Monde* απέφυγε να μπει σε βαθειά νερά που άλλωστε δεν αντιπροσώπευαν το φιλελεύθερο ιδεολογικό του στίγμα, παρά τη διαφαινόμενη κριτική στάση του απέναντι στον τότε εν γενέσει Ψυχρό Πόλεμο. Και τα δύο σχετικά δημοσιεύματα, με χαρακτηριστικό τρόπο, φέρουν ερωτηματικά στον τίτλο. Μία πρώτη αναλογία μετά βίας υποβόσκει σε ένα δημοσίευμα σχετικά με τις φήμες που φέρονταν να κυκλοφορούν γύρω από τη δημιουργία μιας διεθνούς ταξιαρχίας, η οποία θα συμπαρατασσόταν με τους Έλληνες αντάρτες και την οποία ο Τσαλδάρης θεωρούσε ήδη γεγονός, καταγγέλοντας ότι Αλβανοί, Γιουγκοσλάβοι και Βούλγαροι επάνδρωναν τις δυνάμεις των ανταρτών.⁶⁴⁰ Το Δεκέμβριο του 1947, την επαύριον του σχηματισμού της «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης της Ελεύθερης Ελλάδας» υπό τον αρχηγό του ΔΣΕ, Μάρκο Βαφειάδη, ο Μαρκ Μαρσώ αναρωτιόταν: «Ο Ισπανικός Εμφύλιος θα ξαναρχίσει στην Ελλάδα»; Ωστόσο, στον κορμό του άρθρου, καμιά αναφορά δεν γινόταν στην ισπανική περίπτωση. Αντικείμενό του ήταν το σενάριο δημιουργίας μιας λαϊκής δημοκρατίας στη βόρεια Ελλάδα από τον Βαφειάδη, θέτοντας τον ελληνικό εμφύλιο 1) στο βαλκανικό πλαίσιο, όπως αυτό εμφανιζόταν έπειτα από την υπογραφή της συνθήκης του Μπλεντ, 2) στις γενικότερες επιδιώξεις της σοβιετικής πολιτικής, κατόπιν της ίδρυσης της Κομιντέρν και 3) στο πλαίσιο της αμερικανικής πολιτικής, δεδομένης της ολοένα στενότερης σύνδεσης της επίσημης ελληνικής κυβέρνησης με τις ΗΠΑ με το σχέδιο Μάρσαλ⁶⁴¹. Σίγουρα, η σύνδεση του ισπανικού με τον ελληνικό εμφύλιο χρρίζει περαιτέρω μελέτης, η οποία ξεπερνά τους στόχους της γενικής αυτής παρουσίασης. Είναι ενδιαφέρον ωστόσο ότι τα σχετικά δημοσιεύματα τοποθετούν τον ελληνικό εμφύλιο στη διεθνή του διάσταση, κάτι που

⁶³⁸ Athanasia Balta, ό.π.

⁶³⁹ Ό.π. για την εφημερίδα *L'Humanité* – βλ. και Νάση Μπάλτα ό.π.· Για το ΚΚΕ βλ. Λουκιανός Χασιώτης, «Η πολιτική για τα παιδιά στον ισπανικό και τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο: ένας ιστορικός παραλληλισμός» στο Βασίλης Δαλκαβούκης, Ελένη Πασχαλούδη, Ηλίας Σκουλίδας, Κατερίνα Τσέκου, *Αφηγήσεις για τη δεκαετία του 1940. Από το λόγο του κατοχικού κράτους στη μετανεωτερική ιστοριογραφία*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2012, 363.

⁶⁴⁰ *Le Monde*, «Une brigade internationale?», 12.2.1947.

⁶⁴¹ «La guerre d'Espagne va-t-elle recommencer en Grèce?», *Le Monde*, 27.12.1947.

εμφανίζεται σαφέστερα σε ένα μεταγενέστερο άρθρο του Μαρκ Μαρσώ, για τον οποίο η ξένη ανάμιξη ήταν ο παράγοντας που μετέτρεψε την ελληνική αντιπαράθεση σε νέο ισπανικό εμφύλιο.⁶⁴²

Αυτή η διεθνής διάσταση ήταν που μετέτρεψε τον ελληνικό εμφύλιο σε «ζήτημα», από το 1946 και εξής. Έπειτα από την προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ που διαμαρτυρόταν ότι η Βουλγαρία, η Αλβανία και η Γιουγκοσλαβία ενίσχυαν τους Έλληνες αντάρτες, γίνεται πλέον λόγος για «ελληνικό ζήτημα» (question ή affaire grecque).⁶⁴³ Την επόμενη χρονιά, το θέμα μεταφέρθηκε στο επίπεδο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ και συστάθηκε η Ειδική Επιτροπή για τα Βαλκάνια (UNSCOB) με στόχο να διερευνήσει τις ελληνικές αιτιάσεις κατά των βορείων γειτόνων της και να κατευνάσει τις σχέσεις μεταξύ των τεσσάρων χωρών. Πλέον, οι σελίδες του *Monde* βρίθουν αναφορών όχι στο «ελληνικό», αλλά στο «βαλκανικό ζήτημα» και οι αναλύσεις γίνονται σφαιρικά σε αυτό το πλαίσιο.⁶⁴⁴

Τέλος, είναι ενδιαφέρον να δει κανείς πώς ονομάζονται οι αντάρτες στις στήλες του *Monde*. Οι όροι είναι ποικίλοι: παρτιζάνοι (partisans),⁶⁴⁵ αντάρτες (andartès ή andartes,⁶⁴⁶ guérillas,⁶⁴⁷ guérilleros⁶⁴⁸), επαναστάτες, εντός και εκτός εισαγωγικών (rebelles⁶⁴⁹), εξεγερμένοι (insurgés⁶⁵⁰), τρομοκρατικές συμμορίες εντός εισαγωγικών («bandes terroristes»⁶⁵¹), αντίπαλοι (opposition, opposants)⁶⁵² [της κυβέρνησης]. Η ποικιλομορφία των χρησιμοποιούμενων όρων, πέρα από ένδειξη διαφόρων πηγών στην αναμετάδοση των ειδήσεων, δείχνει επίσης την ανοιχτή γραμμή της εφημερίδας στην κάλυψη των γεγονότων. Επίσης, παρουσιάζει ενδιαφέρον μία σχετική οικειότητα στην παρουσίαση του Μάρκου Βαφειάδη. Ενώ στη συντριπτική τους πλειοψηφία τα κείμενα του *Monde* παρουσιάζουν τυπικότητα στην έκφραση, στο βαθμό που οι Έλληνες πολιτικοί παρουσιάζονται ανεξαιρέτα ως «κ. Σοφούλης» ή «κ. Παπανδρέου», για

⁶⁴² Marc Marceau, «La guerre civile et... étrangère», *Le Monde*, 15-16.2.1948.

⁶⁴³ *Le Monde*, 7.2.1946 και 18.12.1946.

⁶⁴⁴ *Le Monde*, 26.8.1947 και 17, 19 Σεπτεμβρίου 1947.

⁶⁴⁵ *Le Monde*, 8.5.1947 και 15.7.1947.

⁶⁴⁶ *Le Monde*, 20-21.4.1947.

⁶⁴⁷ *Le Monde*, 28.12.1946, 4.1.1947.

⁶⁴⁸ *Le Monde*, 18.7.1947.

⁶⁴⁹ *Le Monde*, 18, 21.11.1946 και 3, 6.5.1947.

⁶⁵⁰ *Le Monde*, 20-21.4.1947.

⁶⁵¹ *Le Monde*, 14.4.1946.

⁶⁵² *Le Monde*, 26.7.1946.

παράδειγμα, όπως και οι Έλληνες στρατιωτικοί με το βαθμό και το επίθετό τους, ο Βαφειάδης είναι, τις περισσότερες φορές, απλά «Μάρκος».⁶⁵³

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ *LE MONDE*

Η παρακολούθηση της πολιτικής ζωής στην Ελλάδα γινόταν κυρίως με συχνές σύντομες αναφορές των εξελίξεων στις ειδησεογραφικές στήλες *Νέα από το εξωτερικό* (Nouvelles de l'étranger), *Μικρές αναφορές από το εξωτερικό* (Petites dépêches de l'étranger), *Τελευταία νέα* (Dernières nouvelles). Εκτενέστερες αναφορές, ανάλογα με τις περιστάσεις, βρίσκονταν στη στήλη της πρώτης σελίδας *Δελτίο από το εξωτερικό*. Τέλος, αναλύσεις παρέχονταν στα πλαίσια της στήλης *Γράμμα από την Ελλάδα* του μόνιμου ανταποκριτή της εφημερίδας στην Αθήνα, Μαρκ Μαρσώ, από το 1947. Προγενέστερα, μία σειρά αναλύσεων της εσωτερικής πολιτικής σκηνής έγινε στα πλαίσια ανταποκρίσεων του δημοσιογράφου Raymond Millet που δημοσιεύτηκαν τον Αύγουστο του 1946. Ο *Monde* παρείχε τακτικές, συνεχείς και λεπτομερείς πληροφορίες για τις εξελίξεις στην εσωτερική πολιτική σκηνή της Ελλάδας. Σίγουρα, η έκρυθμη κατάσταση της Ελλάδας, η σύνδεση των πολιτικών εξελίξεων με την κλιμάκωση του εμφυλίου, ήταν επαρκείς λόγοι για ένα τέτοιο ενδιαφέρον, πολύ περισσότερο καθώς η πολιτική ειδησεογραφία ήταν βασικός άξονας της συντακτικής γραμμής της εφημερίδας. Πέρα από αυτό, όμως, είναι επίσης σαφές ότι αυτή η συνεπής παροχή εξαιρετικά λεπτομερούς πληροφορίας απευθυνόταν σε ένα κοινό εξοικειωμένο με τους μαιάνδρους της πολιτικής σκηνής και ενδιαφερόμενο να τους παρακολουθήσει σε όλες τις λεπτομέρειές τους, λόγω της ίδιας της φύσης – και της αστάθειας – της λειτουργίας της Γαλλικής Δημοκρατίας, τόσο της Τρίτης, όσο και της Τέταρτης.⁶⁵⁴

Μέσα λοιπόν από τις τακτικές αναφορές του *Monde* παρελαύνουν οι κυριότερες βασικές εξελίξεις της πολιτικής σκηνής της Αθήνας. Τα φύλλα της περιόδου 1944-1946 επιτρέπουν να παρακολουθήσει κανείς τα Δεκεμβριανά και τις επαφές των κομμάτων για το θέμα της Αντιβασιλείας, το διορισμό του Δαμασκηνού, τη στάση του βασιλιά Γεωργίου από το Λονδίνο, τις σχέσεις με τον Σκόμπυ και τις επαφές του με το ΕΑΜ, το σχηματισμό της κυβέρνησης

⁶⁵³ *Le Monde*, 18.2.1948 για ένα παράδειγμα μεταξύ πολλών.

⁶⁵⁴ Για την Τέταρτη Γαλλική Δημοκρατία δεξ ενδεικτικά Raymond Aron, *Immuable et changeante. De la IVème à la Vème République*, Calmann Lévy, Paris, 1959.

Πλαστήρα, το πρόβλημα της συμμετοχής των αντιπροσώπων του ΕΑΜ στην κυβέρνηση, διάφορες δηλώσεις υπουργών και των πολιτικών ηγετών, τη συμφωνία της Βάρκιζας, τις πολιτικές κρίσεις και το σχηματισμό των κυβερνήσεων Βούλγαρη, Κανελλόπουλου, Σοφούλη. Επίσης, την ίδια περίοδο, παρακολουθούνται και οι συζητήσεις που λαμβάνουν χώρα στο βρετανικό Κοινοβούλιο σχετικά με την κατάσταση στην Ελλάδα και τη βρετανική πολιτική. Στη συνέχεια, παρακολουθούνται οι εκλογές του Μαρτίου 1946, η παλιννόστηση της μοναρχίας και η επιστροφή του Γεωργίου το φθινόπωρο του 1946. Παράλληλα, παρατίθενται οι δηλώσεις του πολιτικού κόσμου για θέματα όπως η σύνοδος της ειρήνης, οι διεκδικήσεις της Ελλάδας, οι προσφυγές στον ΟΗΕ το 1946 και το 1947. Οι κρίσεις του 1947 στο μεσοδιάστημα μεταξύ της πτώσης της κυβέρνησης Τσαλδάρη και του σχηματισμού νέας κυβέρνησης Σοφούλη είναι επίσης λεπτομερώς παρούσες, με το θέμα της παροχής αμνηστίας από την τελευταία να λαμβάνει ιδιαίτερη προσοχή.⁶⁵⁵ Οι εκτελέσεις του 1948 και οι αντιδράσεις που προκάλεσαν στο εξωτερικό, ειδικά στη Γαλλία,⁶⁵⁶ η δολοφονία του υπουργού δικαιοσύνης Χρήστου Λαδά,⁶⁵⁷ η δολοφονία Πολκ,⁶⁵⁸ η διάθεση του Μάρκου Βαφειάδη να ανοίξει διαπραγματεύσεις με την κυβέρνηση,⁶⁵⁹ είναι μεταξύ των ειδήσεων της περιόδου αυτής.

Κυρίως η επιλογή των συγκεκριμένων ειδήσεων είναι ενδεικτική των κέντρων ενδιαφερόντων της εφημερίδας και του αναγνωστικού κοινού της. Η παρουσίασή τους καθαυτή ήταν αρκετά ουδέτερη ως προς το περιεχόμενο και, άλλωστε, εξαιρετικά σύντομη. Τα δελτία από το εξωτερικό της πρώτης σελίδας, που όμως ασχολούνταν λιγότερο τακτικά με τα ελληνικά θέματα, παρέχουν, καθότι πιο μακροσκελή, σχετικά περισσότερες ενδείξεις για το πώς αντιλαμβάνονταν οι συντάκτες της εφημερίδας την ελληνική πολιτική κατάσταση. Το εν λόγω δελτίο πραγματευόταν κυρίως θέματα διεθνούς επικαιρότητας. Δεν έφερε υπογραφή και συντασσόταν από ένα δημοσιογράφο που η καθημερινή γενική συνέλευση των συντακτών όριζε με βάση τη γνώση του επί του θέματος. Στη συνέχεια, το δελτίο διαβαζόταν και διορθωνόταν από τον Beuve-Méry, ο οποίος του έδινε την τελική του μορφή.⁶⁶⁰ Μπορεί λοιπόν να θεωρηθεί σε μεγάλο βαθμό αντιπροσωπευτικό της σύνταξης του

⁶⁵⁵ *Le Monde*, 26, 31.8.1947 και 6, 7, 8-9, 10.9.1947.

⁶⁵⁶ *Le Monde*, 11.5.1948.

⁶⁵⁷ *Le Monde*, 20.5.1948.

⁶⁵⁸ *Le Monde*, 19.10.1948.

⁶⁵⁹ *Le Monde*, 2, 4.6.1948.

⁶⁶⁰ Patrick Eveno, *ό.π.*, 46-47.

Monde. Έτσι, τη στιγμή της επίσκεψης του Τσώρτσιλ στην Αθήνα το Δεκέμβριο του 1944, το δελτίο εγκωμιάζε τη «θαρραλέα πράξη» του Βρετανού πρωθυπουργού που επιδίωκε «το καλό των Ελλήνων» ενώπιον μίας εσωτερικής διαμάχης, στην οποία δεν υπήρχε διάθεση από καμία πλευρά να βρεθεί συμβιβασμός, με απώτερο στόχο την εύρεση μίας «λογικής λύσης» και την αποτροπή για λογαριασμό των Συμμάχων περιπλοκών στο μεσογειακό χώρο.⁶⁶¹ Πράγματι, συχνά τα δημοσιεύματα του *Monde* αφήνουν να διαφανεί η ματιά μιας μεγάλης δύναμης, αν και είναι πιο φανερή στα δημοσιεύματα που καλύπτουν τις διεθνείς διαστάσεις του εμφυλίου. Τα δελτία που πραγματεύονται πιο περιορισμένες εσωτερικές πτυχές, όπως την παραίτηση της κυβέρνησης Πλαστήρα⁶⁶² και το θάνατο του βασιλιά Γεωργίου Β'⁶⁶³ δίνουν την ευκαιρία για παροχή αναλύσεων της ελληνικής πολιτικής ζωής κυρίως πληροφοριακού χαρακτήρα.

Τέλος, είναι κυρίως οι ανταποκρίσεις του Μαρσώ από την Αθήνα οι οποίες αφήνουν να φανεί η προσωπική ματιά του συντάκτη στα ελληνικά πράγματα. Τα χαρακτηριστικά στοιχεία των ανταποκρίσεων αυτών παρουσιάζονται εκτενέστερα στη συνέχεια, και δείχνουν μία κριτική ματιά απέναντι στην ελληνική πολιτική τάξη, την οποία, χωρίς να την απαξιώνει στο σύνολό της, έκρινε αποσυνδεδεμένη από τη λαϊκή βάση και απορροφημένη από ατέρμονες πολιτικές διαμάχες.

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ *LE MONDE*

Από το Δεκέμβριο του 1944 ως την ανακωχή του Ιανουαρίου 1945, οι συγκρούσεις που έλαβαν χώρα στην ελληνική πρωτεύουσα μεταξύ των δυνάμεων του ΕΛΑΣ και, από την άλλη, των δυνάμεων που συντάχθηκαν με την ελληνική κυβέρνηση με βασικές αυτές των Βρετανών, καλύφθηκαν με τακτικό ρυθμό από το *Monde* κυρίως στη στήλη *Νέα από το εξωτερικό* (*Nouvelles de l'étranger*). Οι σχετικές ειδήσεις άρχισαν να επανέρχονται τακτικά από του Αύγουστο του 1946 με αναφορές σε επεισόδια και διάφορες συμπλοκές που γρήγορα χαρακτηρίστηκαν ανταρτοπόλεμος⁶⁶⁴ και, ξεκάθαρα πλέον, εμφύλιος πόλεμος⁶⁶⁵, όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω. Την ίδια

⁶⁶¹ *Le Monde*, 29.12. 1944.

⁶⁶² *Le Monde*, 10.4.1945.

⁶⁶³ *Le Monde*, 4.4.1947.

⁶⁶⁴ *Le Monde*, 19.9.1946.

⁶⁶⁵ *Le Monde*, 27.9.1946.

στιγμή εμφανίστηκε και το θέμα της συνδρομής των βόρειων γειτόνων της Ελλάδας στους αντάρτες, πρώτα με βάση τις σχετικές βρετανικές θέσεις,⁶⁶⁶ και στη συνέχεια στο πλαίσιο των προσφυγών της ελληνικής κυβέρνησης αρχικά στο Συμβούλιο Ασφαλείας (1946) και κατόπιν στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ (1947), που κατέληξε στη σύσταση της Ειδικής Επιτροπής (UNSCOB).

Το θέμα της συνδρομής των Ελλήνων ανταρτών από την Αλβανία, τη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία, και γενικότερα από το ανατολικό μπλοκ από το 1948 και μετά, έχει επιβεβαιωθεί από τις αρχειακές πηγές που άνοιξαν μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης⁶⁶⁷ Σε αυτήν τη βαλκανική⁶⁶⁸ διάσταση παρουσιάζεται σταθερά από το 1947 η στρατιωτική πτυχή του εμφυλίου, κυρίως στις ειδήσεις και στα άρθρα που αναλύουν λεπτομερώς την πολιτική του Τίτο και την κλιμάκωση των σχέσεων του με την ΕΣΣΔ,⁶⁶⁹ την εξέλιξη των ερευνών της Ειδικής Επιτροπής για τα Βαλκάνια του ΟΗΕ,⁶⁷⁰ αλλά και στην ευρύτερη διεθνή, έπειτα από τη διακήρυξη του δόγματος Τρούμαν και τη σταδιακή άφιξη της αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας.⁶⁷¹ Από το τέλος του 1947, ο συνδυασμός της εσωτερικής πολιτικής, της στρατιωτικής και της διεθνούς διάστασης του εμφυλίου βρίσκονται σε πλήρη κλιμάκωση συμμετέχοντας στη διαμόρφωση του ψυχροπολεμικού κλίματος, με την ανακήρυξη της «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης της Ελεύθερης Ελλάδας», καθώς και τη μάχη της Κόνιτσας ως έκφραση της προσπάθειας του ΔΣΕ να εξασφαλίσει έδρα της κυβέρνησης και εδαφική βάση με στόχο τη διεθνή αναγνώρισή της. Σε αυτό το σφαιρικό πλαίσιο καλύπτεται από το *Monde* σε όλους τους τομείς των δημοσιευμάτων της εφημερίδας, μεταξύ άλλων σε μία σειρά άρθρων υπό τον τίτλο *Ο πόλεμος της Ηπείρου* (La guerre d'Épire)⁶⁷² και στις αναλύσεις του Μαρκ Μαρσώ⁶⁷³ ως το τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων το 1949.⁶⁷⁴

⁶⁶⁶ *Le Monde*, 28.9.1946.

⁶⁶⁷ Nikos Marantzidis, «The Greek Civil War (1944-1949) and the International Communist System», *Journal of Cold War Studies*, 15 (4), 2003, 25-54.

⁶⁶⁸ *Le Monde*, 15, 17.7.1947 και 12.8.1947.

⁶⁶⁹ *Le Monde*, 8.1.1947, 5.6.1947 και 7.8.1947.

⁶⁷⁰ *Le Monde*, 20-21.4.1947 και 8.5.1947.

⁶⁷¹ *Le Monde*, 24-25.8.1947 και 10.1.1948.

⁶⁷² *Le Monde*, 31.12.1947 και 1, 2, 4-5, 6, 7.1.1948.

⁶⁷³ Marc Marceau, « Les projets soviétiques de Fédération balkanique », *Le Monde*, 31.12.1947. Marc Marceau, « La « déviation » de Tito et les projets balkaniques des Soviets », *Le Monde*, 7.7.1948.

⁶⁷⁴ *Le Monde*, 17, 31.8.1949.

Ας σημειωθεί, τέλος, ότι όλες οι όψεις της βίας του εμφυλίου παρελαύνουν στις στήλες της εφημερίδας. Αν και η αρχή της αποδίδεται ξεκάθαρα στην Αριστερά, σε διάσπαρτα δημοσιεύματα καθ' όλη την περίοδο 1944-1949, και οι πιο γλαφυρές περιγραφές αφορούν τις βιαιότητες των ανταρτών λόγω πρόσβασης σε σχετικές μαρτυρίες, ωστόσο και η λευκή και η κρατική βία είναι παρούσες, για παράδειγμα στις αναλύσεις του Μαρσώ ή σε δημοσιεύματα σχετικά με τη γενίκευση χρήσης βίας εκ μέρους των ελληνικών κυβερνήσεων ενάντια στους πολιτικούς τους αντιπάλους.⁶⁷⁵ Όπως επίσης και η διαπλοκή διακρατικών διαφορών με τον εμφύλιο, για παράδειγμα στα ελληνοαλβανικά σύνορα.⁶⁷⁶

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ *LE MONDE*

Ως το 1945, η διεθνής διάσταση του εμφυλίου είναι παρούσα μέσα από τα άρθρα που πραγματεύονται την ανάμιξη του βρετανικού παράγοντα, κυρίως στη διάρκεια των Δεκεμβριανών, και την απήχηση της ελληνικής κατάστασης στη βρετανική πολιτική ζωή, ειδικότερα στις σχέσεις μεταξύ Συντηρητικών και Εργατικών.⁶⁷⁷ Σε αυτό το πλαίσιο, η σημασία της Ελλάδας αποτιμάται σε σχέση με τη βρετανική πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ από την άλλη, η Μεγάλη Βρετανία αντιμετωπίζεται ως ανάχωμα σε περαιτέρω αποσταθεροποίηση της θέσης των κυβερνήσεων της Αθήνας.⁶⁷⁸ Ωστόσο, υπάρχει εξαρχής η ανάγνωση της κατάστασης μέσα από το πρίσμα της θέσης των Βαλκανίων στη διεθνή πολιτική της ΕΣΣΔ, στο πλαίσιο της οποίας η Ελλάδα θεωρείται ως ο παράγοντας που φέρνει στην επιφάνεια τα αντίθετα συμφέροντα των δύο δυνάμεων αλλά και των ΗΠΑ.⁶⁷⁹ Όπως ήδη επισημάνθηκε επανειλημμένα, η διεθνής διάσταση του ελληνικού εμφυλίου ήρθε οριστικά στο προσκήνιο από αυτό ακριβώς το βαλκανικό πρίσμα έπειτα από τις ελληνικές προσφυγές στον ΟΗΕ το 1946 και το 1947. Η ενεργή ανάμιξη των ΗΠΑ με το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ υπογράμμισε περαιτέρω τη διεθνή διάσταση στο βαθμό που η Ελλάδα ήταν ένα από τα πεδία του γεννώμενου Ψυχρού Πολέμου, όρος που εμφανίζεται για πρώτη

⁶⁷⁵ *Le Monde*, 11.10.1946.

⁶⁷⁶ *Le Monde*, 18, 19.8.1949.

⁶⁷⁷ *Le Monde*, 20.1.1945.

⁶⁷⁸ *Le Monde*, 24-25, 27, 29, 31.12.1944, 6, 10, 20.1.1945, 16.2.1945, 6.9.1946.

⁶⁷⁹ *Le Monde*, 6.6.1945 και 23-24.9.1945.

φορά στο *Monde* το 1947, έπειτα από τη δημοσίευση του διάσημου άρθρου του Τζωρτζ Κένναν στην επιθεώρηση *Foreign Affairs*.⁶⁸⁰

Αυτές οι εξελίξεις καλύπτονται από το *Monde* σφαιρικά μέσα από την ειδησεογραφία, αφενός, από τις ειδικές ανταποκρίσεις, αφετέρου, από την Αθήνα, από τη Νέα Υόρκη για τις εξελίξεις στα πλαίσια του ΟΗΕ, και λοιπές ειδικές ανταποκρίσεις ανάλογα με την περίπτωση. Από αυτή την άποψη, ο ελληνικός εμφύλιος αποτελεί ένα ενδιαφέρον παράδειγμα κάλυψης γεγονότος διεθνούς επικαιρότητας από την εφημερίδα. Όχι μόνο γιατί εντασσόταν σε έναν από τους βασικούς τομείς ειδίκευσής της, τα διεθνή, σε μια περίοδο που το έντυπο ήταν υπό διαμόρφωση, αλλά επειδή και το ίδιο το γεγονός εντασσόταν σε πρωτοφανείς καταστάσεις: ενεργοποίηση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής σε διεθνές επίπεδο, υπό διαμόρφωση πλαίσιο Ψυχρού Πολέμου, λειτουργία των θεσμών του ΟΗΕ.

Αξίζει να σημειωθεί ότι από όλες τις πτυχές, αυτή που τονίζεται περισσότερο, όχι όμως σε βάρος των υπολοίπων, είναι η βαλκανική τόσο στην τοπική της διάσταση όσο και στην ευρύτερη διεθνή, στα πλαίσια της σοβιετικής πολιτικής και των συνεπειών της στις σχέσεις ΕΣΣΔ-ΗΠΑ. Ήταν βέβαια στην επικαιρότητα, φαίνεται όμως η εξοικείωση των συντακτών, αλλά και του αναγνωστικού κοινού, με ένα γεωγραφικό χώρο που η Γαλλία γνώριζε καλά. Έτσι, το Μακεδονικό ζήτημα⁶⁸¹ και το θέμα των βαλκανικών συνόρων, που δεν είχε βρει απήχηση στη Σύνοδο για την Ειρήνη, εμφανίστηκε εκ νέου μέσα από τον ελληνικό εμφύλιο στο ανανεωμένο διεθνές πλαίσιο της μεταπολεμικής εποχής και αποτέλεσε αντικείμενο πολλών αναλύσεων, συμπεριλαμβανομένων αυτών του Μαρσώ. Η εκτίμηση ήταν πάντως ότι η ΕΣΣΔ ήταν απίθανο να επιδιώκει διεθνή σύρραξη στην Ελλάδα.⁶⁸²

ΟΙ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΚ ΜΑΡΣΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο Μαρκ Μαρσώ επιλέχθηκε από τον Beuve-Méry ως ειδικός ανταποκριτής του *Monde* στην Αθήνα, από όπου κάλυψε τον ελληνικό εμφύλιο και βαλκανικά θέματα από το 1947. Δεν θα επιχειρηθεί εδώ ολική παρουσίαση

⁶⁸⁰ *Le Monde*, 6.11.1947.

⁶⁸¹ *Le Monde*, 18.11.1946.

⁶⁸² Marc Marceau, «Les projets soviétiques de Fédération balkanique», *Le Monde*, 31.12.1947· Marc Marceau, «Le drame grec n'a pas été résolu par la bataille de Konitsa», *Le Monde*, 18-19.1.1948· Marc Marceau, «Moscou et la rébellion grecque», *Le Monde*, 9.3.1949.

των άρθρων του ούτε του συνόλου των θεμάτων που κάλυψε, αλλά κάποιες αντιπροσωπευτικές θέσεις του από επιλεγμένα δημοσιεύματα.⁶⁸³

Ποια ήταν η αντίληψη του ειδικού ανταποκριτή της εφημερίδας για το θέμα το οποίο κλήθηκε να καλύψει; Η ερώτηση είναι καίρια, δεδομένου ότι τα άρθρα του ήταν οι βασικές αναλύσεις της εφημερίδας για τον ελληνικό εμφύλιο και άρα σημαντικά στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης στο συγκεκριμένο θέμα. Ο εμφύλιος για τον Μαρσώ ήταν ένας άγριος πόλεμος, ντροπιαστικός, λόγω του αδελφοκτόνου χαρακτήρα του, ένας πόλεμος που οδήγησε τη χώρα στο χάος. Οι αγριότητες σε βάρος του πληθυσμού κατέχουν εξέχουσα θέση στις περιγραφές του στις οποίες καταδικάζει τη συμπεριφορά των ανταρτών ως «τερατώδη» και «ζωώδη». Οι θέσεις του βασίζονται εν μέρει σε μαρτυρίες που συνέλεξε ο ίδιος σε περιοδείες του στη χώρα, σε μέρη όπως η Έδεσσα και τα Γιαννιτσά. Ο Μαρσώ αντιπαρέβαλλε τις αντίστοιχες συμπεριφορές των παρακυβερνητικών δυνάμεων και την πλήρη ατιμωρησία της οποίας έχαιραν, χωρίς ωστόσο περισσότερες λεπτομέρειες. Θεωρούσε ως αρχή του κακού τη στάση του ΕΑΜ κατά τα Δεκεμβριανά, κατέκρινε όμως εξίσου την κρατική καταστολή ως τυφλή και στρεφόμενη ενάντια σε οποιαδήποτε αντιπολίτευση, με ευθύνη και των Βρετανών, οι οποίοι, όπως θεωρούσε, ενίσχυσαν αυτές τις τάσεις. Αναλύοντας τον άγριο χαρακτήρα του πολέμου, υπενθύμιζε την ύπαρξη μιας ενδημικής κουλτούρας βίας στην Ελλάδα, απέδιδε όμως την ιδιαίτερη βιαιότητα του εμφυλίου στην ξένη ανάμιξη, που μετέτρεψε την αντιπαράθεση σε νέο ισπανικό εμφύλιο. Και αυτό αφορούσε κατά τη γνώμη του κυρίως την έκφανση του εμφυλίου στη Βόρεια Ελλάδα, λόγω της σύνθεσης πολλών στοιχείων πληθυσμού και εξαιτίας της δυναμικής των εθνικών διεκδικήσεων στη Μακεδονία από τα βαλκανικά κράτη.⁶⁸⁴

Η ξένη ανάμιξη και η διάσταση του προβλήματος είναι προφανώς ο λόγος που επανέρχεται σταθερά στα άρθρα του Μαρσώ η ιδέα ότι ο εμφύλιος πόλεμος από πολλές απόψεις ήταν ξένος στον ελληνικό λαό, ο οποίος δεν όριζε το πεπρωμένο του. Ως διεθνές πρόβλημα και ανάχωμα στην εξάπλωση της σοβιετικής επιρροής στα Βαλκάνια, ο Μαρσώ θεωρούσε την Ελλάδα εξίσου σημαντική με το Βερολίνο για την Ευρώπη και το Ιράν για τη Μέση Ανατολή. Για τον Μαρσώ επρόκειτο για «ζήτημα» εξαρτώμενο από πολλούς

⁶⁸³ Για την ανάλυση του Μαρσώ, βλ. επίσης και Νάση Μπάλτα, ό.π., ιδίως 129-137 (Η *Le Monde* και οι αντιφάσεις της).

⁶⁸⁴ Marc Marceau, «L'amnistie mettra-t-elle fin à la guerre civile ?», *Le Monde*, 25-26.5.1947· Marc Marceau, «La guerre civile et... étrangère», *Le Monde*, 15-16.2.1948.

διεθνείς παράγοντες, το οποίο δεν μπορούσε να βρει λύση μόνο μέσα από τη στρατιωτική δράση, αλλά κυρίως μέσω μιας σφαιρικής λύσης που προϋπέθετε τη βελτίωση των σχέσεων της Ελλάδας με τις βόρειες γειτονικές της χώρες⁶⁸⁵ ή, σε κάθε περίπτωση, κλείσιμο των βορείων συνόρων για τους αντάρτες.⁶⁸⁶

Στα πλαίσια της διεθνούς διάστασης ανήκουν φυσικά οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις που είναι μία από τις πιο ενδιαφέρουσες πτυχές των άρθρων του Μαρσώ, καθώς δίνουν λαβή για να παρουσιαστεί επίσης η εσωτερική κατάσταση της χώρας, η άποψή του για τον ελληνικό πολιτικό κόσμο, όπως επίσης και μία βασική έννοια που επανέρχεται σταθερά στις αναλύσεις του ως διακριτή κατηγορία: ο ελληνικός λαός.

Πρώτα απ' όλα, η αλλαγή φρουράς μεταξύ ΗΠΑ και Μεγάλης Βρετανίας δίνει λαβή σε μία αυστηρή κριτική της πολιτικής της τελευταίας, στην οποία χρεώνει κακούς χειρισμούς που παρέτειναν άνευ λόγου τον εμφύλιο, αδυναμία να παράσχει επαρκή οικονομική βοήθεια, όπως επίσης και προσβλητική συμπεριφορά απέναντι σε ένα λαό που, σύμφωνα με το Μαρσώ, άξιζε περισσότερο. Η αμερικανική βοήθεια, έπειτα από την εξαγγελία του δόγματος Τρούμαν, παρουσιάζεται ως ελπίδα εξορθολογισμού της οικονομικής ζωής με σίγουρες συνέπειες για το μελλοντικό πολιτικό, ιδεολογικό και διεθνή προσανατολισμό της χώρας.⁶⁸⁷ Προσπαθώντας να πιάσει το σφυγμό της κοινής γνώμης, χωρίς να είναι σαφές ποιες είναι οι πηγές του, ο Μαρσώ αναφέρεται στην αίσθηση της κοινής γνώμης ότι οι πολιτικοί όροι που θέτουν οι Αμερικανοί για την παροχή οικονομικής βοήθειας αποτελούν επέμβαση στις εσωτερικές ελληνικές υποθέσεις⁶⁸⁸. Η αρχική κατανόηση του Μαρσώ απέναντι στη στάση των ΗΠΑ, εξελίσσεται ένα χρόνο αργότερα, υπό την εμπειρία της εγκατάστασης της Αμερικανικής Αποστολής στην Ελλάδα υπό τον Griswold. Σύμφωνα με το Μαρσώ, η αμερικανική παρουσία στην Ελλάδα ήταν ουσιαστικά η πέμπτη κατοχή που γνώριζε η χώρα από το 1941, προσμετρώντας προφανώς την τριπλή κατοχή της περιόδου του πολέμου και τη βρετανική παρουσία στη συνέχεια. Ο Μαρσώ διαπίστωνε την έκπληξη των Αμερικανών απέναντι στην αντιπάθεια που προκαλούσαν σε ένα λαό του

⁶⁸⁵ Marc Marceau, «Au milieu de ses contradictions internes le peuple grec se rend compte qu'il n'est pas maître de son destin», *Le Monde*, 19.2.1948.

⁶⁸⁶ Marc Marceau, «Le drame grec n'a pas été résolu par la bataille de Konitsa», *Le Monde*, 18-19.1.1948.

⁶⁸⁷ «Comment le message Truman a été accueilli en Grèce», *Le Monde*, 25.3.1947. Βλ. και Νάση Μπάλτα, ό.π., 114-115.

⁶⁸⁸ Marc Marceau, «L'amnistie mettra-t-elle fin à la guerre civile?», *Le Monde*, 25-26.5.1947. Στην προκειμένη περίπτωση, το άρθρο αναφέρεται στο μέτρο παροχής αμνηστίας εκ μέρους της κυβέρνησης Σοφούλη.

οποίου θεωρούσαν ότι εξασφάλιζαν την υλική επιβίωση και την προστασία, αντιπάθεια την οποία ο Μαρσώ θεωρούσε περισσότερο έκφραση αγάπης των Ελλήνων για την ανεξαρτησία και συνέπεια του ότι, κατά τη γνώμη του, οι Αμερικανοί συμπεριφέρθηκαν σαν ταύροι σε υαλοπωλείο στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν την ορθολογιστική χρήση της βοήθειας που παρείχαν, περιφρονώντας το ντόπιο προσωπικό και ζητώντας γρήγορη προσαρμογή σε ριζικές αλλαγές που απαιτούσαν χρόνο.⁶⁸⁹ Πάντως, η μακροπρόθεσμη αμερικανική βοήθεια κρινόταν απαραίτητη ακόμα και μετά από το τέλος του πολέμου δεδομένης της ανάγκης οικονομικής ανόρθωσης και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων.⁶⁹⁰

Ο πολιτικός κόσμος αποτέλεσε αντικείμενο αυστηρής κριτικής από τον Μαρσώ. Ανεπάρκεια, αποστασιοποίηση από τη φτώχεια και τη δυσαρέσκεια του πληθυσμού, ανάλωση σε στείρες πολιτικές αντιπαραθέσεις, έλλειψη μιας ισχυρής ηγετικής μορφής είναι μερικές από τις κατηγορίες που της απευθύνει ο ανταποκριτής του *Monde*, γεγονός που αύξανε κατά τη γνώμη του το αίσθημα ανάγκης ισχυρής διακυβέρνησης ενδεχομένως από έναν στρατιωτικό, ανεξάρτητα από την έκβαση του εμφυλίου.⁶⁹¹ Γενικά, ο Μαρσώ έκρινε ότι οι αλλαγές του πολιτικού τοπίου, τις οποίες επιτάχυναν ο πόλεμος και η κατοχή, έφεραν στην επιφάνεια την ανεπάρκεια του πολιτικού κόσμου και την ανάγκη να αναπτυχθούν νέες πολιτικές δυνάμεις στο πνεύμα των καιρών και ως αντίβαρο στον κομμουνισμό. Ο Μαρσώ ήταν σαφέστατα αντικομμουνιστής και κριτικός απέναντι στην κομμουνιστική αριστερά, την οποία θεωρούσε υπεύθυνη για την έναρξη του εμφυλίου.⁶⁹² Δεν θεωρούσε όμως τον κομμουνισμό σοβαρό κίνδυνο για την Ελλάδα, ως προς την ικανότητά του να έλξει ιδεολογικά τον ελληνικό λαό, θεωρώντας τον τελευταίο βαθειά δημοκρατικό και εμποτισμένο με τα δυτικά πρότυπα ζωής.⁶⁹³

Όπως ήδη επισημάνθηκε, η έννοια του λαού είναι μόνιμα παρούσα στη σκέψη του Μαρσώ. Ο ελληνικός λαός προβάλλει έτσι μέσα από μια – αρκετά ιδεαλιστική ενδεχομένως – αντίληψη ως ένας «λαός μη συμβατικός,

⁶⁸⁹ Marc Marceau, «Comment les Américains exercent la tutelle abandonnée par l'Angleterre», *Le Monde*, 18.2.1948.

⁶⁹⁰ Marc Marceau, «Au milieu de ses contradictions internes le peuple grec se rend compte qu'il n'est pas maître de son destin», *Le Monde*, 19.2.1948.

⁶⁹¹ Marc Marceau, «Dictatures au choix...», *Le Monde*, 21.1.1948. Ο Πλαστήρας, ο Παπάγος και ο Βαφειάδης, σε περίπτωση που η Αθήνα έχανε τον πόλεμο, κατονομάζονταν ως τέτοιοι.

⁶⁹² Marc Marceau, «Le peuple le plus démocratique du monde s'attend à une dictature», *Le Monde*, 14.2.1948.

⁶⁹³ Marc Marceau, «Au milieu de ses contradictions internes le peuple grec se rend compte qu'il n'est pas maître de son destin», *Le Monde*, 19.2.1948.

παθιασμένος με την ανεξαρτησία και την ελευθερία του, επίσης με την ισότητα», με «βαθιά πολιτική ωριμότητα».⁶⁹⁴ Ο Μαρσώ όμως δεν αναφέρεται στο σύνολο των Ελλήνων, τους οποίους διέκρινε σε τρεις κατηγορίες, με ανάλογους πολιτικούς προσανατολισμούς: 1) τη μάζα των φτωχών, με κύριο ενδιαφέρον τη βελτίωση των όρων ζωής της με βάση τα δυτικά πρότυπα, που όμως μπορούσαν να προσανατολιστούν στην κομμουνιστική αριστερά, 2) τις μεσαίες τάξεις, εξαθλιωμένες, μη δεκτικές στην επίδραση του μαρξισμού, απομακρυσμένες από τη δεξιά, απογοητευμένες από τους φιλελεύθερους, ουσιαστικά ορφανές πολιτικά, 3) τις ιθύνουσες τάξεις, τις οποίες ο Μαρσώ έκρινε αυστηρά: «όταν ο αντικομμουνισμός θα πάψει να είναι πρόσχημα και άλλοθι, θα τους είναι πραγματικά δύσκολο να δικαιολογήσουν έναν ισχυρό εγωισμό χωρίς συνείδηση που εξηγεί επαρκώς τη δυσαρέσκεια ενός λαού ο οποίος το μόνο που επιθυμεί είναι ειρήνη και εργασία...».⁶⁹⁵ Αυτή η σχηματοποίηση αντανακλούσε πιστά την πραγματικότητα; Όπως και να έχει, η έννοια του λαού όπως τη χρησιμοποιούσε ο Μαρσώ ήταν συνώνυμη με τους μη ιθύνοντες, με όλο εκείνο το κομμάτι του πληθυσμού που δεν θεωρούσε ότι αντιπροσωπευόταν από τον πολιτικό κόσμο της Αθήνας, και ενδεχομένως ούτε από την κομμουνιστική αριστερά, αλλά έπασχε από την άνιση κατανομή πλούτου και την απουσία εκσυγχρονισμού της ελληνικής οικονομίας, την οποία ο εμφύλιος υποθήκευε ακόμα περισσότερο. Οι περιγραφές του Μαρσώ φέρνουν στην επιφάνεια χρόνια προβλήματα όπως η φοροδιαφυγή, ο νεποτισμός στη νομή δημόσιων θέσεων εργασίας, η ενδημική ανεπάρκεια της φτωχής ελληνικής οικονομίας, η μόνιμη ανάγκη ξένης και μακροπρόθεσμης βοήθειας.⁶⁹⁶

⁶⁹⁴ Marc Marceau, «Le peuple le plus démocratique du monde s'attend à une dictature», *Le Monde*, 14.2.1948.

⁶⁹⁵ Marc Marceau, «Un pays qui sombre dans la confusion d'une guerre fratricide», *Le Monde*, 13.2.1948.

⁶⁹⁶ Ό.π.

ISBN 978-618-81891-0-2

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο – ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: ΘΑΛΗΣ. Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.